

Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej im. Tadeusza Kościuszki

PRACA DOKTORSKA

ZNACZENIE PLACÓW ŚRÓDMIEŚCIA BYTOMIA WE WSPÓŁCZESNYM ŻYCIU MIASTA

Autor: mgr inż. arch. Rafał Blazy

Promotor: Prof. dr hab. inż. arch. Barbara Bartkowicz

Kraków 2000 r.

SPIS TREŚCI

WSTĘP		III
	1. Omówienie problemu	III
	2. Cel, zakres i metoda pracy	VI
	3. Teza pracy	VIII
	4. Układ i zawartość pracy	IX
	5. Omówienie literatury przedmiotu	XIII
ROZDZIAŁ	I. ROLA I ZNACZENIE PLACU W MIEŚCIE	1
	1. Pojęcie i definicja placu	1
	2. Istota placu	5
	3. Przemiany charakteru placów w historycznym i współczesnym rozwoju miast ..	6
	4. Znaczenie placu we współczesnym mieście i sposoby określenia jego roli	11
	5. Klasyfikacja funkcjonalna placów	13
	6. Klasyfikacja ze względu na formę placów	14
ROZDZIAŁ	II. POWSTANIE I PRZEOBRAŻENIA PLACÓW NA TLE ROZWOJU ŚRÓDMIEŚCIA BYTOMIA	17
	1. Place średniowieczne	17
	2. Przyczyny zatrzymania rozwoju miasta na przestrzeni wieków	22
	3. Powstawanie placów w XIX i na początku XX wieku	23
	4. Skala przemian struktury miejskiej i układu placów po II wojnie światowej	25
ROZDZIAŁ	III. CHARAKTERYSTYKA UKŁADU PLACÓW NA TLE OBSZARU MIASTA	30
	1. Charakterystyka ogólna placów	30
	2. Znaczenie fizjonomiczno – kompozycyjne placów na tle układu śródmieścia ...	35
	3. Znaczenie funkcjonalne placów na tle układu śródmieścia	42
ROZDZIAŁ	IV. SZCZEGÓŁOWA ANALIZA WYBRANYCH 12 PLACÓW BYTOMIA	47
	1. Problematyka analizy	47
	2. Omówienie poszczególnych placów	48
	3. Podsumowanie analizy	67
ROZDZIAŁ	V. OCENA ZBIORCZA ZNACZENIA PLACÓW	73
	1. Zakres i kryteria oceny 12 wybranych placów	73
	2. Znaczenie wynikające z lokalizacji i dostępności	75
	3. Znaczenie funkcjonalne	76
	4. Znaczenie historyczne i charakter współczesnych przemian	81
	5. Znaczenie przestrzenno – kompozycyjne i wartości estetyczne	83
	6. Znaczenie w życiu publicznym miasta	86
	7. Znaczenie w tworzeniu nastroju miejsca	89
	8. Podsumowanie	92
ROZDZIAŁ	VI. MOŻLIWOŚCI WYKORZYSTANIA PLACÓW W PRZEBUDOWIE I KSZTAŁTOWANIU NOWEGO WIZERUNKU ŚRÓDMIEŚCIA BYTOMIA	96
	1. Ocena obecnie realizowanej struktury przestrzeni publicznych Bytomia	96
	2. Historyczne przykłady wykorzystania placów w przebudowach miast	98
	3. Współczesne przykłady i metody wykorzystania systemu placów w rewaloryzacji przestrzeni publicznych	99
	4. Możliwości wykorzystania pojedynczego placu w rewaloryzacji śródmieścia Bytomia - wnioski praktyczne	103
	PODSUMOWANIE I WNIOSKI KOŃCOWE	108
	BIBLIOGRAFIA	116
	DODATEK	129

WSTĘP

1. OMÓWIENIE PROBLEMU

Zaistniałe w ciągu ostatniej dekady XX wieku przemiany polityczne i gospodarcze w Polsce wpływają korzystnie na ożywienie funkcji usługowych zlokalizowanych na terenach staromiejskich. Przestrzennie proces ten wyraża się nasyceniem usługami parterów budynków, podwórek, piwnic i oficyn. Innym zjawiskiem wynikającym z następujących transformacji jest intensywne przebudowanie tkanki śródmiejskiej. Podejmowane próby tworzenia bądź rewaloryzacji ram przestrzennych w mieście szczególnie odnoszą się do przestrzeni publicznych, w tym placów, skwerów i ulic.

Pożądanym kierunkiem zachodzących zmian powinna być ogólna poprawa funkcjonowania całych zespołów staromiejskich oraz podniesienie ich wartości przestrzennej. Jednym z głównych problemów współczesnego miasta jest fakt, że istniejące na jego obszarze tereny publiczne są często nieodpowiednio wykorzystywane. Innym nie rozwiązany problem jest degradacja jakości historyczno - kulturowego środowiska miejskiego z równoczesnym, dotkliwie odczuwalnym brakiem wartości kompozycyjnych powstałych po II wojnie światowej zespołów mieszkaniowych. Ich totalny charakter, pustka przestrzenna, obca psychice ludzkiej skala - coraz częściej powodują nawoływanie do humanizacji środowiska miejskiego. Czynione w latach 90-tych poszukiwania scalonego rozwoju przestrzeni miejskiej cechuje wyraźny zwrot ku idei wzbogaconego o humanistyczne wartości miasta dziewiętnastowiecznego. Słuszność tej drogi potwierdzają ciągle na nowo odkrywane wartości historycznej tkanki miejskiej, która pozwala na zaspokojenie wielu istotnych potrzeb życiowych współczesnego człowieka.

Znaczenia placu w mieście na przestrzeni wieków nie sposób przecenić. Istotne znaczenie dla poprawnego przebiegu obecnie zachodzących procesów może mieć właściwa i wielopłaszczyznowa rewaloryzacja placów miejskich.

Plac to historyczna agora i forum, później średniowieczny rynek i plac targowy, to także XIX -wieczny salon miasta i współczesny nam w Polsce bazar.¹ Autor proponuje spojrzenie na plac z perspektywy jednocześnie nakładających się na siebie wartości funkcjonalnych, kompozycyjnych, socjologicznych oraz semiotycznych. Ponadto podejmuje próbę rozpatrzenia i oceny wzajemnych relacji zachodzących pomiędzy atrakcyjnością miasta a kształtem i funkcją jego placów. W rozważaniach dotyczących problemu przestrzeni publicznych w śródmieściu zastosowano dwa ujęcia zagadnienia:

- pierwsze - dotyczy określenia obecnego znaczenia i roli placów w mieście,
- drugie - przyszłościowego kształtowania i możliwości wykorzystania przestrzeni placów w rozwijanym i unowocześnianym mieście.

Jak wcześniej wspomniano ostatnie lata cechuje niezwykle silna dynamika przemian gospodarczych i przestrzennych polegająca między innymi na przebudowie pierzei i powierzchni płyt placów. Coraz częściej wraz z dokonywaną modernizacją - plac jest traktowany jako element pomagający w promocji i marketingu miasta. Charakterystycznym zjawiskiem lat 90-tych w Polsce jest rozpowszechnianie się procesu zabudowy placów targowych trwałymi i tymczasowymi obiektami handlowymi.

Stopniowo występująca we współczesnej praktyce projektowej problematyka placów nabiera coraz większego znaczenia, zwłaszcza w dużych miastach, a próby rewaloryzacji przestrzeni placów są ambicją władz samorządowych i mieszkańców wielu polskich miast. Jednoczesny brak szczegółowych badań na ten temat uniemożliwia dokonanie oceny występujących zjawisk i tendencji. Trudno też przewidzieć ewolucję przestrzeni publicznych w dalszej perspektywie, a od ich przyszłościowej formy i funkcji zależy między innymi atrakcyjność miast trzeciego tysiąclecia. Można zatem powiedzieć, iż podjęcie tego tematu jest uzasadnione ze względu na:

¹ Wszystkie wymienione typy placów zostały omówione przez autora na tle cytowanych definicji w rozdziale I niniejszej pracy.

- dokonujące się zmiany w sposobie użytkowania oraz zagospodarowania powierzchni placów nasilające się od końca 1989 roku,
- brak opracowań stanowiących całościowe ujęcie problematyki szeroko rozumianego znaczenia i roli placu we współczesnym mieście.

2. CEL, ZAKRES I METODA PRACY

Celem pracy jest próba określenia znaczenia i roli placów we współczesnym mieście oraz wskazanie ich wpływu na szeroko pojmowane „życie miasta”. Zamiarem autora jest wykazanie wpływu placów na przemiany przestrzenne i funkcjonalne przestrzeni miejskiej, a także podkreślenie ich oddziaływania na sposób użytkowania tych przestrzeni przez mieszkańców.

Jako przykład do badań szczegółowych wybrano 220 -tysięczny Bytom, który posiada place o zróżnicowanym rodowodzie, charakterze i funkcji. Jednocześnie, dokonujące się przejściowe i trwałe zmiany przestrzeni placów Bytomia sprawiają, że mogą być one reprezentatywne dla placów średnich i dużych miast Polski (tabela 1). Dodatkowym uzasadnieniem wyboru tego miasta jest narastająca potrzeba przebudowy struktury przestrzennej miast aglomeracji śląskiej. Centrum Bytomia na tym tle jest terenem o szczególnych walorach przestrzennych i funkcjonalnych.

Terenowo praca dotyczy Bytomia, a za główny obszar badań przyjęto śródmieście, w obrębie którego znajduje się dwanaście placów, stanowiących dobry przykład dla charakterystyki występujących współcześnie zjawisk. Place te mają swoje wyraźne znaczenie w strukturze funkcjonalnej i przestrzennej miasta. Zróżnicowany charakter placów śródmieścia wynika z ich rodowodu historycznego, lokalizacji, funkcji i formy oraz sposobu zagospodarowania i użytkowania. Analizami objęto wyłącznie place figurujące w spisie ulic i placów obowiązującym w mieście - według stanu na 1997 rok.

Merytorycznie zakres pracy obejmuje rozpatrzenie związków pomiędzy położeniem, funkcją, formą i nastrojem placów, a ich znaczeniem i rolą jaką odgrywają w mieście.

Metoda pracy zasadniczo polega na dwuetapowej analizie. W I etapie przebadano relacje pomiędzy układem (sekwencją) placów, a strukturą funkcjonalno -

Tabela 1.

ZESTAWIENIE ILOŚCI PLACÓW W WYBRANYCH MIASTACH.

Lp.	MIASTO	ILOŚĆ PLACÓW	
		OGÓŁEM	Z TEGO W CENTRUM
1	BYTOM	28	12
2	PIEKARY ŚLĄSKIE	0	0
3	SIEMIANOWICE	2	0
4	SOSNOWIEC	2	2
5	BĘDZIN	3	3
6	ŚWIĘTOCHŁOWICE	4	1
7	RUDA ŚLĄSKA	5	2
8	TARNOWSKIE GÓRY	5	4
9	CHORZÓW	11	4
10	ZABRZE	11	9
11	GLIWICE	12	8
12	KATOWICE	25	10
13	KRAKÓW	23	14
14	WARSZAWA	40	18

Opracowanie wykonane przez autora. W zestawieniu wzięto pod uwagę wyłącznie place administracyjne wyznaczone przez władze poszczególnych miast. Stan z grudnia 1998 r.

przestrzenną śródmieścia. Z kolei w II etapie przeanalizowano szczegółowo relacje pomiędzy charakterem poszczególnych placów, a ich znaczeniem w mieście.

Podstawę wykonanej pracy stanowiły studia literatury przedmiotu, a w szczególności prace monograficzne, materiały ikonograficzne i kartograficzne dotyczące Bytomia oraz własne studia nad problemem, obejmujące m.in. inwentaryzację użytkowania, funkcjonowania i fizjonomii placów. Ponadto w pracy wykorzystano zdjęcia wykonane przez autora.

Inspiracją dla podjęcia tego tematu i wielowarstwowego spojrzenia na problem był bezpośredni kontakt autora z prof. Barbarą Bartkovicz, poznanie jej metody badań nad znaczeniem obszarów zabytkowych w miastach oraz udział w pracach dydaktycznych prowadzonych pod jej kierunkiem w okresie studiów doktoranckich. Zastosowanie tej metody badań w niniejszej pracy polega na prowadzeniu analiz dwutorowo. Z jednej strony celem jest pokazanie znaczenia i roli placu jako przestrzeni funkcjonalnej i kompozycyjnej, z drugiej jako obszaru, którego najważniejszą wartość stanowi nakładanie się formy i funkcji, tworzących indywidualny charakter i niepowtarzalny nastrój miejsca.

3. TEZA PRACY

W oparciu o dotychczasowe rozpoznanie problemu można sformułować następujące twierdzenie.

„Istniejące na terenie śródmieścia Bytomia place, z uwagi na swoje usytuowanie oraz wartości funkcjonalne i kompozycyjne, mogą odegrać istotną rolę w rewaloryzacji i podniesieniu wartości przestrzeni publicznych miasta.”

4. UKŁAD I ZAWARTOŚĆ PRACY

Praca składa się z sześciu rozdziałów.

Pierwszy rozdział - ogólny i teoretyczny charakteryzuje plac jako pojęcie, miejsce i zjawisko. Omawia rolę placów w powstawaniu cywilizacji śródziemnomorskiej i w historii miast europejskich.

W rozdziale skupiono się na studiach literatury przedmiotu, które pozwoliły na wyciągnięcie wniosków dotyczących przemian znaczenia i roli placów w rozwoju urbanistyki związanej z ewolucją kontaktów społecznych. Istotną część wstępnej pracy stanowiły przeanalizowane definicje oraz pojęcia placu. W części teoretycznej pomocną okazała się wiedza z różnych dyscyplin naukowych, takich jak: architektura, planowanie przestrzenne, urbanistyka i architektura krajobrazu. Ponadto wzięto pod uwagę pokrewne zagadnienia z socjologii, psychologii, geografii i estetyki. Autor odniósł się także do filozoficznych teorii istoty rzeczy, przedmiotu i przestrzeni. Niektórych wniosków dotyczących znaczenia i roli placów w życiu miast dostarczyły wyjazdy studialne i obserwacje placów Warszawy, Krakowa, Katowic, Gliwic, Wrocławia i Gdyni oraz szeregu miast europejskich: Rzymu, Aten, Paryża, Florencji, Werony, Pizy, Lyonu i Augsburga.

Drugi rozdział - historyczny, zawierający niezbędne fakty wyjaśniające ewolucję śródmieścia Bytomia, omawia znaczenie i rolę placów w różnych etapach rozwoju miasta.

Podstawą określenia znaczenia i roli placów w historycznym funkcjonowaniu Bytomia były opracowania monograficzne dotyczące historii miasta. Istotnych informacji o sposobie funkcjonowania placów, ich wcześniejszej formie dostarczyły stare fotografie miasta oraz historyczne mapy i plany miejskie. Materiały te pozwoliły na wykonanie trzech pomocniczych zestawień:

- ideogramu sekwencji czasowej powstawania placów,

- chronologii wydarzeń i prac budowlanych dotyczących wszystkich placów śródmieścia,
- chronologii wydarzeń i prac budowlanych dotyczących analizowanych 12 placów śródmieścia.

Trzeci rozdział w sposób ogólny charakteryzuje ilość i rodzaj placów położonych na terenie śródmieścia, a także ukazuje związki zachodzące pomiędzy placami a całym obszarem śródmieścia, ze szczególnym uwzględnieniem powiązań funkcjonalnych i kompozycyjnych z innymi przestrzeniami publicznymi w mieście.

Elementem wyjściowym badań przeprowadzonych w tym rozdziale jest układ placów na tle całego miasta i jego struktury przestrzenno - funkcjonalnej. Na tym tle przeprowadzono dwie istotne analizy:

- analizę znaczenia kompozycyjno - estetycznego struktury 12 placów śródmieścia Bytomia, uzupełnioną zbiorem sekwencji widoków przestrzeni publicznych śródmieścia oraz
- analizę znaczenia funkcjonalnego struktury 12 placów na tle śródmieścia miasta uzupełnioną zapisem funkcji występujących na placach w badanej sekwencji przestrzeni publicznych śródmieścia.

Nałożenie na siebie wyników tych dwóch analiz dostarczyło istotnych wniosków dotyczących znaczenia funkcjonalnego i kompozycyjnego ciągu placów dla śródmieścia. Pozwoliły one także na wyodrębnienie 3 charakterystycznych grup funkcjonalnych placów wynikających z ich położenia oraz roli jaką pełnią w śródmieściu.

Czwarty rozdział charakteryzuje i omawia funkcję oraz formę poszczególnych placów śródmieścia oraz wydobywa rozmaite związki placu z najbliższym otoczeniem.

Za podstawę badawczą znaczenia i roli poszczególnych placów w mieście posłużyły analizy szczegółowe 12 placów śródmieścia. Obejmowały one m.in.: prace inwentaryzacyjne na podkładach sytuacyjno - wysokościowych w skali 1:1000 oraz

dokumentację fotograficzną oraz opis poszczególnych placów. Prace inwentaryzacyjne dotyczyły problematyki: funkcjonalnej, kompozycyjnej oraz zagadnień związanych ze sposobem użytkowania przestrzeni placów i występującym na ich obszarze nastrojem. Jako materiał pomocniczy posłużyły wywiady socjologiczne przeprowadzone przez autora z mieszkańcami miasta oraz obserwacje i zapisy specyfiki i różnorodności funkcjonowania placów prowadzone w różnych porach dnia i roku.

Piąty rozdział stanowi tabelaryczne podsumowanie znaczenia placów w różnych kategoriach według przyjętych kryteriów oceny. W tym rozdziale szczególnie zwrócono uwagę na elementy kreujące znaczenie danego placu w mieście i najbliższym otoczeniu.

Wstępnym porównaniem znaczenia poszczególnych cech w życiu placów stały się oddzielne zestawienia tabelaryczne dostępności, funkcji, lokalizacji, formy, nastroju, życia i symboliki placów. Na tej podstawie zbudowano ocenę zbiorczą cech i wartości znaczenia poszczególnych placów śródmieścia. Ocenę podzielono na 6 części według przyjętych kryteriów oceny, określając za każdym razem znaczenie danego placu pod innym kątem m.in. ze względu na położenie, wartości historyczne, funkcjonalne, kompozycyjne, znaczenie w odbiorze nastroju miasta i znaczenie w życiu miasta. Te podsumowanie dostarczyło najistotniejszych wniosków związanych z tematem i tezą niniejszej rozprawy. W sferze praktycznej pozwoliło na wyraźne sprecyzowanie znaczenia poszczególnych placów śródmieścia, umożliwiając jednocześnie ocenę cech kształtujących to znaczenie. Jest to materiał przydatny do określenia podstaw rewaloryzacji przestrzeni publicznych Bytomia.

Szósty rozdział ukazuje szanse i możliwości wykorzystania placów w procesie przebudowy i rewaloryzacji śródmieścia. Przedstawiono tu różne realizowane przykłady przebudowy placów w historii i współczesności, w odniesieniu do występujących i możliwych przemian placów w Polsce.

Dodatkowym materiałem poglądowym dotyczącym współczesnej przebudowy miasta było prześledzenie obowiązujących od II wojny światowej planów ogólnych Bytomia oraz obecnie realizowanych planów szczegółowych śródmieścia. Porównanie tego materiału z planami przebudowy i rewaloryzacji fragmentów Rzymu, Lyonu i Leeds pokazuje różne możliwości podejścia do problemów rewaloryzacji placów w mieście. Jest to materiał przydatny do wyciągnięcia wniosków dotyczących rewaloryzacji przestrzeni publicznych w mieście. Materiał ten podbudowuje także zamieszczone zestawienie pożądaných i możliwych do wykonania przekształceń analizowanych 12 placów śródmieścia Bytomia.

Przeprowadzone w pracy rozważania i szczegółowe analizy pozwalają również na wyciągnięcie wniosków dotyczących relacji pomiędzy placami, a ich otoczeniem oraz wskazanie możliwości wykorzystania placów w przebudowie i rehabilitacji przestrzeni publicznych miasta.

5. OMÓWIENIE LITERATURY PRZEDMIOTU

Zagadnienie placu w pracach naukowych jest najczęściej podejmowane przy okazji omawiania historii rozwoju miast. Szczególnie wiele opracowań dotyczy charakterystyki placów na podstawie najbardziej znanych - epokowych przykładów tych przestrzeni (Wilfred Koch: [134]). Opracowania te skupiając się na wpływach kolejnych nurtów w architekturze wyjaśniają przyczyny ukształtowania danej formy placu (Tadeusz Wróbel: [283]), (Tadeusz Tołwiński: [255]). Wiele też miejsca poświęcają historii powstawania poszczególnych obiektów, ich obudowy (Wacław Ostrowski: [197]), omawiając na tym tle życie i znaczenie placów w mieście.²

Inne ujęcie problematyki placów zawierają opracowania monograficzne poświęcone konkretnym miastom i funkcjonującym na ich obszarze placom. Prace te ukazują place w ścisłym powiązaniu z życiem miasta i jego mieszkańców. Często w obszerny sposób opisują dzieje, przyczyny oraz skutki towarzyszące powstawaniu danego placu (Bogusław Krasnowolski: [141]), (Zygmunt Stępiński: [239]), (Z. Antkowiak: [11]), (Giorgio Torselli: [260]). Przedstawiają obraz różnorodności funkcjonalnej i kompozycyjnej występujących rodzajów placów.

Teoretyczne próby wprowadzenia typologii placów nie dały jasnych rezultatów. Zarówno ze względu na funkcję (Cliff Moughtin: [182], [183]), (Lässing K.: [152]), jak i ze względu na formę (Robert Krier: [145], [146]), nie da się (a może nawet nie trzeba) wprowadzić jednolitej metody podziału i klasyfikacji tych przestrzeni. Interesującą propozycję usystematyzowania placów ze względu na podział społeczny użytkowników zaproponował Marek Gachowski [96].

W odniesieniu do zagadnień dotyczących wszechstronnego znaczenia i roli placów we współczesnym życiu miasta brak jest pozycji, które całościowo omawiałyby tę problematykę. Z tego względu najbardziej przydatne dla potrzeb pracy stały się opracowania poruszające różne aspekty szeroko pojętego znaczenia przestrzeni

² Walorem tych opracowań jest ogólne przedstawienie rozwoju miasta wraz z powstającymi na jego obszarze placami. Jednak ze względu na zbyt szerokie ujęcie tematu prace te, w zależności od zainteresowań autorów, nie analizują wybranego placu wielostronnie i w powiązaniu z całym systemem

publicznych w mieście (Barbara Bartkowicz: [22], [27], [28], [29], [32]), (Monika Gołąb – Korzeniowska: [105]), (Kazimierz Wejchert: [271], [272]), (Andrzej Wyżykowski: [284], [285]), (Czesław Bielecki: [44], [45]).

Podstawą dla szczegółowych rozważań na temat znaczenia formy placu mogą być opracowania współczesnych teoretyków urbanistyki, zajmujących się trójstronnym oddziaływaniem pomiędzy kształtem, funkcją, a sposobem życia miasta (A. Rapoport: [215]), (Kevin Lynch: [161], [162]), (Kazimierz Wejchert: [271], [272]), (Tadeusz Sudół: [240]). Analogiczne badania prowadzono również dla określenia wzajemnych relacji pomiędzy dostępnością miasta a jego formą i funkcją (Tadeusz Sumień: [244]), (Nowakowski Maciej: [194]), (Krzysztof Bieda: [42]). Dalszym pogłębieniem i poszerzeniem zagadnienia znaczenia i roli przestrzeni miejskiej mogą być także prace poruszające problematykę społeczną (Richard Sennett: [234]), behawioralną (Krystyna Pawłowska: [202]) i psychologiczną (Yi-Fu Tuan: [262]), (Edward T. Hall: [112]), (Krzysztof Lenartowicz: [155]), (Magdalena M. Nowak: [192]). Natomiast przemiany sposobu życia miast i ludzi w nich mieszkających opisują przede wszystkim opracowania z pogranicza socjologii i architektury (Leonardo Benevolo: [36]), (Richard Sennett: [234]), (Fernand Braudel i inni: [55]). Prace te uzupełniają problematykę placów o zagadnienia społeczne związane z ich funkcjonowaniem. Ta wyraźnie zauważalna już od lat 60-tych wielokierunkowa fala opracowań w znacznej mierze rozbudowuje problem znaczenia i roli placu w mieście o nowe obszary badań.

Zagadnienie przebudowy i rewaloryzacji placów poruszają z jednej strony prace teoretyczne (Barbara Bartkowicz: [22], [26], [28]), (Andrzej Niezabitkowski: [188]), (Wanda Pencakowska: [203]), (Wiesław Gruszkowski: [110]), (Zbigniew Zuziak: [291], [292]), (Edmund Małachowicz: [168], [169]), z drugiej artykuły prezentujące projekty i prace koncepcyjne. Wymienione opracowania dostarczają wiedzy o współczesnych tendencjach i możliwościach wykorzystania placów w przekształcaniu struktury miasta. Wykorzystano je głównie jako materiał poglądowy pozwalający na zestawienie

możliwości i wariantów podejmowanych działań, co było pomocne przy formułowaniu wniosków dotyczących rewaloryzacji i rewitalizacji przestrzeni śródmiejskich.

Ważne dla wypracowania poglądów i sposobów podejścia do przebudowy oraz kształtowania przestrzeni publicznych śródmieścia były publikacje dotyczące całego śródmieścia (Kazimierz Wejchert: [271], [273]), (Bożena Malisz: [167]), (M. Nowakowski: [195]), (Stanisław Tomaszek: [258]), (Ewa Cichy-Pazder: [67], [68]), (Krzysztof Bieda: [40]), (Pracowania Architektury Żywej: [223]).

Odrębną grupę materiałów źródłowych stanowią pozycje bibliograficzne dotyczące historii, powstania oraz funkcjonowania Bytomia. Podstawą analiz były materiały historyczne o mieście (Władysław Ślęzak: [251]), (Jan Drabina: [87]). Pośród literatury dotyczącej miasta cennym materiałem źródłowym okazały się prace Arianny Gano-Kotuli [97] oraz Stefana Gołachowskiego: [104], Lidii Cholewy [77] i Tadeusza Cholewy [61]. Bardzo pomocna była także bogata dokumentacja ikonograficzna i kartograficzna zawierająca istotne, a nie spisane dotychczas informacje dotyczące historii, kształtowania i sposobów użytkowania placów w Bytomiu (Przemysław Nadolski: [185]), (Jan Drabina, Maksymilian Fleischer: [85]).

Uzupełnieniem wiedzy przydatnej w uściśleniu problematyki przeszłości placów Bytomia były pozycje z zakresu historii miast polskich [178], (Tadeusz Tołwiński: [255]), (Mieczysław Książek: [147], [148]), (Janusz Pudełko: [214]). Również znaczący materiał dla badań zawierały pozycje niepublikowane, prace studialne, koncepcje oraz plany zagospodarowania przestrzennego miasta [4], [43], [61], [62], [63], [64], [65].

Ogólnie można stwierdzić, iż w literaturze poświęconej współczesnej problematyce miasta nie ma pozycji omawiających całościowo zagadnienia funkcji, formy, usytuowania i znaczenia placów w mieście. Materiały te są rozproszone w wielu pozycjach i artykułach dotyczących z jednej strony problemów przebudowy miasta, a z drugiej projektów przebudowy fragmentów istniejących miast. Ponadto prace

dotyczące placów i ich znaczenia w mieście przedstawiają ten problem w wybranych aspektach, np. funkcjonalnym, kompozycyjnym lub socjologicznym.

Na tym tle podejmowana próba całościowego ujęcia problematyki placów w mieście wydaje się celowa, gdyż może stanowić przydatny materiał poznawczy.

ROZDZIAŁ I - ROLA I ZNACZENIE PLACU W MIEŚCIE

W niniejszym rozdziale omówiono pojęcie, definicję i istotę placu. Scharakteryzowano wybrane z literatury przedmiotu próby klasyfikacji placów ze względu na ich funkcję i formę. Przemiany charakteru placów w historycznym i współczesnym rozwoju miast posłużyły jako tło dla teoretycznego określenia znaczenia i roli placów.

1. POJĘCIE I DEFINICJA PLACU

Różnorodność funkcjonalna, kompozycyjna oraz bogaty rodowód historyczny sprawiają, że różnaitość przestrzeni jaka kryje się pod pojęciem placu jest bardzo trudna do jednoznacznego zdefiniowania. Pod względem kompozycyjnym już historycznie zupełnie czym innym był ściśle obudowany rynek średniowiecznego miasta, a czym innym dość „luźno” urządzona starożytna grecka agora (ryc.1.1), czy rzymskie forum. Różnice pomiędzy przykładowymi (zestawionymi na rysunku) placami wynikają między innymi z różnej skali i formy zabudowy otaczającej poszczególne place. Nie sposób nawet porównywać ze sobą samych nawierzchni placów, między innymi porośniętego trawą - otwartego Placu del Duomo w Pizie ze ściśle obudowanym i wybrukowanym Placem Del Campo w Sienie (ryc.1.2). Bardzo często na przestrzeni wieków każda nowa epoka przynosiła ze sobą nowy rodzaj placu, związany z nowymi obyczajami, potrzebami mieszkańców i nowym stylem budowania. Również porównanie różnych typów placów tej samej epoki nie stwarza możliwości jednoznacznej definicji.

Definicje opisujące plac w literaturze polskiej poruszają trzy zagadnienia określające istotę tego rodzaju przestrzeni, a mianowicie: jej formę, funkcję i lokalizację.

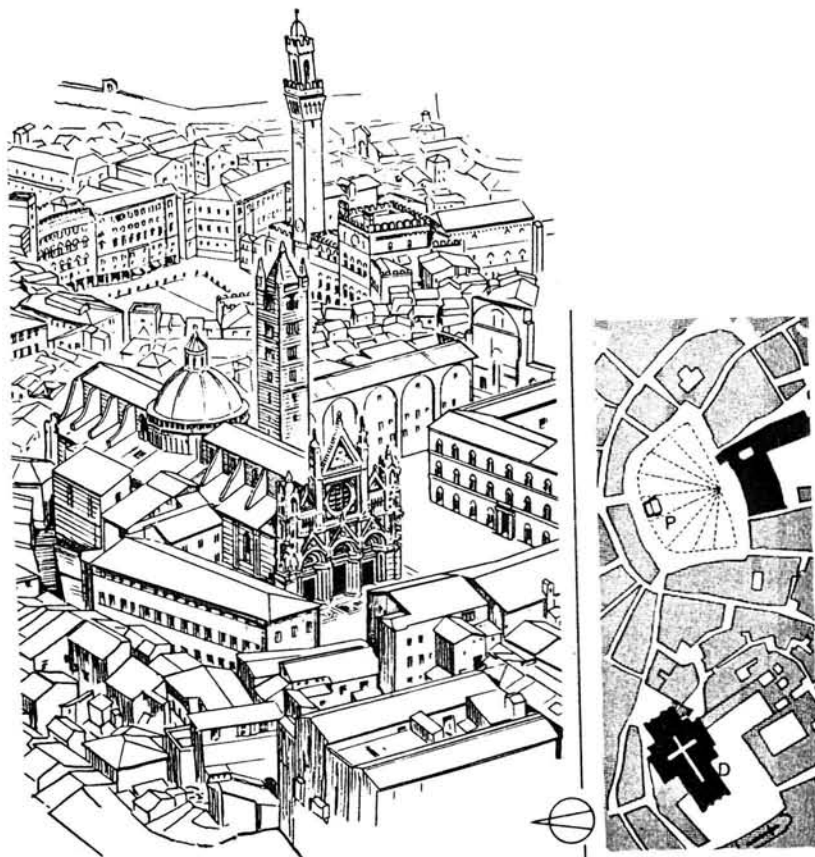
Pod względem kompozycyjnym różne źródła charakteryzują plac jako: „teren” (Słownik Wyrazów Obcych¹), „obszar” (Encyklopedia Architektury²), „przestrzeń”

¹ Słownik Wyrazów Obcych: „plac - (z niemieckiego - platz), nie obudowany teren w mieście (lub osadzie) spełniający różne funkcje np. węzła komunikacyjnego przy zbiegu wielu ulic, terenu podjazdowego przed budynkami użyteczności publicznej, postoi dla pojazdów, rynku, targowiska.” PWN, Warszawa 1991, s. 666.

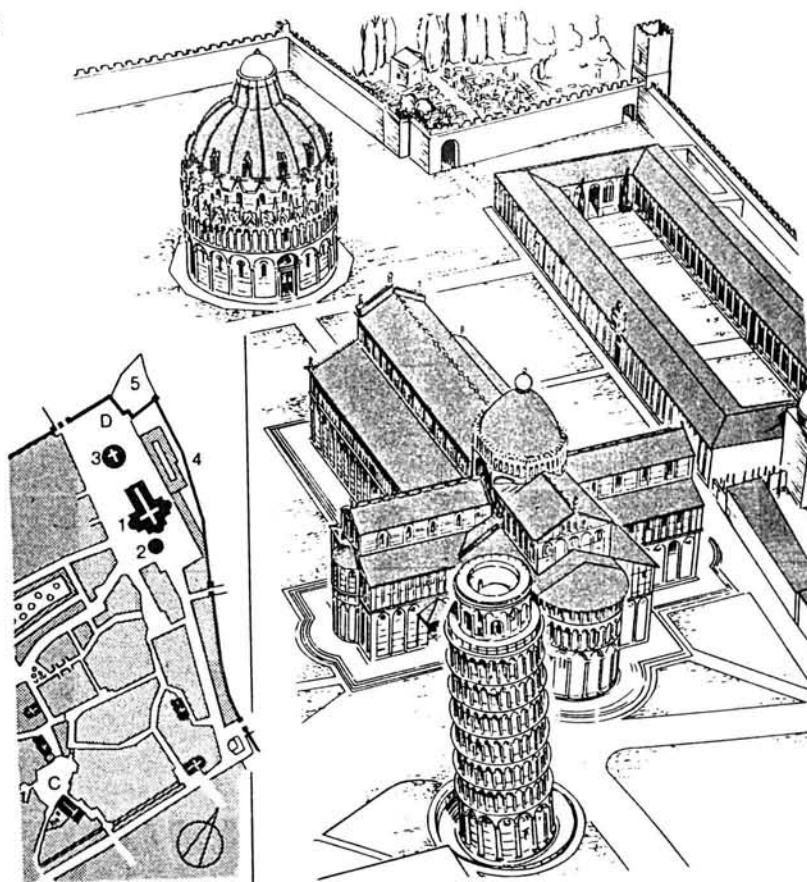
Słownik Wyrazów Obcych podobnie jak Słownik Języka Polskiego mianem placu określa jedynie niezabudowaną przestrzeń w mieście, nie wspominając nic o jego kompozycji, czy granicach. Definicja ta w większym stopniu rozwija aspekt funkcjonalny placu wymieniając jego różnorodne funkcje począwszy od terenu podjazdowego przed budynkiem użyteczności publicznej, przez postój samochodów, aż do targowiska i rynku.

² Encyklopedia Architektury, N. Pevsner, J. Fleming, H. Honour: „plac - duży, niezabudowany obszar w obrębie miasta, powiązany z siecią ulic, pełniący różne funkcje (agora, forum, rynek, rondo) i przybierający w zależności od nich kształt (czworoboczny, trójkątny, owalny, okrągły) i odpowiednią oprawę architektoniczną”. Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1992, s.277.

PIAZZA DEL CAMPO W SIENIE

PIAZZA DEL DUOMO W PIZIE

Ryc. 1.2 Trudność w określeniu jednoznacznej definicji placu wynika z faktu różnorodności przestrzeni kryjących się pod wspólnym mianem placu. Powyższe zestawienie pokazuje zgoła odmienne przestrzenie - chociaż obydwie nazywane placami.
/Ryc. [z:] Koch W.: Style w architekturze. Geocenter, Warszawa 1996, str. 400,401./

(Słownik Urbanistyczny³, Słownik Języka Polskiego⁴), „powierzchnię” (Ilustrowana Encyklopedia dla Wszystkich⁵), najczęściej powiązaną z siecią ulic (Encyklopedia Architektury) lub powstałą przy zbiegu lub skrzyżowaniu ulic (Słownik Języka Polskiego), niezabudowaną (Słownik Urbanistyczny, Ilustrowana Encyklopedia dla Wszystkich, Nowa Encyklopedia⁶) lub otaczającą jeden lub więcej budynków powiązanych z nią kompozycyjnie (Słownik Urbanistyczny, Ilustrowana Encyklopedia

³ Słownik Urbanistyczny: „plac - przestrzeń w mieście ograniczona przez budynki, ogrodzenia, zieleń lub uskoki terenu, zazwyczaj niezabudowana bądź otaczająca jeden lub więcej budynków powiązanych z nią kompozycyjnie. Pierwotnie przeznaczona głównie dla ruchu pieszego i niektórych funkcji życia zbiorowego, jak zebrania publiczne, targowisko itp., z biegiem czasu często przekształcana w węzeł drogowy.” s. 68.

Słownik Urbanistyczny w pojęciu placu podkreśla fakt, iż jest to przestrzeń zlokalizowana w mieście, ograniczona przez obiekty, teren lub zieleń. Definicja uwzględnia powiązanie kompozycyjne otoczenia z powierzchnią placu. Pod względem funkcjonalnym definicja ta skupia się na znaczeniu komunikacyjnym placu - pierwotnie pieszym, obecnie samochodowym. Jako dodatkowy element placu traktuje się funkcje związane z życiem społeczności danego obszaru takie jak zebrania publiczne i targowiska.

⁴ Słownik Języka Polskiego: „plac - duża, wolna przestrzeń w mieście, powstała najczęściej przy zbiegu lub skrzyżowaniu ulic, zwykle otoczona zabudową architektoniczną; pełni różne funkcje, np. miejsca zebrań publicznych, postoju pojazdów, rynku targowego, węzła komunikacyjnego i inne. Plac miejski. Plac zamkowy. Plac targowy, wyścigowy, sportowy. Plac defilad. Plac zabaw, ćwiczeń.” PWN, Warszawa 1995, s. 652.

Definicja zamieszczona w Słowniku Języka Polskiego umiejscawia plac również w mieście. W swoich stwierdzeniach definicja ta podkreśla, iż plac jest przestrzenią dużą, wolną, powstałą przy zbiegu lub skrzyżowaniu ulic. Funkcje, które mogą pełnić place są bardzo różne (np.: miejsce zebrań, postoju pojazdów, rynku, targowiska, węzła komunikacyjnego) i nie są w definicji w żaden sposób wyróżniane. Definicja nie precyzuje granic placu, chociaż wspomina, iż plac zwykle otoczony jest zabudową.

⁵ Szolginia W., Architektura i Budownictwo. Ilustrowana encyklopedia dla wszystkich: „plac - otwarta niezabudowana powierzchnia na obszarze miasta lub osiedla, ograniczona przez zabudowę, ogrodzenia, zieleń lub uskoki terenu, albo otaczająca jeden lub więcej powiązanych z nią kompozycyjnie budynków. Pierwotnie plac był przeznaczony głównie dla ruchu pieszego i niektórych funkcji życia zbiorowego (np. odbywania zebrań publicznych, targów) z biegiem czasu często przekształcano go w węzeł drogowy.” Wydawnictwo Naukowo - Techniczne, Warszawa 1991, s. 295.

Ilustrowana Encyklopedia dla Wszystkich (Architektura i Budownictwo) dopuszcza istnienie placu nie tylko w mieście, ale i na osiedlu. Definicja ta nie precyzuje sposobu ograniczenia placu jednocześnie przypominając ten istotny dla placu element. Odnośnie formy mówi ona, iż plac powinien być powiązany z otoczeniem w sposób kompozycyjny. Definicja ta podobnie do definicji w Słowniku Urbanistycznym podkreśla komunikacyjne przeznaczenie placu, wspominając również o tzw. funkcjach życia zbiorowego, które pozostają nieokreślone i niesprecyzowane.

⁶ Nowa Encyklopedia PWN. Praca zbiorowa pod redakcją Jana Kofmana: „plac - niezabudowana przestrzeń w obrębie miasta (osiedla, wsi) zazwyczaj poszerzona w stosunku do sąsiednich przestrzeni ulicznych; obudowana; najczęstsze funkcje handlowe (plac targowy - rynek), społeczne (spotkania, zebrania, imprezy), rekreacyjna (skwer), reprezentacyjna (przed gmachami budynków publicznymi) oraz komunikacyjna (skrzyżowanie drogowe albo parking).” Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995, s. 907.

Nowa Encyklopedia PWN dopuszcza istnienie placu nie tylko w mieście, ale i na osiedlu, a nawet wsi. Zwraca uwagę, że jest to przestrzeń „poszerzona w stosunku do sąsiednich przestrzeni ulicznych”, czyli jest przestrzenią o innych proporcjach niż ulica. Definicja wspomina także, iż jest to przestrzeń obudowana (nie używając przy tym słowa otoczona, które posiada trochę inne znaczenie). W odróżnieniu od wszystkich pozostałych definicji na plan pierwszy w Nowej Encyklopedii wysunięto funkcje społeczne placu to jest: spotkania, zebrania, imprezy, kolejno mówi się także o funkcjach rekreacyjnych i reprezentacyjnych, a dopiero na ostatnim miejscu zostały wspomniane funkcje komunikacyjne takie jak parkingi i skrzyżowania.

Powyższa definicja wydaje się autorowi najważniejszą. Zauważyć jednak należy, że plac jest także rodzajem przestrzeni publicznej charakteryzującej się dośrodkową kompozycją przestrzenną. Ważny jest fakt, iż definicja ta nie sytuuje placu tylko i wyłącznie na terenie miasta czy osiedla. Ponadto nie precyzuje także rodzaju obudowy placu, która w rzeczywistości jest bardzo zróżnicowana. Przytoczona definicja w sposób bardzo trafny charakteryzuje też podstawowe funkcje placów.

dla Wszystkich), ograniczoną (Słownik Urbanistyczny, Ilustrowana Encyklopedia dla Wszystkich), obudowaną (Nowa Encyklopedia), otoczoną (Słownik Języka Polskiego) przez zabudowę, ogrodzenia, zieleń lub uskoki terenu (Słownik Urbanistyczny, Ilustrowana Encyklopedia dla Wszystkich). Nowa Encyklopedia PWN dodatkowo wspomina, iż przestrzeń ta zazwyczaj jest poszerzona w stosunku do sąsiednich powierzchni ulicznych.

Pod względem funkcjonalnym przytoczone definicje charakteryzują plac jako przestrzeń: pierwotnie przeznaczoną głównie dla ruchu pieszego i dla niektórych funkcji życia zbiorowego (np. odbywania zebrań publicznych, targów) z biegiem czasu przekształcaną w węzeł drogowy (Słownik Urbanistyczny, Ilustrowana Encyklopedia dla Wszystkich); lub jako przestrzeń pełniącą różne funkcje np. węzła komunikacyjnego przy zbiegu wielu ulic, terenu podjazdowego przed budynkami użyteczności publicznej, postoi dla pojazdów, rynku, targowiska (Słownik Wyrazów Obcych). Nieco inne podejście prezentują dwie pozycje: Słownik Języka Polskiego i Nowa Encyklopedia PWN, które jedynie wymieniają następujące funkcje placu: handlowe (plac targowy, rynek), społeczne (spotkania, zebrania, imprezy, rekreacja, skwer), reprezentacyjne (przed gmachami budynków publicznych), komunikacyjne (skrzyżowanie drogowe albo parking).

Pod względem lokalizacji, większość definicji sytuuje plac w mieście (Słownik Urbanistyczny, Ilustrowana Encyklopedia dla Wszystkich, Słownik Wyrazów Obcych, Słownik Języka Polskiego, Nowa Encyklopedia), niektóre z nich lokalizują go również w osadzie (Słownik Wyrazów Obcych), osiedlu (Ilustrowana Encyklopedia dla Wszystkich, Nowa Encyklopedia), a nawet wsi (Nowa Encyklopedia). Warto przypomnieć, iż historycznie plac występował w najwcześniejszych osadach przekształcanych dopiero później w miasto.

Generalnie pogodzenie kontrastów kryjących się pod pojęciem placu jest łatwiejsze po wprowadzeniu podziału placów zgodnego z T. Wróblem, który rozróżnił dwa typy placów: place miejskie i place parkowe.⁷ Istotnym jest także rozszerzenie definicji placów o zagadnienia symboliki i różnorodnego oddziaływania ich przestrzeni na użytkowników. Plac, oprócz funkcji użytkowych, posiada także funkcje symboliczne i kulturalne. Przykładem może być plac św. Piotra w Rzymie, który jest symbolem chrześcijaństwa, podczas gdy plac Defilad w Warszawie dla starszych pokoleń jest symbolem 45 lat PRL-u, a dla współczesnych użytkowników miejskim bazarem.

Poszczególne encyklopedie wyróżniają, a w niektórych przypadkach także definiują, inne typy placów, takie jak: agora, forum, rynek, rondo, plac miejski, plac

⁷ Wróbel T.: „Zarys historii budowy miast”. Ossolineum, Wrocław 1971, s.277.

królewski (plac royal), plac zamkowy, plac broni, plac targowy, plac wyścigowy, plac sportowy, plac defilad, plac zabaw, plac ćwiczeń oraz zieleniec i skwer. Definicje dotyczące wymienionych typów placów są bardziej jednoznaczne ze względu na występujące w ramach tych obszarów znaki szczególne np. funkcjonalne lub przestrzenne. Ponadto wymienione definicje bardziej wyraźnie i precyzyjnie obrazują różnorodność funkcjonalną i kompozycyjną występujących placów. Dodanie do rzeczownika „plac” przymiotnika, który go określa często pozwala na wyraźne odczytanie charakteru danego placu. Warto zwrócić uwagę na niektóre definicje różnych typów placów.

„Rynek” opisywany jest przede wszystkim jako główny ośrodek życia gospodarczego i społecznego w miastach⁸. Historyczne, niezabudowane części rynku często służyły jako targowisko i miejsce zebrań. Pod względem formy rynek był placem umieszczonym, zazwyczaj na skrzyżowaniu głównych ulic miasta. Na rynku sytuowano ratusz, kramy, jatki, wagę i studnię, a niekiedy sukiennice. W czasach nowożytnych rynek pełnił również funkcje reprezentacyjne.⁹

„Targ”, według Encyklopedii Popularnej PWN, jest miejscem, a zarazem sposobem dokonywania wymiany towarów w mieście.¹⁰ Definicja ta nie określa w żaden sposób formy i kompozycji targu.

„Skwer” dość precyzyjnie charakteryzuje Słownik Wyrazów Obcych, który określa go jako niewielki teren zieleni miejskiej usytuowanej na placu, ulicy lub w otoczeniu gmachu użyteczności publicznej. Warto podkreślić, że skwer może być rodzajem zieleńca.¹¹ Ilustrowana Encyklopedia dla Wszystkich dodaje, iż skwer obsadzony roślinami ozdobnymi pełni funkcje dekoracyjne i wypoczynkowe.¹² Z podanych definicji

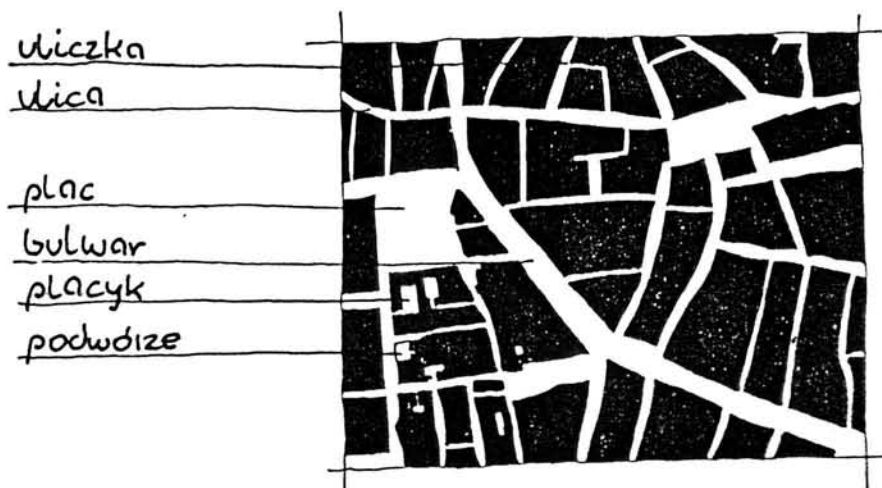
⁸ Nowa Encyklopedia PWN. Praca zbiorowa pod redakcją Jana Kofmana: „rynek - w dawnych miastach główny plac będący ośrodkiem życia gospodarczego i społecznego w miastach starożytnej Grecji funkcje rynku pełniła agora w miastach Rzymu forum. We wczesnym średniowieczu rynki w miastach europejskich miały zarys często nieregularny. W XII - XIII wieku uformował się w zachodniej i środkowej Europie regularny plan miasta z prostokątnym rynkiem umieszczonym zazwyczaj na skrzyżowaniu głównych ulic. Na rynku sytuowano zazwyczaj ratusz, kramy, jatki, wagę, studnię oraz niekiedy sukiennice, nie zabudowane części rynku służyły jako targowisko oraz miejsce zebrań. W okresie nowożytnym rynki pełniły głównie funkcję reprezentacyjnego placu niezabudowanego. W XX wieku tradycyjny rynek zastępowano placem o nowych formach przestrzennych i różnych funkcjach.” Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995.

⁹ Encyklopedia Popularna: „rynek - w dawnych miastach główny plac będący ośrodkiem życia gospodarczego i społecznego o wielokondygnacyjnej zabudowie architektonicznej, często z ratuszem, sukiennicami, miejsce targowisk, zebrań i uroczystości.” PWN, Warszawa 1996, s.744.

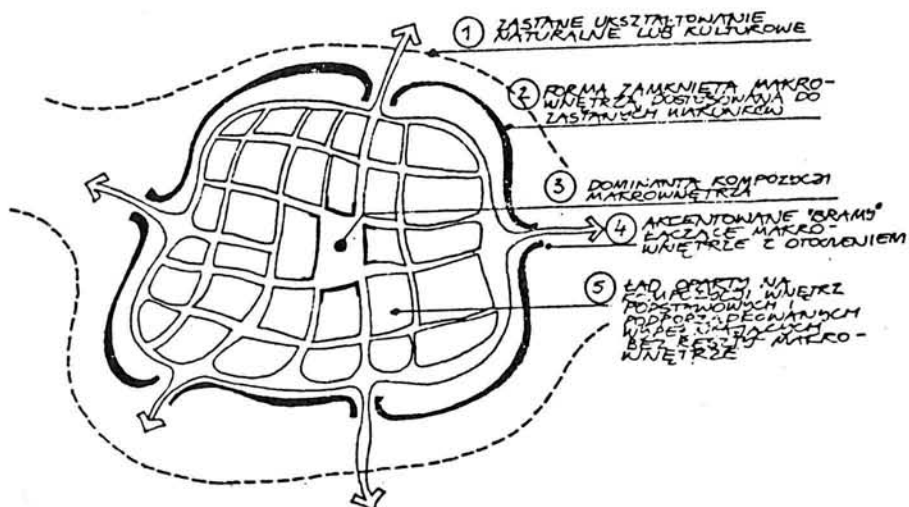
¹⁰ Encyklopedia Popularna: „targ - (jarmark) miejsce i forma wymiany towarowej, odbywającej się okresowo np. w określone dni tygodnia.” PWN, Warszawa 1996, s.854.

¹¹ Słownik Wyrazów Obcych: „skwer - (z angielskiego - square - kwadrat), niewielki teren zieleni miejskiej, usytuowany na placu, ulicy lub w otoczeniu gmachu użyteczności publicznej, zieleniec.” PWN, Warszawa 1991, s.

¹² Szolginia W., Architektura i Budownictwo. Ilustrowana encyklopedia dla wszystkich: „zieleniec (skwer) - teren otwarty w mieście lub osiedlu zwykle o powierzchni nie przekraczającej 2 ha, obsadzony roślinami ozdobnymi, ogólnie dostępny, pełniący funkcje dekoracyjne i wypoczynkowe.” Wydawnictwo Naukowo - Techniczne, Warszawa 1991, s. 454.

Ryc. 1.3 Plac jako jeden z ważniejszych elementów w typologii przestrzeni urbanistycznej wg Habrakena.
 /[Za:] Wojtas L.: Próba waloryzacji śródmieść miast tworzonych na przełomie XIX i XX wieku. Zeszyty naukowe Politechniki Śląskiej, z.19, Gliwice 1992, s.97/.

Ryc. 1.4 Ujęcie problemu placu jako makrowiętrza, w teorii wnętrza J. Bogdanowskiego.
 /Bohm A.: O budowie i synergii wnętrza urbanistycznych. Politechnika Krakowska im. T. Kościuszki, Kraków 1981, s.169/.

wynika istotny fakt, iż skwer może być częścią placu.

Osobliwą formą zdefiniowanego placu jest plac królewski (plac royal). Według Ilustrowanej Encyklopedii dla Wszystkich jest to typ placu powstałego w XVII wieku we Francji. Plac ten cechuje się czworoboczną formą i ujednoliconą architekturą z pomnikiem króla w centrum. Plac ten pełnił funkcje reprezentacyjne i rekreacyjne.¹³

W urbanistyce plac jest rozpatrywany przede wszystkim z punktu widzenia funkcjonalnego, przestrzennego i społecznego. Oprócz przytoczonych definicji istnieje jeszcze cały zbiór terminów i określeń odnoszących się do placów, a związanych z różnymi ujęciami dotyczącymi badań przestrzeni publicznych (ryc.1.3, 1.4). Wyróżnić tu można takie terminy jak: scena miejska, przestrzeń publiczna, wnętrze widokowe, zespół architektoniczny¹⁴.

Dodać należy, iż obowiązująca w Polsce procedura prawna przewiduje nadanie nazwy „ulica” lub „plac” na wniosek określonej liczby mieszkańców, który zatwierdza Rada Miejska. Procedura ta nie przewiduje sprawdzenia czy dane miejsce spełnia kryteria definicji urbanistycznej. W ten sposób w Polsce „placem” można nazwać praktycznie każdą przestrzeń w mieście.

2. ISTOTA PLACU

W filozofii Arystotelesa forma jest istotą przedmiotu. Zgodnie z tą filozofią, istotą placu powinna być forma, która przy zmieniającej się funkcji placu pozostałaby jedynym kryterium klasyfikującym, czy dana przestrzeń jest placem, czy też nie. We współczesnej architekturze kryterium to jest jednak na tyle niejednoznaczne, że nie można go potraktować jako kryterium ostateczne. Autor uważa, iż placem z uwagi na formę można nazwać miejsce niezabudowane, wolne, o zupełnie innych proporcjach niż ulica. Podstawowym wyróżnikiem jest szerokość tej przestrzeni, która musi być większa od ulic prowadzących do placu. Następująca wraz z tym zmiana proporcji „ściany” do „podłogi” powinna dawać obserwatorowi poczucie przestrzeni rozległej, a równocześnie wydzielonej.

Inną cechą odróżniającą plac od ulicy jest centralność placu. Plac, z natury bowiem, pozostaje miejscem środkowym, otoczonym dookoła, o ściśle określonej

¹³ Szolginia W., Architektura i Budownictwo. Ilustrowana encyklopedia dla wszystkich: „plac królewski (royal) - powstały w Francji w XVII wieku typ placu czworobocznego otoczonego zabudową o ujednoliconej architekturze, z pomnikiem króla w centrum, plac królewski nie pełnił funkcji komunikacyjnej, lecz jedynie funkcje reprezentacyjne i rekreacyjne (spacerowe). Forma placu royal była często stosowana jako element przestrzennego planowania terenów miejskich.” * Wydawnictwo Naukowo - Techniczne, Warszawa 1991, s. 296.

¹⁴ W książce Elementy kompozycji urbanistycznej K. Wejchert skupił się przede wszystkim na placu traktowanym jako zespół architektoniczny i wnętrze widokowe. Wejchert K.: „Elementy kompozycji urbanistycznej”. Arkady, Warszawa 1984, s.23.

lokalizacji. W tym przypadku ważną cechą formy placu jest kompozycja dośrodkowa - eksponująca i ukierunkowana na jego wnętrze. Samo wnętrze placu posiada zazwyczaj wyraźnie określone, stosunkowo zwarte granice będące ramami przestrzennymi, które powinny wydzielać powierzchnię placu z otoczenia tak, aby jego przestrzeń była wydzielona i czytelna w odniesieniu do swojej formy, skali, wielkości i kształtu. Potwierdzeniem tego kierunku postrzegania placu może być charakterystyka placu jako „przestrzeni pozytywowej” przedstawiona przez Christophera Alexandra w książce pt.: „Pattern Language”. Zgodnie z jego teorią dana przestrzeń tylko wtedy jest placem, gdy postrzegana jest jako figura o możliwej do odczytania morfologii; ponadto jako hipotetyczna forma przestrzenna charakteryzuje się wyraźnym zamknięciem bryły, tzn. figury planu, który musi być postrzegany przez użytkowników jako ograniczony i zamknięty.¹⁵

Wymienione powyżej cechy sprawiają, że człowiek stojący na placu nie znajduje się na teoretycznej linii (będącej ulicą czy drogą), ale przebywa w fizycznym środku. Plac tym samym sprowadzony zostaje do miana „miejsca”, względnie „punktu docelowego”. Warto dodać, iż pod względem przestrzennym plac stanowi najczystsza postać wnętrza miejskiego.

3. PRZEMIANY CHARAKTERU PLACÓW W HISTORYCZNYM I WSPÓŁCZESNYM ROZWOJU MIAST

Plac jest miejscem kulturowo związanym z historią cywilizacji. Jego załączkiem były miejsca zgromadzeń osiadłych grup plemiennych. W zamierzonych czasach plac był miejscem podejmowania decyzji, miejscem zabaw i kultu. Był obszarem, na którym odbywały się tańce i obrzędy. Był miejscem, gdzie dokonywano wymiany towarów, a później ich sprzedaży (rozwój handlu). W znacznym stopniu jego dzisiejsze ukształtowanie wynika, po pierwsze: z ewolucji ekonomicznej, jaka dokonała się na przestrzeni wieków w cywilizacji europejskiej, po drugie: ze zmian zachodzących w kontaktach i związkach społecznych, które następowały w społeczeństwach tego kontynentu, po trzecie: ze zmian politycznych i ustrojowych dokonujących się w miastach i państwach europejskich. Innymi słowy można powiedzieć, że powstawanie i rozwój różnych rodzajów placów na przestrzeni wieków wiązały się ściśle z przemianami ustrojów społeczno - ekonomiczno - politycznych. Z roli ekonomicznej wynikają funkcje placu jako miejsca wymiany i sprzedaży towarów. Z roli społecznej

¹⁵ Alexander Ch., Ishikawa S., Silverstein M.: „Pattern Language”. Oxford University Press, New York 1977, s. 517-521.

wynikają jego funkcje kulturowe, obrzędowe m.in. jako miejsca spotkań i zabaw. Natomiast z roli politycznej wynikają funkcje, reprezentacyjne i inne związane ze sprawowaniem władzy. Idea trzech wymienionych korzeni (wątków) przewijała się w całej historii życia i powstawania placów.

Najstarszymi formami placów Europy są grecka Agora i rzymskie Forum. Wraz z rozwojem demokracji w miastach antycznej Grecji wzrastało znaczenie polityczne i społeczne agory - głównego placu ówczesnych miast hellenistycznych, który jako konstrukcyjny i plastyczny ośrodek kompozycji urbanistycznej odgrywał wielką rolę w życiu wewnętrznym miasta greckiego. Agora była otoczona budynkami władz miejskich (Buleuterionu i Prytaneionu), świątyniami i portykami. Pełniła funkcję wielkiego miejsca zebrań, gdzie odbywały się uroczystości, obchody publiczne świeckie i religijne; na niej zbierali się uczeni i filozofowie prowadząc dysputy naukowe, chroniąc się przed skwarem południowego słońca lub deszczem pod długimi kolumnami otaczającymi rytmiczną architekturę jej wnętrza.

Grecka idea miejskości związana ściśle z centrum miasta i charakterem agory została przeniesiona na teren antycznego Rzymu w postaci forum republikańskiego oraz późniejszego forum cesarskiego. Założone przez Greków Pompeje stanowią przykład przenikania i łączenia greckich i rzymskich prądów urbanistycznych. Powstałe w mieście forum jest placem otoczonym przez szereg okazałych gmachów publicznych (dwie świątynie, bazylika, hale targowe, termy, budynki sądowo - administracyjne). Obiekty te stworzyły wielką wolną przestrzeń przylegającą ze wschodu do cardo i przekraczającą w swej południowej części decumanus. Wraz z przeniesieniem się handlu w inne rejony miasta powstał monumentalny plac, który miał z trzech stron ramy kolumnady harmonizujące różnice fasad i brył architektonicznych. Forum służyło jako plac przeznaczony na uroczystości sakralne i świeckie, zebrania publiczne i przechadzki. Forum było architektonicznym ośrodkiem życia miejskiego organicznie związanym z otaczającymi je gmachami o charakterze sakralnym, publicznym i handlowym.

W średniowieczu spośród założeń placowych służących ogółowi mieszkańców na szczególną uwagę zasługują targowiska i późniejsze rynki miejskie, które były głównym elementem miastotwórczym w powstających miastach i osadach. Rynki pełniły szczególnie funkcje związane z wymianą handlową i były najważniejszym miejscem życia publicznego miasta. Przy rynku najczęściej wznosił się kościół mariacki oraz ratusz.¹⁶

Place XIV wieczne Sieny, Florencji i innych miast włoskich były zwiastunem

¹⁶ Ratusz był w miarę rozwoju demokracji chlubą mieszczan, stanowił wyraz ich bogactwa i potęgi, często przez wysokość swojej wieży podkreślał znaczenie władzy świeckiej w mieście.

przeobrażeń konstrukcji i formy miast średniowiecznych. Place te mają charakter bardziej reprezentacyjny, skupiają w sobie życie miasta i są jego ozdobą i chwałą, związane są organicznie z siedzibą władz miejskich i rezydencją władcy. Pod względem formy place tego okresu miały za zadanie tworzenie określonych wartości widokowych i symbolicznych. Ich twórcy dążyli z jednej strony do jednorodności wszystkich pierzei, a z drugiej do harmonii z sąsiednią zabudową. Plac stał się elementem komponowanym dośrodkowo i centralnie.

Szczególnie w okresie renesansu i baroku na plan pierwszy „wysunęło się” znaczenie kompozycyjne placów. Istotnym elementem kompozycji miasta tego okresu jest przestrzeń wolna (mająca swój wyraz w postaci placów, ogrodów i dużych założeń wieloprzestrzennych). W okresie renesansu nastąpiło także zacieśnienie związku pomiędzy planem placu, a jego obudową i najbardziej monumentalną ozdobą, jaką jest rzeźba pomnikowa. Rzeźba stała się nie tylko ważnym punktem kompozycyjnym w planie placu, ale często była punktem centralnym, wokół którego tworzyły się gmachy, a nawet całe wnętrza placów (Pomnik Colleoniego w Wenecji, Plac Signorii we Florencji, Plac Św. Annuncjaty we Florencji, Plac Navona i Colona w Rzymie). Wielkie założenia kompozycyjne w miastach idealnych stały się też kluczem do powstania nowych placów, których podstawą kompozycji są założenia osiowo - radialne. Ogólnie można powiedzieć, iż charakter przestrzenny i kompozycyjny renesansowego placu coraz bardziej odpowiada jego funkcjom reprezentacyjnym.

W okresie baroku nastąpiło drugie twórcze przekształcenie placu ku większemu otwarciu go na obserwatora, wyeksponowaniu jego walorów kompozycyjnych i powiązaniu go z pozostałymi terenami miasta. Wpływ najbardziej znanych realizacji był bardzo duży na całą urbanistykę Europy, w której powtarzano schematy i rozwiązania już znane. W przeciwieństwie do poprzednich stuleci w baroku rodzi się jednolita - wielka kompozycja barokowa, której dominującym zadaniem jest reprezentacyjność. Przez system ulic i placów dokonywano próby ujednoczenia miasta jako całościowego dzieła architektonicznego. Za sprawą przebudowy Rzymu pojawiły się między innymi place mające na celu usprawnić i skanalizować ruch pieszego w mieście. W ten sposób w miastach baroku znajdujemy place położone przy bramach miasta, które pełniły funkcje przedsionka położonego przy wejściu. Z placów tych założona siatka ulic i kolejnych placów prowadziła przechodnia do najznamienitszych obiektów miasta. W związku z nasilającym się konfliktem między państwem i kościołem w tym samym okresie nastąpiło wyraźne rozdzielenie placów tworzonych przez władze kościelne od placów tworzonych przez patrycjat miejski.

Placem rozluźniającym strukturę miasta pierwszej i drugiej epoki przemysłowej były XVII i XVIII wieczne skwery Londynu. Stanowiły one prototyp wielu późniejszych rozwiązań placowych powstałych w XIX wieku. Place te były ujęte w zakomponowane

ramy niewysokiej zabudowy w formie półokrągłej lub prostokątnej pierzei. Posiadały też bliską człowiekowi skalę i kameralny charakter. Po wprowadzeniu zieleni służyły jako miejsca wypoczynku i relaksu okolicznych mieszkańców.¹⁷

Innym typem powstających w XVIII wieku placów były klasycystyczne założenia osiowe, które nadawały wybranym dzielom architektonicznym odpowiednią monumentalną oprawę i charakter. Pod względem kompozycji place charakteryzowały się osiowym, krzyżowym lub gwiaździstym rozplanowaniem rzutu. Przykładami tego typu realizacji są place Vittorio Emanuele w Turynie i Oxford Circus w Londynie. Szczególnie architektura neopaliadiańska na Wyspach Brytyjskich była wykorzystywana w tego typu realizacjach.

Ważnym przykładem podniesienia szeroko pojętego znaczenia przestrzeni publicznych miast, w tym także placów, są wielkie założenia powstałe w trakcie przebudowy Paryża w XIX wieku przez E. Haussmanna. Barbara Bartkowicz pisze: „...do najważniejszych osiągnięć tego okresu oprócz uczytelnienia układu miasta należy stworzenie ram przestrzennych nowego stylu życia człowieka XIX wieku. Wielkie bulwary, place, parki i aleje pełne ruchu dorożek konnych, gwaru i spacerów odzwierciedlały treść życia wielkiego Paryża... zakładanie, skwerów, plant, parków, alei było nie tylko modne, ale stało się obowiązującą zasadą unowocześnienia i rozwoju miast...”¹⁸

Dość typowym przykładem z przełomu XIX i XX wieku są place zakładane na obszarach likwidowanych murów i umocnień miejskich, które wraz z zakładanymi bulwarami tworzyły atrakcyjne przestrzenie publiczne. Te założenia stanowiły zdecydowany kontrast dla zwartej zabudowy ówczesnych miast, będąc jednocześnie ważnym elementem humanizującym oblicze terenów zainwestowanych. Przykładem tego typu podejścia jest wykonany w 1910 roku projekt przebudowy Wiednia autorstwa Otto Wagnera. Opracowanie to, oprócz wspomnianych wcześniej bulwarów, zakładało realizację zielonych placów, które miały pełnić rolę zwomików kompozycji nowoprojektowanego układu¹⁹.

Istotną zmianę w charakterze placu stanowi okres faszyzmu co jest widoczne w twórczości Alberta Speera - najbardziej wpływowego architekta III Rzeszy. Stosowanie wieloprzestrzennych założeń osiowych utrzymanych w nurcie neoklasycyzmu nawiązywało bezpośrednio do czasów Cesarstwa Rzymskiego i było wyraźnie podporządkowane faszystowskiej wizji mocarstwa niemieckiego. Budowanie wielkich

¹⁷ Bartkowicz B.: „Wpływ funkcji wypoczynku na kształtowanie struktury przestrzennej miast.” Monografia 33, Politechnika Krakowska, Kraków 1985, s.18-20.

¹⁸ Bartkowicz B.: „Wpływ funkcji wypoczynku na kształtowanie struktury przestrzennej miast.” Monografia 33, Politechnika Krakowska, Kraków 1985, s. 21-26.

¹⁹ Moughtin C.: „Urban Design. Green Dimensions”. Butterworth Architecture, Oxford 1996, s.125.

placów defilad stało się nie tylko „modne”, ale wręcz konieczne ze względów politycznych i propagandowych. Przykładami tego typu założeń są projekty przebudowy północno - południowej osi Berlina oraz place defilad w Monachium i Norymberdze (pole Zeppelina).²⁰

Podobne tendencje realizacji monumentalnych placów występowały również po II wojnie światowej na terenie bloku państw socjalistycznych. Szczególnie w okresie socrealizmu zakładano place, które miały służyć jako miejsca reprezentacyjne dla organizowanych masówek, wieców i pochodów pierwszomajowych. Przykładem tego typu placu był utworzony i oddany do użytku w 1955 roku plac Defilad w Warszawie oraz plac Centralny w Nowej Hucie.

Zmiana systemu społeczno - ekonomicznego w powojennej Polsce wpłynęła znacznie na przebudowę charakteru istniejących placów miejskich. Likwidacja większości prywatnych usług, szczególnie sklepów i gastronomii zubożyła funkcjonalnie miasta i znajdujące się na ich obszarach place. W przypadku wielu placów miejskich obniżenie atrakcyjności i intensywności użytkowania doprowadziło do zagubienia ich przedwojennej funkcji i wielowątkowej treści. Nałożenie na to intensywnego ruchu kołowego spowodowało pełną degradację tych przestrzeni.

Po II wojnie światowej na terenach nowo realizowanych osiedli mieszkaniowych zaczęły rozwijać się zieleńce. Powstawaniu tych założeń szczególnie sprzyjało geometryczne usytuowanie bloków wokół zieleńca potocznie nazywanego skwerem. Place te otaczała zazwyczaj wysoka zabudowa, a ich powierzchnia urządzona była jako zielona przestrzeń z wydzielonymi miejscami zabaw dla dzieci i młodzieży, pozostałą część placu zajmowały trawniki i zieleń wysoka. Funkcjonalnie place te były miejscami rekreacji i wypoczynku dla okolicznych mieszkańców. W tym okresie oprócz skwerów zakładanych wśród nowo powstającej zabudowy blokowej, dokonano również przebudowy wielu istniejących, historycznych placów, zmieniając je na zieleńce.

Kolejnym etapem transformacji placu są lata 70-te i 80-te, kiedy to zaczęto realizację zabudowy mieszkaniowej w układach liniowych, a powstała „między przestrzeń” dalej nazywano skwerami, a nawet placami. Pod względem definicji place te bardziej odpowiadają formie wspólnego terytorium (common land) niż tradycyjnej definicji placu. Mimo, iż place te noszą taką samą nazwę jak zakładane w XVII wieku w Anglii skwery, to zarówno pod względem formy, jak i funkcji nie odpowiadają wizerunkowi dawnych placów angielskich.

Przemiany społeczno-gospodarcze, które nastąpiły w Polsce z końcem lat 80-tych zaowocowały dynamicznym rozwojem placów targowych. Był i nadal jest to plac pełniący funkcje handlowe, o luźno urządzonej powierzchni zabudowanej układem

²⁰ Broadbent G.: „Emerging concepts in urban space design”. E & Fn Spon, London 1996.

niewielkich, tymczasowych kiosków lub straganów handlowych. Plac ten do połowy lat 90-tych był bardzo często organizowany na terenach miast jako szybka i tania forma realizacji obszarów usługowych (handlowych). Z czasem place te zostały zabudowane murowanymi (stałymi) kioskami handlowymi.

Innym rodzajem przestrzeni publicznej zbliżonej do placu są projektowane w ramach wielkoprzestrzennych struktur usługowych atria, nazywane również forami. Jedną z pierwszych tego typu realizacji jest powstałe tuż przed II wojną światową forum przy Rockefeller Center w Nowym Yorku. Współczesnym przykładem tego typu przestrzeni jest forum stworzone po przebudowie Hal Paryskich. Często nowo powstające atria są organicznie związane z funkcjami komercyjnymi znajdującymi się w ich otoczeniu. Place te otoczone są zazwyczaj budynkami o funkcjach usługowych, biurowych, administracyjnych i bankowych. Innymi współcześnie tworzonymi placami również związanymi z funkcjami komercyjnymi są płaszczyzny znajdujące się na zagłębionych obiektach wielofunkcyjnych. Place te stanowią atrakcyjny dach wspomnianych obiektów. Powstają zarówno na terenach przebudowywanego historycznego centrum (plac Maneżowy w Moskwie), jak i na obszarach nowo powstających centrów miejskich (np.: La Defense). Oprócz funkcji reprezentacyjnych przestrzenie te pozostają jakby przedsiionkiem reprezentacyjnych obiektów znajdujących się wokół, a w określonych porach dnia są też miejscem spotkań i wypoczynku ludzi pracujących w pobliskich biurach.

Można stwierdzić, że współczesne place są przestrzeniami, które zrywają z wizją placu jako przestrzeni szczelnie obudowanej, dlatego nie da się wyraźnie sprecyzować ich kształtu i formy. Czasami jako place traktowane są ronda, parkingi, targowiska, skwery, a nawet bliżej nieokreślone fragmenty tkanki miejskiej, pełniące funkcję wspólnych przestrzeni międzyblokowych. Dlatego zarówno pod względem funkcjonalnym jak i kompozycyjnym, trudno jest jednoznacznie odpowiedzieć czym jest plac, a szczególnie czym jest plac współczesny. Z pewnością plac występujący we współczesnym mieście to wynik ewolucji wszystkich poprzednich etapów rozwoju placu w mieście.

4. ZNACZENIE PLACU WE WSPÓŁCZESNYM MIEŚCIE I SPOSOBY OKREŚLANIA JEGO ROLI

Trudno jest jednoznacznie określić jakie jest znaczenie i na czym polega istota oraz atrakcyjność placu. Pewną wskazówką może być jedynie codzienne życie placu i rola jaką pełni dla swoich użytkowników. Opisując dawne miasta Tadeusz Tołwiński wyróżnił 6 czynników, które decydują o konstrukcji i formie miast, mianowicie:

„...czynnik warunków przyrodniczych, czynnik warowności, czynnik komunikacji, czynnik obyczajowo - prawny, czynnik kompozycji urbanistycznej (czyli planowania przestrzennego).”²¹ Wymienione czynniki na przestrzeni wieków nie tylko wpływały na charakter powstających miast, ale także na formę i funkcję położonych na ich obszarach placów. Z tej racji współczesne spojrzenie na znaczenie danego placu może odbywać się przez pryzmat tych czynników. W zależności od funkcji i roli, jaką odgrywa dany plac w mieście, mówi się potocznie o jego znaczeniu: ekonomicznym (czynnik ekonomiczny), ekologicznym (czynnik przyrodniczy), kompozycyjnym (czynnik kompozycji urbanistycznej), komunikacyjnym (czynnik komunikacji), reprezentacyjnym, administracyjnym, gospodarczym i społecznym (czynniki obyczajowo-prawne). Takie spojrzenie na pojęcie placu pozwala na wydobycie najistotniejszego (charakterystycznego) znaczenia danej przestrzeni w mieście.²² Ponadto o znaczeniu placu decydują także te cechy, które sprawiają, że plac jest odwiedzany przez wiele osób.²³ Stąd wytyczną dla określenia znaczenia placu w mieście może być rodzaj i ilość funkcji jakie pełni oraz ilość użytkowników korzystających z niego. Według tego można mówić o regionalnym, ogólnomiejskim, czy lokalnym znaczeniu placu.

Współczesne publikacje oraz prace badawcze z zakresu urbanistyki i planowania przestrzennego coraz wyraźniej i częściej podkreślają wagę czynników psychologicznych w kształtowaniu i życiu miast. Czynniki te często podświadomie wpływają na ocenę znaczenia danego placu w oczach jego użytkowników. Ponadto zaspokajanie podstawowych potrzeb człowieka takich jak: potrzeba kontaktu - więzi, posiadania (w tym wymiany towarów), ładu i bezpieczeństwa, władzy, samorealizacji, rozrywki, wiedzy (w tym zaspokojenia ciekawości), jak pokazała historia, przyczyniło się do powstania różnych rodzajów placów. Jednocześnie na uwagę zasługuje fakt, iż podejście psychologiczne rozpatruje znaczenie placu jakby w „mikro - skali”, a dokładniej w skali pojedynczego człowieka i oddziaływania na niego wybranej przestrzeni. Z kolei patrząc na znaczenie placu z „szerszej perspektywy”, można mówić o jego znaczeniu regionalnym, ogólnomiejskim, czy lokalnym. W związku z powyższym rozważania nad znaczeniem placu należy zdaniem autora rozpatrywać możliwie szeroko i w różnych aspektach.

Ujęcie to stało się podstawą do przeprowadzenia analizy znaczenia placów śródmieścia Bytomia we współczesnym życiu miasta. Zagadnienie znaczenia placu w

²¹ Tołwiński T.: „Urbanistyka” (Tom 1). Wydawnictwo Ministerstwa Odbudowy, Warszawa 1948, s. 17.

²² Autor mówiąc o określaniu znaczenia ma na myśli wydobycie charakterystycznej cechy placu przez, którą jest on rozpoznawalny np. plac o funkcji węzła komunikacyjnego największe znaczenie będzie posiadał pod względem komunikacyjnym, natomiast plac o pięknej formie widocznej w układzie miasta posiada najistotniejsze znaczenie kompozycyjne.

²³ Natomiast o atrakcyjności (czyli czymś ponad zwykłą użyteczność decydują cechy mniej mierzalne (np.: estetyka, nastrój, czy znaczenie kulturowe).

prezentowanej pracy rozpatrywane jest w dwóch różnych ujęciach:

- znaczenia placu na tle całego miasta, a w szczególności jego struktury funkcjonalno-przestrzennej oraz
- znaczenia placu dla jego najbliższego otoczenia (w tym życia okolicznych mieszkańców).

Obydwa ujęcia poruszają podobną problematykę, ale różnią się stopieniem szczegółowości analizy.

5. KLASYFIKACJA FUNKCJONALNA PLACÓW

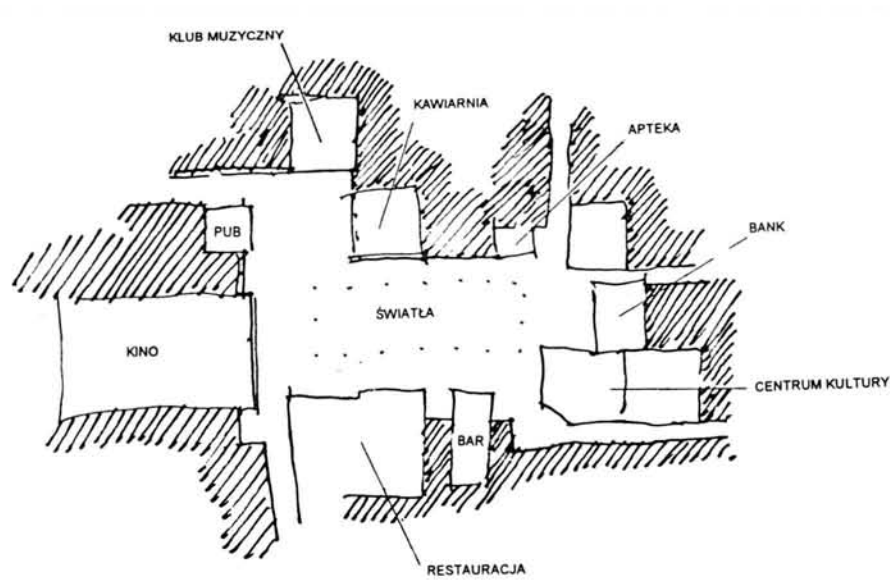
Próba usystematyzowania wiedzy o placach jest wprowadzenie klasyfikacji funkcjonalnej. Funkcja obok formy jest jednym z podstawowych sposobów opisu przestrzeni w urbanistyce i jako cecha stosunkowo łatwo rozpoznawalna jest wyróżnikiem pragmatycznego podejścia do typologii placów. W funkcji placu zasadniczy udział biorą dwa elementy, mianowicie - funkcja obudowy ścian placu oraz funkcja samej powierzchni placu.

Jednym z pierwszych teoretyków urbanistyki i architektury, który wprowadził pewien rodzaj klasyfikacji funkcjonalnej placów był Leon Battista Alberti. W swoim dziele pt.: „Ksiąg dziesięć o sztuce budowania” wyróżnił on trzy podstawowe rodzaje placów: place dla sprzedawców (handlowe), dla młodzieży (rekreacyjne) i dla wojskowych (reprezentacyjne). Postulował ich realizację w różnych miejscach miasta. Dalej precyzował i określał warianty placów handlowych powiązanych z różnymi strefami w mieście.²⁴

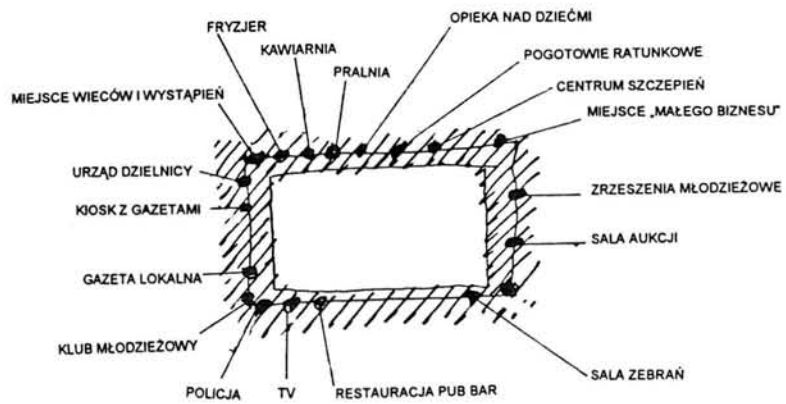
Nieco inne ujęcie tego problemu występuje we współczesnych pracach badawczych. Cliff Moughtin w swojej książce pt.: „Urban Design” omawiając funkcje placów wyróżnił następujące możliwe ich typy: miejsce spotkań, otoczenie (przedpole) ważnych budynków, miejsce dla przedstawień (przed teatrami, restauracjami, kinami), miejsce zakupów, targowisko, miejsce wokół którego zlokalizowane są biura, plac z zielenią i budynkami mieszkalnymi, plac związany z komunikacją. Do swej klasyfikacji dołączył jeszcze dwie odmienne formy funkcjonalne placów, które najczęściej pojawiają się w wielkich historycznych miastach: plac centrum (punkt węzłowy, element nadający tożsamość miastu np. Plac św. Piotra w Rzymie), plac portal (plac wejścia o podwójnej funkcji: z jednej strony placu docelowego, a z drugiej początkowego np. Plac dell Popolo w Rzymie)²⁵.

²⁴ Alberti L., B.: „Ksiąg dziesięć o sztuce budowania”. Warszawa 1960 r. lub „The Ten Book's on Architecture”, Dover Publications, New York, 1986, Book IV, Chapter VIII, s. 81.

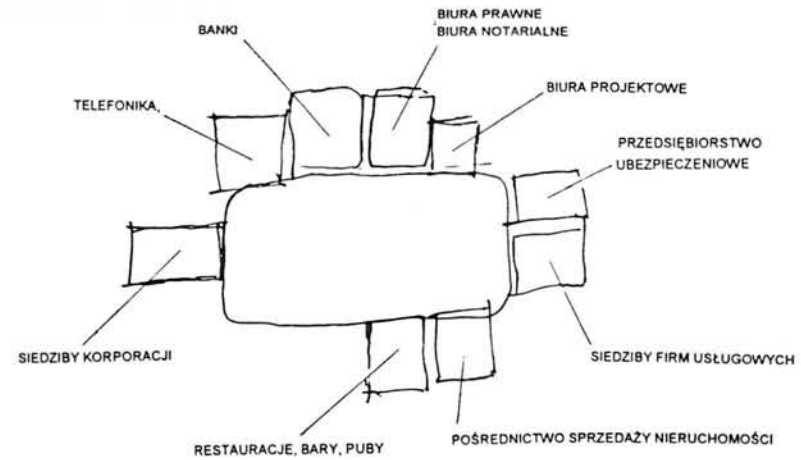
²⁵ Moughtin C.: „Urban Design: Street and Square”. Reed International Books, Oxford 1992, s. 87. W opracowaniu tym autor zastosował dwie metody klasyfikacji placów: podział ze względu na funkcję i formę.

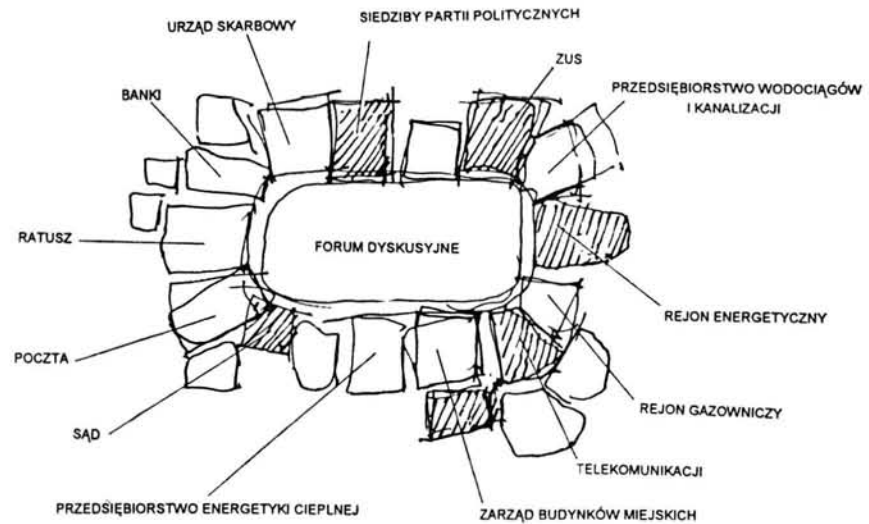
PLAC - CENTRUM ŻYCIA NOCNEGO

PLAC - CENTRUM ŻYCIA DZIELNICY

PLAC O FUNKCJACH BIUROWYCH

PLAC O FUNKCJACH ADMINISTRACYJNYCH

Ryc. 1.5 Wybrane rodzaje współczesnych placów miejskich według Alexandra Christophera.

Nieco inną próbę klasyfikacji zawiera praca doktorska Marka Gachowskiego. W swojej rozprawie wykorzystał teorie dotyczące hierarchii przestrzeni publicznych w mieście. Podejście takie pozwoliło w konsekwencji na następujące sklasyfikowanie placów według funkcji i położenia: główne place miejskie w zabudowie usługowej, główne place miejskie w zabudowie mieszkaniowej, place miejskie w zabudowie usługowej, place miejskie w zabudowie mieszkaniowej, miejskie place zielone, skwery (ruch pieszny), skwery (ruch kołowy), placówki piesze²⁶.

Najprostsze według autora uszeregowanie funkcjonalne placów wynika z terminologii używanej w praktyce urbanistycznej, gdzie wyróżnia się place o funkcjach: handlowych, reprezentacyjnych, kultowych (religijnych), rekreacyjnych i komunikacyjnych. Wyrazistość tego ujęcia oraz zgodność z „prostym” - potocznym rozumieniem funkcji placów sprawia, że jest to uszeregowanie czytelne i komunikatywne.²⁷

6. KLASYFIKACJA ZE WZGLĘDU NA FORMĘ PLACÓW

Próby klasyfikacji placów ze względu na formę mają długi rodowód, mimo tego nie osiągnięto do dzisiaj oczekiwanych rezultatów. Badaczem, który bodaj jako pierwszy zajmował się formą placu był Witruwiusz. W swoim dziele pt. „O architekturze ksiąg dziesięć” wyróżnił dwa zasadnicze typy placów: fora oraz place przy bazylikach. Dla obydwu typów placów precyzyjnie wskazał lokalizację w stosunku do topografii i rozplanowania przestrzennego miasta, ponadto wyznaczył optymalne proporcje tych placów; dla forum „szerokość powinna się równać dwóm trzecim jego długości”. Wynika to z faktu, iż proporcje te zdaniem Witruwiusza są właściwe dla potrzeb widowisk i zawodów odbywających się na forum. Ponadto „wielkość forum należy dostosować do liczby mieszkańców, trzeba jednak uważać, aby z jednej strony nie było ono za małe dla celów użytkowych, z drugiej zaś, aby z powodu zbyt małej liczby ludzi nie wydawało się puste”²⁸.

Kontynuację badań Witruwiusza odnajdujemy w pracach renesansowych teoretyków urbanistyki. Szczególnie Leon Battista Alberti w dziele: „Ksiąg dziesięć o sztuce budowania”, próbował określić optymalne proporcje ściany do podstawy placu.

²⁶ Gachowski M.: „Społeczne wartości zróżnicowania przestrzeni publicznych w mieście”. Praca doktorska. Promotor dr hab. inż. arch. Zbigniew Gądek. Gliwice 1990. s.27-29; 93-98.

²⁷ W dobie dzisiejszej rysują się dwa zasadnicze rodzaje funkcjonalne placu, z jednej strony jest to plac, pełniący funkcję przestrzeni publicznej z drugiej plac o funkcjach komunikacyjnych. Szczególnie place o układzie gwiaździstym „dzięki” licznym włotom ulicznym i dynamicznemu rozwojowi komunikacji stały się „podatne” na dominację ruchu samochodowego na ich powierzchniach. Ponadto z reguły place jako przestrzenie „puste” dawały możliwość zmiany funkcji, dostosowując się do zmiennych potrzeb ludzkich w różnych epokach rozwoju cywilizacji.

²⁸ Witruwiusz: „O architekturze ksiąg dziesięć”. Prószyński i S-ka, Warszawa 1999, s.121-122.

Według Albertiego optymalne proporcje wysokości ściany do szerokości płaszczyzny placu powinny odpowiadać matematycznej proporcji jak 1:3.²⁹ Zbyt wąski plac porównywał do za wąskiej uliczki, wiecznie ciemnej i niechętnie odwiedzanej. Natomiast plac zbyt rozległy scharakteryzował jako przestrzeń opuszczoną przez ludzi, jako przysłowiową „pustynię”.

Pierwsze próby podziału placów ze względu na formę według S.E. Rasmussena miały miejsce w okresie baroku na terenie Włoch. W tym czasie na ich obszarze zaczął zwyczajowo obowiązywać podział na place noszące nazwę „piazza” oraz na place o nazwie „plaza”. Mianem „piazza” określano place o regularnych kształtach i rozległym rzucie. „Plazą” natomiast nazywano plac o nieregularnej formie i pierzejach przypominających scenę teatralną, plac ten dodatkowo sekwencyjnie łączył się z następnymi placami.³⁰

Najbardziej systematycznie ze względu na kształt przestrzeni podzielił place Cliff Moughtin. Wyróżnił on następujące typy placów:

- place połączone (linked square) - przykłady: Plac Della Signioria i Plac Degli Uffizi (Florencja), Queen's Square i The Circus i Crescent (Bath), Plac Stanisława i Plac De La Carriere i Hemicycle (Nancy).
- place zdominowane lub podporządkowane (dominated square) - przykłady: Santa Croce (Florencja), Plac Navona (Rzym), Plac Do Comercio (Lizbona), Plac na Kapitolu (Rzym).
- place otoczone (ogrodzone) – przykłady: Plac Della Santissima Anunziata (Florencja), Rynek w Salamance, Plac Des Voges (Paryż).³¹

Współczesny badacz i teoretyk urbanistyki - Robert Krier w swoich badaniach dotyczących morfologii przestrzeni, wychodząc od różnych form placu, ich deformacji, rodzaju obudowy (granicy) i skali doszedł do nieskończenie wielkiego zbioru rozwiązań (ryc.1.6).³² Tym samym pokazał on, iż nie sposób jasno i wyraźnie sklasyfikować tę przestrzeń według „posiadanej” formy.

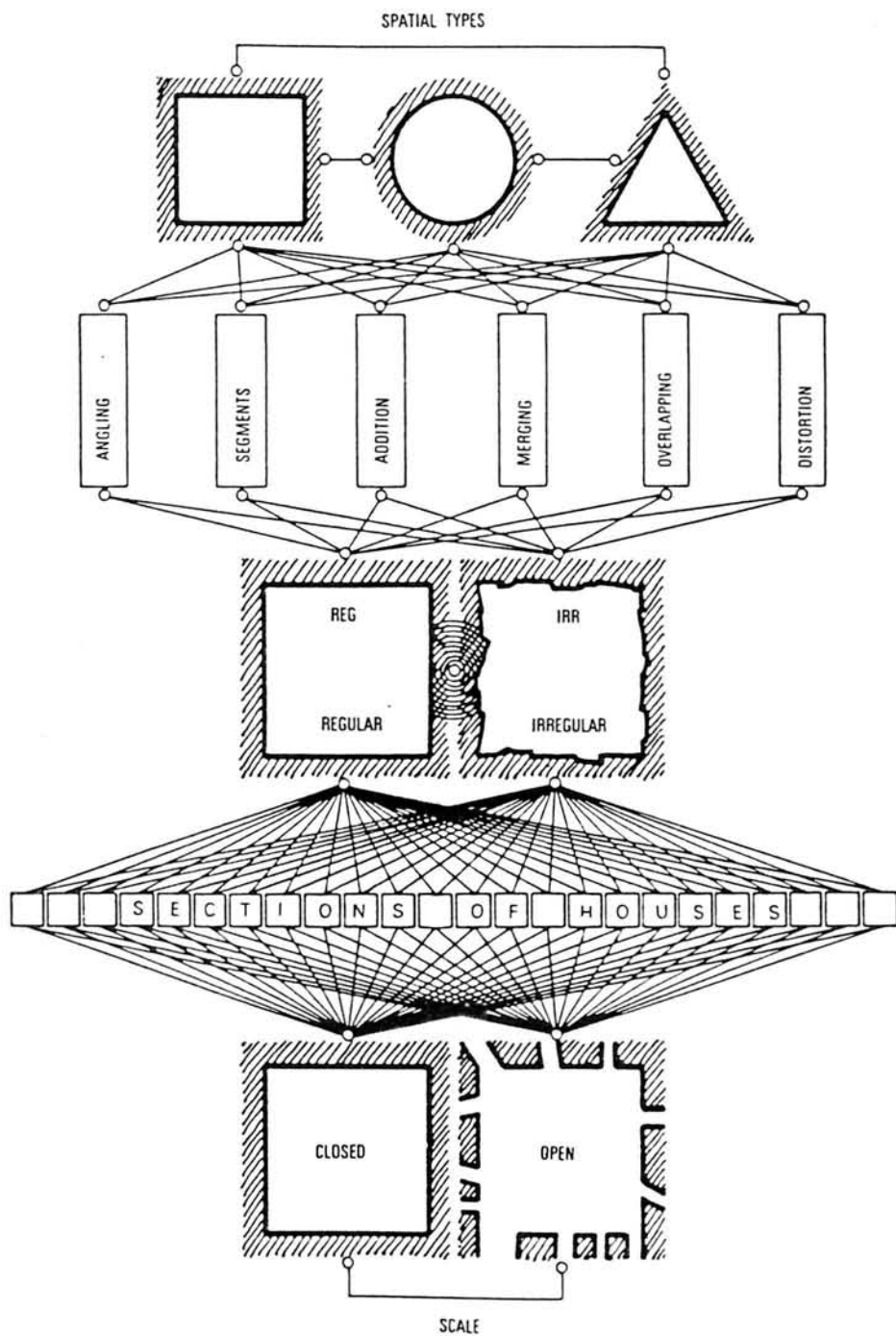
Ze względu na geometrię placów trafnego, a jednocześnie możliwie prostego ich podziału dokonali Nikolas Pevsner, John Fleming i Hugh Honour (Encyklopedia Architektury). Wyróżnili oni cztery podstawowe formy placów: czworoboczny, trójkątny, owalny i okrągły. Podkreślili także, iż forma planu placu pod względem kształtu i

²⁹ Alberti Leon, Battista: „The Ten Book's on Architecture”. Dover Publications, New York, 1986, Book IV, Chapter VIII, s. 81.

³⁰ Rasmussen S.E.: „Odczuwanie architektury”. Murator, Warszawa 1999, s. 142, 192.

³¹ Moughtin C.: „Urban Design: Street and Square”. Reed International Books, Oxford 1992, s. 87. Zastosował dwie metody klasyfikacji placów: podział ze względu na funkcję i formę.

³² Krier R.: „Urban Space”. Akademy Editions, London 1984, s. 29.

Ryc. 1.6 Spektrum możliwości kształtowania formy placów uwarunkowany elementami budującymi jego kształt /wg: Rob'a Krier'a: Urban Space. Akademy Editions, London, 1984, s.29/.

oprawy architektonicznej jest pochodną jego funkcji.³³

Przytoczone wyżej rozważania dotyczące istoty placu i jego znaczenie w mieście stanowią wprowadzenie do analiz dotyczących placów Bytomia, ich przeobrażeń w historii, obecnego charakteru i ich znaczenia. Zawarta w niniejszym rozdziale próba teoretycznego określenia, czym jest plac i jakie jest jego znaczenie w życiu miasta została dalej wykorzystana do oceny znaczenia placów w historii i współczesności Bytomia, zawartej w III, IV i V rozdziale pracy.

³³ Pevsner N., Fleming J., Honour H.: „Encyklopedia architektury”. Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1992, s.115.

ROZDZIAŁ II - POWSTANIE I PRZEOBRAŻENIA PLACÓW NA TLE ROZWOJU ŚRÓDMIEŚCIA BYTOMIA

Wiedzy na temat powstania i przeobrażeń obecnie istniejących placów Bytomia dostarczają opracowania monograficzne, historyczne mapy i plany oraz zachowane fotografie. Rozwarstwienie okresu powstania oraz rozmieszczenie placów ilustruje ryc. 2.3. W omówieniu rozwoju placów odniesiono się do głównych okresów powstania placów na tle rozwoju Bytomia, rozpatrując także ich kolejne przemiany i przekształcenia. W szczególności omówiono place średniowieczne, place dziewiętnastowieczne, place z przełomu XIX i XX wieku oraz place powstałe po II wojnie światowej. Zestawione w tabeli 2.1 porównanie historycznego i współczesnego użytkowania oraz rangi 12 placów śródmieścia Bytomia jest pewnym podsumowaniem procesu przemian placów od ich powstania do czasów obecnych.

1. PLACE ŚREDNIOWIECZNE

TARGOWISKO PRZEDLOKACYJNE

Targowisko przedlokacyjne, którego początki datuje się na przełomie XI i XII wieku,¹ leżało na skrzyżowaniu jednego z najważniejszych ówczesnych szlaków handlowych z zachodniej do środkowej Europy przez Wrocław, Opole, Bytom do Krakowa na wschód, z drugim ważnym szlakiem prowadzącym z Węgier przez Czechy Północne Morawy i Cieszyn do Częstochowy. Plac znajdował się na niewielkim wzniesieniu niedaleko pobliskiego grodu kasztelańskiego położonego na wzgórzu Małgorzatki.²

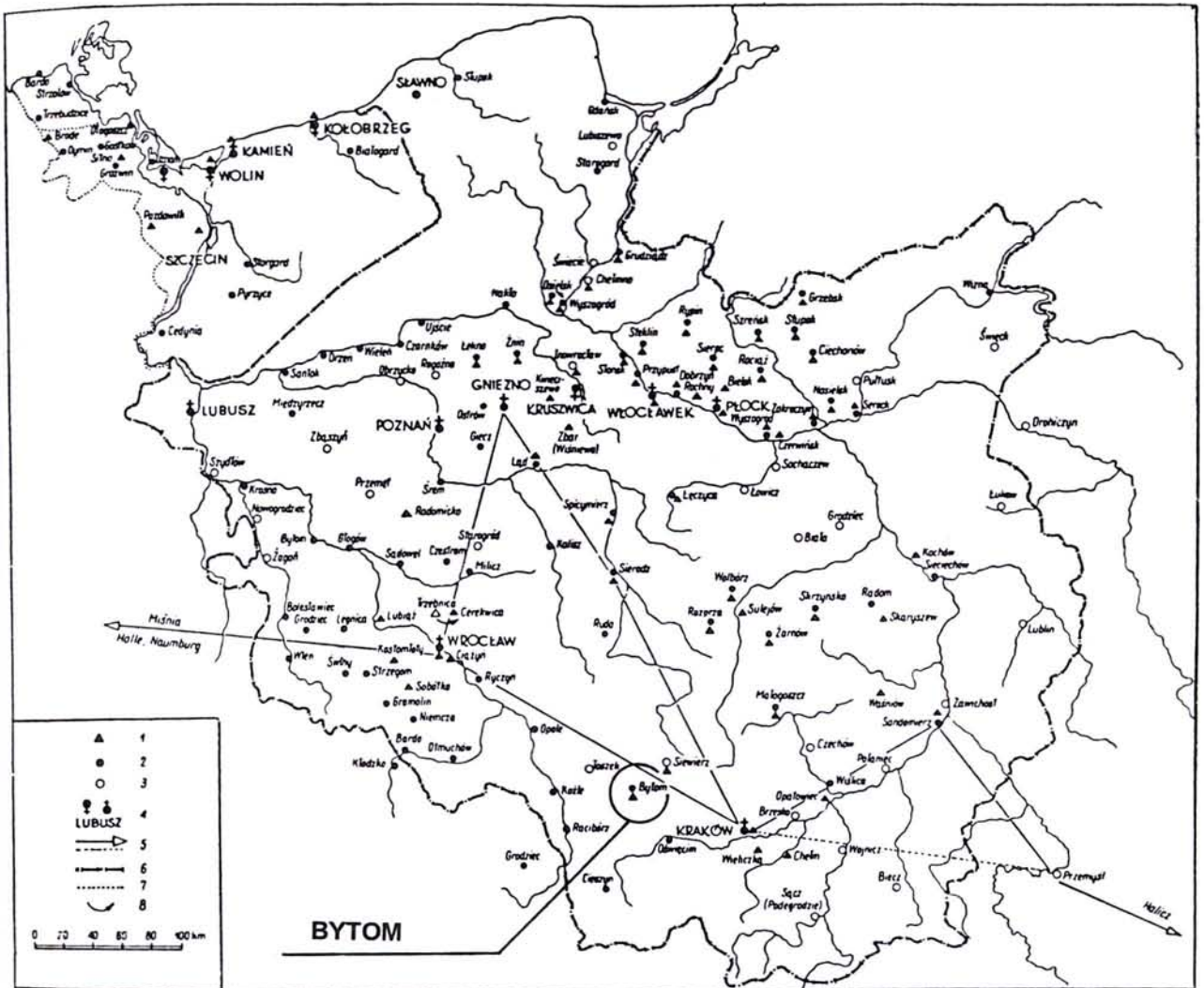
Współcześnie niewiele można powiedzieć o pierwotnej formie placu. Z późniejszego kształtu lokowanego w tym samym miejscu Rynku można wywnioskować, że posiadał on wrzecionowatą lub prostokątną formę (ryc. 2.2), o dłuższej osi w kierunku wschód - zachód. Wspomniane szlaki handlowe krzyżowały się poza obszarem targowiska (ryc. 2.3), o czym świadczy wplatanie się szlaku morawskiego w rozgałęziony szlak krakowski przy bramie Pyskowskiej oraz zachowany, prawie do końca XVIII wieku układ komunikacyjny.

Jednymi z pierwszych zabudowań tuż przy targu były dwie karczmy. Wspomina o nich XI wieczny dokument legata papieskiego kardynała Idziego.³ Badania

¹ Najstarsze zapisane wzmianki o mieście pochodzą z 1136 roku i dotyczą eksploatacji srebra z Bytomia na rzecz biskupów gnieźnieńskich.

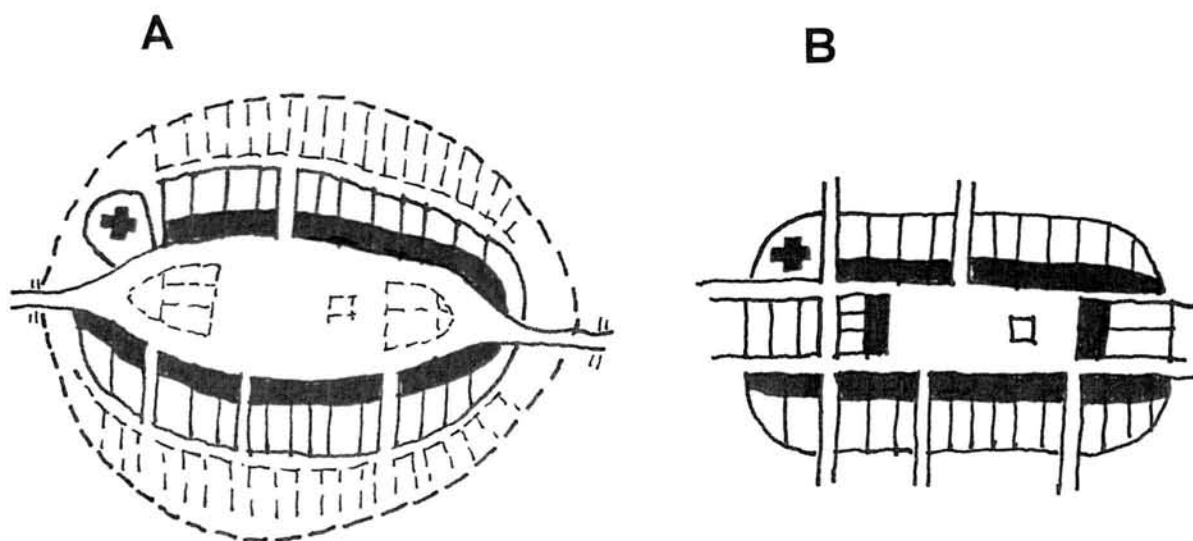
² Szydłowski J.: „Bytom -pradzieje i początki miasta”. Rocznik Muzeum Górnosląskiego w Bytomiu - Archeologia” zeszyt 4, Bytom 1966, s.112-113

³ Badając znaczenie i rolę najstarszych - średniowiecznych placów występujących na terenie Bytomia

Ryc. 2.1 Targ bytomski na tle mapy osad targowych w XII wiecznej Polsce.
 /Ryc. [z:] „Miasta Polskie w Tysiącleciu”. Praca zbiorowa, Zakład Narodowy Ossolińskich, t.I, Warszawa 1965.s.17/

Oznaczenia: 1 – osady targowe potwierdzone dla XII wieku, 2- grody kasztelańskie istniejące do końca XII wieku, 3 – grody kasztelańskie istniejące przed końcem XII wieku, 4- stolice biskupstw, 5 – szlaki handlowe z połowy XII wieku, 6 – granice państwowe, 7 – granice Pomorza Zachodniego, 8 – przeniesienie targu.

Ryc. 2.2 Przepuszczalny kierunek adaptacji placu targowego w rynek średniowieczny.
 /[wg:] H. Müncha [za:] M. Książkiem: Zarys budowy miast średniowiecznych w Polsce do końca XV wieku, PK, Kraków, 1994, s.54./

archeologiczne potwierdziły także, iż wokół samego placu, a ściślej mówiąc wzdłuż dłuższych pierzei (północnej i południowej) znajdowały się najwcześniejsze (pierwotne) budynki mieszkalne oraz przemysłowe. W roku 1231 (jak podaje Jan Drabina)⁴ tuż przy samym placu, za zgodą biskupa krakowskiego, ufundowany przez księcia, powstał kościół pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny. O znaczeniu i wadze placu w dużej mierze świadczy kubatura tego kościoła, która była kilkakrotnie większa od znajdującej się na terenie grodu świątyni Świętej Małgorzaty. Badania archeologiczne odkryły również fakt posiadania już w XII wieku przez targowisko utwardzonych chodników drewnianych, a jedynym murowanym obiektem był wspomniany wcześniej kościół farny.⁵

Pod względem funkcjonalnym targowisko miało znaczenie przede wszystkim dla miejscowego osadnictwa. Jako punkt wymiany towarów było ważną koncentracją funkcji usługowych dla wielu okolicznych wsi między innymi: Rokitnicy, Rept i Białobrzezia. Oprócz tradycyjnych towarów potrzebnych mieszkańcom dla codziennego życia, na jego obszarze kopacze kruszców sprzedawali ołów i srebro. Można powiedzieć, że wówczas odgrywało ono rolę centrum gospodarczo - społecznego. Świadczy o tym dynamicznie rozwijająca się pokaźna otwarta osada przemysłowo - handlowa, o której mówi Idzi Panik w swojej książce pt. „Wczesnośredniowieczne osadnictwo w kasztelanii bytomskiej”⁶. Targowisko wraz z osadą jak podaje Jerzy Horwat [w:] „Dawne fortyfikacje miejskie”, rządziło się prawem zwyczajowym, które nazywano prawem polskim.⁷ Dzięki wyjątkowo dogodnemu położeniu i w skutek ciągłego wydobycia wspomnianych wcześniej kruszców targowisko permanentnie stymulowało rozwój podgrodzia. O dynamice tego rozwoju świadczyć może fakt, że kościół NMP powstał jeszcze przed lokacją miasta.

O terminie każdorazowej lokacji decydował bardzo często stopień rozwoju osady, która stawała się miastem. To ów rozwój warunkował i przyspieszał decyzje o nadaniu funkcjonującym organizmom nowych ram prawno - organizacyjnych. Lokacja była w tym ujęciu zwieńczeniem procesu „dorastania do roli miasta”. Sama lokacja

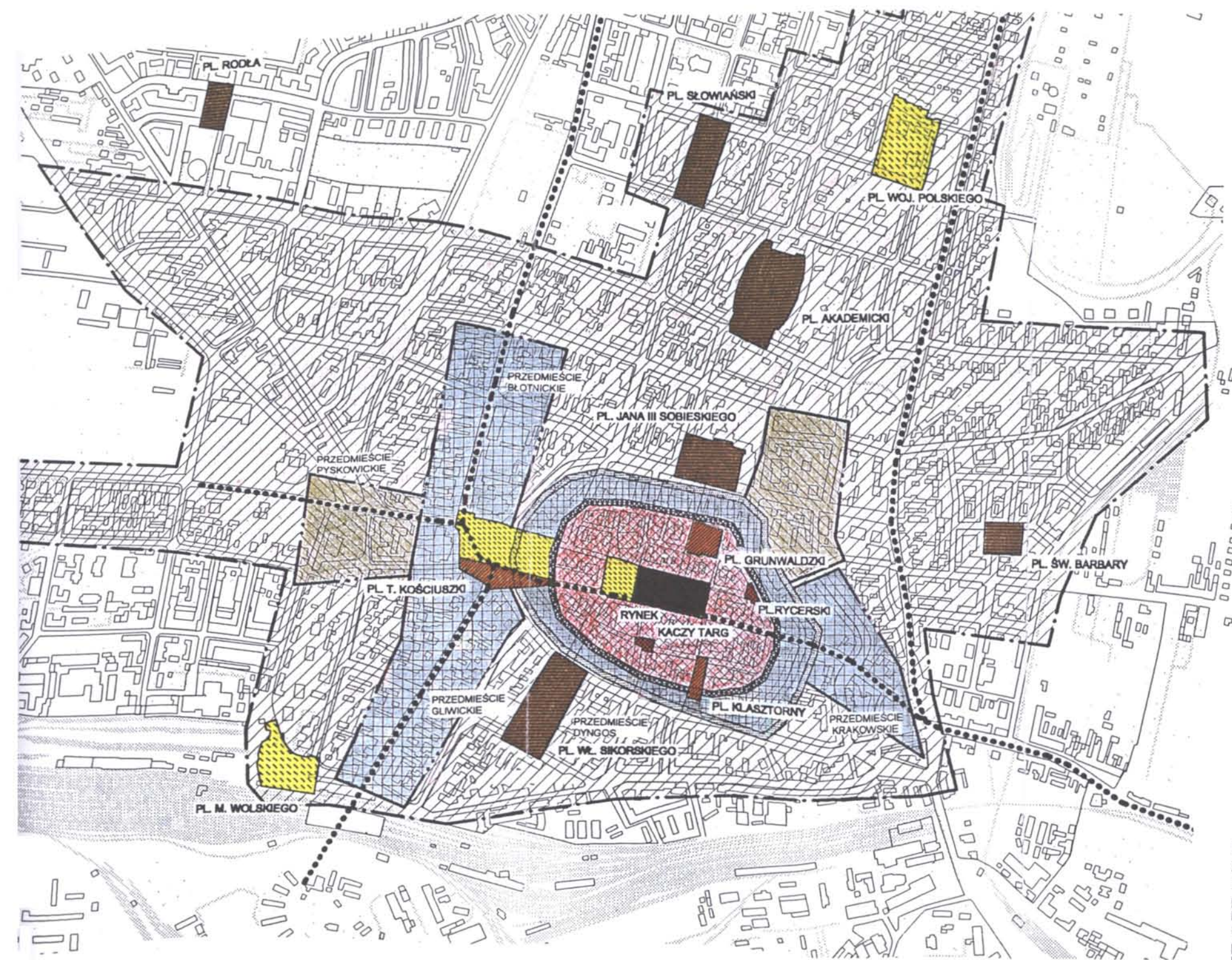
należy sięgnąć do najwcześniejszej wzmianki w dziejach miasta. Dokument legata papieskiego, kardynała Idziego z końca XI wieku mówi, iż nowo założony klasztor Benedyktynów w Tyńcu otrzymuje obok innych uposażeń także dwie karczmy i opłatę z bytomskiego targu. Szydłowski J.: „Bytom -pradzieje i początki miasta”, Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu - Archeologia” zeszyt 4, Bytom 1966, s.112-113.

⁴ Drabina J.: „Najstarsze przekazy źródłowe o początkach miasta Bytomia, [w :] „Szkice z dziejów Bytomia”, Magazyn Bytomski nr VI, pod redakcją J. Drabiny, TMB, Bytom 1984, s. 8-10.

⁵ Chodniki drewniane zwane też brukami drewnianymi, były wykonane z bali drewnianych. Odkryto je również na ulicy Piekarskiej. Podobne chodniki w ówczesnym czasie posiadały między innymi Opole, Wrocław i Gniezno.

⁶ Panik I.: „Wczesnośredniowieczne osadnictwo w kasztelanii bytomskiej”, [w:] „Z dziejów dzielnic Bytomia”, Magazyn Bytomski nr VI, s. 9-24.

⁷ Horwat J.: „Dawne fortyfikacje miejskie”, [w:] „Zabytki Bytomia”, Magazyn Bytomski VII pod redakcją J. Drabiny, TMB, Bytom 1988, s. 43-48.

OZNACZENIA:

- PLACE PRZEDLOKACYJNE
- PLACE ŚREDNIOWIECZNE
- PLACE XIX-WIECZNE
- PLACE Z PRZEŁOMU XIX I XX WIEKU
- PLACE XX-WIECZNE
- DROGI PRZEDLOKACYJNE
- PIERWOTNA LINIA OBRONNA Z XIII WIEKU
- LINIA OBRONNA Z XV WIEKU
- - - - PRZEDMIEŚCIA WŁĄCZONE DO UKŁADU W XV I XVI WIEKU
- . . - PRZEDMIEŚCIA WŁĄCZONE DO UKŁADU W XVII WIEKU
- - - - GRANICE ZABUDOWY XIX-WIECZNEJ

Ryc. 2.3 Historyczny rozwój placów na tle zabudowy śródmieścia Bytomia.

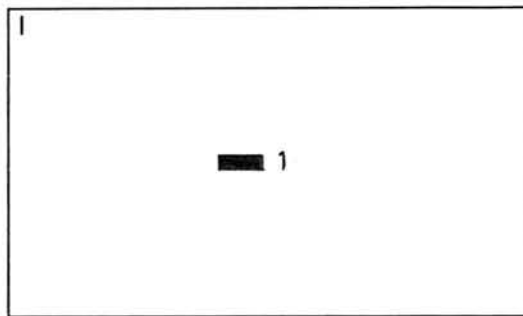
Rozwarstwienie faz rozwoju miasta na obszary kolejno włączanych do układu przedmieść uwidacznia proces formowania się placów na tle tempa rozwoju historycznego śródmieścia.

Usytuowanie placów śródmieścia Bytomia ściśle wiąże się z okresem ich powstawania oraz warunkami wynikającymi z przebiegu ówczesnych szlaków komunikacyjnych i kierunków rozwoju zainwestowania miejskiego. Dwa najważniejsze place usługowe: Rynek i plac Tadeusza Kościuszki leżą bezpośrednio na linii dawnego szlaku handlowego z Krakowa do Wrocławia. Większość pozostałych placów powstałych na przełomie XIX i XX wieku leży natomiast pomiędzy dwoma drogami biegnącymi z północy na południe.

Pod względem historycznym w samym „sercu” miasta znajduje się najstarszy plac Bytomia jakim jest Rynek. Tuż przy samym Rynku – po jego północnej i południowej stronie znajdują się dwa niewielkie place przykościelne. Place te finalnie zostały ukształtowane na początku XIX wieku. Nieco dalej, już z drugiej połowy XIX wieku znajdują się place związane z ważnymi reprezentacyjnymi budynkami miasta. Jeszcze dalej położone są reprezentacyjne skwery z przełomu XIX i XX wieku, a za nimi place związane z modernistyczną XX wiekową zabudową okresu międzywojennego.

OKRESY POWSTANIA I PRZEOBRAŹEŃ PLACÓW

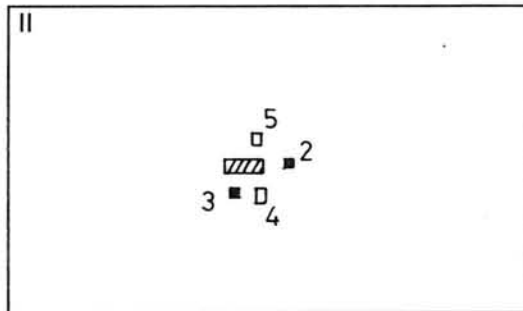
1100 - 1250

Powstaje:

1. Targowisko - Rynek.

1360 - 1800

Powstaje:

2. Pl. Rycerski,

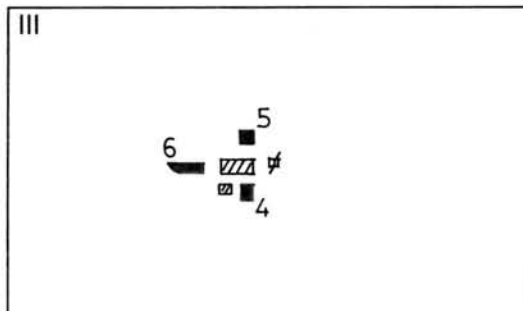
3. Kaczy Targ.

Kształtują się załączki formy:

4. Pl. Klasztornego,

5. Pl. Grunwaldzkiego.

1800 - 1850

Powstaje:

4. Pl. Klasztornego,

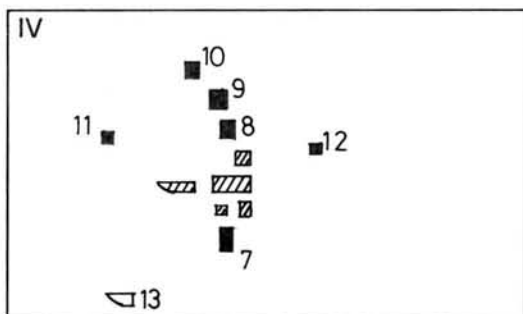
5. Pl. Grunwaldzki,

6. Pl. Tadeusza Kościuszki.

Likwidacja:

2 Pl. Rycerskiego.

1850 - 1939

Powstaje:

7. Pl. gen. Władysława Sikorskiego,

8. Pl. Jana III Sobieskiego,

9. Pl. Akademicki,

10. Pl. Słowiański,

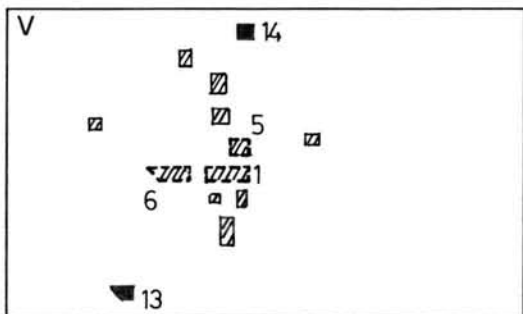
11. Pl. Rodła,

12. Pl. Św. Barbary.

Kształtują się załączki formy:

13. Pl. Michała Wolskiego.

1939 - 1998

Powstaje:

13. Pl. Michała Wolskiego,

14. Pl. Wojska Polskiego.

Przebudowuje się:

1. Rynek,

5. Pl. Grunwaldzki,

6. Pl. Tadeusza Kościuszki.

Ryc. 2.4 Wyodrębnienie faz rozwojowych (powstawania i przeobrażeń) placów w Bytomiu.

Oznaczenia:

- plac powstający w danym okresie czasu,
- ▨ plac istniejący,
- powstałe załączki formy placu,
- ▩ ważna przebudowa placu,
- ⊠ likwidacja placu.

miasta w 1254 r. wokół targowiska, świadczyła o wydolności gospodarczej i administracyjnej nowo powstałej gminy, podkreślała też istotne i pierwszoplanowe znaczenie omawianego placu handlowego w formowaniu Bytomia. O trafności podjętych wtedy decyzji świadczy fakt dalszego rozwoju miasta wokół targowiska.⁸⁹

RYNEK ŚREDNIOWIECZNY

Średniowieczny Rynek w Bytomiu (ryc. 2.3), podobnie jak i w innych ówczesnych miastach, pełnił rolę najważniejszego obszaru w mieście. Na Rynku odbywały się targi i okazjonalne jarmarki, sprzedawano na nim między innymi: kruszec srebrny, zboże, sól, a także bydło i nierogaciznę. Na jego terenie znajdowały się również ławy chlebowe, obuwiane, jatki mięsne i budy solarzy. Na nim wymierzano sprawiedliwość (pręgierz), wazono wspomniane towary (waga miejska), był zatem miejscem handlu, zabaw i spotkań. Stanowił centrum życia publicznego i politycznego miasta (ratusz, kościół farny).¹⁰

Jak podaje Zdzisław Jedynek, wielkość i rozplanowanie przyjętego w czasie lokacji w 1254 roku Rynku, zostały zdeterminowane już wcześniej - bo około 1234 roku, przez realizację planu zabudowy miasta na prawie niemieckim. Plan ten regulował jednocześnie kształt czworokątnego Rynku o wymiarach 60 x 120 metrów (100 na 200 łokci) i przebieg przyległych do niego ulic wraz z charakterystycznym do dzisiaj układem zabudowy. Z Rynku wybiegały pod kątem prostym po dwie ulice z każdego narożnika, a w połowie dłuższych boków były jeszcze dwie ulice. Powstała na tej zasadzie sieć ulic i kwartałów zabudowy przetrwała do dnia dzisiejszego. Wspomniane wyżej ulice przyrynkowe nosiły następujące nazwy: Piekarska, Garncarska, Rzeźnicka, Krawiecka.¹¹

Według Jana Drabiny Rynek bytomski nie posiadał charakterystycznej dla Śląska zabudowy wewnętrznej placu jak Rynek opolski, Rynek wrocławski, czy Rynek

⁸ Wraz z lokacją w 1254 roku gród stracił swoje znaczenie na korzyść rozwijającego się miasta wokół przekształconego w Rynek targowiska. W tym sensie lokacja nadała nowy wymiar relacjom i więziom ekonomicznym, które łączyły targowisko z okolicznymi wsiami pozostającymi poza miastem. Natomiast rola samego miasta wzrosła szczególnie w momencie gdy Kazimierz II syn Władysława Opolskiego obrał sobie Bytom za swoją siedzibę i stolicę księstwa. Zdeterminowało to ostatecznie los grodziska na górze Św. Małgorzaty, podkreślając jeszcze raz strategiczne położenie nowo powstającej osady położonej przy przedlokacyjnym placu targowym na skrzyżowaniu wspomnianych wyżej szlaków handlowych. Drabina J.: „Najstarsze przekazy źródłowe o początkach miasta Bytomia”, [w:] „Szkice z dziejów Bytomia”, Magazyn Bytomski nr VI, pod redakcją J. Drabiny, TMB, Bytom 1984, s. 10.

⁹ Ślęzak W.: „Zabudowania na wzgórzu”, [w:] „Zabytki Bytomia”, Magazyn Bytomski tom VII, pod redakcją J. Drabiny, TMB, Bytom 1988, s. 31-39.

¹⁰ Jak podaje Jedynek Z.: „Rozwój przestrzenny miast do końca XVIII wieku.”, [w:] „Zabytki Bytomia”, Magazyn Bytomski VII pod redakcją J. Drabiny, TMB, Bytom 1988. s. 9-22. Jarmarki w średniowiecznym Bytomiu odbywały się trzy razy do roku: w dniu Matki Boskiej Gromnicznej, św. Wincentego i Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny.

¹¹ Jedynek Z.: „Rozwój przestrzenny miast do końca XVIII wieku.”, „Zabytki Bytomia”, Magazyn Bytomski VII pod redakcją Jana Drabiny, TMB, Bytom 1988, s. 9-22.

gliwicki. Ratusz stał w pierzei zachodniej, a kramy i jatki w przyległych ulicach. W północno - zachodnim narożniku zlokalizowany był wspomniany wcześniej Kościół Mariacki. W okolicach kościoła mieścił się także browar.¹²

W XIII wieku większość budynków znajdujących się wokół Rynku była drewniana. Wyjątkami były budynki sakralne. Zdzisław Jedynak stwierdził, iż pierwsze domy murowane wzniesiono w drugiej połowie XIII wieku, w wieku XIV podstawowym budulcem była cegła, lecz na skutek zapaści gospodarczej w XVI wieku ponownie było nim drewno.¹³ Generalnie zabudowa wokół Rynku, aż do końca XIX wieku pozostała wyłącznie jedno lub dwu - kondygnacyjna, a najwyższymi budynkami przy Rynku były kościół NMP i ratusz.

Większość źródeł omawiających historię rozwoju miast podaje, iż wielkość działek lokacyjnych w średniowieczu była znacznie mniejsza od działek obecnych. Ich współczesny kształt wiąże się z późniejszym scalaniem ich powierzchni przez zamożnych właścicieli ziemskich. Odmienne zdanie posiada Zdzisław Jedynak, który stwierdził, iż w Bytomiu parcele miejskie wokół Rynku w średniowieczu były znacznie większe, niż ma to miejsce obecnie dlatego, że w ciągu późniejszych wieków uległy one podziałowi pomiędzy kolejnych spadkobierców wcześniejszych właścicieli.¹⁴

INNE PLACE ŚREDNIOWIECZNE

Wzrost handlu oraz uciążliwości związane z handlowaniem na rynkach sprawiły, iż w całej średniowiecznej Europie masowo w tym okresie pojawiły się w większych miastach tak zwane rynki pomocnicze. Place te specjalizowały się w sprzedaży określonego typu asortymentu. Najbardziej znanymi przykładami tego typu placów są rynki „rybne”, „solne”, „maślane”, „drzewne” i „końskie”.

W XIII wieku w Bytomiu funkcjonował plac (ryc. 2.3, 2.4) noszący nazwę Kaczego Targu (Eutering), jak sama nazwa wskazuje był to plac gdzie sprzedawano przede wszystkim drób. Można przypuszczać, że pod względem funkcjonalnym plac ten miał za zadanie odciążać i zniwelować uciążliwości związane ze sprzedażą dużej ilości zwierząt na Rynku.¹⁵ Podobnie jak i inne tego typu place, Kaczy Targ był niewielkim przypuszczalnie trójkątnym placem położonym w bliskiej odległości do Rynku (około 100 m) u zbiegu dawnej Gamcarskiej z Krawiecką. Był zatem łatwo

¹² Drabina J., Czerwiński C., Nadolski P.: „Bytom na starych planach i pocztówkach”. Bytom 1995.

¹³ Zdzisław J.: „Rozwój przestrzenny miasta do końca XVIII wieku.”, [w:] „Zabytki Bytomia”, Magazyn Bytomski VII pod redakcją Jana Drabiny, TMB, Bytom 1988, s. 9-22.

¹⁴ Zdzisław J.: „Rozwój przestrzenny miasta do końca XVIII wieku.”, „Zabytki Bytomia”, Magazyn Bytomski VII pod redakcją J. Drabiny, TMB, Bytom 1988, s. 9-22.

¹⁵ Zdzisław J.: „Rozwój przestrzenny miasta do końca XVIII wieku.”, „Zabytki Bytomia”, Magazyn Bytomski VII pod redakcją J. Drabiny, TMB, Bytom 1988, s. 9-22.

dostępny dla wszystkich mieszkańców średniowiecznego miasta.

W końcu XIII wieku w Bytomiu zaczęły powstawać załączki przestrzeni o reprezentacyjnej funkcji i charakterze. Na takie właśnie cele zostaje zagospodarowana już około 1293 roku przed kościołem św. Mikołaja (obecnie św. Wojciecha) przestrzeń pełniąca funkcję placu przykościelnego (ryc. 2.3, 2.4). Ten nie w pełni ukształtowany jeszcze plac (teren dzisiejszego placu Klasztorowego) powstaje równocześnie z budynkiem klasztoru minorytów (franciszkanów) na miejscu wcześniejszego cmentarza. Mimo to, można powiedzieć, że otaczające go z jednej strony mury miejskie, z drugiej kościół i klasztor, a z trzeciej i czwartej budynki mieszkalne ukształtowały oraz zdeterminowały już wtenczas wyraźne ramy przestrzenne jego pierzei.¹⁶ Pod względem funkcjonalnym plac ten na stałe (bo, aż do dnia dzisiejszego) „związał się” ze znajdującym się w sąsiedztwie kościołem zakonu franciszkanów pełniących ówczesnie rolę kaznodziejską i edukacyjną. Na owe czasy był także za sprawą fundatora księcia Władysława I Opolsko - Raciborskiego symbolem ambitnej perspektywy rozwoju miasta. O niebagatelnym znaczeniu funkcjonalnym tego placu może świadczyć fakt, iż niektórzy z badaczy (m.in. Jerzy Horwat) lokalizują przy nim zamek książęcy.¹⁷

Większość źródeł podaje, że mniej więcej w latach 1281 - 1312 powstaje w okolicy obecnego placu Grunwaldzkiego wybudowany przez Kazimierza II zamek książęcy.¹⁸ Przyjmując tę bardziej prawdopodobną hipotezę należy wspomnieć, że teren obecnego placu Grunwaldzkiego, aż do początków XIX wieku, był obszarem niezabudowanym pełniąc do XVI wieku funkcję domniemanego przedbramia zamku (ryc. 2.3, 2.4).¹⁹

Jak podaje Zdzisław Jedynak w okolicach skrzyżowania ulicy Rycerskiej z Garncarską (obecną Antoniego Józefczaka) nieco z boku w stosunku do przypuszczalnej lokalizacji zamku książęcego powstaje dodatkowy mały placzyk Rycerski (ryc. 2.3, 2.4). Wokół niego znajdowała zakwaterowanie szlachta bytomska podczas obrad sejmików ziemskich i powiatowych. Plac ten niestety nie przetrwał do czasów obecnych. Niewiele można też powiedzieć o jego formie, obecnie na jego

¹⁶ Drabina J.: „Miasta śląskie w średniowieczu.” Śląsk. Katowice 1987, s. 46-47.

¹⁷ Horwat J.: „Dawne fortyfikacje miejskie”, [w:] „Zabytki Bytomia”, Magazyn Bytomski VII pod redakcją J. Drabiny, TMB, Bytom 1988, s. 43-48..

¹⁸ Jak podaje J. Drabina [w:] „Historii Bytomia”, TMB, Bytom 1994, s. 24. Kazimierz II był synem księcia Kazimierza I Opolskiego, w spadku po ojcu otrzymał trzecią część księstwa z Bytomiem, Siewierzem i Koźlem. Od 1281 roku po śmierci ojca rezydował jako pierwszy Piast Śląski w Bytomiu. Zmarł 10 marca 1312 roku i był protoplastą dynastii Piastów bytomskich.

¹⁹ W 1532 przeniesiono siedzibę starostwa państwa Bytomsko - Tarnogórskiego do pobliskiego Świerklańca, a opustoszały zamek spłonął w niewyjaśnionych okolicznościach jeszcze w XVI wieku. Reszka F.: „Dziewięć wieków Bytomia”. Śląsk, Katowice 1956, s. 23.

miejscu istnieje mało znaczące skrzyżowanie dwóch ulic.²⁰

2. PRZYCZYNY ZATRZYMANIA ROZWOJU MIASTA NA PRZESTRZENI WIEKÓW

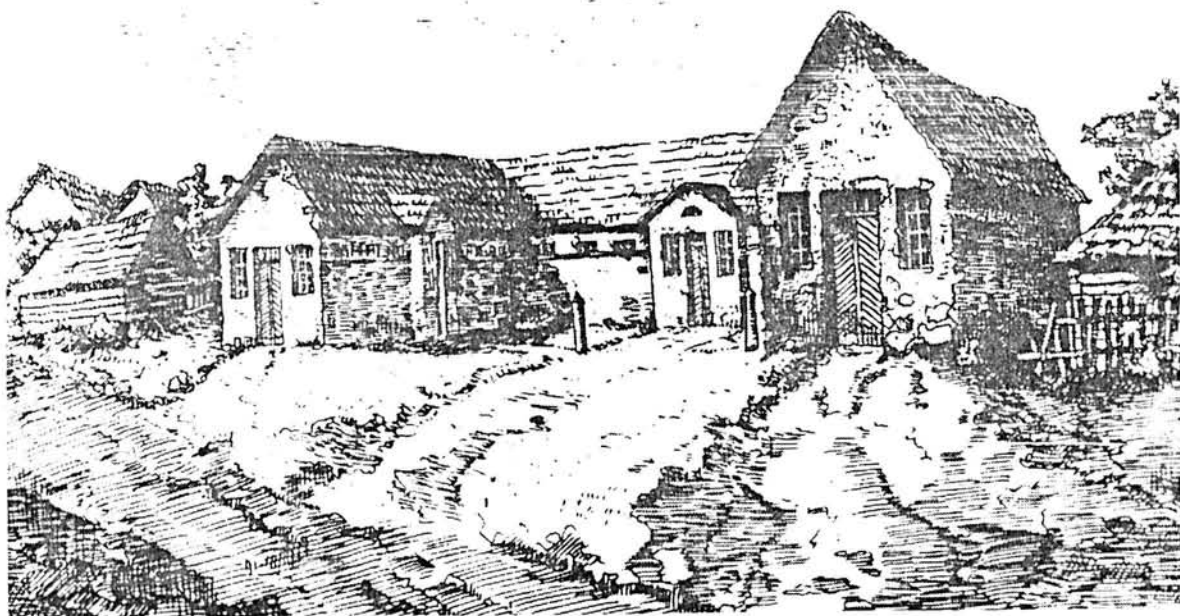
Zahamowanie rozwoju Bytomia już w XIII wieku wiąże się z powstawaniem innych ośrodków miejskich na terenie śląska. Głównie za sprawą rozwijającego się na tym obszarze przemysłu następowała deglomeracja miasta. Nieopodal we wsi Chorzów w XIII wieku zaczęła się rozwijać pokaźna osada górnicza zwana Królewską Hutą. Podobne zjawiska występowały cyklicznie m.in. w XVI wieku, kiedy to wraz z epoką odrodzenia mieszczaństwo bytomskie zaczęło ponownie czerpać korzyści z zagłębia bytomsko-tarnogórskiego. W 1526 roku, powstaje samodzielne miasto Tarnowskie Góry, które w wieku XVII były nawet większe od Bytomia.²¹ Innym czynnikiem, który także wpływał na cykliczne wstrzymywanie rozwoju miasta był okresowy brak postępu techniki w metodach wydobywania kruszców. W drugiej połowie XIV wieku osiągnięcie tak zwanego poziomu wodnego uniemożliwiło dalszą eksploatację rudy i w konsekwencji doprowadziło do wstrzymania rozwoju Bytomia.

Istotnym faktem w życiu miasta był podział księstwa Bytomskiego wraz z miastem i zamkiem dokonany w 1369 roku (po śmierci ostatniego z Piastów Bytomskich przez Karola IV króla Czech), pomiędzy księcia cieszyńskiego Przemysława (część południowa), a księcia oleśnickiego Konrada II (część północna). Połączenie miasta i księstwa nastąpiło dopiero w 1459 roku w wyniku sprzedaży swojej części przez Wacława księcia cieszyńskiego piastom Oleśnickim. Z kolei po śmierci ostatniego piasta Opolskiego - księcia Jana II w 1532 roku Bytom wraz z księstwem przechodzi na własność korony czeskiej i zostaje oddany w zastaw Jerzemu Hohenzollernowi. W 1623 roku Bytom został przekazany przez cesarza austriackiego, jako króla czeskiego Kazimierzowi Henckłowi von Donnersmarck.

Działaniami, które w jakimś stopniu na przestrzeni pięciu wieków (od XIV - XIXw.) dotyczyły przebudowy placów miejskich, były zmiany i modernizacje zlokalizowanych przy nich budynków. W XVI wieku w Bytomiu odnowiono i przebudowano wiele drewnianych budynków mieszczańskich, ponadto rozebrano stary i wybudowano nowy renesansowy ratusz, przebudowano i rozbudowano kościół farny. Szczególnie te dwie ostatnie inwestycje spowodowały, że wspomniane budynki użyteczności publicznej jeszcze wyraźniej stały się dominantami kompozycyjnymi w sylwecie miasta. Odnotować także należy, iż na piekarskim przedmieściu dla

²⁰ Zdzisław J.: „Rozwój przestrzenny miasta do końca XVIII wieku.”, „Zabytki Bytomia”, Magazyn Bytomski VII pod redakcją J. Drabiny, TMB, Bytom 1988, s. 9-22.

²¹ Obok Tarnowskich Gór funkcjonowało również Miasteczko Śląskie.

Ryc. 2.5 Charakter przemian struktury zabudowy śródmieścia w XIX wieku, na podstawie dwóch widoków placu Tadeusza Kościuszki z początku i końca stulecia. /Zdjęcia [z:] Nadolski P.: Bytom wczoraj. Wokół Nas, Gliwice – Bytom 1996/.

podmiejskiej ludności w okolicy obecnego placu Kościuszki powstał w 1620 roku pierwszy - drewniany kościółek świętej Trójcy.

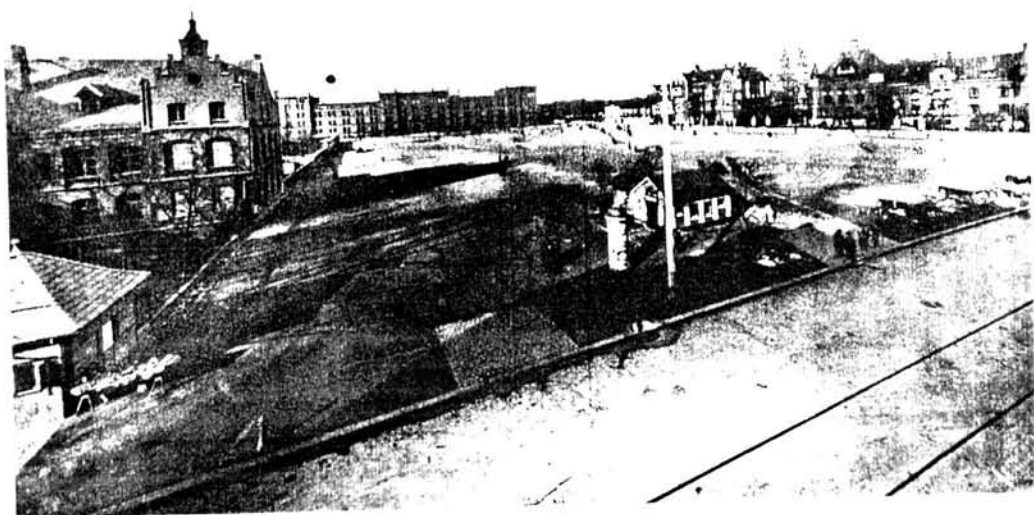
W XVII wieku gospodarka na Śląsku przeżywała kryzys spowodowany zmianami dokonanymi przez władców feudalnych przestawiających się na rolniczą gospodarkę folwarczną, skutkami wojny trzydziestoletniej (1618 - 1648) oraz potopu szwedzkiego, (w tym przemarszami przez Śląsk wojsk w latach 1656 -1660). Oprócz tego znaczne zmniejszenie wydobycia ołowiu i srebra, brak przemian społecznych i ustrojowych, brak rozwoju środków transportu, spowodowały, że miasto funkcjonowało w granicach średniowiecznego układu. Bytom nie stanowi w tym przypadku jakiegoś odosobnionego przykładu, gdyż znaczna większość miast polskich, aż do końca XIX wieku pozostała pod względem przestrzennym w granicach układu lokacyjnego miasta średniowiecznego. Mimo tego Bytom w wieku XVIII był miastem średniej wielkości (156 domów mieszczańskich w obrębie murów miejskich) porównywalnym z Gliwicami, Pyskowicami, Koźlem, Paczkowem, nieco większe były Tarnowskie Góry, Racibórz i Opole.

3. POWSTANIE PLACÓW W XIX I NA POCZĄTKU XX WIEKU

W XIX wieku nastąpił niezwykle silny rozwój Bytomia oraz położonych na jego obszarze placów (ryc. 2.3, 2.4, 2.5).²² Generalnie wzrost znaczenia placów w XIX wieku wynikał z intensywnych zmian jakie następowały w ówczesnej Europie. Rewolucja przemysłowa, rozwój gospodarki kapitalistycznej, wzrost zamożności społeczeństwa i powiększenie warstwy średniej oraz rozwój komunikacji kolejowej doprowadziły do dynamicznego wzrostu terytorialnego miasta. Z drugiej strony nakładająca się na to przemiana obyczajowa jaka nastąpiła w XIX wieku sprawiły, że place obok skwerów i parków stały się nie tylko potrzebne, ale i modne. Uporządkowanie powstającej zabudowy pod względem kompozycyjnym było jednym z najważniejszych zadań nowo projektowanych placów. Drugim istotnym celem było pełnienie roli miejsc kontaktów społecznych. Innymi słowy, z punktu widzenia przestrzeni publicznych, w tym czasie znaczącą rolę odgrywają dwa główne kierunki przemian: przemiana struktury wewnętrznej miasta, w tym przebudowa istniejących przestrzeni i placów oraz wzrost terytorialny miasta wraz z wytyczeniem i realizacją nowych placów.

Intensyfikacja zabudowy wynikająca głównie z szybko rosnących potrzeb

²² Generalnie nazwy ulic i placów pochodzą z 1876 roku, kiedy to sporządzono rejestr i numery hipoteczne. Nazwy powstawały spontanicznie i nie były dotąd ustalone urzędowo. A niektóre ulice w tym i place mogły nie posiadać nazwy lub mieć ich kilka jednocześnie.

Ryc. 2.6 Zmiana skali i struktury zabudowy śródmieścia na początku XX wieku, na podstawie dwóch widoków placu Jana III Sobieskiego z 1915 i 1936 roku.
/Fotografie [z:] Nadolski P.: Bytom wczoraj. Wokół Nas, Gliwice – Bytom 1996/.

mieszkaniowych była początkiem przemiany struktury wewnętrznej Bytomia na początku XIX wieku. Przykładem działania, które w pierwszej połowie XIX wieku miało za zadanie porządkowanie miasta, było podniesienie rangi Rynku przez przeniesienie handlu bydłem i trzodą z Rynku na plac leżący na skrzyżowaniu obecnych ulic Strzelców Bytomskich z Wrocławską. Wybrukowanie płyty Rynku w 1804 roku było dalszą konsekwencją tych działań.²³

W 1790 roku w mieście utworzyła (ukonstytuowała) się gmina żydowska, a wkrótce potem, z początkiem nowego wieku, w 1809 roku przy obecnym placu Grunwaldzkim powstała pierwsza synagoga. Budowla ta nie tylko nadawała temu miejscu nowy wyraźny charakter, gdyż była wschodnią pierzeją placu, ale także skupiała życie społeczności żydowskiej wokół placu. Podkreśleniem znaczenia funkcjonalnego tego nowego, a przecież zaadaptowanego miejsca - służącego pierwotnie jako pole ćwiczeń garnizonu stacjonującej w Bytomiu kawalerii (stąd nazwa wcześniejsza placu - Reitschule), było w 1853 roku wybrukowanie jego powierzchni i nadanie mu nazwy Fryderyka Wilhelma. W 1868 roku na miejscu starej synagogi powstała zupełnie nowa, bardziej okazała.

Podobne działania podjęto na obecnym placu Klasztornym, gdzie w budynkach dawnego Klasztoru urządzono szkołę miejską (1816 rok), a kościół św. Mikołaja przekształcono w zbór ewangelicki (1853 rok). Zarówno plac Klasztorny, jak i omówiony wcześniej plac Grunwaldzki przez zmianę funkcji i formy stały się bardziej reprezentacyjnymi przestrzeniami poprzedzającymi w układzie przestrzennym Rynek od jego północnej i południowej strony.

W pierwszej połowie XIX wieku na układ nowo realizowanych ulic i placów duży wpływ miały istniejące przedmieścia Gliwickie, Błotnickie, Pyskowieckie, Dyngos i Krakowskie (ryc. 2.3), a wyburzenie murów miejskich stworzyło nowe możliwości lokalizacji placów. Wytyczenie na przedmieściu Gliwickim, na skrzyżowaniu ulic, nowego placu Tadeusza Kościuszki (zwanego Bulwarem Cesarza Franciszka Józefa) było jednym z pierwszych elementów kształtującej się w tym miejscu tkanki miejskiej. Plac ten utworzony na przedbramiu historycznej bramy gliwickiej w krótkim czasie wraz z otaczającą go zabudową stał się nowym, intensywnie wykorzystywanym ważnym centrum handlowo - reprezentacyjnym miasta (ryc. 2.5, 2.7).

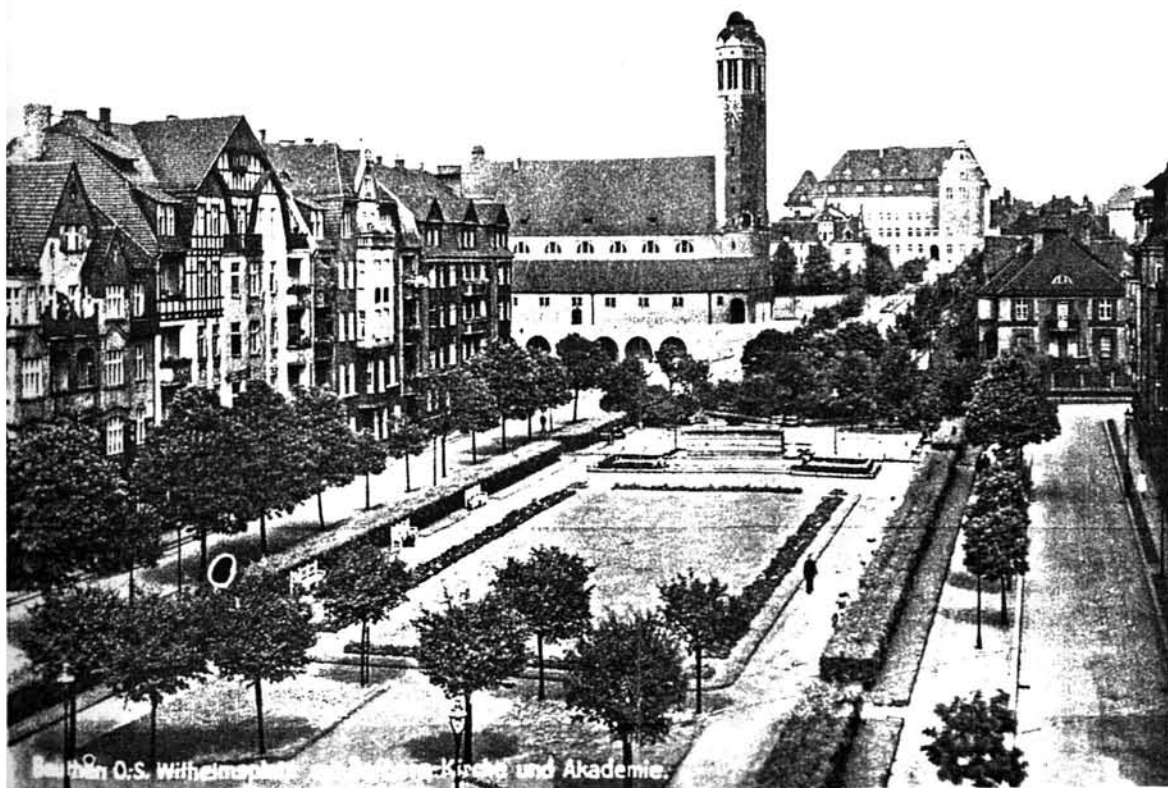
Kolejny wyraźny rozwój miasta nastąpił w drugiej połowie XIX wieku i trwał, aż do czasu II wojny światowej. W latach 40-tych przystąpiono do poprawy stanu technicznego ulic i placów. W 1848 roku na Rynku zaczęto układać dodatkowo kamienne chodniki. Duży wpływ na zabudowę Bytomia wywarł zakaz budowy domów drewnianych, wprowadzony przez władze pruskie w latach 60-tych. W latach 70-tych

²³ Zdzisław J.: „Rozwój przestrzenny miasta do końca XVIII wieku.” „Zabytki Bytomia”, Magazyn Bytomski VII pod redakcją J. Drabiny, TMB, Bytom 1988, s. 9-22.

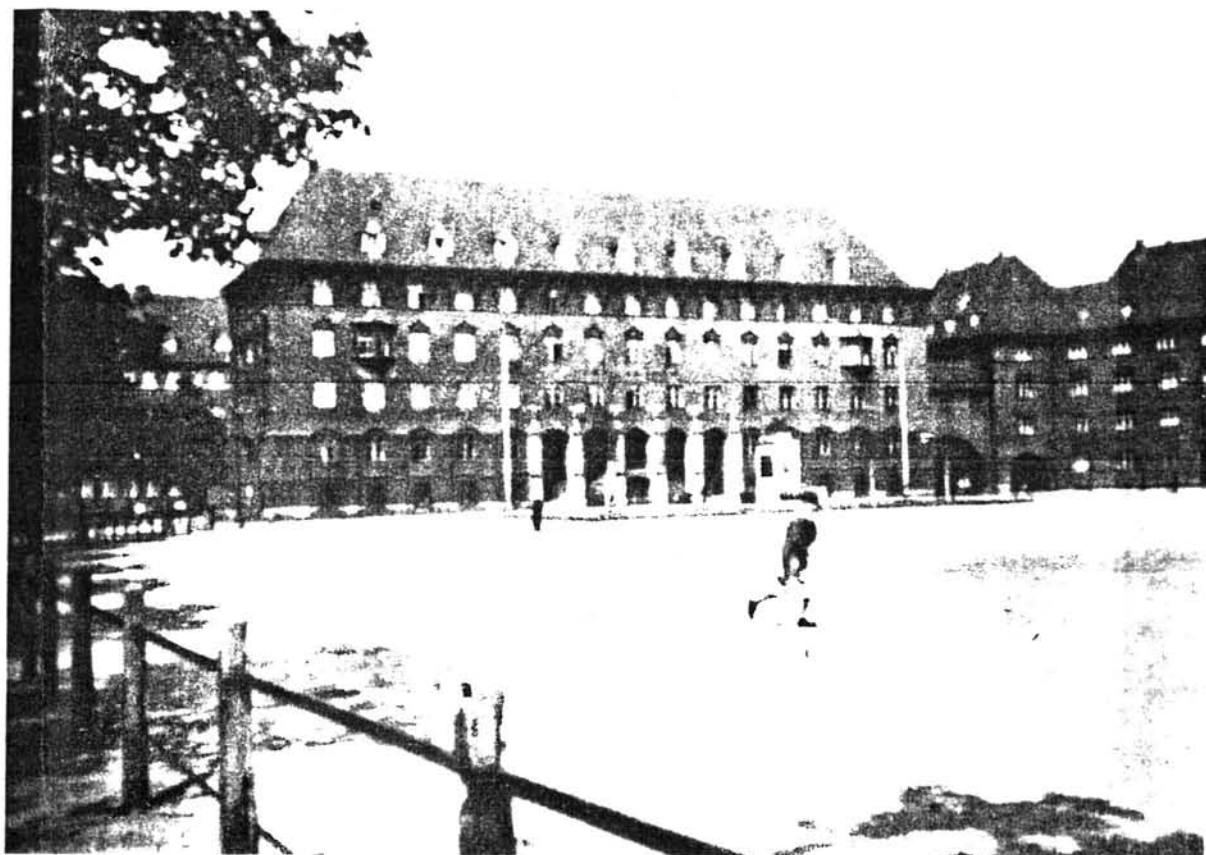
Beuthen, Oberschles. Kaiserplatz mit Adolf-Hitler-Oberrealschule

PLAC GENERAŁA WŁADYSŁAWA SIKORSKIEGO (DAWNIEJ KAISERPLATZ)

Beuthen O.S. Wilhelmplatz. Im Hintergrund Kirche und Akademie.

PLAC SŁOWIAŃSKI (DAWNIEJ WILHELMPLATZ)

PLAC AKADEMICKI (DAWNIEJ REICHPRÄSIDENTENPLATZ)

Beuthen / O. S. Kaiser-Franz-Josephplatz

PLAC TADEUSZA KOŚCIUSZKI (DAWNIEJ KAISER - FRANZ - JOSEPH - PLATZ)

Ryc. 2.7 Zdjęcia wybranych placów Bytomia w okresie 1932-1936.
/Fotografie [z:] Nadolski P.: Bytom wczoraj. Wokół Nas, Gliwice - Bytom 1996/.

XIX wieku zaczęto sporządzać regulame plany rozwoju przestrzennego miasta, pierwszy taki plan wykonano w 1876 roku. Plan ten charakteryzował się regularną siecią ulic i bloków zabudowy o szachownicowym układzie z dwoma nowymi założeniami placowymi. Na północnym przedmieściu (ryc. 2.3) poza obszarem historycznych murów miejskich, ostatecznie wyburzonych w 1827 roku, powstaje duży plac defilad powiązany z nowymi koszarami wojskowymi, obecnie plac Jana III Sobieskiego (wtedy Molttkplatz) (ryc. 2.6). Natomiast na południowym przedmieściu, nieco później bo na przełomie XIX i XX wieku, zrealizowano bardzo interesujące założenie placu ze skwerem pośrodku wraz z otaczającymi go nowymi budynkami administracji, kultury i szkolnictwa Kaiserplatz - obecnie Generała Władysława Sikorskiego (ryc. 2.7).²⁴

Intensywne tempo rozwoju gospodarczego i terytorialnego miasta na przełomie XIX i XX stulecia doprowadziło w konsekwencji do znacznego zwiększenia intensywności zabudowy śródmieścia. Biegająca od wschodu granica administracyjna z Rozbarkiem²⁵ uniemożliwiała rozwój zabudowy w kierunku wschodnim, natomiast od zachodu „naturalną” granicę stanowiły tereny zrealizowanego parku miejskiego²⁶. W 1907 roku wytyczono nowy plan regulacji zabudowy Bytomia. Plan ten wyznaczał na północy miasta następne bloki zabudowy i podkreślał ideę zespołu nowych placów na osi północ - południe. Na obrzeżach ówczesnego miasta (w 500 metrowej odległości od Rynku) od roku 1883 zaczęto obudowywać kamienicami mieszkalnymi dwa skwery: Słowiański (ukończony około 1910 roku - ryc. 2.7) i Akademicki - Reichpräsidentenplatz (ukończony około 1926 roku - ryc. 2.7). Nieco bliżej centrum znajdował się plac o eliptycznej formie, ze skwerem pośrodku (dzisiejszy plac Akademicki). Bardziej na północ wysuniętym placem był obecny plac Słowiański, prostokątny w formie, również ze skwerem pośrodku.

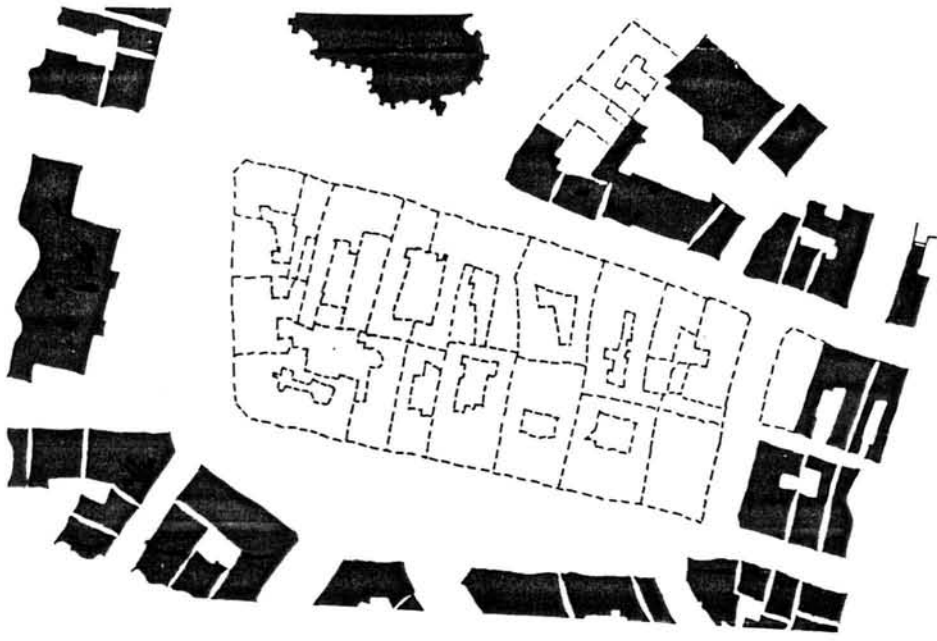
W latach 30 tych naszego stulecia wpływ nowych kierunków w architekturze, a przede wszystkim zmiany polityczne jakie następowały na terenie Niemiec, doprowadziły do projektów wyburzenia zachodniej pierzei Rynku i planów wybudowania w tym miejscu nowego monumentalnego kompleksu administracyjnego. Zamiar ten nie został zrealizowany. Patrząc na niniejsze zagadnienie z perspektywy czasu możemy stwierdzić, że nie było to dobre rozwiązanie. Los w tym wypadku okazał się złośliwy, ponieważ pierzeja zachodnia uległa zniszczeniu w trakcie działań

²⁴ W latach 90-tych na placu Sobieskiego odkryto zabudowania późnośredniowieczne.

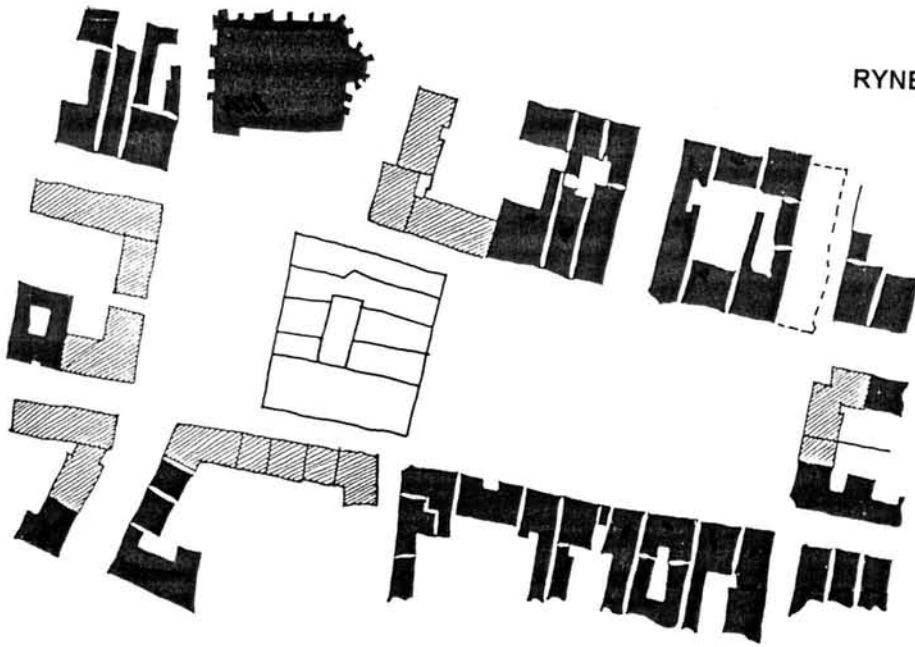
²⁵ Rozbark był wsią podmiejską zlokalizowaną na podbramiu historycznej bramy krakowskiej, w miarę rozwoju Bytomia stał się oddzielną gminą.

²⁶ W tym okresie Rozbark był oddzielną administracyjnie gminą, obecnie jest dzielnicą śródmieścia przylegającą do ścisłego centrum miasta od strony wschodniej.

PL. TADEUSZA KOŚCIUSZKI

RYNEK

Oznaczenia:

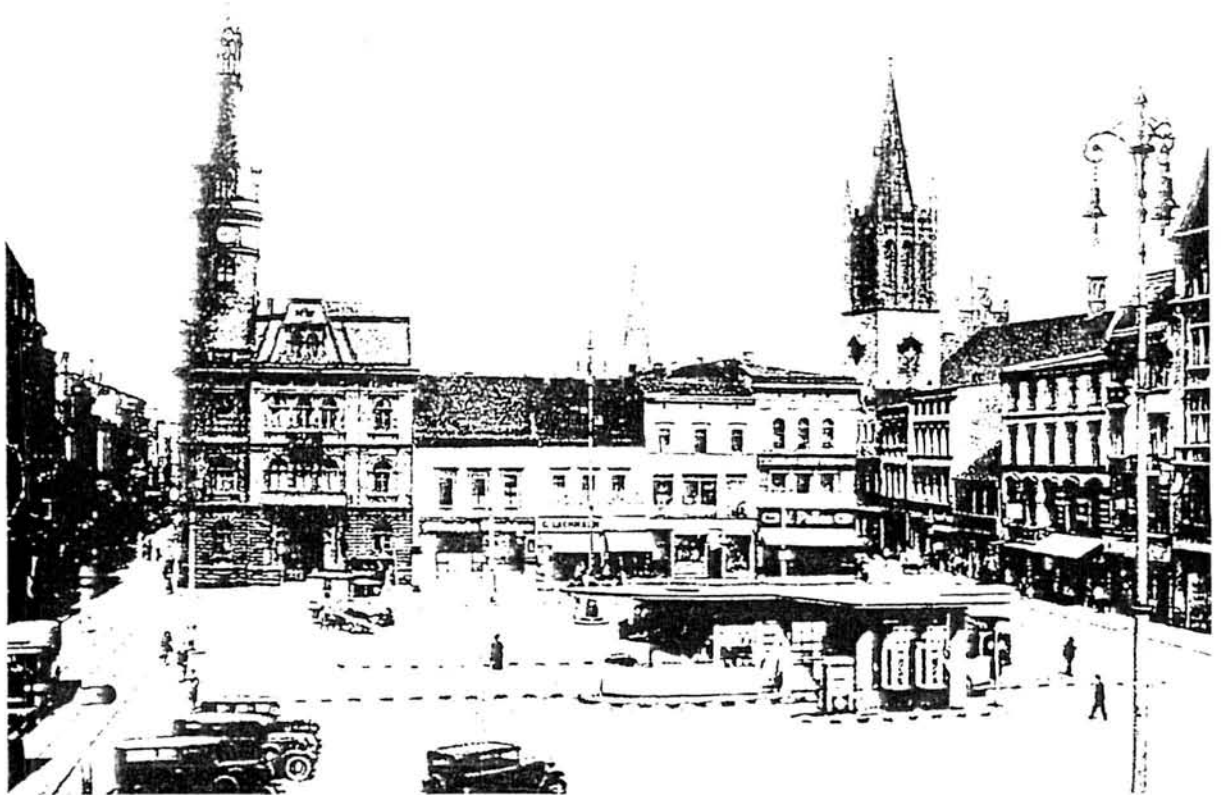
- obiekty istniejące
- obiekty odbudowane
- obiekty wyburzone w czasie II wojny światowej
- obiekty wyburzone w okresie powojennym

Ryc. 2.8 Przykłady zmiany formy placów na skutek wyburzeń tkanki miejskiej.

Pod względem formy nowe – powojenne zabudowania odpowiadają architekturze XIX wiecznej, jednak ze względu na niedostosowany detal i podział katastralny dysharmonizują z otaczającą zabudową. Straty wojenne w postaci zniszczonych fragmentów pierzei w większości zostały w okresie powojennym uzupełnione. Nie odbudowano natomiast całkowicie zniszczonych całych kwartałów np.: zachodnia pierzeja Rynku. Bilans strat wojennych i powojennych wykazuje, iż szkody górnicze w wielu miejscach daleko bardziej „okaleczyły” miasto niż sama II wojna światowa. Niewątpliwym zagrożeniem dla historycznej tkanki urbanistycznej jest brak programu odbudowy wyżej wymienionych zniszczeń.

SYNAGOGA ŻYDOWSKA PRZY PLACU GRUNWALDZKIM

ZACHODNIA PIERZEJA RYNKU Z RATUSZEM

Ryc. 2.9 Najbardziej wartościowe budynki wyburzone w czasie II wojny światowej.
/Fotografie [z:] Nadolski P.: Bytom wczoraj. Wokół Nas, Gliwice – Bytom 1996/.

BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

wojennych w 1945 roku.²⁷

4. SKALA PRZEMIAN STRUKTURY MIEJSKIEJ I UKŁADU PLACÓW PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

Problem przemiany formy placów (ryc. 2.3, 2.4) w wyniku II wojny światowej dotyczy szczególnie dwóch aspektów tego zagadnienia: z jednej strony nastąpiła przemiana formy placów na skutek zniszczeń wojennych, z drugiej przemiana formy placów spowodowana przyjętymi sposobami odbudowy miasta. Obydwa zjawiska wycisnęły na tkance zabudowy niezatarte piętno. Charakterystycznym przykładem takiej przemiany są przekształcenia, jakie dokonały się na Rynku (ryc. 2.8).

Bezpośrednimi skutkami wojny są wyburzenia i wypalenia fragmentów wszystkich czterech pierzei Rynku, w tym najdotkliwiej odczuwalny jest brak całego zachodniego kwartału zabudowy i powiększenie przez to placu aż o 6000m² (ryc. 2.9). Kolejne zmiany formy placu są wynikiem odbudowy powojennej miasta. W pierwszej kolejności, jeszcze w latach 40-tych, przy okazji odgruzowywania Rynku urządzono na nim „tymczasowe zieleńce”. W latach 1958 - 1959 przystąpiono do kompleksowej odbudowy Rynku. W tym czasie wokół placu postawiono 13 nowych 3-kondygnacyjnych bloków mieszkalnych, które zarówno skalą, jak i formą odbiegają od zabytkowej historycznej zabudowy Rynku. Najbardziej negatywnym pod względem formy obiektem znajdującym przy Rynku jest wybudowany w latach 60-tych nad zabytkowymi piwnicami kamienicy Gorywodów kilkunastokondygnacyjny blok mieszkalny. We wszystkich powojennych projektach odbudowy budynków nie uwzględniono jakichkolwiek założeń dotyczących rekonstrukcji starego miasta. W rezultacie przez nadmierne wydłużenie Rynku zagubione zostały jego proporcje, a cały plac zatracił tym samym pierwotny charakter. Zastosowana przy odbudowie fragmentów Rynku blokowa, socrealistyczna zabudowa przyczyniła się do „zwichnięcia” zabytkowych historycznych proporcji placu.

Wraz ze zmieniającą się formą placu zmieniała się także jego funkcja. Wybudowanie wokół Rynku zabudowy mieszkaniowej o niewielkiej ilości lokali handlowych i usługowych, likwidacja nawierzchni brukowej Rynku i zamiana jego powierzchni w zieleniec przyczyniły się w znacznej mierze do utraty przez plac charakteru śródmiejskiego. Wydaje się, że jedynym pozytywnym działaniem dotyczącym Rynku była przeprowadzona w roku 1957 likwidacja z jego powierzchni linii tramwajowych.

Z podobnymi zjawiskami przestrzennymi mamy do czynienia na terenie całego miasta. Ogólnie na skutek II wojny światowej wyburzonych, wypalonych oraz poważnie

²⁷ Gano - Kotula A.: „Architektura śródmieścia Bytomia”. Akant, Gliwice 1995.

uszkodzonych zostało 12% budynków w mieście. W tym 80 budynków użyteczności publicznej i 478 kamienic mieszkalnych.²⁸ Poważnemu przeobrażeniu uległa także forma placu Grunwaldzkiego. Spalona i zlikwidowana została synagoga żydowska stanowiąca nie tylko jedyny element zachodniej granicy placu, ale i najważniejszy obiekt w jego układzie i kompozycji (ryc. 2.9). Dodać należy, iż wspomniana bożnica obok ratusza (na Rynku) i średniowiecznej Kamienicy Gorywodów (również na Rynku) jest jednym z najważniejszych utraconych obiektów zabytkowych miasta. Plac Grunwaldzki odbudowywano w latach 1955-58, szczególnie niekorzystne znaczenie dla jego kompozycji i formy ma wybudowany 4-kondygnacyjny budynek mieszkalny - postawiony w miejscu dawnej synagogi.

Do roku 1972 zabudowano w zasadzie wszystkie plomby w historycznej zabudowie miasta, nie odbudowano jednak niektórych całych kwartałów miejskich. Zastosowana przy odbudowie stylistyka budynków nie odpowiada, ani skalą, ani charakterem dawnej zabudowie centrum, dlatego można powiedzieć, że place bytomskie w tym: Rynek, plac Grunwaldzki i plac Tadeusza Kościuszki nie odzyskały, aż do dnia dzisiejszego swojego dawnego kształtu, formy i charakteru.

Zupełnie nowym elementem funkcjonalnym powstałym w latach 50-tych w związku z nowym planem miasta (1954) był plac Michała Wolskiego. Został on zlokalizowany na terenach kolejowych obok dworca PKP, stanowiąc jedynie adaptację przestrzeni zastanej na potrzeby nowo urządzonego przesiadkowego węzła kolejowo - autobusowego. W krótkim czasie plac ten stał się bardzo ważnym miejscem funkcjonalnym w śródmieściu, a połączenie go systemem kładek pieszych z dworcem PKP, ulicą Dworcową i ulicą Powstańców Warszawskich zwiększyło znacznie jego użyteczność.

Wraz z powstającą po wojnie nową zabudową mieszkaniową powszechna stała się zasada wypoczynku na świeżym powietrzu. Już od lat 60-tych powstawało na terenie całego miasta wiele placów zabaw, skwerów i zieleńców, które służyły mieszkańcom. Na terenie samego śródmieścia powstało kilka takich placów, mimo tego tylko jeden został administracyjnie zarejestrowany jako plac. Jest to najmłodszy śródmiejski plac Bytomia - plac Wojska Polskiego, położony w północnej części śródmieścia pomiędzy powstającymi wieżowcami mieszkalnymi, a przyległą szkołą podstawową.

²⁸ Różne źródła podają różne wartości. S. Zięba [w:] „Dziewięć wieków Bytomia” pod redakcją F. Ryszki, Śląsk, Katowice 1956, s. 502 podaje, że uległo zniszczeniu 12% wszystkich budynków (to jest 478 kamienic mieszkalnych, 134 obiektów gospodarczych, 35 przemysłowych i 80 gmachów użyteczności publicznej).

W. Długoborski podaje, iż na ogólną liczbę 6574 zabudowań w centrum 728 zostało uszkodzonych (to daje około 11%). „Bytom. Zarys rozwoju miasta”. Praca zbiorowa pod redakcją W. Długoborskiego, PWN, Kraków 1979, s. 564.

Dalsze zmiany przestrzenne śródmieścia i położonych na jego obszarze placów nastąpiły w latach 80-tych. Decyzją władz miejskich (ze względu na zły stan techniczny spowodowany uszkodzeniami górnictwem) wyburzono wszystkie kwartały zabudowy wzdłuż całej północnej pierzei placu Tadeusza Kościuszki, powiększając sam plac o około 15000 m² (ryc. 2.8). Nadmierne powiększenie placu, po wyburzeniu jego pierzei zmieniło nie tylko formę placu, ale i układ przestrzenny śródmieścia. Powstał olbrzymi rekreacyjny plac na zamknięciu najważniejszej usługowej ulicy Dworcowej z otwartym widokiem na kościół św. Trójcy i gmach sądu. Spowodowało to przesunięcie się pierwotnego centrum usługowego w kierunku zachodnim w rejon omawianego placu Kościuszki. W wyniku tych działań dla osób nie znających Bytomia plac Tadeusza Kościuszki pełni rolę rynku.²⁹

Podobne działania miały i mają miejsce do dzisiejszego dnia (ryc. 2.10), prowadzone są jednak na mniejszą skalę. Rozbiórka w latach 90-tych kilku niezwykle pięknych i zabytkowych budynków, m.in. kamienicy Orłąt Lwowskich przy placu Tadeusza Kościuszki wywołała na łamach lokalnej prasy dyskusję, „czy w Bytomiu w przyszłości nie powstanie jeden globalny plac obejmujący swym zasięgiem całe historyczne miasto?”

²⁹ Długoborski W. [w:] „Bytom. Zarys rozwoju miasta”. Praca zbiorowa pod redakcją W. Długoborskiego, PWN, Kraków 1979, s. 571.

Ryc. 2.10 Przykład jednego z wielu wyburzeń całych kamienic w śródmieściu (widok z Rynku na plac Grunwaldzki). Charakterystycznymi zjawiskami w tego typu przykładach są: niezabezpieczenie powstałych wskutek wyburzeń ścian szczytowych z wyraźnie widocznym różnobarwnym rysunkiem istniejących wcześniej w przyległej kamienicy pokoi, usytuowanie na placu tablic świadczących o prowadzonych pracach budowlanych.

Na tle przeprowadzonych dotąd rozważań, można stwierdzić, iż ilość, różnorodność oraz forma powstających na terenie Bytomia placów w znacznym stopniu przyczyniły się do skryształowania tkanki urbanistycznej tego miasta. Niewątpliwym walorem placów Bytomia jest to, że są one układami wielowiekowymi o utrwalonej tradycji miejsca mimo zmieniającej się wokół nich zabudowy. Obecnie (ryc. 2.3) pod względem przestrzennym w samym „sercu” śródmieścia znajduje się najstarszy zachowany plac Bytomia jakim jest Rynek. Tuż obok, prawie przy samym Rynku po jego północnej i zachodniej stronie znajdują się dwa niewielkie place będące historycznymi „przedsionkami” świątyń (place Grunwaldzki i Klasztorny). Place te zostały ostatecznie ukształtowane na początku XIX wieku, chociaż proces ich powstawania rozpoczął się już w drugiej połowie XIII wieku. Nieco dalej znajdują się place pochodzące z drugiej połowy XIX wieku, związane z ważnymi reprezentacyjnymi budynkami miasta. Jeszcze dalej położone są reprezentacyjne skwery z przełomu XIX i XX wieku, a za nimi place związane z modernistyczną zabudową z okresu międzywojennego. Te ostatnie jak i place powojenne leżą już poza ciągłą czytelną strukturą przestrzeni otwartych śródmieścia omówioną w rozdziale III.

Można wysnuć wniosek, że główne kierunki ulic wychodzących z Rynku wpłynęły na układ osi projektowanych placów w XIX wieku, gdyż kierunek oraz orientacja osi kompozycyjnych większości placów odpowiada osiom kompozycyjnym Rynku. Ustawienie pod kątem całego układu w stosunku do stron świata sięga „korzeniami” zasad lokacji miast śląskich. Wynika to z przewagi wiatrów zachodnich w Polsce oraz z dążenia budowniczych miast do optymalnego przewietrzania i doświetlania tkanki miejskiej.

Place odegrały również istotną rolę w formowaniu się i rozwoju miasta (tab. 2.1). Chronologicznie na samym początku targowisko przedlokacyjne stało się głównym „motorem” powstania miasta, później już jako rynek średniowieczny było i pozostało przez wiele wieków najważniejszym ośrodkiem władzy i życia miasta. Z kolei inne, powstające na przestrzeni wieków place służyły zupełnie nowym i rozwijającym się funkcjom miasta. W XIX wieku place wraz z wytyczoną siatką ulic stały się podstawą budowy ciekawego i atrakcyjnego pod względem przestrzennym organizmu miejskiego.

PORÓWNANIE HISTORYCZNEGO I WSPÓŁCZESNEGO UŻYTKOWANIA PLACÓW

Tabela 2.1

SCHEMAT PLACU	NAZWA PLACU	FUNKCJA HISTORYCZNA I RANGA PLACU DO II WOJNY ŚWIATOWEJ	RANGA PLACU I FUNKCJA WSPÓŁCZESNA
	RYNEK	targowisko (punkty handlowe, gastronomiczne i rzemieślnicze), węzeł komunikacyjny, misce spotkań publicznych i prywatnych, ceremonii, arena kulturalna, postój taksówek, przystanek tramwajowy. SZCZEGÓLNA RANGA GŁÓWNEGO PLACU MIASTA	skwer, miejsce spotkań prywatnych PO POWIĘKSZENIU ORAZ WADLIWYM URZĄDZENIU NAWIERZCHNI ORAZ FORMY WSPÓŁCZESNEJ ZABUDOWY OBNIŻENIE RANGI PLACU
	KLASZTORNY	miejsce ceremonii, spotkań publicznych i prywatnych. RANGA PLACU ŚRÓDMIEJSKIEGO (PRZYKOŚCIELNEGO)	parking, okazjonalnie miejsce spotkań, UTRZYMANIE RANGI PLACU ŚRÓDMIEJSKIEGO
	GRUNWALDZKI	miejsce ceremonii, spotkań publicznych i prywatnych RANGA PLACU ŚRÓDMIEJSKIEGO (PRZYKOŚCIELNEGO)	Parking OBNIŻENIE RANGI PLACU PRZEZ WYBURZENIE SYNAGOGI ŻYDOWSKIEJ ORAZ BUDOWĘ W JEJ MIEJSCU WSPÓŁCZESNEGO – MAŁO ATRAKCYJNEGO BLOKU MIESZKALNEGO
	TADEUSZA KOŚCIUSZKI	miejsce defilad, ceremonii, spotkań publicznych i prywatnych, przystanek tramwajowy, mała gastronomia SZCZEGÓLNA RANGA PLACU ŚRÓDMIEJSKIEGO O REPREZENTACYJNYM CHARAKTERZE I KAMERALNEJ SKALI	miejsce spotkań prywatnych, przystanek tramwajowy, postój taksówek, mała gastronomia OD LAT 70-TYCH PO ZMIANIE GABARYTU PLACU PRZEZ WYBURZENIE ZNAJDUJĄCEGO SIĘ W CENTRUM KWARTAŁU ZABUDOWY PODNIESIENIE RANGI PLACU
	WŁADYSŁAWA SIKORSKIEGO	miejsce defilad, spotkań prywatnych i publicznych, skwer, plac reprezentacyjny PLAC O DUŻEJ RANDE KULTURALNEJ	węzeł tramwajowy, miejsce spotkań prywatnych, punkty gastronomiczne i handlowe OBNIŻENIE RANGI PLACU PRZEZ WYKORZYSTANIE JEGO POWIERZCHNI JAKO „PĘTLI” TRAMWAJOWEJ
	JANA III SOBIESKIEGO	miejsce defilad, musztr, targów, wystaw, spotkań masowych i prywatnych PLAC O RANDE IDEOWEJ, REPREZENTACYJNEJ, PATRIOTYCZNEJ, WYSTAWOWEJ I KULTURALNEJ	parking, węzeł komunikacji międzymiastowej i międzynarodowej, punkty handlowe, okazjonalnie targi staroci OBNIŻENIE RANGI PLACU PRZEZ PRZEPROWADZENIE PRZEZ JEGO POWIERZCHNIĘ ULICY O ZNACZENIU TRANZYTOWYM
	AKADEMICKI	skwer WYSOKA RANGA PLACU REKREACYJNEGO	skwer OBNIŻENIE RANGI PRZEZ ZANIEDBANIE ZIELENI
	SŁOWIAŃSKI	skwer WYSOKA RANGA PLACU REKREACYJNEGO	skwer, plac zabaw, stacja transformatorowa OBNIŻENIE RANGI PRZEZ ZANIEDBANIE ZIELENI ORAZ REALIZACJĘ NA PLACU STACJI TRAFI I PLACU ZABAW DLA DZIECI
	RODŁA	skwer RANGA PLACU REKREACYJNEGO	skwer OBNIŻENIE RANGI PRZEZ ZANIEDBANIE ZIELENI
	ŚW. BARBARY	skwer RANGA PLACU REKREACYJNEGO	parking lokalny OBNIŻENIE RANGI PRZEZ DEWASTACJĘ ZAGOSPODAROWANIA I ZIELENI ORAZ AKCEPTACJĘ PARKUJĄCYCH NA PLACU SAMOCHODÓW I REALIZACJĘ STACJI TRAFI
	MICHAŁA WOLSKIEGO	skład towarów, plac przeładunkowy /POWSTAŁY PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ/	węzeł autobusowy, punkty handlowe i gastronomiczne RANGA GŁÓWNEGO WĘZŁA PRZESIADKOWEGO
	WOJSKA POLSKIEGO	/POWSTAŁY PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ/	skwer, plac zabaw RANGA URZĄDZONEJ PRZESTRZENI MIĘDZYBLOKOWEJ

MIASTA

W charakterystyce placów na tle obszaru miasta (ryc. 3.1) przedstawiono ilość i rozmieszczenie placów w Bytomiu. Formę i funkcję placów śródmieścia ogólnie scharakteryzowano w tabeli 3.2 i na ryc. 3.2. Na tym tle szczegółowo omówiono znaczenie kompozycyjne układu 12 placów w śródmieściu (ryc. 3.3 i 3.4). Analogicznie scharakteryzowano znaczenie funkcjonalne układu placów na tle struktury funkcjonalno - przestrzennej śródmieścia (ryc. 3.7).

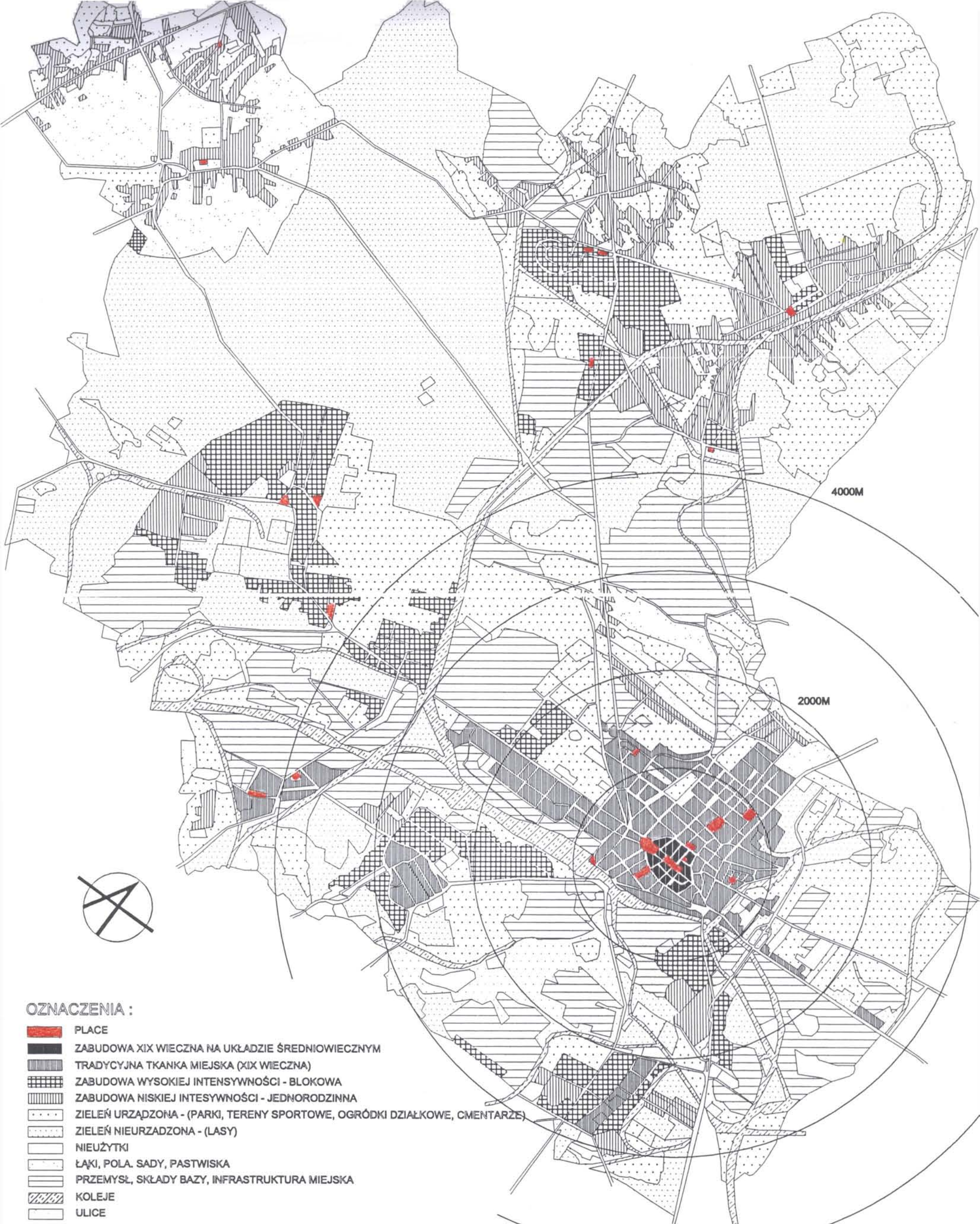
1. CHARAKTERYSTYKA OGÓLNA PLACÓW

Współczesny Bytom jest miastem, w którym 52% całej powierzchni gminy zajmują tereny zainwestowane. Miasto znajduje się w środkowej części nowo powstałego województwa śląskiego, w centrum obszaru o największym procencie terenów zainwestowanych. Jest jednym z największych miast w regionie i wraz z 13 innymi miastami tworzy jedyną w Polsce konurbację zwaną Zespołem Miast Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego. Powierzchnia miasta to 8258 ha. Liczba ludności Bytomia wynosi 228,2 tys. mieszkańców, a gęstość zaludnienia 28 osób/ha.¹ Powszechnie Bytom utożsamiany jest z wizerunkiem miasta przemysłowo - górniczego, posiada jednak bardzo cenną spuściznę historyczną w postaci zabytkowej - śródmiejskiej tkanki zabudowy. Pod względem urbanistycznym śródmieście Bytomia stanowi kontrast dla monotonii i chaosu wielu uprzemysłowionych terenów GOP-u.²

Na tle całego obszaru Bytomia (ryc. 3.1) śródmieście rysuje się jako dość zwarty i wyraźnie widoczny obszar położony w południowej części miasta, jego granice często wyznaczają tereny przemysłowe lub poprzemysłowe: od południa granicę śródmieścia stanowi linia kolejowa, od północy nieużytki poprzemysłowe i ogródki działkowe; od wschodu tereny przemysłowe i historyczny przebieg linii kolejowej. W rysunku miasta obszar śródmieścia jest czytelny i pozostaje w kontraście do zabudowy przemysłowej, składowej i magazynowej oraz rozległych obszarów nieużytków poprzemysłowych otaczających je dookoła. Na tle tkanki zabudowy śródmieścia bardzo wyraźnie widoczny jest układ ścisłego centrum miasta będący zarazem obszarem średniowiecznego Bytomia powiększonym o tereny murów miejskich z rozwiniętą w XIX wieku osią komunikacyjną łączącą historyczne miasto z powstałą na południu linią kolejową.

¹ Dla porównania gęstość zaludnienia Katowic wynosi 21 osób/ha, Chorzowa 38 osób/ha, Gliwic 16 osób/ha, Zabrze 25 osób/ha. Dane według Rocznika Statystycznego Województwa Katowickiego z 1997r.

² Wynika to z faktu, iż historycznie Bytom jest jednym z najstarszych miast śląskich, a wielkość tkanki urbanistycznej Bytomia w porównaniu z innymi miastami Górnego Śląska w 1875 roku była największa.

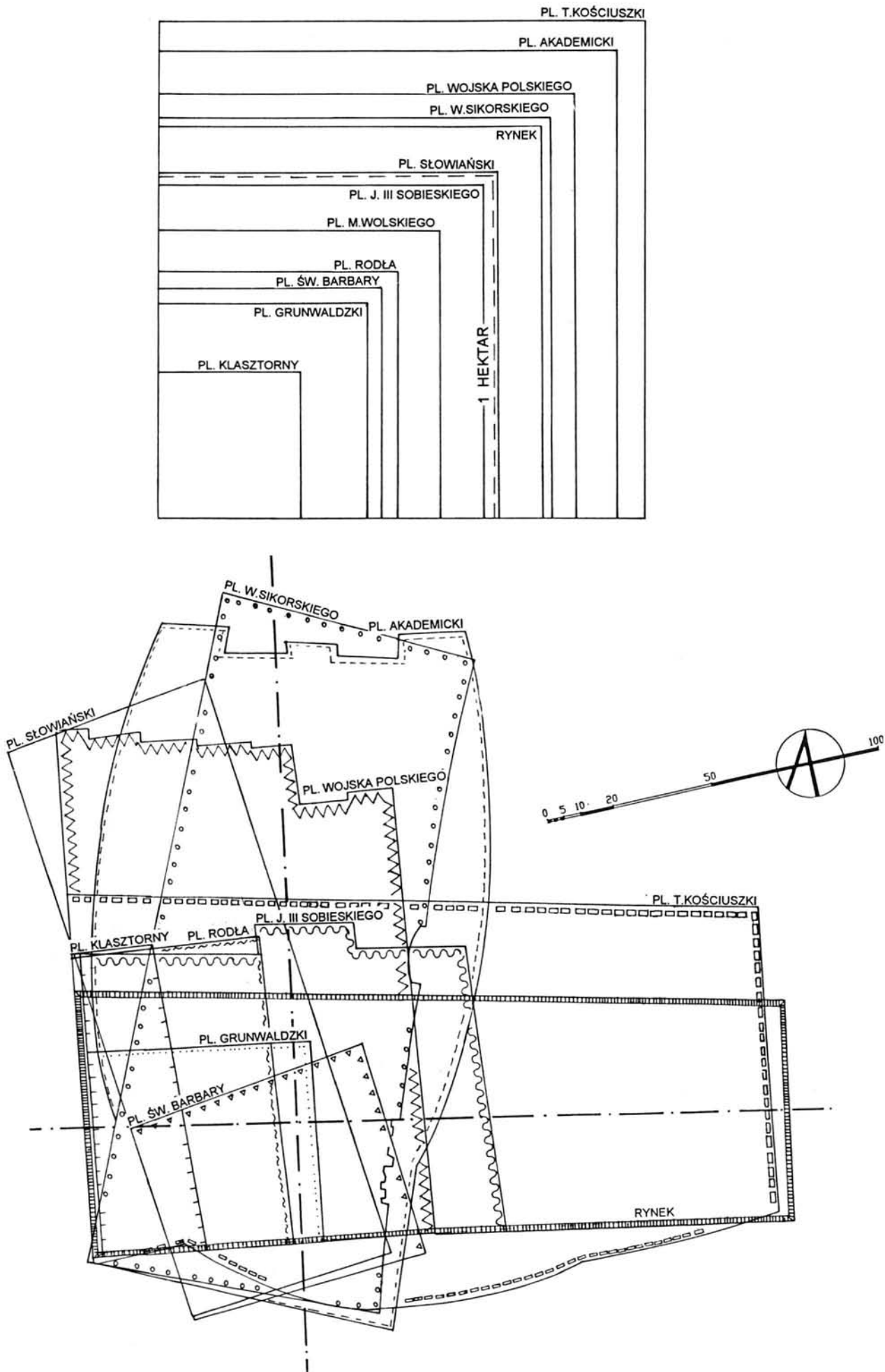

OZNACZENIA :

- PLACE
- ZABUDOWA XIX WIECZNA NA UKŁADZIE ŚREDNIOWIECZNYM
- TRADYCYJNA TKANKA MIEJSKA (XIX WIECZNA)
- ZABUDOWA WYSOKIEJ INTENSYWNOŚCI - BLOKOWA
- ZABUDOWA NISKIEJ INTENSYWNOŚCI - JEDNORODZINNA
- ZIELEŃ URZĄDZONA - (PARKI, TERENY SPORTOWE, OGRÓDKI DZIAŁKOWE, CMENTARZE)
- ZIELEŃ NIEURZĄDZONA - (LASY)
- NIEUŻYTKI
- ŁĄKI, POŁA, SADY, PASTWISKA
- PRZEMYSŁ, SKŁADY BAZY, INFRASTRUKTURA MIEJSKA
- KOLEJE
- ULICE

Ryc. 3.1 Usytuowanie placów na tle zainwestowania miejskiego.

Rysunek uwidacznia, iż najwięcej placów znajduje się na obszarze zwartej XIX wiecznej zabudowy śródmieścia. Placę usytuowane są na tym stosunkowo niewielkim obszarze, otoczone są ze wszystkich stron zabudową, położone wewnątrz układu, ze staraniem zaplanowaną lokalizacją. Wyraźnie kontrastują z pozostałymi placami miasta.

Ryc. 3.2 Porównanie wielkości, kształtów i orientacji placów śródmieścia Bytomia.

Na uwagę zasługuje fakt, iż orientacja placów śródmieścia Bytomia względem stron świata w znacznej mierze jest pochodną przyjętej orientacji Rysytowańa Okrągowego w średniowieczu RYNEK

Ogółem w Bytomiu istnieją 24 place, w samym śródmieściu znajduje się połowa z nich - czyli 12 placów (ryc. 3.1, 3.2). W pracy uwzględniono jedynie te place, które funkcjonują jako administracyjnie wyznaczone przestrzenie nazwane „placem”, umieszczone w spisie ulic i placów miasta. Na ryc. 3.1 pokazano rozmieszczenie wszystkich 24 placów Bytomia na tle zainwestowania i użytkowania terenów miejskich. Równocześnie w tabeli 3.1 zestawiono usytuowanie placów w poszczególnych dzielnicach wraz z rozwarstwieniem okresu ich powstania. Szerszą charakterystykę 12 placów położonych w śródmieściu omówiono w tabeli 3.2.

Jak wynika z zestawionego materiału w tabeli 3.1 poszczególne dzielnice mieszkaniowe posiadają niewiele placów. Największa ich ilość występuje w najstarszej centralnej części miasta. Wydobycie rozmieszczenia placów na tle całego miasta informuje pośrednio o wieku powstania danego fragmentu miasta, gdyż najwięcej placów znajduje się na terenach najstarszych.

Na tle zainwestowania śródmieścia place znajdują się zasadniczo na trzech rodzajach terenów (rys. 3.1): w pierwszej kolejności na obszarze zabytkowego - lokacyjnego miasta, potem na terenie miasta tradycyjnego rozwijanego do II wojny światowej, a następnie na obszarach miasta współczesnego. Wynika to z faktu, iż pod względem chronologicznym większość placów Bytomia powstała w XIX i na początku XX wieku, place te stanowią ogółem 75% całkowitej liczby placów w mieście, 17% to w zasadzie place XX wieczne utworzone po II wojnie światowej (tabela 3.1, 3.2).

Zróźnicowanie formy placów śródmieścia Bytomia jest w znacznym stopniu rezultatem ich okresu powstania, miejsca usytuowania oraz późniejszej przebudowy. Na ryc. 3.2 porównano wielkość, kształt i orientację względem stron świata analizowanych 12 placów. Jak wynika z tych zestawień place XIX wieczne wpisane w tkankę dawnego miasta średniowiecznego pierwotnie były przestrzeniami o niewielkich rozmiarach, nie przekraczających 4000 m².³ Potwierdzenie stanowią tu dwa dobrze zachowane najmniejsze place śródmieścia: Klasztorny (1700 m²) i Grunwaldzki (3900 m²). Wielkość pozostałych placów, powstałych na przełomie XIX i XX wieku jest następstwem założonej formy i układu budowanych w tym okresie kwartałów zabudowy. Place: Jana III Sobieskiego i Generała Władysława Sikorskiego oraz Słowiański i Akademicki to przestrzenie duże, rozległe, o znacznie większych rozmiarach. Powierzchnia ich waha się od 9200 m² - pl. Sobieskiego do 18700 m² - pl. Akademicki. Największym placem miasta jest finalnie ukształtowany w drugiej połowie XX wieku plac Tadeusza Kościuszki (20900 m²).

³ Kształt i gabaryt wymienionych placów wynikały z ich rozwoju na obszarach wcześniej podzielonych i częściowo już zurbanizowanych.

Tabela 3.1

**USYTUOWANIE WSZYSTKICH PLACÓW W POSZCZEGÓLNYCH DZIELNICACH
BYTOMIA Z OZNACZENIEM OKRESU ICH POWSTANIA**

NAZWA DZIELNICY	LICZBA PLACÓW	NAZWY PLACÓW	OKRES POWSTANIA
ŚRÓDMIEŚCIE	12	1. Rynek	■
		2. Pl. Klasztorny	☒
		3. Pl. Grunwaldzki	☒
		4. Pl. Tadeusza Kościuszki	☒
		5. Pl. Gen. Władysława Sikorskiego	☒
		6. Pl. Jana III Sobieskiego	☒
		7. Pl. Akademicki	☐
		8. Pl. Słowiański	☐
		9. Pl. Rodła	☐
		10. Pl. Św. Barbary	☐
		11. Pl. Michała Wolskiego	☐
		12. Pl. Wojska Polskiego	☐
BOBREK	2	13. Pl. Na Bobrku	☐
		14. Pl. Michała Drzymały	☐
MIECHOWICE	3	15. Pl. Niepodległości	☐
		16. Pl. Słoneczny	☐
		17. Pl. Szpitalny	☐
RADZIONKÓW	2	18. Pl. Letochów	☐
		19. Pl. Stefana Okrzei	☐
STOLARZOWICE	2	20. Pl. Witkiewicza	☐
		21. Pl. Jana	☐
STROSZEK	5	22. Pl. Pokoju	☐
		23. Pl. Powstańców Śląskich	☐
		24. Pl. Stefana Żeromskiego	☐
ŁĄCZNA LICZBA PLACÓW	24		

Oznaczenia: ■ - place średniowieczne, ☒ - place XIX-wieczne, ☐ - place XX-wieczne.

Tabela 3.2

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA PLACÓW ŚRÓDMIEŚCIA BYTOMIA

Lp.	NAZWA PLACU	OKRES POWSTANIA	ŚR. ODLEGŁOŚĆ DO RYNKU	WYMIARY (HIST.) WYMIARY WSP.	POWIERZCHNIA	FUNKCJA DOMINUJĄCA		ZNACZENIE PLACU
						POWIERZCHNI PLACU	PIERZEII PLACU	
1	Rynek	XIII/XX	-	(60 x120) 60 x220	13 200 m ²	rekreacyjna ZU, ZR, IT, P	usługowa UH, UG, UK, MW	ogólnomiejskie, regionalne
2	Pl. Grunwaldzki	połowa XIX	150 m	65 x 60	3 900 m ²	komunikacyjna P	usługowa UH, UG, MW	ogólnomiejskie
3	Pl. Klasztorny	połowa XIX	200 m	22 x 80	1 700 m ²	komunikacyjna P	usługowa UO, UK	ogólnomiejskie
4	Pl. Kościuszki	połowa XIX/XX	300 m	(30 x 190) 110 x 190	20 900 m ²	rekreacyjna P, PT, ZU, ZR, UG	usługowa UH, UA, UG, UK, MW	ogólnomiejskie, regionalne
5	Pl. Sobieskiego	koniec XIX	300 m	80 x 115	9 200 m ²	komunikacyjna PA, P, UH, UG	usługowa UO, UK, UA, UH, UA, UZ	ogólnomiejskie, regionalne
6	Pl. Sikorskiego	pocz. XX	300 m	75 x 180	13 500 m ²	komunikacyjna WK, UH, UG, ZU, IT	usługowa UO, UK, MW, UH, UG, UA	ogólnomiejskie, regionalne
7	Pl. Wolskiego	XX	750 m	70 x100	7 000 m ²	komunikacyjna WK, UH, UG, IT	usługowa MW, UH, UA, UG, TP, TK	ogólnomiejskie, regionalne
8	Pl. Słowiański	pocz. XX	850 m	60 x 170	10 200 m ²	rekreacyjna ZU, ZR, P, IT	mieszkaniowa MW, UH, UG, UA	ogólnomiejskie, lokalne
9	Pl. Akademicki	pocz. XX	600 m	110 x 170	18 700 m ²	rekreacyjna ZU, ZR, UG, IT	mieszkaniowa MW, UA, UO, UZ, UH, UG	ogólnomiejskie, lokalne
10	Pl. Wojska Pol.	XX	950 m	110 x140	15 400 m ²	rekreacyjna ZU, ZR, TS, P, IT	mieszkaniowa MW, UH, UK	lokalne
11	Pl. Św. Barbary	pocz. XX	700 m	75 x 60	4 500 m ²	rekreacyjna ZU, ZR, P	mieszkaniowa MW, UH	lokalne
12	Pl. Rodła	pocz. XX	1300 m	55 x 90	4 950 m ²	komunikacyjna P, IT	mieszkaniowa MW, UK, UZ	lokalne

W tabeli zastosowano uszeregowanie placów ze względu na okres ich powstania.

OZNACZENIA FUNKCJI: UH - usługi handlu, UG - usług gastronomii, UK - usługi kultury, UA - usługi administracji, UO - usługi oświaty, UZ - usługi zdrowia, MW - mieszkaniówka wysokiej intensywności, ZU - zieleni urządzonej, ZR - zieleni rekreacyjnej, P - parking, PT - przystanek tramwajowy, PA - przystanek autobusowy, WK - węzeł komunikacyjny, TP - tereny przemysłowe, TK - tereny kolejowe, TS -tereny sportowe, IT - infrastruktura techniczna.

Place śródmieścia Bytomia posiadają przeważnie formę czworoboku o zdefiniowanych ciąglych i regularnych granicach w postaci pierzei. Proporcja długości do szerokości placów waha się od 1:1 (dla pl. Grunwaldzkiego) do 4:1 (dla Rynku). Nieregularnym zarysem charakteryzują się tylko nowe - powstałe współcześnie place Michała Wolskiego (7000 m²) i Wojska Polskiego (15400 m²).

Wymiarowo najdłuższym placem jest 220 metrowy Rynek, a najszerszym 110 metrowy plac Tadeusza Kościuszki.⁴ Najkrótszym placem pozostaje (60 metrowy) plac Grunwaldzki i plac św. Barbary, a najwęższym plac Klasztorny (22 metry).

Teren śródmieścia jest nieznacznie pofałdowany. Najwyżej położony jest historyczny Rynek i zlokalizowany nieco dalej od centrum plac św. Barbary. W większości place znajdujące się w obrębie miasta średniowiecznego ze względu na jego lokalizację - na wzgórzu, położone są powyżej pozostałych XIX -wiecznych terenów śródmieścia. Najniżej położone są place znajdujące się na przedbramiach historycznych murów miejskich (plac Generała Władysława Sikorskiego i Jana III Sobieskiego). Place te zostały usytuowane na obszarze dawnych mokradeł i fosy.⁵ Wysokość najwyżej położonego Rynku podkreśla rangę i wagę tego placu jako najważniejszego i najbardziej eksponowanego miejsca w mieście.

Jak podano w tabeli 3.2 najbliżej Rynku znajdują się place Grunwaldzki (150m) i Klasztorny (200m). Stosunkowo blisko położone są także place Tadeusza Kościuszki, Jana III Sobieskiego i Władysława Sikorskiego, a ich odległość do Rynku nie przekracza 300 metrów. Następnich 5 placów (Michała Wolskiego, Słowiański, Akademicki, Wojska Polskiego i św. Barbary) znajduje się w promieniu około 1000 metrów od Rynku. Najdalej położony jest plac Rodła, a jego odległość do Rynku wynosi 1300 metrów. Z racji swojej odległości plac ten wyraźnie pozostaje w oderwaniu od układu reszty placów.

Znaczenie oraz charakter funkcjonalny poszczególnych placów śródmieścia Bytomia zależą od położenia w stosunku do historycznie ukształtowanego centrum miasta, dotyczy to zarówno powierzchni placów jak i użytkowania otaczających je pierzei. Historycznie funkcja poszczególnych placów została uwarunkowana wieloma czynnikami, między innymi przebiegiem dawnych szlaków komunikacyjnych oraz położeniem przy nich najważniejszych placów handlowo - usługowych (Rynek i plac Tadeusza Kościuszki). Współcześnie funkcja placów jest również pochodną przebiegu głównych tras komunikacyjnych. Potwierdza to ukształtowany w XX wieku obwodowy, (w stosunku do najstarszej części miasta), układ komunikacyjny, który określił obecne

⁴ Zarówno długość Rynku jak i szerokość placu Tadeusza Kościuszki jest wynikiem skutków XX - wiecznych wyburzeń całych kwartałów zlokalizowanych wzdłuż ich pierzei.

⁵ Po dzień dzisiejszy narażone są one na występowanie w ich obszarach lokalnych smogów i przymgleń.

znaczenie i rolę trzech głównych węzłów komunikacyjnych miasta: autobusowo - kolejowego (plac Michała Wolskiego), autobusowego (plac Jana III Sobieskiego) i tramwajowego (plac Generała Władysława Sikorskiego). Place te wraz z łączącymi je ulicami otaczają centrum tworząc najważniejszy w tym obszarze pierścień komunikacyjny.

Wydobycie i wyeksponowanie funkcji badanych placów przybliży zasady funkcjonowania całego układu śródmieścia. Jak zestawiono w tabeli 3.2, spośród 12 rozpatrywanych placów usytuowanych na terenie śródmieścia aż 7 placów (Rynek, Tadeusza Kościuszki, Władysława Sikorskiego, Michała Wolskiego, Grunwaldzki i Klasztorny) ma znacznie ogólnomiejskie, 2 place: Akademicki i Słowiański mają znaczenie i charakter śródmiejski, natomiast pozostałe 3 place (Rodła, św. Barbary i Wojska Polskiego) mają znaczenie lokalne.

Istotną rolę centrum Bytomia, jako ważnego ośrodka usługowego w regionie, jest ilość występujących na jego obszarze usług. W pierzejach 7 placów (Rynku, placu Tadeusza Kościuszki, Grunwaldzkiego, Klasztornego, Jana III Sobieskiego, Michała Wolskiego) dominują funkcje usługowe.⁶ Na usługi przeznaczone są w większości partery budynków, rzadziej kolejne piętra, tylko Rynek i plac Tadeusza Kościuszki wykorzystują w pełni wszystkie 4 pierzeje na usługi. W pierzejach 5 placów (Akademickim, Słowiańskim, Wojska Polskiego Rodła i św. Barbary) dominuje funkcja mieszkaniowa, a zlokalizowane w parterach usługi służą przeważnie zaspokojeniu podstawowych potrzeb okolicznych mieszkańców.

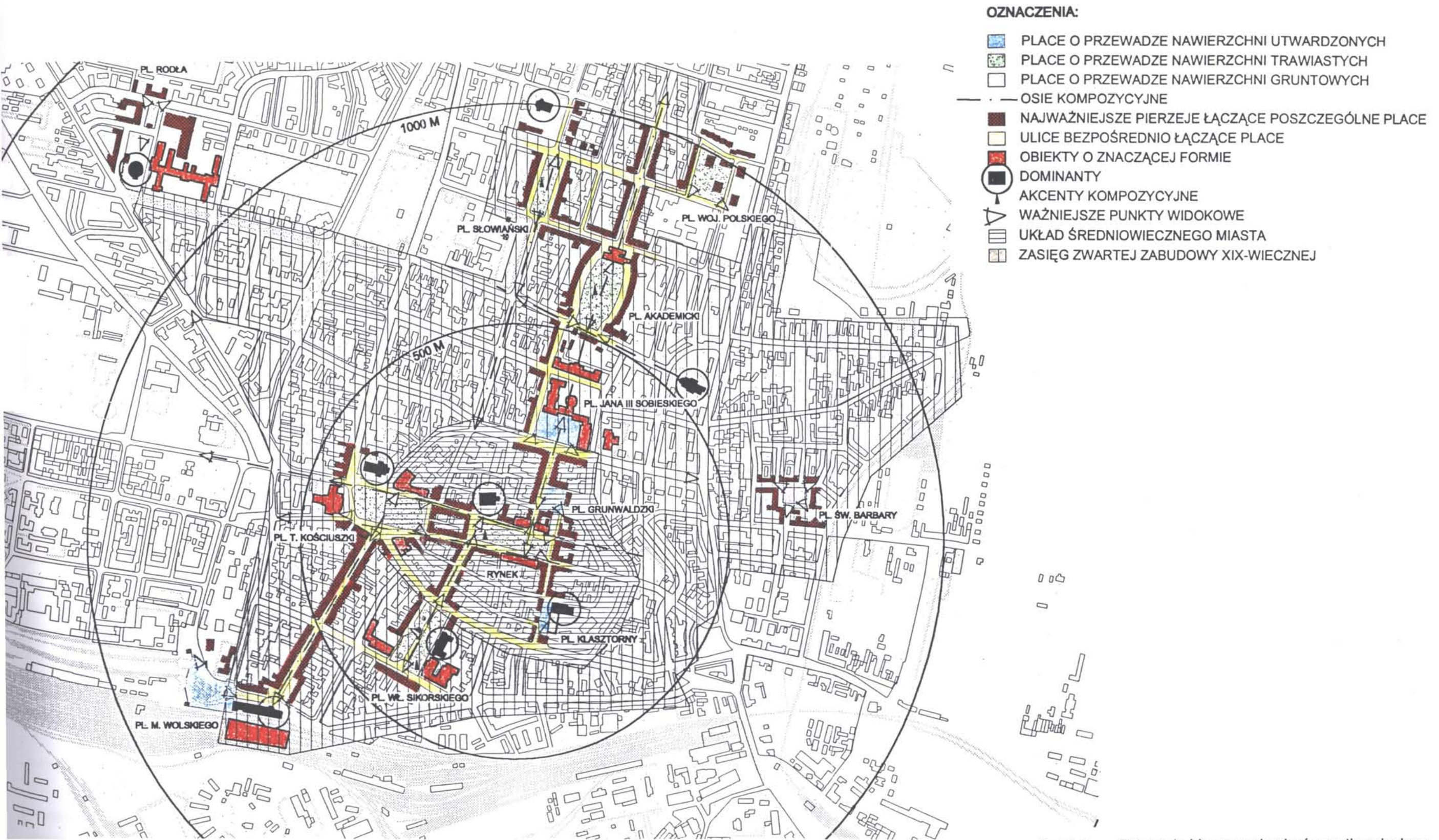
W życiu miasta i jego mieszkańców istotne znaczenie odgrywa przeznaczenie funkcjonalne i urządzenie powierzchni placów. Funkcja rekreacyjna przeważa na 6 placach (tj. na Rynku, pl. Tadeusza Kościuszki, pl. Słowiańskim, Akademickim, św. Barbary i Wojska Polskiego - ogółem 50% badanych placów); z kolei funkcja komunikacyjna przeważa na 6 placach (tj. Jana III Sobieskiego, Władysława Sikorskiego, Michała Wolskiego, Grunwaldzkim, Klasztornym i Rodła - 50%). Rekreacyjny charakter placów wynika także z trawiastej nawierzchni placów i charakteru zieleni na nich urządzonej. Na 7 placach (Rynku, Tadeusza Kościuszki, Akademickim, Słowiańskim, Władysława Sikorskiego, Wojska Polskiego, Św. Barbary) powierzchnia placów pokryta jest trawą i wysoką zielenią. Wyjaśnić należy, iż nie jest to zieleń o charakterze reprezentacyjnym, gdyż celom rekreacyjnym służy w niewielkim stopniu. Charakteryzuje się niską jakością gatunków roślin i dużym ich zaniedbaniem.

Nawierzchnię brukową względnie asfaltową posiadają 4 place (Grunwaldzki, Klasztorny, Jana III Sobieskiego i Michała Wolskiego). Place te przeważnie służą jako obszary komunikacyjne, a życie publiczne na tych przestrzeniach zostało

⁶ Ilość funkcji usługowych w pierzejach placów potwierdza także wartość tych przestrzeni dla struktury funkcjonalno - przestrzennej śródmieścia.

zdominowane przez ruch samochodowy. O marginalnym znaczeniu placu Rodła świadczy fakt, iż posiada on nawierzchnię gruntową wykorzystywany jest jako parking.⁷

⁷ Przykład tego przedwojennego placu świadczy bezpośrednio o zaniedbaniach przestrzeni publicznych z jakimi mamy do czynienia na terenie współczesnego śródmieścia.

Ryc.3.3 Fizjonomia i kompozycja placów na tle zabudowy śródmieścia.

W układzie śródmieścia place tworzą charakterystyczny system przestrzeni otwartych. Mimo, iż tkanka urbanistyczna w czasie ostatnich 50 lat podlegała znacznym przeobrażeniom historyczny układ jest wyraźnie czytelny na tle współczesnej zabudowy. Całościowo struktura ta wiąże się ściśle z Rynkiem, gdyż powstała na zasadzie kontynuacji, w nawiązaniu do najstarszej lokacyjnej zabudowy miasta. Kształtowała się przez prawie 900 lat, zachowując podstawowe - wyznaczone jeszcze w średniowieczu kierunki głównych osi miasta. W znacznej mierze wykazuje też dużą czytelność kolejnych etapów rozwoju miasta.

2. ZNACZENIE FIZJONOMICZO - KOMPOZYCYJNE PLACÓW NA TLE UKŁADU ŚRÓDMIEŚCIA

Układ i rozmieszczenie placów na tle śródmieścia Bytomia przedstawia ryc. 3.3.

Najbardziej na południu, poza granicą zwartej XIX -wiecznej tkanki zabudowy, znajduje się plac Michała Wolskiego. Jego forma jest nieregularna, a przez brak wyraźnie określonych granic - otwarta. Szczególnie niekorzystnie na jego kompozycję wpływa sąsiedztwo terenów kolejowych (od południa) i magazynowych (od zachodu). Najbardziej wartościowym obiektem znajdującym się w otoczeniu placu jest dworzec kolejowy, będący zarazem jego wschodnią granicą. Płaszczyzna placu ukształtowana jest jako system peronów obsługujących funkcjonujący na obszarze placu dworzec autobusowy. Cała powierzchnia placu posiada nawierzchnie asfaltowe.

Budynek stacji kolejowej pozostaje zwornikiem kompozycyjnym i wizualnym pomiędzy omawianym placem Michała Wolskiego, a następnym w kolejności placem Tadeusza Kościuszki. Z placu Tadeusza Kościuszki wiedzie w kierunku jego wieży zegarowej ukształtowana w XIX wieku oś kompozycyjna w postaci ulicy Dworcowej. Natomiast z placu Michała Wolskiego w kierunku tej samej wieży zegarowej prowadzi system kładek pieszych zawieszonych nad ulicą Karola Miarki.

Ulica Dworcowa zlokalizowana pomiędzy stacją kolejową, a placem Tadeusza Kościuszki posiada zwarte pierzeje i na 400 metrowym odcinku tylko raz jest przecięta ulicą Stanisława Moniuszki. Położone wzdłuż niej XIX -wieczne kamienice posiadają atrakcyjny i urozmaicony detal architektoniczny. Partery budynków bardzo często są dużymi przeszklonymi witrynami usługowymi o urozmaiconej formie i detalu. Nawierzchnia ulicy została zaaranżowana jako „promenada” przystosowana wyłącznie dla ruchu pieszego. Szczelnie obudowana ulica Dworcowa kończy się na północy rozległym placem Tadeusza Kościuszki. Ze względu na znaczną długość ulicy Dworcowej oraz liczne reklamy znajdujące się na jej płaszczyźnie dla przechodnia plac Tadeusza Kościuszki staje się widoczny dopiero w końcowym 200 metrowym odcinku drogi.

Pod względem kompozycji plac Tadeusza Kościuszki posiada nieregularną formę. Jego pierzeje są zwarte, chociaż poprzecinane zostały licznymi wpadającymi na plac ulicami. Fakt ten powoduje występowanie na placu wielu ciekawych i urozmaiconych otwarć widokowych. W otoczeniu omawianego placu znajduje się kilka obiektów o znaczącej, a zarazem monumentalnej formie. Są to między innymi budynki: sądu i więzienia, Bytomskiego Przedsiębiorstwa Komunalnego - BPK oraz kawiarni „Hawana”. Pozostałe obiekty to kamienice XIX -wieczne o drobniejszym detalu, chociaż dużą skalą i gabarytem odpowiadające pozostałej tkance zabudowy. W północno - zachodnim narożniku placu położony jest neogotycki kościół św. Trójcy,

będący zarazem najważniejszą dominantą całego założenia. Podstawa placu ukształtowana została jako utwardzona płyta z nieregularnymi zieleńcami obsadzonymi ozdobną niską zielenią. Płytę placu od wiosny aż do jesieni urozmaicają znajdujące się na niej kawiarenki letnie.

W kierunku wschodnim z placu wychodzą dwie ulice: na północy ulica Jainty, na południu ulica Gliwicka. Obydwie drogi wyznaczają ważne osie kompozycyjne łączące plac Tadeusza Kościuszki z Rynkiem. Ulice te są krótkie i podobne do siebie, charakteryzują się mniejszą skalą zabudowy, ich detal architektoniczny obudowy jest raczej skromny i niewyszukany, partery budynków z racji pełnionych funkcji usługowych są mocno przeszklone i mają współczesny charakter.

Historyczny Rynek stanowi kulminację i centrum śródmieścia. Plac ten posiada regularną prostokątną formę. Jego pierzeje są niezwykle zwarte. Budynki zlokalizowane wokół niego posiadają zróżnicowaną formę i charakter: od historycznych XIX -wiecznych kamienic, poprzez powojenne socrealistyczne bloki, aż do zrealizowanego w latach 70-tych modernistycznego wieżowca. Z racji odmiennego rodowodu historycznych obiektów zlokalizowanych wokół placu jego detal architektoniczny jest bardzo zróżnicowany, od bogato zdobionych kamienic położonych w centralnej części południowej i północnej pierzei, po pozbawione detalu bloki w zachodniej i wschodniej granicy. Cechą wspólną wszystkich budynków jest usługowa forma parterów. Zlokalizowany w północno - zachodnim narożniku kościół Najświętszej Maryi Panny stanowi najbardziej znaczącą dominantę fizjonomiczną śródmieścia. Nawierzchnia placu ukształtowana została przez wytyczenie przekątniowych chodników, które podzieliły całą przestrzeń płyty na nieregularne trójkąty. Pola te zagospodarowano jako zielone trawniki i dodatkowo obsadzono niewysokimi drzewami. W południowo - zachodnim narożniku płyty znajduje się okrągła fontanna stanowiąca bardzo atrakcyjny element placu.

Ze względu na regularną prostokątną formę oraz historycznie ukształtowany układ Rynek posiada kilka osiowych kompozycyjnych połączeń z kolejnymi placami. Z osiami tymi wiążą się także najbardziej atrakcyjne otwarcia widokowe. Oprócz wspomnianych wcześniej 2 osiowych połączeń z placem Tadeusza Kościuszki, Rynek łączy się także (na południu) z placem Generała Władysława Sikorskiego i placem Klasztornym, a na północy z placem Grunwaldzkim.

Na przedłużeniu osi wychodzącej ze zlokalizowanego przy Rynku kościoła NMP w kierunku południowym (ulica Piastów Bytomskich), znajduje się w niewielkiej odległości (około 200 metrów) plac Generała Władysława Sikorskiego. Ze względu na niewielką odległość oraz znaczną szerokość ulicy łączącej oba place plac Sikorskiego jest wyraźnie widoczny z Rynku. Nie bez znaczenia jest ukształtowanie terenu, w którym plac Sikorskiego znajduje się wyraźnie poniżej płaszczyzny Rynku. Oprócz

osiowego połączenia z Rynkiem plac Władysława Sikorskiego posiada także połączenie z placem Tadeusza Kościuszki ulicą Katowicką. Omawiany plac charakteryzuje się regularną prostokątną formą, otoczony jest ważnymi obiektami pod względem kompozycyjnym i funkcjonalnym. Jego pierzeje stanowią między innymi budynki Opery Śląskiej, Liceum Ogólnokształcącego oraz Szkoły Muzycznej. Ogólnie „ściany placu” posiadają monumentalny charakter i skalę. Wzdłuż zachodniej i wschodniej pierzei plac posiada nawierzchnie trawiaste, natomiast w części centralnej nawierzchnię asfaltową. Główna oś kompozycji i symetrii placu pokrywa się z kierunkiem wyznaczanym przez wspomnianą wcześniej ulicę Piastów Bytomskich. Równoległe do tej osi po dwóch stronach pasa jezdnego znajdują się szpalery wysokich drzew.

Z południowo - wschodniego narożnika Rynku biegnie w kierunku południowym ulica Karola Szymanowskiego. Ta niewielka, wąska uliczka prowadzi do małego, prostokątnego placu noszącego nazwę Klasztorne. Z Rynku plac ten jest niewidoczny, ponieważ łącząca obydwie place ulica nie wpada bezpośrednio na Rynek, a jedynie w boczny narożnik budynku wyznaczającego jego zachodnią pierzeję. Kompozycyjnie plac Klasztorne znajduje się na zamknięciu ulicy Wałowej i stanowi ważne „ogniwo” łączące równoległe do siebie historyczne ulice Katowicką z Antoniego Józefczaka. Wynika to z faktu, iż plac ten znajduje się na skraju średniowiecznego układu miejskiego. Granice placu wyznacza kilka budynków o zróżnicowanej skali, w większości są to zabudowania klasztorne oraz szkolne. Dominantą układu pozostaje wieża kościoła Franciszkanów. Nawierzchnia placu jest wykonana z kostki brukowej, w centrum placu znajduje się niewielki zieleniec z grupą wysokich drzew.

Idąc na północ od Rynku ulicą Podgórną, w odległości około 100m, na terenie historycznego miasta lokacyjnego wchodzimy na plac Grunwaldzki. Plac ten znajduje się przy ważnej kompozycyjnie osi wychodzącej z centrum historycznego Rynku w kierunku północnym. Między Rynkiem, a placem Grunwaldzkim oś ta wyznaczana jest przez ulicę Podgórną. Sam plac jest niewielką czworokątną płaszczyzną, o rzucie zbliżonym do kwadratu. Płyta placu nie jest wydzielona, a w jej środku znajduje się jedynie niewielka grupa krzewów. Pozostała część jego powierzchni jest utwardzona - wybrukowana. Pierzeje placu stanowią budynki o jednakowych proporcjach, mimo różnego okresu powstania. Formę wschodniej granicy wyraźnie rozbija wybudowany w miejscu historycznej synagogi blok mieszkalny.

Następnym z kolei placem znajdującym się na zakończeniu ulicy Podgórnej jest plac Jana III Sobieskiego. Plac ten położony jest znacznie poniżej Rynku i placu Grunwaldzkiego, z tego powodu między innymi jest on wyraźnie widoczny na całej długości ulicy Podgórnej. Szczególnie znaczącą rolę w tej osiowej kompozycji zajmuje znajdująca się na zamknięciu bryła Miejskiej Biblioteki Publicznej, która jest

fragmentem większego obiektu, mieszczącego w dwóch pozostałych skrzydłach filię Muzeum Gómośląskiego oraz Zespół Szkół Mechanicznych. Obiekt ten w całości tworzy dwie pierzeje placu. Pozostałe dwie pierzeje to w większości XIX -wieczne kamienice o skali dostosowanej do całości założenia. Powierzchnia placu jest utwardzona - w przewadze asfaltowa. Wydzielona płyta przylega bezpośrednio do Biblioteki Miejskiej i Muzeum. Na całym placu znajduje się wiele reklam i tablic informacyjnych.

Dalej na przedłużeniu osi kompozycyjnej wiodącej od Rynku, przez plac Grunwaldzki i Jana III Sobieskiego, o znajduje się plac Akademicki. Mimo, że w rysunku tkanki miejskiej oś ta jest wyraźnie zauważalna, to jednak z poziomu przechodnia jest ona nieczytelna, brakuje bowiem otwarcia widokowego, które łączyłoby ten plac z pozostałymi. Najwyraźniejszym połączeniem tego placu z poprzedzającym go placem Jana III Sobieskiego jest ulica Żołnierza Polskiego. Ta dość zróżnicowana pod względem skali i formy pierzei ulica prowadzi przechodnia w kierunku południowo - zachodniego narożnika placu Akademickiego. Pod względem formy plac ten jest dość osobliwy, jego dwie pierzeje (wschodnia i zachodnia) są symetryczne względem siebie i posiadają kształt eliptyczny. Budynek tworzące te dwie przeciwległe krawędzie placu są bardzo podobne do siebie pod względem formy obiektów, ich detalu i skali. Pozostałe dwie pierzeje (północna i południowa) są proste i również równoległe względem siebie. Północną pierzeję stanowi budynek Śląskiej Akademii Medycznej. Obiekt ten został zlokalizowany na osi kompozycji i symetrii placu będącej zarazem dalszym przedłużeniem omawianej wcześniej osi kompozycyjnej śródmieścia. Cały plac jest zatem symetryczny i posiada formę owalną. W jego środku znajduje się urządzony skwer, którego powierzchnia jest otoczona z zewnątrz wysoką zielenią. W jej środku znajdują się trawniki i utwardzone ścieżki, a w samym centrum usytuowana jest okazała fontanna.

Na północnym - zachodzie w odległości około 200m od placu Akademickiego znajduje się plac Słowiański. Przestrzennie jest on związany ulicą Bolesława Prusa z omawianym wcześniej placem Akademickim, jednak kompozycyjnie łączy się przede wszystkim z biegnącą z północy na południe ulicą Bolesława Chrobrego. Wizualnie i przestrzennie ulica Bolesława Chrobrego łączy średniowieczny układ miejski z dość odległymi terenami miejskimi śródmieścia. Jej oś zgodna z kierunkiem północ - południe wyznacza główną oś kompozycji i symetrii prostokątnego placu. Powierzchnia placu została ukształtowana jako wydzielony skwer otoczony z czterech stron ulicami, wzdłuż których rosną wysokie drzewa. W centrum placu znajdują się ozdobne kwietniki, a część północną zajmuje placzyk zabaw. Plac Słowiański z dwóch stron (północnej i południowej) posiada zwarte, dość długie pierzeje utworzone przez podobne do siebie XIX -wieczne kamienice, natomiast od strony południowej i

północnej nie posiada wyraźnych zamknięć, gdyż jego przestrzeń wydzielają jedynie ciągi ulic Bolesława Prusa i Orłąt Lwowskich. W centrum placu znajduje się pomnik. Plac ten jest ostatnim elementem wyraźnej i czytelnej sekwencji placów w śródmieściu.

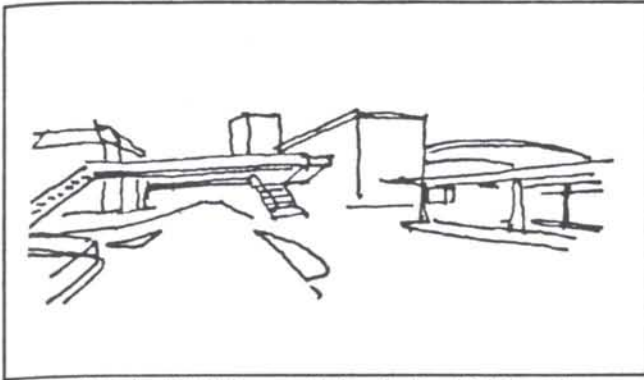
Poza układem dziewięciu powiązanych ze sobą placów znajdują się w śródmieściu jeszcze trzy place: Wojska Polskiego, Rodła i Św. Barbary. Najbardziej wysunięty na północ jest plac Wojska Polskiego, mimo że położony jest w niewielkiej odległości od placu Akademickiego (około 200 metrów) znajduje się jednak poza granicą zwartej zabudowy XIX-wiecznej. Plac ten nie posiada wyraźnie określonych krawędzi, w związku z czym charakteryzuje się nieokreśloną formą. Jego powierzchnia jest otoczona w większości blokami mieszkalnymi o różnej wysokości. Płaszczyznę placu tworzą trawniki i przekątniowy układ ścieżek, w centrum znajduje się piaskownica. Płaszczyzna placu ograniczona jest z czterech stron ulicami. W całości plac Wojska Polskiego nie posiada czytelnego układu kompozycyjnego i jakichkolwiek powiązań z resztą zabudowy śródmieścia.

Najdalej na zachód jest wysunięty plac Rodła. Obszar placu jest wyraźnie wydzielony, jego krawędzie tworzą dwie pierzeje zabudowy mieszkaniowej z początku XX wieku oraz ogrodzone zespoły terenów przykościelnego i przyszpitalnego. Zlokalizowana wokół placu zabudowa różni się skalą, charakterem i detalem architektonicznym. Pod względem kompozycyjnym jest to prostokątny, niewielki plac, który osiowo połączony jest z założeniem okrągłego kościoła św. Krzyża i przylegającym do niego ogrodem. Optycznie, ze względu na zlokalizowaną na osi stację trafo oraz nieuporządkowaną zielenią znajdującą się na placu, powiązanie to jest nieczytelne. Plac posiada nawierzchnię gruntową, z resztkami wysokiej zieleni będącej pozostałością po dawnym skwerze.

Plac Świętej Barbary jest najbardziej wysuniętym na wschód skwerem miejskim, otoczonym zabudową mieszkaniową z początku XX wieku. Jednakowa architektura budynków sprawia, że jest to bardzo czytelne założenie urbanistyczne. Wszystkie budynki pod względem detalu, skali i charakteru są podobne do siebie. W środku czworokątnego placu znajduje się wydzielona przestrzeń o nawierzchni gruntowej, na której usytuowanych jest kilka piaskownic oraz wysoka zielenią.

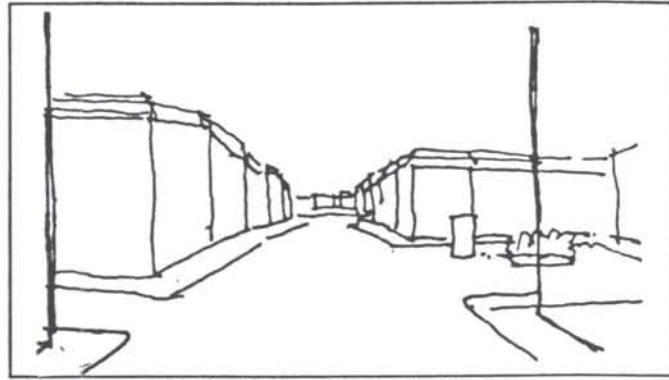
W podsumowaniu omówionego materiału można stwierdzić, że wyraźnie widoczna na tle tkanki zabudowy śródmieścia stosunkowo duża liczba placów jest w znacznej mierze wyróżnikiem centrum Bytomia (ryc. 3.4). Dwanaście położonych w śródmieściu placów stanowi zespół przestrzeni otwartych, które w sposób

1

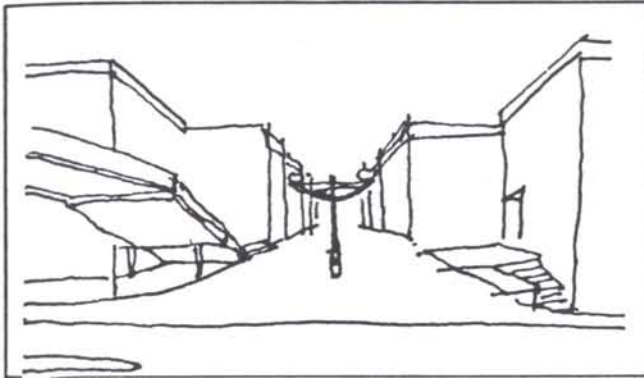
Plac Michała Wołkiego widok od ulicy Kolejowej.

5

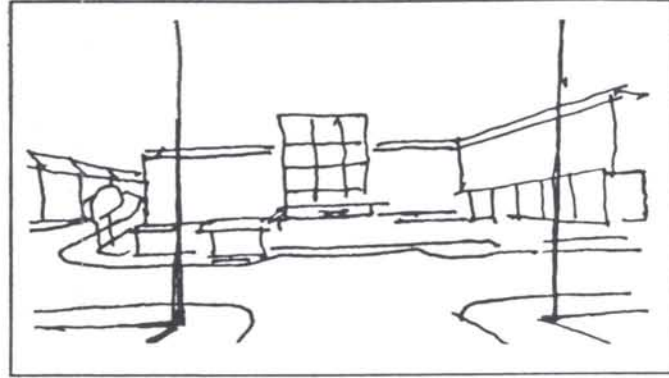
Plac Grunwaldzki widok od strony Rynku.

2

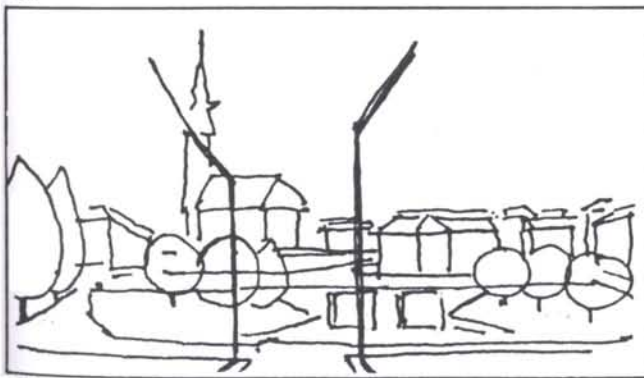
Ulica Dworcowa widok od ulicy Karola Miarki.

6

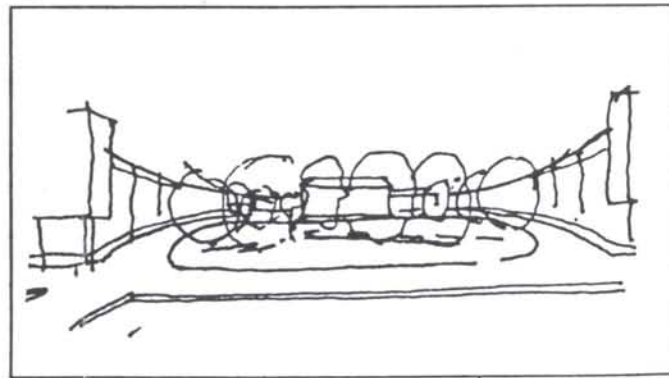
Plac Jana III Sobieskiego widok od ulicy Podgórnaj.

3

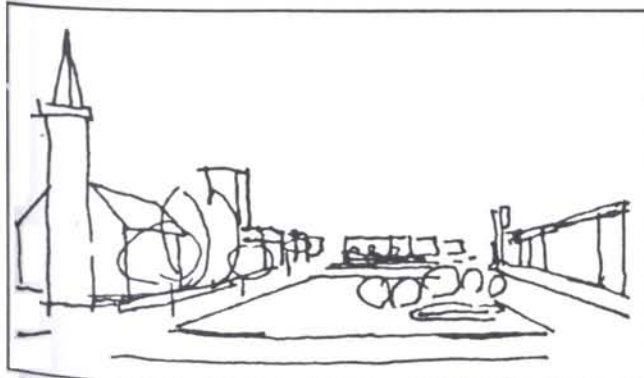
Plac Tadeusza Kościuszki widok od ulicy Dworcowej.

7

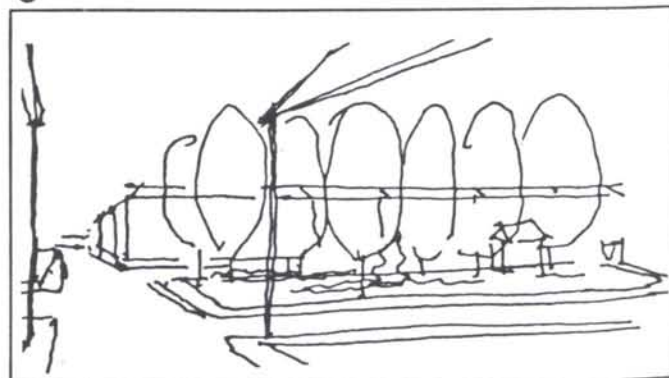
Plac Akademicki widok od ulicy Stefana Żeromskiego.

4

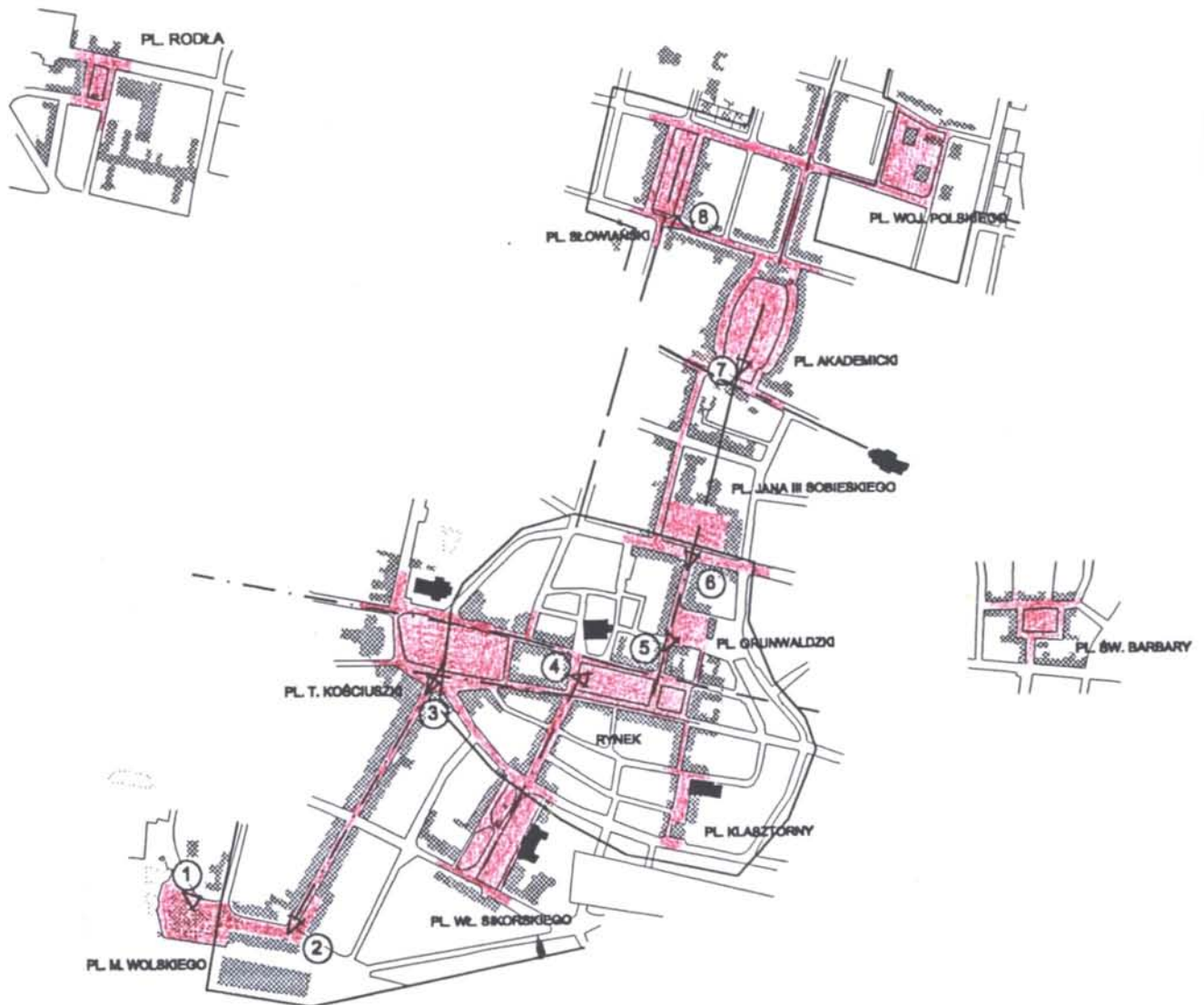
Rynek wiak od zachodniej pierzei.

8

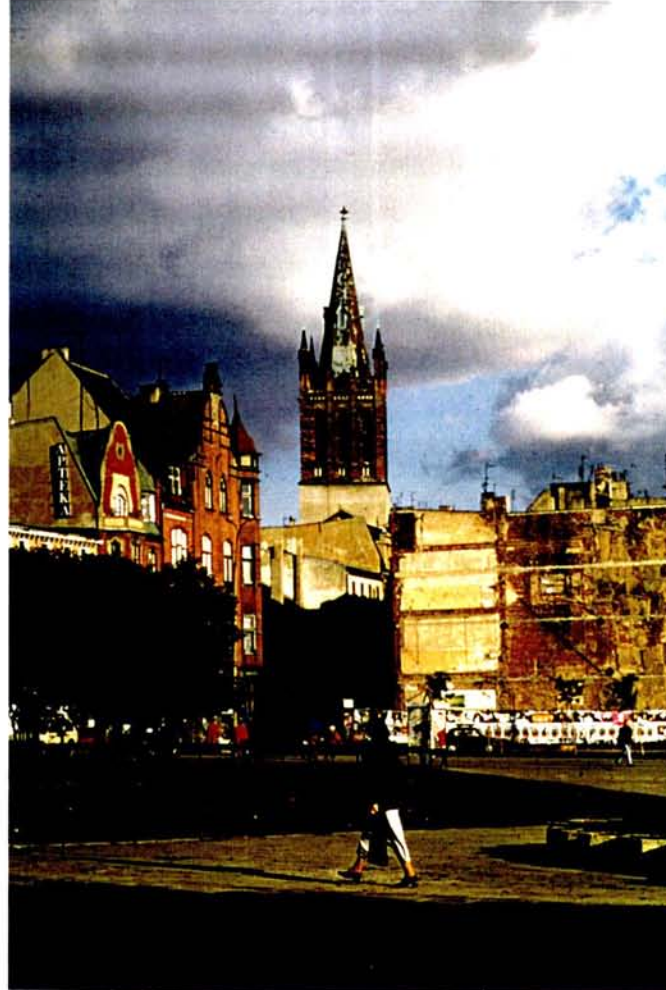
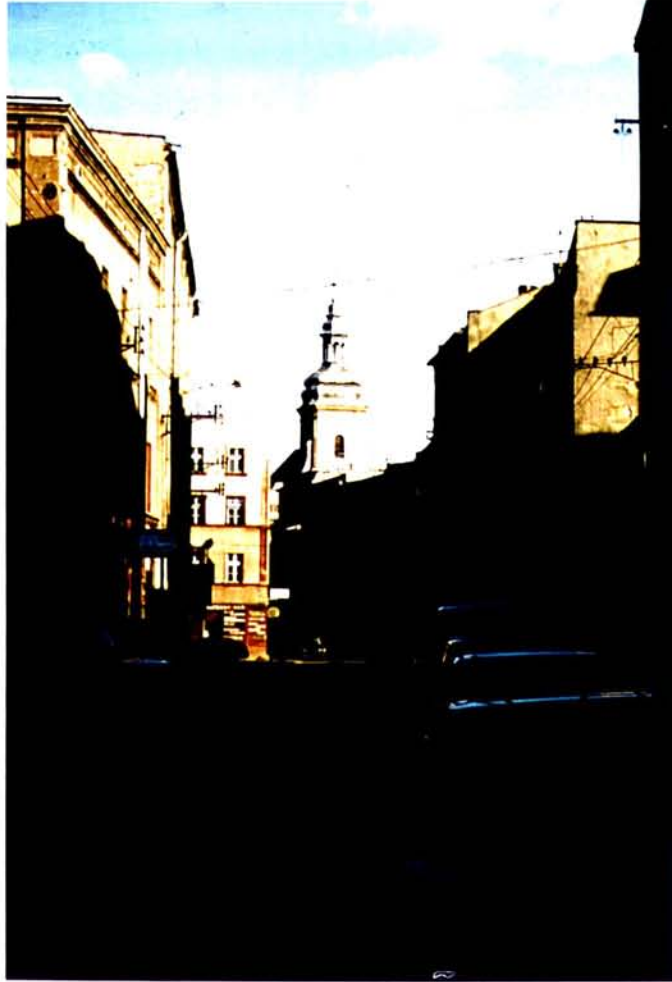
Plac Słowiański widok od ulicy Bolesława Prusa.

ROZMIESZCZENIE PLACÓW W UKŁADZIE ŚRÓDMIESCIA

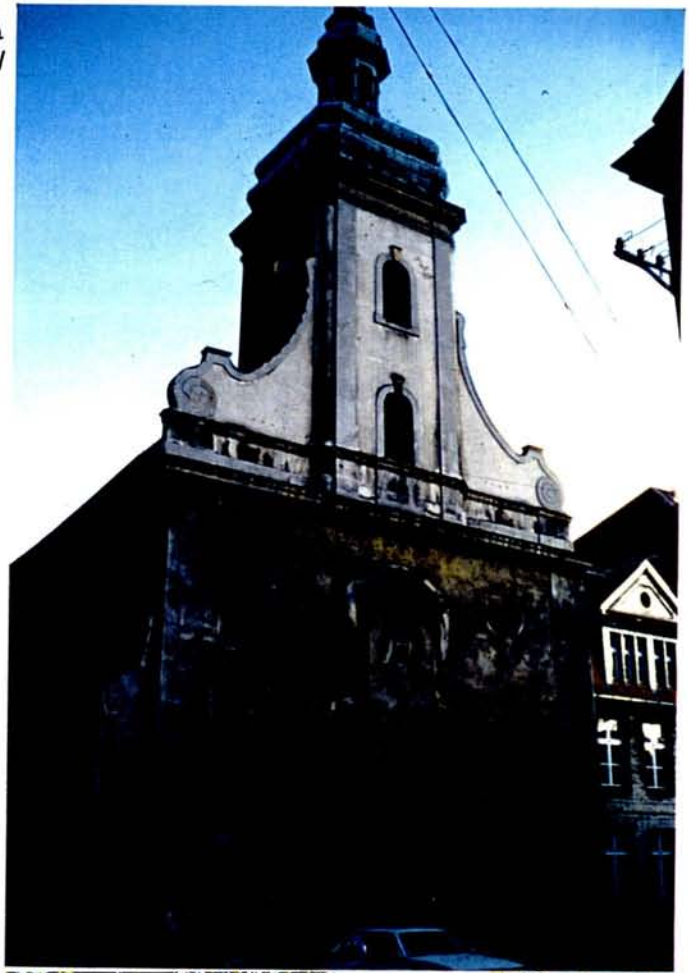
Ryc.3.4 Sekwencja widoków przestrzeni publicznych od placu Michała Wolskiego do placu Słowiańskiego /rys. autor/.

Zamieszczona sekwencja widoków poszczególnych placów pokazuje znaczenie kompozycyjno – estetyczne układu placów w śródmieściu Bytomia, zaczynając od placu Michała Wolskiego, przez plac Tadeusza Kościuszki, Rynek, plac Grunwaldzki, plac Jana III Sobieskiego, a skończywszy na placu Akademickim i Słowiańskim. Zestaw kolejnych widoków jest ilustracją bardzo różnorodnego znaczenia kolejnych przestrzeni, tworzących jeden układ. Analiza daje ponadto możliwość wizualnego odbioru „tego” co zostało nazwane sekwencją przestrzeni publicznych Bytomia. Zestawienie pokazuje także wartość i jakość samej tkanki urbanistycznej oraz odzwierciedla bogactwo nastrojów przestrzeni placowych.

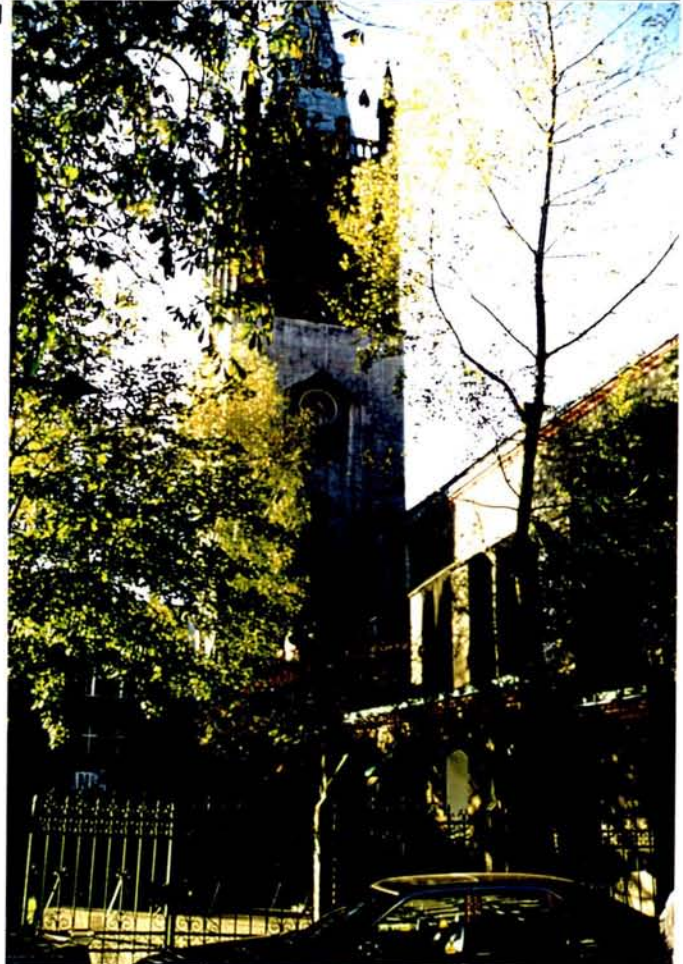

Ryc.3.5 Zamknięcia i otwarcia widokowe, które często wiodą przechodnia do kolejnych przestrzeni publicznych. W szczególnych przypadkach najbardziej atrakcyjne widoki są także wizytówkami identyfikującymi dane miasto (fot. autor).

PLAC KLASZTORNY Z WIEŻĄ
KOŚCIOŁA FRANCISZKANÓW

RYNEK Z KOŚCIOŁEM MARIACKIM

Ryc.3.6 Istotną, pod wieloma względami rolę dla placów odgrywają zlokalizowane przy nich dominanty wysokościowe. Obiekty te są wyróżnikami, znakami i symbolami konkretnych przestrzeni w mieście (fot. autor).

uporządkowany łączą się ze sobą, tworząc wraz z pozostałymi terenami otwartymi, czytelny układ przestrzeni publicznych Bytomia.

Układ 12 placów posiada dość zwartą formę. Wszystkie place położone są nie dalej niż 1500 m od Rynku, z tego 5 znajduje się w odległości od 500 do 1000 metrów od Rynku, a 6 w odległości do 500 metrów. Dystans pomiędzy sąsiadującymi ze sobą placami nie przekracza na ogół 300 metrów. Wyjątek stanowią 4 place (Rodła, Wojska Polskiego, Świętej Barbary i Michała Wolskiego), które pozostają w pewnym oderwaniu i oddaleniu od pozostałych placów.

Omawianych 12 placów posiada kompozycję, w której place zlokalizowane w pewnej kolejności są ważnymi polami „porządkującymi” tkankę zabudowy śródmieścia. Można powiedzieć, iż tworzą one zespół przestrzeni otwartych, w którym dość różne pod względem rozplanowania i formy place na przemian kontrastują ze sobą pod względem wielkości, kształtu, sposobu zagospodarowania i użytkowania. Zauważalny w ramach omawianego układu placów charakterystyczny sekwencyjny rytm i porządek, wpływa wyraźnie na przejrzystość kompozycji śródmieścia.⁸

Pod względem fizjonomicznym place Bytomia pozostają głównymi otwarciami widokowymi w zwartym rytmie tkanki śródmieścia na układzie: średniowiecznym i XIX-wiecznym (ryc. 3.4, 3.5). Place jako miejsca nagromadzenia większej ilości akcentów kompozycyjnych w całym obszarze śródmieścia tworzą unikalny ciąg plastyczny z najważniejszymi dominantami (ryc. 3.6), subdominantami, pomnikami oraz najbardziej reprezentacyjnymi obiektami miasta (kościół, banki, szkoły, hotele oraz inne budynki użyteczności publicznej). Występujące na placach i łączących je ulicach kolejne punkty widokowe potęgują efekt i oddziaływanie czytelnej sekwencji panoramicznych widoków (ryc. 3.4). Sekwencja ta jest najbardziej czytelna wzdłuż ul. Dworcowej, przez pl. Kościuszki, Rynek, ul. Podgórną, pl. Grunwaldzki, pl. Sobieskiego, aż do placu Akademickiego.

Należy również podkreślić, że przez niewątpliwe walory widokowe place w Bytomiu wydatnie wpływają na zapamiętywanie i rozpoznawanie śródmieścia. Zdecydowanie podnoszą jakość przestrzeni miejskiej wyróżniając się w tym względzie między innymi: harmonijnością kompozycji, różnorodnością i oryginalnością formy oraz zachowaniem określonego rytmu, a przede wszystkim utrzymaniem przyjaznej skali dla człowieka.

Ponadto w Bytomiu w większości przypadków place są obszarami, które przez możliwy dystans wizualny i skalę założenia eksponują architekturę zlokalizowaną w ich pierzejach. Jako przykład mogą posłużyć place Sobieskiego, Sikorskiego i Kościuszki,

⁸ O podobnych strukturach przestrzeni powiązanych w jeden zespół urbanistyczny mówi w swojej książce pt. „Elementy Kompozycji Urbanistycznej” Kazimierz Wejchert podkreślając w niej istotne znaczenie kompozycyjne i estetyczne wnętrz urbanistycznych, do których zalicza się place.

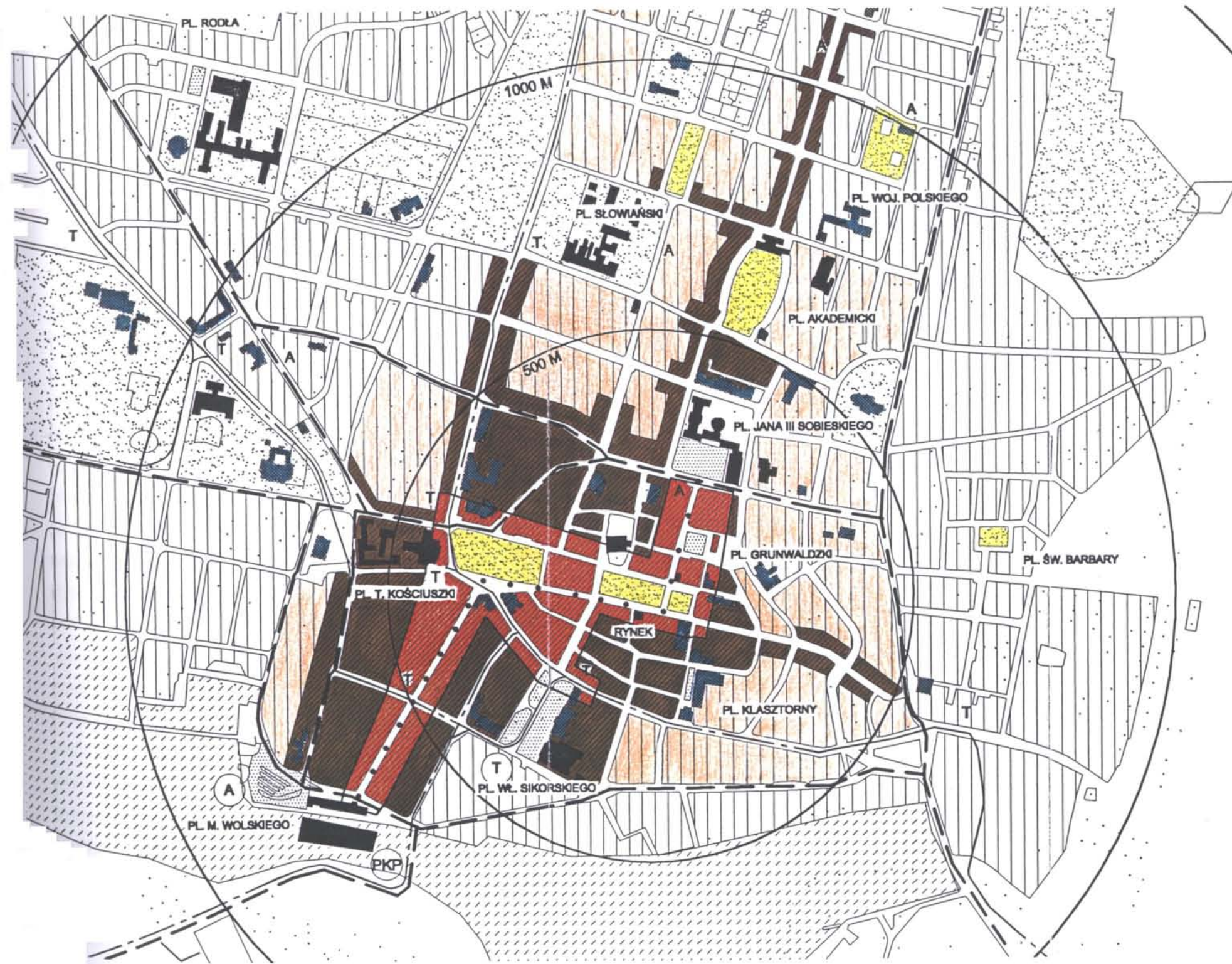
w których obiekty o wysokiej wartości estetycznej i historycznej tworzą atrakcyjną oprawę „ścian” placu.

3. ZNACZENIE FUNKCJONALNE PLACÓW NA TLE UKŁADU ŚRÓDMIEŚCIA

Znaczenie funkcjonalne placów na tle struktury funkcjonalno - przestrzennej śródmieścia przedstawia ryc. 3.7. Funkcje, jakie pełnią obecnie poszczególne place w mieście zależne są przede wszystkim od ich położenia i sposobu zagospodarowania oraz od funkcji jakie pełniły historycznie (tabela 2.1, 3.2).

W samym środku obecnego śródmieścia znajdują się dwa place pełniące role reprezentacyjno - usługowe, są to plac Tadeusza Kościuszki i Rynek. Wraz z przylegającymi do nich ulicami są najbardziej reprezentacyjnymi przestrzeniami w mieście, wyznaczają ponadto strefę największej koncentracji usług. Strefa ta na południu zaczyna się od Dworca Kolejowego, następnie prowadzi ulicą Dworcową do placu Tadeusza Kościuszki, skąd ulicami Jajnty i Gliwicką łączy się z Rynkiem, na północy obejmuje także kwartały zabudowy zawarte pomiędzy ulicami Piastów Bytomskich, a Katowicką, zahaczając o fragment placu Sikorskiego. Natomiast na południu prowadzi od Rynku przez ulicę Podgórną, plac Grunwaldzki do placu Jana III Sobieskiego. Ogółem obszar największej koncentracji usług swoim zasięgiem obejmuje 5 placów (Rynek, plac Tadeusza Kościuszki, plac Generała Władysława Sikorskiego, plac Grunwaldzki i plac Jana III Sobieskiego) i znajduje się pomiędzy ważnymi placami - węzłami komunikacyjnymi (przesiadkowymi). Dodatkowo obszar ten jest wyposażony w zwiększoną liczbę parkingów (pl. Klasztorny, Grunwaldzki). Można zatem powiedzieć, że obszar największej koncentracji usług jest dobrze skomunikowany i dostępny dla mieszkańców całego miasta. Generalnie omawiany obszar jest miejscem występowania najbardziej atrakcyjnych i komercyjnych usług, gdyż sklepy i lokale znajdujące się na tym terenie posiadają najwyższy standard. Wyznaczona strefa największej koncentracji usług w znacznej części pokrywa się z obszarem najwyższych opłat czynszowych w mieście. Ponadto wymienione place wraz z łączącymi je nitkami ulic wyznaczają obszarowo i semiotycznie teren ścisłego centrum miasta obsługującego 300 tys. osób. Oprócz funkcji użytkowych w pierzejach, powierzchnie placów mają ogromne znaczenie jako miejsca rekreacji i wypoczynku dla mieszkańców i użytkowników intensywnie zagospodarowanego centrum. Na placu Tadeusza Kościuszki i Rynku mieszkańcy Bytomia spotykają się, bawią i świętują. Place te są miejscami o reprezentacyjnym i prestiżowym charakterze dla miasta. Ich pierzeje charakteryzuje zróżnicowanie elewacji w części parterowej. Mieszczą się tutaj ważne funkcjonalnie budynki administracyjne (Sąd przy placu Kościuszki), usługowe (PKO, BPK przy placu Kościuszki), gastronomii i kultury (Cafe-Cabaret, kino Gloria przy Rynku) oraz najważniejsze kościoły śródmieścia (NMP przy Rynku, Świętej Trójcy przy placu Kościuszki - ryc. 3.6).

Kolejny wyodrębniony na ryc. 3.7 obszar to teren zdominowany funkcjami śródmiejskimi (czyli usługowymi), na którym jest usytuowanych 9 spośród 12 placów.

OZNACZENIA:

- NAWIERZCHNIE PLACÓW O FUNKCJACH KOMUNIKACYJNYCH
- NAWIERZCHNIE PLACÓW O FUNKCJACH REKREACYJNYCH
- DWORZEC KOLEJOWY
- DWORZEC AUTOBUSOWY
- WĘZEL TRAMWAJOWY
- PRZYSTANEK TRAMWAJOWY
- PRZYSTANEK AUTOBUSOWY
- BUDYNKI O ZNACZENIU OGÓLNOMIEJSKIM I REGIONALNYM
- BUDYNKI O ZNACZENIU OGÓLNOMIEJSKIM
- OBSZAR O PRZEWADZE FUNKCJI ŚRÓDMIEJSKICH
- TERENY O PRZEWADZE FUNKCJI MIESZKANIOWYCH
- NAJWAŻNIEJSZE CIĄGI PIESZE
- GŁÓWNE TRASY TRANZYTOWE
- LINIE TRAMWAJOWE
- OBSZAR ZWIĘKSZONEJ ILOŚCI FUNKCJI USŁUGOWYCH

Ryc.3.7 Znaczenie funkcjonalne placów na tle śródmieścia. Zaznaczony obszar zwiększonej ilości funkcji usługowych jest jednocześnie obszarem bardziej intensywnego użytkowania. Najbardziej aktywne życie miasta „toczy się” pomiędzy placem Tadeusza Kościuszki, Rynkiem, placem generała Władysława Sikorskiego z przedłużeniem w kierunku placu Michała Wolskiego i placu Jana III Sobieskiego.

Pozostałe 3 place (Świętej Barbary, Rodła i Wojska Polskiego) znajdują się na terenach o przewadze funkcji mieszkaniowych.⁹

Charakter i prestiż niektórych placów znajdujących się na tym terenie wynika z obecności w ich otoczeniu ważnych obiektów o znaczeniu miejskim, a nawet regionalnym. Lokalizacja Opery Śląskiej, Szkoły Muzycznej i Liceum przy placu Władysława Sikorskiego sprawia, że jest to plac o znaczeniu regionalnym. Podobne znaczenie posiada plac Jana III Sobieskiego, którego pierzeje „budowane są” przez Bibliotekę Miejską, Muzeum Górnos Śląskie, Zespół Szkół Mechanicznych i Filię Biblioteki Śląskiej. Również place nieco dalej położone od centrum mogą odgrywać takie znaczenie, np.: przy placu Akademickim znajduje się Klinika Akademii Medycznej, natomiast przy placu Rodła Szpital Górniczy.

Istotne znaczenie placów dla miasta wynika z ich funkcji komunikacyjnych. Na obrzeżach ścisłego centrum znajdują się 3 place - węzły komunikacyjne: plac Jana III Sobieskiego, Michała Wolskiego i Generała Władysława Sikorskiego. Główna rola tych placów polega na ich funkcjonowaniu jako węzłów: przesiadkowych i docelowych dla komunikacji zbiorowej obsługującej centrum miasta. Wymienione place - węzły przesiadkowe znajdują się na styku głównych arterii komunikacyjnych z wydzieloną strefą pieszą śródmieścia. Wytworzony z biegiem lat owalny układ ruchu samochodowego oplatający historycznie najstarszą część miasta (obecne centrum) rozprowadzany jest drogami jednokierunkowymi wplecionymi w rozpatrywany system placów. W znacznej mierze 3 place - węzły komunikacyjne „ukierunkowują i kanalizują” sposób poruszania się mieszkańców po centrum miasta. Geometrycznie wyznaczają najbardziej dostępny, a zarazem najintensywniej wykorzystywany obszar śródmieścia Bytomia. Charakteryzują się ponadto najdłuższym bo prawie 24 godzinnym czasem funkcjonowania, który szczególnie nasila się w godzinach tak zwanego szczytu komunikacyjnego, z tego powodu są miejscami większej koncentracji ludzi w śródmieściu. Funkcjonalnie pierzeje tych placów są dosyć zróżnicowane od funkcji reprezentacyjnych na placu Sikorskiego (opera, gimnazjum, szkoła muzyczna) i na placu Sobieskiego (muzeum Górnos Śląskie, Biblioteka Miejska) do zaniedbanych terenów kolejowych wokół placu Michała Wolskiego. Cechą wspólną placów jest występowanie na ich obszarze licznych tymczasowych, przenośnych obiektów handlowo - gastronomicznych obsługujących skoncentrowany wokół nich intensywny ruch pasażerski. Należy również podkreślić, że oprócz funkcji komunikacyjnych place te są ważnymi elementami identyfikującymi miasto w pierwszym z nim kontakcie. Za K. Lynchem można nazwać je placami typu „węzeł” („nodes”), które pozostają strategicznymi miejscami „wejścia” w miasto.

⁹ Pod pojęciem obszaru o przewadze funkcji śródmiejskich autor określił teren śródmieścia, w którym w parterach pierzei dominują funkcje usługowe.

PLAC JANA III SOBISKIEGO

PLAC JANA III SOBISKIEGO

Ryc.3.8 Ruch samochodowy zmienia charakter placów w mieście. Samochód na placu ogranicza, a nawet eliminuje inne funkcje usługowe, zmieniając zajmowaną przestrzeń w parking lub fragment intensywnej arterii komunikacyjnej (fot. autor).

Najdalej na południu znajduje się plac Michała Wolskiego, przylega on do ulicy Dworcowej i dworca PKP. Pełni on funkcję głównego dworca autobusowego komunikacji miejskiej i regionalnej. Dzięki bliskości dworca kolejowego jest też największym węzłem przesiadkowym miasta. Nieco bardziej na wschód, u podnóża historycznego, średniowiecznego miasta znajduje się plac Władysława Sikorskiego. Jest to główny węzeł tramwajowy na terenie historycznej XIX -wiecznej tkanki zabudowy. Funkcjonalnie plac ten obsługuje linie tramwajowe łączące Bytom z wieloma miastami Śląska. Od północy do historycznego średniowiecznego miasta przylega plac Jana III Sobieskiego (ryc. 3.8). Stanowi on ważny przystanek autobusowy linii międzymiastowych i międzynarodowych, jest zarazem największym strzeżonym parkingiem w śródmieściu.

Inne place nie posiadają tak znaczącej funkcji komunikacyjnej. Mimo tego na ich obszarach znajdują się przystanki autobusowe ważne dla mieszkańców lub pasażerów udających się w dany rejon miasta. Dla mieszkańców Miechowic, Karbia, Dymitrowa i Stroszka bardzo ważny przystanek tramwajowy znajduje się na placu Tadeusza Kościuszki. Dla mieszkańców Piekar Śląskich ważne przystanki autobusowe zlokalizowane są przy placach Słowiańskim i Wojska Polskiego.

Niezmiernie ważną rolę funkcjonalną dla miasta pełnią powierzchnie placów o funkcjach parkingowych (tab. 3.2). Strefę ścisłego centrum obsługują 4 parkingi zlokalizowane na placach: Grunwaldzkim, Klasztornym, Jana III Sobieskiego i Tadeusza Kościuszki. Na północ od Rynku znajdują się place Grunwaldzki i Jana III Sobieskiego (ryc. 3.8). Najbliżej Rynku położonym parkingiem jest plac Grunwaldzki. Nieco dalej i niżej położony jest większy - strzeżony parking znajdujący się na placu Jana III Sobieskiego. Od strony południowej najbliższym centrum znajduje się niewielki plac Klasztorny pełniący również funkcję parkingu. Ważne wydzielone miejsca parkowania znajdują się także w zachodniej części placu Tadeusza Kościuszki. Przestrzenie omawiane place zlokalizowane są na niezwykle małym obszarze (20ha), bezpośrednio przylegającym i współtworzącym centrum. Długość dojścia pieszego pomiędzy placami parkingowymi, a placami centrum nie przekracza 400 metrów.¹⁰

Nieco inny charakter posiadają place funkcjonujące jako parkingi, lecz obsługujące konkretne obiekty znajdujące się bezpośrednio przy nich. Takie funkcje pełni nieurządzony dla celów parkowania plac Rodła znajdujący się w sąsiedztwie Szpitala Górniczego. Jeszcze inny charakter pełnią place ze skwerami pośrodku, które wzdłuż otaczających je ulic są miejscami parkowania samochodów przez okolicznych mieszkańców (takie funkcje pełnią place Akademicki i Słowiański i św. Barbary).

¹⁰ W ścisłym centrum odległość pomiędzy sąsiadującymi ze sobą placami nie jest większa niż 200 metrów.

Place znajdujące się w centrum Bytomia są miejscami współtworzącymi najważniejszy ciąg pieszy w śródmieściu, wiodący od placu Michała Wolskiego do placu Jana II Sobieskiego, przez place Tadeusza Kościuszki, Rynek i plac Grunwaldzki. Ciąg ten prowadzi pomiędzy placami o funkcjach komunikacyjnych (plac Michała Wolskiego, Jana III Sobieskiego i plac Grunwaldzki) przez place o funkcjach komercyjno - rekreacyjnych. Łączy on ponadto tereny mieszkaniowe położone na północy śródmieścia ze ścisłym centrum Bytomia. W obrębie Rynku i placu Tadeusza Kościuszki widać inne ciągi piesze z różnych rejonów śródmieścia Bytomia. Przez rytmiczne i liniowe rozmieszczenie na wspomnianym ciągu placów (wraz z łączącymi je ulicami) omawiany układ przyczynia się do poprawy orientacji wśród pieszych poruszających się po śródmieściu.

Ze względu na rozmiar i ukształtowanie śródmieścia większość (10) placów znajduje się w obszarze silnie zainwestowanym. Brak terenów rekreacyjnych w śródmieściu sprawia, iż wiele płyt placowych pełni funkcje rekreacyjne. Płyty o funkcjach rekreacyjnych położone w centrum (np.: Rynek, plac Tadeusza Kościuszki, plac Generała Władysława Sikorskiego) często posiadają punkty gastronomiczne na swoim obszarze. Czasami wokół tych miejsc zorganizowane są kawiarenki letnie ze stolikami i parasolkami. Płaszczyzny tych placów służą głównie jako miejsca rekreacji dla osób przyjeżdżających do centrum oraz dla jego mieszkańców.

Płyty placów położonych nieco dalej od Rynku (place: Akademicki, Słowiański, Rodła, Wojska Polskiego i Świętej Barbary), służą głównie mieszkańcom zamieszkującym okoliczne budynki mieszkalne. Znaczenie poszczególnych placów jest dość różnorodne mimo, iż najczęściej odgrywają głównie rolę miejsc wypoczynku i rekreacji (pl. Wojska Polskiego, św. Barbary, Akademicki i Słowiański). Najbardziej dostępne są dla ludzi zamieszkujących w ich pobliżu, z tej racji czasami służą jako przestrzeń półpubliczna przypisana określonej grupie mieszkańców (plac świętej Barbary i Wojska Polskiego). Łącząc w sobie miejsca wypoczynku różnych grup wiekowych, co w efekcie daje przestrzeń o dość mocno zróżnicowanej funkcji. Generalnie na nich najczęściej spotkać można osoby starsze i matki z małymi dziećmi korzystające z ławek. Jednak w większości przebywają na nich dzieci, które albo bawią się na urządzonych dla nich placach zabaw (plac Wojska Polskiego, plac Słowiański), albo do zabawy wykorzystują istniejące elementy małej architektury np.: fontanny jako mini baseny (plac Akademicki i Rynek).

Place położone bliżej, w odległości 500 do 1000 metrów od Rynku (plac Akademicki i Słowiański), częściej są obszarami koncentracji usług podstawowych. Natomiast place położone dalej (powyżej 1000 metrów od Rynku) pełnią funkcje rekreacyjne dla osób zamieszkałych w pobliskich blokach bądź kamienicach. Do tych różnorodnych funkcji dochodzi jeszcze funkcja parkowania samochodów wzdłuż pierzei

placu (plac Akademicki, Słowiański i świętej Barbary), która czasami nawet obejmuje częściowo płytę placu zamieniając (vide plac Rodła). Pierzeję tych placów tworzą głównie budynki mieszkalne, w których obecnie coraz częściej pojawiają się usługi. Ogólnie place położone najdalej od centrum charakteryzują się bardziej indywidualnym charakterem i zróżnicowaną funkcją płaszczyzn placów (m.in. plac św. Barbary, Rodła i Wojska Polskiego).

Zespół 12 omawianych placów pełni również funkcje korytarzy wentylacyjnych w mieście. Z jego układu wynika bardzo ważna rola w przewietrzaniu zwartej tkanki miejskiej. Funkcja ta jest nad wyraz istotna w najstarszej średniowiecznej części śródmieścia, w której (położone dłuższymi osiami w kierunku wschód - zachód) Rynek i plac Tadeusza Kościuszki umożliwiają lepszą penetrację zachodnich wiatrów w zwartą tkankę zabudowy. Na placach o intensywnym ruchu samochodowym (Michała Wolskiego i Jana III Sobieskiego) dzięki dużej powierzchni placowej i korzystnej orientacji zmniejszają się znacznie uciążliwości wynikające z nadmiernej ilości spalin. Bardziej peryferyjnie położone w stosunku do centrum miasta place, na których występuje więcej zieleni, zmniejszają zanieczyszczenie powietrza i poprawiają mikroklimat.

Charakteryzując od strony funkcjonalnej rolę całego zespołu 12 placów w śródmieściu należy podkreślić, że jednym z podstawowych zadań, jakie pełni układ omawianych placów jest koncentrowanie życia publicznego miasta.¹¹ Place jako system powiązanych wzajemnie przestrzeni publicznych na tle całego śródmieścia są przede wszystkim wyróżniającym się ciągiem przestrzeni miejskiej bardzo intensywnie użytkowanej i zagospodarowanej. Skupiają wokół siebie różnego rodzaju funkcje obsługujące mieszkańców centrum i całego miasta.

¹¹ Można stwierdzić, iż place budują główną „oś życia miejskiego śródmieścia” Bytomia. Zaczynając od placów buforowo położonych, niejako mniej publicznych (o charakterze lokalnym), a kończąc na bardziej publicznych - ogólnomiejskich placach centrum.

1. PROBLEMATYKA ANALIZY

Analizą objęto 12 placów położonych w śródmieściu Bytomia. Materiał do analizy stanowiła inwentaryzacja terenowa wykonana przez autora w zakresie funkcji, fizjonomii oraz użytkowania placów. Uzupełniający materiał poglądowy stanowi ponadto dokumentacja fotograficzna wykonana dla wszystkich 12 placów. Każdy z placów rozpatrywano oddzielnie według tej samej problematyki. W analizie omówiono i oceniono atrakcyjność usytuowania poszczególnych placów w stosunku do historycznego lokacyjnego układu staromiejskiego. Zanalizowano ponadto ich formę pod względem skali, kształtu i kompozycji pierzei. Autor omówił także podstawy kompozycji każdego placu w oparciu o główne osie kompozycyjne łączące go z pozostałymi przestrzeniami publicznymi miasta.

Analiza obejmowała również charakterystykę poszczególnych elementów budujących pierzeje, ze szczególnym uwzględnieniem form najbardziej charakterystycznych, takich jak dominanty, zamknięcia widokowe i narożniki. Zwrócono także uwagę na najbardziej atrakcyjny detal architektoniczny obiektów znajdujących się na poszczególnych placach. W analizie powierzchni placów opisano sposób ich zagospodarowania, rodzaj i formę występującej na placu zieleni oraz jej jakość. Poświęcono także uwagę na opis małej architektury znajdującej się na placach.

Analiza funkcjonalna dotyczyła funkcji pierzei oraz funkcji płyty placów. Autor przeanalizował funkcję parterów i wyższych kondygnacji budynków zlokalizowanych wokół placów. Szczególną uwagę zwrócono na obiekty w całości usługowe oraz funkcje, które mogą „wyjść” na płytę placu. Opisano również zmienność użytkowania danej płyty placowej w różnych okresach czasu, scharakteryzowano także momenty najintensywniejszego użytkowania placów.

Istotnym dla opisu życia placów jest rodzaj ruchu samochodowego dopuszczonego na plac oraz ilość przejeżdżających przez niego pojazdów. Najbliżej placu położone miejsca postoju samochodów jak i lokalizacja najbliższych przystanków komunikacji masowej są również bardzo znaczące dla życia placu. W tym kontekście bardzo ważnym dla analizy danego placu było określenie ciągów pieszych przebiegających przez plac.

ANALIZA FIZJONOMICZNA

skala 1:2000

- OBIEKTY O NAJWYŻSZYCH WARTOŚCIACH WIDOKOWYCH
- OBIEKTY O DUŻYCH WARTOŚCIACH WIDOKOWYCH
- OBIEKTY O PRZECIĘTNYCH WARTOŚCIACH WIDOKOWYCH
- OBIEKTY O NEGATYWNYCH CECHACH WIDOKOWYCH
- OBIEKTY ZABYTKOWE SZCZEGÓLNIE CENNE
- OBIEKTY ZABYTKOWE
- OBIEKTY O ZŁYM STANIE TECHNICZNYM
- OBIEKTY O ZŁYM STANIE TECHNICZNYM
- NAWIERZCHNIE ZIEŁONE Z ATRAKCYJNĄ ROŚLINNOŚCIĄ
- NAWIERZCHNIE ZIEŁONE - ZDEGRADOWANE
- DOMINANTY POZYTYWNE
- DOMINANTY NEGATYWNE
- OSIE KOMPOZYCYJNE
- PUNKTY WIDOKOWE
- ATRAKCYJNE ZAMKNIĘCIA WIDOKOWE
- NAROŻNIKI ATRAKCYJNE
- NEGATYWNE ZAMKNIĘCIA WIDOKOWE
- NAROŻNIKI NEGATYWNIE UKSZTAŁTOWANE
- DRZEWA WARTOŚCIOWE DLA KOMPOZYCJI
- DRZEWA BEZ WARTOŚCI KOMPOZYCYJNEJ
- NAWIERZCHNIA PLACU ATRAKCYJNA (DOBRZE UTRZYMANA)
- NAWIERZCHNIA PLACU NIEATRAKCYJNA (ZNISZCZONA)
- OBSZARY SZCZEGÓLNIE NIEKORZYSTNE KOMPOZYCYJNIE (BRAKUJĄCE FRAGM. PIERZEI)
- GRANICA ZABUDOWY (PIERZEJA) ATRAKCYJNA WIZUALNIE
- GRANICA ZABUDOWY (PIERZEJA) NIEATRAKCYJNA WIZUALNIE
- ELEWACJE BUDYNKÓW O SZCZEGÓLNYCH WARTOŚCIACH FIZJONOMICZNYCH

Z E N I A

ANALIZA FUNKCJONALNA

skala 1:2000

- ▮▮▮▮▮ OBIEKTY W CAŁOŚCI USŁUGOWE
- ▮ OBIEKTY Z USŁUGAMI W PARTERACH
- ~ MIEJSCA SZCZEGÓLNEJ UCIAŻLIWOŚCI RUCHU KOŁOWEGO
- ∩ OBSZARY WYŁĄCZONE Z RUCHU KOŁOWEGO
- ⊗ MIESCA POSTOJU TAKSÓWEK
- Ⓐ PRZYSTANKI AUTOBUSOWE
- Ⓣ PRZYSTANKI TRAMWAJOWE
- Ⓟ PARKINGI
- + KOŚCIOŁY
- CIĄGI PIESEZ O CHARAKTERZE OGÓLNO MIEJSKIM
- CIĄGI PIESEZ O CHARAKTERZE LOKALNYM
- CIĄGI KOMUNIKACJI SAMOCHODOWEJ O ZNACZENIU REGIONALNYM
- — — — — CIĄGI KOMUNIKACJI SAMOCHODOWEJ O ZNACZENIU LOKALNYM
- — — — — LINIE TRAMWAJOWE
- ▮▮▮▮▮ PŁASZCZYZNY PLACÓW ATRAKCYJNE ZE WZGLĘDU NA CZASOWĄ ZMIENNOŚĆ FUNKCJI (JARMARKI, FESTYNY, KONCERTY)
- ▮▮▮▮▮ ZIELEŃ OZDOBNA O ZNACZENIU OGÓLNO MIEJSKIM
- ▮▮▮▮▮ ZIELEŃ REKREACYJNA O ZNACZENIU LOKALNYM
- BUDYNKI Z USŁUGAMI O ZNACZENIU REGIONALNYM
- ▣ BUDYNKI Z USŁUGAMI O ZNACZENIU MIEJSKIM
- ▣ BUDYNKI Z USŁUGAMI O ZNACZENIU LOKALNYM
- DRZEWA ODBIEGAJĄCE OD CHARAKTERU PLACU
- ▶ MIEJSCA I FUNKCJE, KTÓRE MOGĄ "WYJŚĆ" NA PŁASZCZYZNĘ PLACU

2. OMÓWIENIE POSZCZEGÓLNYCH PLACÓW

1. Rynek.

Pod względem formy Rynek (ryc. 4.1, 4.2) jest prostokątnym, szczelnie obudowanym placem o wymiarach 60 x 220 m. Granice Rynku stanowią zwarte pierzeje zabudowy. „Ściany” placu tworzą częściowo historyczne budynki usytuowane na układzie lokacyjnym miasta, charakteryzujące się atrakcyjną formą elewacji. Uzupełnieniem ich są powojenne - socrealistyczne bloki o ubogim detalu i formie, które wybudowano po wyburzeniu zachodniej pierzei, dokonanym w trakcie II wojny światowej. Z tego powodu po wojnie zasadniczo zmienił się kształt placu i charakter jego pierzei, które w części starszej tworzą przeważnie XIX -wieczne zwarte kamienice. Natomiast w części nowszej dominują wybudowane po II wojnie światowej budynki mieszkalne o współczesnej formie.

Na szczególną uwagę zasługuje zlokalizowany w północnej granicy odsunięty od linii zabudowy neogotycki kościół Najświętszej Marii Panny. Ten zlokalizowany w północno - zachodnim narożniku placu obiekt pozostaje istotną dominantą pozytywną w układzie placu i śródmieścia. Natomiast dominantą negatywną jest wybudowany tuż obok kościoła wieżowiec mieszkalny z lat siedemdziesiątych. Pozostałe obiekty są pod względem skali podobne do siebie. Często obiekty zabytkowe tworzą urozmaicone zamknięcia widokowe i narożniki. Z kolei budynki powojenne cechuje brak właściwie zakomponowanych narożników i zamknięć widokowych. Najbardziej atrakcyjne pod względem detalu architektonicznego budynki znajdują się u wylotu ulicy Podgómej oraz po przeciwnej stronie na jej zamknięciu (w centralnej części południowej pierzei). Najbardziej niekorzystnie na formę placu oddziałuje znajdująca się w północno - wschodnim narożniku „wyrwa” (luka) po wyburzonych w latach osiemdziesiątych kamienicach. Powstałe po wyburzeniu ściany zewnętrzne z wyraźnie widocznym układem mieszkań w nieistniejącym obiekcie oraz pozostawionymi resztkami różnokolorowych farb i tapet tworzą bardzo negatywną „scenerię”.

Płaszczyzna placu jest podzielona na dwa prostokątne pola zielonych skwerów. We wschodniej części placu otoczone ulicami mniejsze pole przypomina kształtem kwadrat. Większe pole to prostokąt przylegający do północnej i zachodniej pierzei. Formę obydwu skwerów zaprojektowano jako układ przekątniowy tworzący w rzucie charakterystyczny rytm „zielonych” trójkątów.

Drzewa zlokalizowane wzdłuż pierzei kompozycyjnie podkreślają prostokątny układ Rynku, natomiast drzewa usytuowane w centralnej części placu (w tak zwanych „zielonych” trójkątach) pod względem charakteru, funkcji i kompozycji nie odpowiadają jego układowi i funkcji. Zieleń na placu jest zaniedbana i o niskim standardzie, mimo iż jej znaczenie jako dopełnienie całego układu kompozycyjnego jest niebagatelne.

W południowo - zachodnim narożniku placu znajduje się nowoczesna fontanna. Jest ona ważnym miejscem, wokół którego gromadzi się w lecie wiele osób, są tam dzieci traktujące ją jako pewnego rodzaju basen oraz wypoczywające osoby starsze.

Obszar Rynku jest miejscem krzyżowania się wielu ciągów pieszych o znaczeniu ogólnomiejskim. Z płaszczyzny placu wybiegają ciągi piesze w kierunku północnym (ulica Podgórna), południowym (ulica Powstańców Bytomskich) i wschodnim (ulice Józefa Jainty i Gliwicka). Mająca swój początek na Rynku ulica Podgórna, jest także niezwykle ważną osią kompozycyjną śródmieścia. Oś ta biegnąca w kierunku północnym stała się podstawą kompozycji dziewiętnastowiecznego układu miejskiego wraz z powstałymi na przełomie wieku placami: Jana III Sobieskiego i Akademickim. Inna, rozpoczynająca się w południowo - zachodnim narożniku Rynku ulica Powstańców Bytomskich jest osią kompozycji i symetrii powstałego na południu placu Generała Władysława Sikorskiego. Dla powstania znajdującego się na zachód od Rynku placu Tadeusza Kościuszki znaczenie miała historyczna oś biegnąca wzdłuż południowej pierzei Rynku, której przedłużenie stanowi ulica Gliwicka.

Płaszczyzna placu funkcjonuje głównie jako miejsce rekreacji dla ludzi mieszkających i przebywających w centrum miasta. Najbardziej lubianym przez użytkowników miejscem jest wspomniana wcześniej fontanna.

Budynki zlokalizowane wokół Rynku posiadają w parterach funkcje usługowe, w przeważającej większości są to bardzo zróżnicowane funkcje handlowe (ryc. 4.4). Wokół Rynku znajduje się także kilka obiektów o funkcjach kulturalnych (Galeria, Cafe Kabaret - J. Pietrzaka oraz kino). Miejsca te charakteryzują się znaczeniem regionalnym. Pozostałe funkcje usługowe mają znaczenie ogólnomiejskie. Wyższe kondygnacje budynków użytkowane są przeważnie jako mieszkania. Obiektem, który w całości pozostaje usługowy, jest kościół NMP.

Istniejące wokół placu funkcje gastronomiczne nie „wychodzą” latem na plac ze względu na formę i organizację placu. Na przebiegających przez Rynek ulicach dopuszczony jest ruch pojazdów, który ma znaczenie lokalne, jednak przejeżdżające samochody stanowią dużą uciążliwość dla użytkowników. Na samym placu nie ma możliwości parkowania pojazdów, a najbliższe miejsca do parkowania znajdują się w promieniu 100 metrów na placach Grunwaldzkim i Klasztornym. Z kolei najbliższe przystanki komunikacji masowej znajdują się na odległych o 300 metrów placach Generała Władysława Sikorskiego (węzeł tramwajowy) oraz Jana III Sobieskiego (przystanki autobusowe).

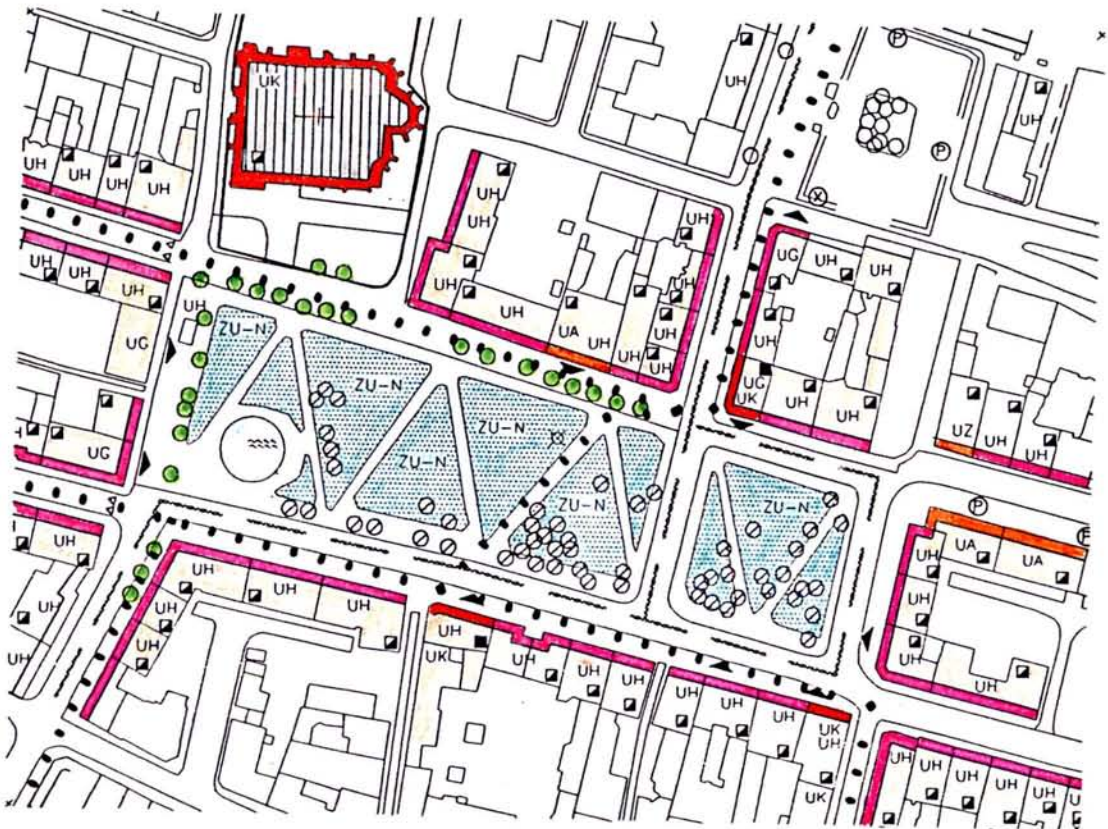
Życie placu związane jest przede wszystkim ze zlokalizowanymi wokół niego funkcjami. Najintensywniej toczy się ono w godzinach funkcjonowania sklepów. Wieczorami skupia się wyłącznie wokół obiektów kultury i gastronomii, które funkcjonują do późnych godzin nocnych.

Ryc. 4.1 Analiza fizjonomiczna.

Ryc. 4.2 Analiza funkcjonalna.

KOŚCIÓŁ POD WEZWANIEM NAJŚWIĘTSZEJ MARII PANNY

Najstarsza istniejąca świątynia Bytomia wzniesiona przed 1254 rokiem, zanim Bytom uzyskał prawa miejskie, najprawdopodobniej około 1230 roku. Pierwotny kościół był znacznie mniejszy - mniej więcej wielkości obecnego prezbiterium. W 1515 roku świątynia uległa zniszczeniu podczas wielkiego pożaru miasta, odbudowano ją około 1530 roku jako halowy gotycki kościół. Od lat sześćdziesiątych XVI wieku do 1632 roku władali nim protestanci. Kolejny pożar w 1675 roku strawił prawie doszczętnie wnętrze i wyposażenie świątyni. Dzisiejszy wygląd kościoła zawdzięcza przede wszystkim gruntownej przebudowie z lat 1852-1876 zrealizowanej według projektu budowniczego Koebekego z Gliwic, przedłużono wówczas nawy, wzniesiono ceglany neogotycki szczyt nad wejściem, nadbudowano wieżę. W 1945 roku kościół kolejny raz znacznie ucierpiał w pożarze, wyremontowano go w latach 1957-1965.

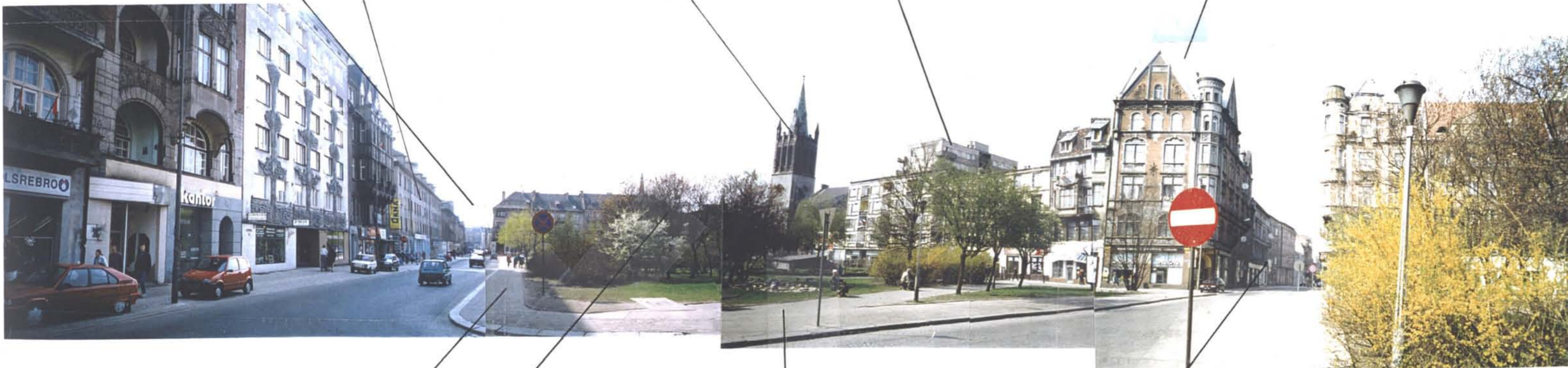
WIDOCZNA ISTOTNA OŚ KOMPOZYCYJNA I FUNKCJONALNA ŁĄCZĄCA RYNEK Z PLACEM TADEUSZA KOŚCIUSZKI

MAŁO ATRAKCYJNA ZABUDOWA POWOJENNA

DOMINANTA POZYTYWNA

NEGATYWNA DOMINANTA FIZJONOMICZNA

ATRAKCYJNE W FORMIE I DETALU NAROŻNIKI PLACU JEDNOCZEŚNIE PEŁNIĄCE FUNKCJE SUBDOMINAT FIZJONOMICZNYCH

MAŁO ATRAKCYJNY DETAL URBANISTYCZNY

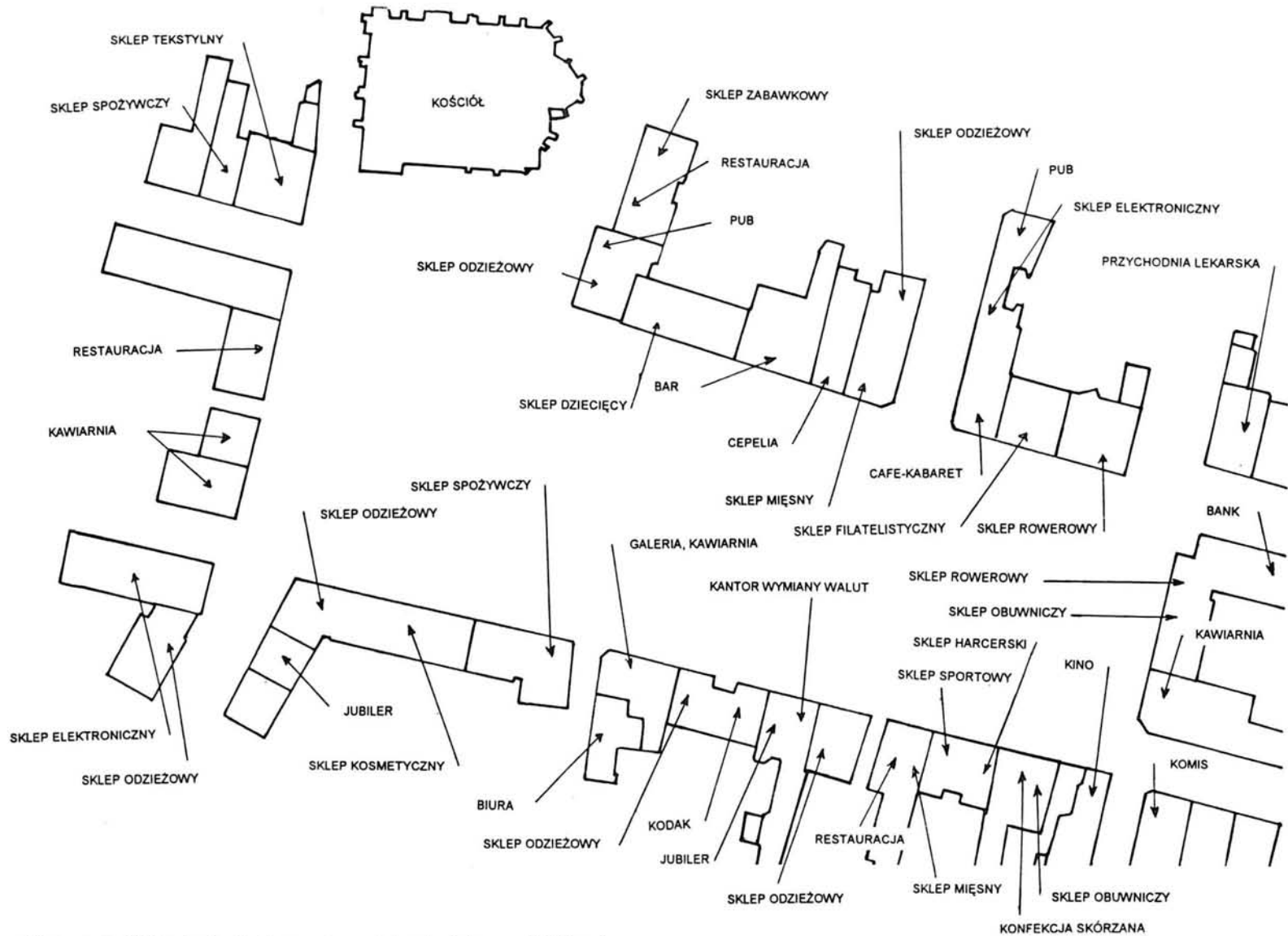
NIECZYTELNA KOMPOZYCJA PŁASZCZYZNY PLACU

WAŻNA OŚ KOMPOZYCYJNA ŁĄCZĄCA RYNEK Z PLACEM GRUNWALDZKIM I PLACEM JANA III SOBIESKIEGO

POPRZERASTANA MAŁO ATRAKCYJNA ZIELEŃ

Ryc. 4.3 Inwentaryzacja fotograficzna fragmentu Rynku (widok w kierunku północno - zachodnim).

Prostokątny Rynek otoczony jest zwartymi pierzejami zabudowy wypełnionymi usługami o charakterze ogólnomiejskim w parterach. Natomiast wyższe kondygnacje budynków zlokalizowanych wokół Rynku wykorzystywane są jako mieszkalne. W większości obiekty znajdujące się przy placu zostały wybudowane w XIX wieku, uzupełniane są blokami powojennymi wybudowanymi w miejscu wyburzonych w trakcie II Wojny Światowej kamienic. Zieleń znajdująca się na placu jest zaniedbana i mało atrakcyjna.

Ryc.4.4 Wyszczególnienie funkcji w parterach budynków wokół Rynek.

Rysunek uwidacznia różnorodność funkcji pierzei, która wpływa na atrakcyjność i rolę funkcjonalną Rynek w mieście. Pokazuje także, iż zabytkowa tkanka urbanistyczna szybciej podlega przekształceniom i jest bardziej intensywnie wykorzystana pod względem funkcjonalnym.

2. Plac Grunwaldzki.

Plac Grunwaldzki zlokalizowany jest 150 metrów na północ od Rynku (ryc. 4.5, 4.6, 4.7). Formą plac ten przypomina kwadrat o wymiarach 65 x 50 metrów. Z trzech stron (północnej, południowej i zachodniej) jest on szczelnie obudowany pierzejami tworzonymi przez historyczne budynki. Czwartą - wschodnią granicę tworzy powojenny blok mieszkalny wybudowany w miejscu wypalonej w czasie II wojny światowej synagogi żydowskiej. Zlokalizowane wokół placu historyczne XIX -wieczne budynki posiadają atrakcyjną formę elewacji i wyróżniają się też ciekawym detalem architektonicznym. Najbardziej interesująco pod względem estetycznym prezentują się narożniki placu przylegające do ulicy Podgórznej. Wszystkie zlokalizowane wokół placu budynki zachowują podobną skalę. Najbardziej niekorzystnie na formę placu wpływa miejsce (południowo - wschodni narożnik) po wyburzonych w latach 80-tych kamienicach. Stosunkowo duży w skali placu obszar, nie zagospodarowanej „wyrwy” po usuniętych budynkach, ogrodzony tymczasowym parkanem, zaśmiecony przez sterty gruzu oraz powstała niezabezpieczona ściana szczytowa wprowadzają destruktywne uczucie przestrzennego chaosu.

Podstawę placu stanowi utwardzona kostką brukową dobrze utrzymana nawierzchnia jezdna, której integralną (nie wydzieloną) częścią są przebiegające przez plac ulice Podgórzna i Kościelna. W centrum płaszczyzny znajduje się ograniczony krawężnikiem niewielki kwadratowy zieleń obsadzony trawą i niskopiennymi drzewami. Z zewnątrz płaszczyzna otoczona jest poprowadzonymi wzdłuż budynków chodnikami. Usytuowane wzdłuż ulicy Podgórznej tymczasowe obiekty gastronomiczne, reklamy oraz stały słup ogłoszeniowy posiadają substandardowy charakter i formę, a ich lokalizacja jest niewytłumaczalna z punktu widzenia kompozycji i estetyki placu. Podobnie oddziałują zlokalizowane w centrum niskopienne drzewa, których mało atrakcyjna forma i układ przyczyniają się do pogłębienia uczucia braku związków kompozycyjnych z placem.

Biegająca przez plac Grunwaldzki ulica Podgórzna pełni rolę ważnego ogólnomiejskiego ciągu pieszego z Rynku w kierunku północnej części śródmieścia. Oś ulicy jest jednocześnie ważną osią kompozycyjną organizującą układ znajdujących się jeszcze dalej na północy placów Jana III Sobieskiego i Akademickiego.

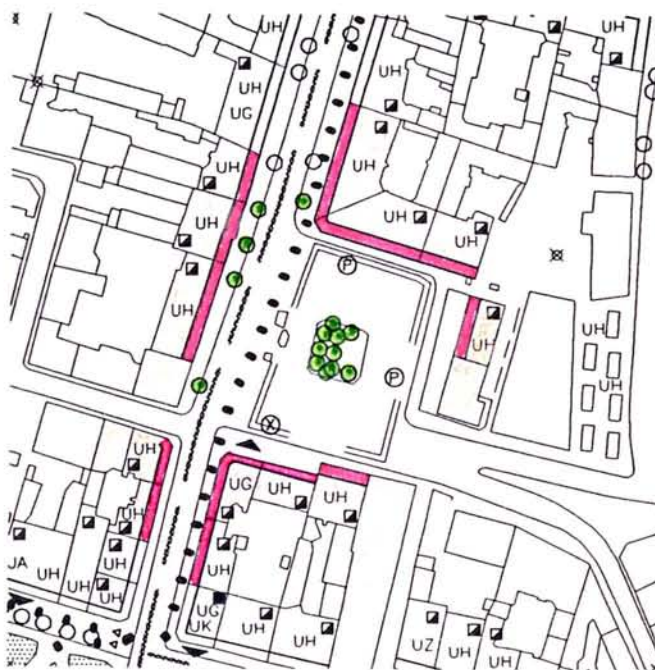
Większość budynków zlokalizowanych wokół placu posiada funkcje handlowe w parterach. W budynku usytuowanym na skrzyżowaniu ulic Podgórznej i Kościelnej, znajduje się niewielki bar gastronomiczny. Wszystkie zlokalizowane wokół placu usługi posiadają charakter ogólnomiejski, mimo tego nie są one w stanie przyciągnąć, życia na plac. Płaszczyzna placu służy jako jeden z najbliższych Rynku położonych parkingów. W południowej części wykorzystywana jest też jako miejsce postoju taksówek bagażowych. Jest miejscem niezwykle ruchliwym, znajduje się na jednym z

ważniejszych wlotów komunikacyjnych na Rynek. Potoki ruchu pieszego i samochodowego przepływają przez plac między Rynkiem, a placem Jana III Sobieskiego. Plac okazjonalnie (głównie przed świętami) bywa przekształcany w miejsce jarmarku, wtedy to intensywnie ożywa.

Ryc. 4.5 Analiza fizjonomiczna.

Ryc. 4.6 Analiza funkcjonalna.

GŁÓWNA OŚ KOMPOZYCYJNA I
FUNKCYJNALNA PROWADZĄCA W
KIERUNKU PLACU JANA III SOBIESKIEGO

CHARAKTERYSTYCZNY BLOK MIESZKALNY
WYBUDOWANY W MIEJSCU WYBURZENIA
PRZEDWOJENNEJ SYNAGOGI ŻYDOWSKIEJ

RAKCYJNY DETAL ARCHITEKTONICZNY
PRZEDWOJENNYCH KAMIENIC

FUNKCJA USŁUGOWA ANIMUJĄCA ŻYCIE
PLACU

INTERESUJĄCY NAROŻNIK
ARCHITEKTONICZNY

ATRAKCYJNY DETAL ARCHITEKTONICZNY

MAŁO ATRAKCYJNY WSPÓŁCZESNY DETAL
URBANISTYCZNY

FUNKCJA USŁUGOWA ANIMUJĄCA ŻYCIE
PLACU

NAWIERZCHNIA PLACU
WYKORZYSTYWANA JAKO JEJ
NAJBLIŻEJ RYNEK POŁOŻONYCH
PARKINGÓW

Ryc. 4.7 Inwentaryzacja fotograficzna fragmentu placu Grunwaldzkiego (widok w kierunku południowo - wschodnim).

Plac Grunwaldzki cechuje kwadratowe rozplanowanie rzutu. Plac obudowany jest budynkami o zróżnicowanej formie, skali i detalu. Większość powierzchni wybrukowana została kostką granitową. Funkcje mieszkaniowe budynków urozmaicają zlokalizowane w parterach funkcje usługowe.

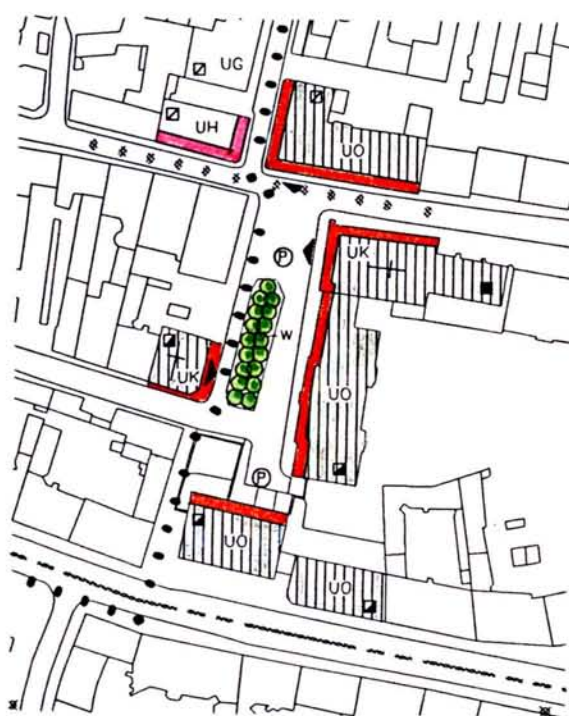
3. Plac Klasztorny.

Plac Klasztorny położony jest około 300 metrów w kierunku południowym od Rynku. Bezpośrednio z Rynkiem łączy go ulica Karola Szymanowskiego. Formą (ryc. 4.8, 4.9, 4.10) plac Klasztorny przypomina długi, lekko zwężający się ku północy prostokąt o wymiarach 22 x 80 metrów. Ściany placu posiadają kształt zwartych pierzei i tworzone są przez historyczne - zabytkowe obiekty. Pozytywną dominantą jest usytuowany w północno - wschodnim narożniku kościół Świętego Wojciecha, sięgający swoimi korzeniami średniowiecza. Pozostałe obiekty zabytkowe tworzą atrakcyjne wizualnie zamknięcia i narożniki widokowe. Bardzo ciekawym pod względem architektonicznym jest budynek Zboru Ewangelickiego znajdujący się u wylotu ulicy Wałowej. Niekorzystnie na formę placu oddziałuje znajdująca się w środkowej części zachodniej pierzei luka budowlana, wypełniona w części budynkami gospodarczymi o niskim standardzie i nieatrakcyjnej formie. Płaszczyzna placu posiada wybrukowaną nawierzchnię, otoczoną z zewnątrz chodnikami. W centrum płaszczyzny znajduje się niewielki prostokątny zieleniec obsadzony wysokimi drzewami. Rozplanowanie oraz pokrój drzew właściwie podkreślają układ kompozycyjny całego placu. Przez plac wzdłuż zachodniej pierzei przebiega ciąg pieszy o znaczeniu ogólnomiejskim. Prowadzi on z Rynku w kierunku placu Generała Władysława Sikorskiego i jest równoległy do głównej północno - południowej osi kompozycyjnej placu. Usytuowane wokół placu budynki posiadają zasadniczo dwa rodzaje funkcji, są one związane albo z położonymi w pierzejach szkołami, albo kościołami. Zlokalizowane wokół placu obiekty o funkcjach sakralnych (dwa kościoły, w tym jeden klasztor) oraz edukacyjnych (dwie szkoły) zdominowały funkcję placu. Pozostaje on pewnego rodzaju przedsiönkiem tych obiektów. Sama płyta placowa współgra z funkcją służąc głównie jako miejsce postoju samochodów dla osób przyjeżdżających do centrum Bytomia. Mimo, iż znajdujące się wokół placu funkcje posiadają ważne znaczenie ogólnomiejskie, nie wychodzą jednak na plac. Plac ten żyje w określonych porach dnia, jego specyficzne życie związane jest z funkcjami szkół i kościołów tworzących jego formę. Brak innych znaczących funkcji oraz lokalizacja sprawiają, że ludzie przychodzą jedynie do kościołów (katolickiego i ewangelickiego), parkują auta lub przychodzą do szkoły. Brak budynków mieszkalnych zlokalizowanych przy samym placu sprawia, że jest on przestrzenią wymarłą przez większą część dnia. W sposób przenośny można powiedzieć, że plac ten jest miejscem symbolicznego przejścia z „sacrum” do „profanum”.

Ryc. 4.8 Analiza fizjonomiczna.

Ryc. 4.9 Analiza funkcjonalna.

MAŁO ATRAKCYJNA ZIELEŃ ZNAJDUJĄCA SIĘ W CENTRUM PLACU

OPRÓCZ PRZEBIEGAJĄCYCH PRZEZ PLAC ULIC JEDYNY PRZEŚWIT W SZCZELNIE OBUDOWANEJ ZWARTEJ ZABUDOWIE PIERZEI PROWADZĄCY PIESZYCH W KIERUNKU PLACU GENERAŁA WŁADYSŁAWA SIKORSKIEGO

BUDYNKI SZKÓŁ

KOŚCIÓŁ ŚW. WOJCIECHA

Kościół wzniesiono prawdopodobnie około 1258 - 1268 roku, pierwotnie była to świątynia franciszkańska i nosiła wezwanie św. Mikołaja. Już wcześniej w tym miejscu istniał przypuszczalnie klasztor z małą kaplicą, a Bracia Mniejsi władali kościołem i klasztorem do 1430 roku, kiedy to zostali wypędzeni z Bytomia. Po nich budynki i świątynię przejęli bernardyni, oni też prawdopodobnie zastąpili drewniany klasztor i kościół budynkami murowanymi. W ciągu stuleci świątynia była wielokrotnie niszczona i odbudowywana. Gruntowną przebudowę przeszła w 1783 roku, nadano jej wówczas szatę barokową, dobudowano nawę, kruchtę i wieżę. Po sekularyzacji majątków kościelnych, zabudowania i świątynię odebrano zakonnikom, w budynku kościoła ulokowano magazyn a klasztor przeznaczono najpierw na szpital wojskowy, a w 1816 roku na szkołę. W 1833 roku kościół przejęli protestanci, po II wojnie światowej zwrócono go katolikom, a w 1952 roku powrócili do niego franciszkanie.

W miejscu dawnego klasztoru wznosi się dziś secesyjny budynek Szkoły Podstawowej wzniesiony w 1902 roku według projektu K. Brueggera.

Po przeciwległej stronie placu znajdują się: malowniczy Dom Diakonów wzniesiony w 1898 roku, a pierwotnie przeznaczony dla diakonów wspierających działalność parafii ewangelickiej i ewangelicki dom parafialny wzniesiony około 1830 roku i przebudowany w 1910.

PŁASZCZYZNA PLACU WYKORZYSTYWANA JEST JAKO JEDEN Z BLIŻEJ RYNKU POŁOŻONYCH PARKINGÓW

ZABYTKOWA NAWIERZCHNIA BRUKOWA PLACU

Ryc. 4.10 Inwentaryzacja fotograficzna fragmentu placu Klasztornego (widok w kierunku południowym).

Plac Klasztorny charakteryzuje się prostokątną formą. Jest on szczelnie obudowany w większości trzy kondygnacyjnymi zabytkowymi obiektami. Plac posiada przyjazną dla człowieka skalę. Najważniejsza oś kompozycyjna jest równoległa do ulicy Karola Szymanowskiego. Na placu znajduje się zabytkowa brukowa nawierzchnia w centrum, w jej centrum usytuowany jest niewielki skwerek.

4. Plac Tadeusza Kościuszki.

Plac Tadeusza Kościuszki usytuowany jest 300 metrów od Rynku w kierunku zachodnim. Jest placem o nieregularnych kształtach (ryc. 4.11, 4.12, 4.13), formą przypominającym najbardziej prostokąt o wymiarach 110 x 190 metrów. Do lat 80-tych plac Tadeusza Kościuszki był niewielkim placem o wymiarach 30 x 190 metrów. Swoją obecną formę uzyskał w latach 80-tych po wyburzeniu całego kwartału zabudowy, tworzącego jego północną granicę. Mimo rozległego rzutu plac ten posiada dość zwarte pod względem formy pierzeje. Jego granice tworzą historyczne kamienice o dość monumentalnym charakterze i skali. Dominantą pozytywną jest zlokalizowany w północno - zachodniej granicy placu neogotycki kościół Świętej Trójcy. Najbardziej ciekawe pod względem detali architektonicznych budynki znajdują się w południowej pierzei historycznego (pierwotnego) placu Kościuszki. Ciekawe ze względu na detal architektoniczny obiekty znajdują się również na zamknięciu ulicy Dworcowej, wzdłuż ulicy Józefa Jajnty. Najbardziej niekorzystnie na formę placu oddziałują miejsce po wyburzonej w latach 90-tych kamienicy Orłąt Lwowskich. Pozostawiona po wyburzeniu ściana szczytowa, jak i sterty gruzu bardzo negatywnie oddziałują na formę placu.

Płaszczyzna placu wydzielona jest z czterech stron ulicami. Układ chodników na płycie powstał na zasadzie przedłużenia osi ulic. Z tego powodu forma pozostałych na placu zieleńców jest bardzo nieregularna. Ogólnie zieleń na placu nie podbudowuje kompozycyjnie formy jego płaszczyzny, mimo że zarówno pokrój jak i gatunki roślin są bardzo interesujące.

W północno - wschodniej części placu znajdują się tymczasowe obiekty handlowo - gastronomiczne. Obiekty te szczególnie latem są ważnym miejscem usługowym na placu. Obszar placu jest miejscem krzyżowania się wielu ciągów pieszych przebiegających przez śródmieście, są to głównie ciągi biegnące ze wschodu na zachód i z południa na północ. Plac jest również miejscem ogniskującym wiele osi kompozycyjnych związanych z wpadającymi na plac ulicami. Dla powstania historycznego placu znaczenie miała jedna z pierwszych osi kompozycyjnych miasta prowadząca z Rynku przez ulicę Gliwicką do bramy Gliwickiej. Ważną osią kompozycyjną jest także oś ulicy Dworcowej, która w XIX wieku połączyła plac z założeniem dworca kolejowego.

We wszystkich budynkach zlokalizowanych wokół placu w parterach mieszczą się funkcje usługowe. W południowej granicy placu znajdują się także dwa budynki w całości biurowo - usługowe. Innymi także w całości usługowymi budynkami są Sąd Rejonowy tworzący zachodnią pierzeję placu oraz kościół Świętej Trójcy. Funkcje zlokalizowane wokół placu posiadają znaczenie ogólnomiejskie, a niektóre nawet regionalne. Generalnie jest to niezwykle ważny plac usługowy i rekreacyjny miasta. Szczególnie korzystne jego położenie na skrzyżowaniu głównych ciągów komunikacji

pieszej sprawia, że często jest mylony z Rynkiem. W pierzejach posiada mniej usług niż Rynek, za to jego obszar otaczają ważne obiekty użyteczności publicznej. Budynki Bytomskiego Przedsiębiorstwa Komunalnego, PKO i Sądu Rejonowego stanowią o jego prestiżu i znaczeniu.

Na placu znajduje się przystanek przebiegającej (wzdłuż południowej pierzei) ważnej linii tramwajowej prowadzącej w kierunku północno - wschodnich dzielnic miasta. O północno - zachodnią część placu „ociera się” trasa tranzytowa na Wrocław i Poznań. Fakt ten powoduje uciążliwości związane ze znaczną intensywnością poruszających się wzdłuż placu pojazdów. Wzdłuż zachodniej granicy płaszczyzny funkcjonują parkingi obsługujące petentów sądu oraz osoby przyjeżdżające do centrum.

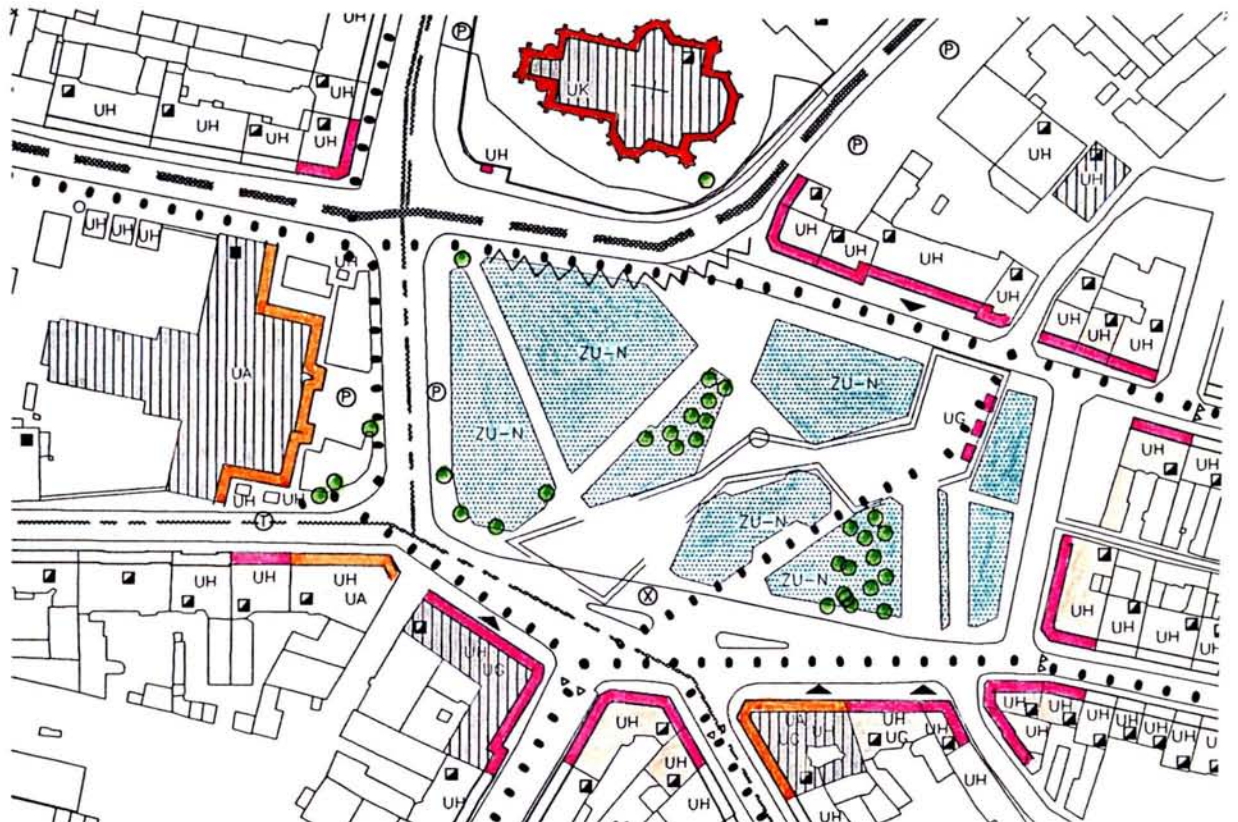
Plac ten leży na bardzo intensywnym ciągu komunikacji pieszej i w związku z tym jest jednym z intensywniej żyjących miejsc w mieście. Jego płyta jest bodaj najbardziej wykorzystywaną płytą rekreacyjną w mieście. Procentowo na jego powierzchni odpoczywa najwięcej ludzi. Na samym placu znajdują się kawiarenki letnie. Ludzie przychodzą coś zjeść, czegoś się napić, odpocząć od ruchu panującego na ulicach. Okazjonalnie część jego powierzchni zamieniana jest na jarmark. Plac ten stanowi poważną konkurencję dla historycznego Rynku.

Ryc. 4.11 Analiza fizjonomiczna.

Ryc. 4.12 Analiza funkcjonalna.

ZMNIJSZENIE SKALI DO KAMERALNEJ
ULICZKI ŁĄCZĄCEJ PLAC TADEUSZA
KOŚCIUSZKI Z RYNKIEM

ATRAKCYJNA FORMA I DETAL W
BUDYNKÓW ZLOKALIZOWANYCH
PLACU

MAŁO ATRAKCYJNY DETAL
URBANISTYCZNY (LAMPY, STŁUPY
OGŁOSZEŃ, REKLAMY)

ATRAKCYJNA FUNKCJA PARTERÓW

KOŚCIÓŁ POD WEZWANIEM ŚW. TRÓJCY

Kościół wzniesiony w miejscu dawnej kaplicy cmentarnej pochodzącej z 1617 roku, która w połowie XIX wieku popadła w ruinę. W 1882 roku rozpoczęto z inicjatywy księdza Norberta Bończyka budowę nowego kościoła, który uroczyście konsekrowano w 1886 roku. Projekt nowej świątyni wykonał architekt miejski Bytomia Paweł Jackisch, w stylu neogotyckim nawiązującym do wzorów klasycznego gotyku francuskiego. W 1945 roku kościół uległ poważnym zniszczeniom, został jednak wkrótce wyremontowany.

PAŃSTWOWY DOM TOWAROWY

Powstał w roku 1873 jako dom towarowy braci Barasch. Po II wojnie światowej nosił nazwę Państwowego Domu Towarowego. Obecnie jest w zarządzie spółdzielni, która dzierżawi budynek różnym firmom.

BUDYNEK SĄDU REJONOWEGO

Sąd powiatowy w Bytomiu został utworzony w 1849 roku. Zastąpił on funkcjonujące dawniej sądy miejski i patrymonialny Donnersmarcków. Niebawem też, po przeniesieniu w 1857 roku więzienia z Tarnowskich Gór do Bytomia rozpoczęto budowę nowego kompleksu sądowo - więziennego. Budynek w stylu neogotyckim zaprojektował Paweł Jackisch. Do naszych czasów przetrwał z całego zespołu gmach więzienia. Sąd przebudowano w 1894 roku według projektu J. Heisego w stylu neorenesansu północnego. We wnętrzu budynku na uwagę zasługuje piękny, arkadowy dziedziniec przykryty świetlikiem.

MIĘKSZOŚCI
CH WOKÓŁ

INTERESUJĄCE NAROŻNIKI PRZY
WŁOTACH POSZCZEGÓLNYCH ULIC NA
PLAC

ZNACZĄCA OŚ KOMPOZYCYJNA I
FUNKCYJNALNA W POSTACI ULICY
DWORCOWEJ

MONUMENTALNA SKALA ZABUDOWY

DUŻA ILOŚĆ OSÓB PRZEBYWAJĄCYCH NA
PLACU

ZADBANA I DOBRZE PIELEGNOWANA
NISKA ZIELEŃ OZDOBNA

ZBYT DUŻY NATŁOK REKLAM

Ryc. 4.13 Inwentaryzacja fotograficzna fragmentu placu Tadeusza Kościuszki (widok w kierunku południowym).

Plac posiada nieregularną formę i monumentalną skalę. Najważniejszą osią kompozycyjną i funkcjonalną placu jest ulica Dworcowa. Atrakcyjna funkcja parterów kreowana jest przez usługowy charakter zlokalizowanych w nich lokali. W większości budynki położone wokół placu posiadają atrakcyjną, monumentalną formę i detal architektoniczny. Zielenią znajdującą się na placu jest starannie urządzona i dobrze utrzymana.

5. Plac Jana III Sobieskiego.

Plac Jana III Sobieskiego zlokalizowany jest 300 metrów od Rynku w kierunku północnym. Plac ten (ryc. 4.14, 4.15, 4.16) kształtem przypomina prostokąt o wymiarach 80 x 115 metrów. Z dwóch stron granice placu stanowią historyczne kamienice tworzące zwarte pierzeje zlokalizowane wzdłuż ulic Józefa Piłsudskiego oraz Żołnierza Polskiego. Pozostałe dwie granice tworzy monumentalny gmach o zróżnicowanej formie i funkcji. Pod względem wysokości i skali większość zlokalizowanych wokół placu budynków jest do siebie podobna. Najbardziej atrakcyjne architektonicznie narożniki znajdują się u wylotu ulicy Podgómej. Prócz tego na jej osi usytuowane jest atrakcyjne zamknięcie widokowe w postaci osłonowej elewacji budynku Miejskiej Biblioteki Publicznej. Bardzo ciekawe ze względu na detal architektoniczny wydają się fragmenty wschodniej i południowej pierzei. Zdecydowanie najbardziej niekorzystnie na formę placu oddziałują niezabudowane - puste miejsca zachodniej elewacji placu. Ponadto brak jednolitej (co do charakteru) zabudowy od strony zachodniej (jako odbicie monumentalnej strony wschodniej i północnej) sprawia, że forma placu odbierana jest jako niedokończona kompozycja przestrzenna.

Płaszczyzna placu przylega do północnej i wschodniej pierzei. Od strony południowej wydziela ją ulica Józefa Piłsudskiego natomiast od strony zachodniej ulica Żołnierza Polskiego. Cała płaszczyzna jest utwardzona, (w większości asfaltowa) co umożliwia jej cykliczną zmienność funkcji.

Drzewa zlokalizowane wzdłuż ulicy Żołnierza Polskiego podkreślają kompozycyjnie zachodnią krawędź płaszczyzny placu. Obszar placu jest miejscem rozdzielenia się na mniejsze ciągi - głównego ciągu pieszego wiodącego z Rynku ku północnym częściom śródmieścia. Kończąca się na placu Jana III Sobieskiego ulica Podgórna wyznacza ważną oś kompozycyjną placu i całej przestrzeni pomiędzy placem, a Rynkiem. Linia ta posiada także swoją dalszą kontynuację na placu Akademickim.

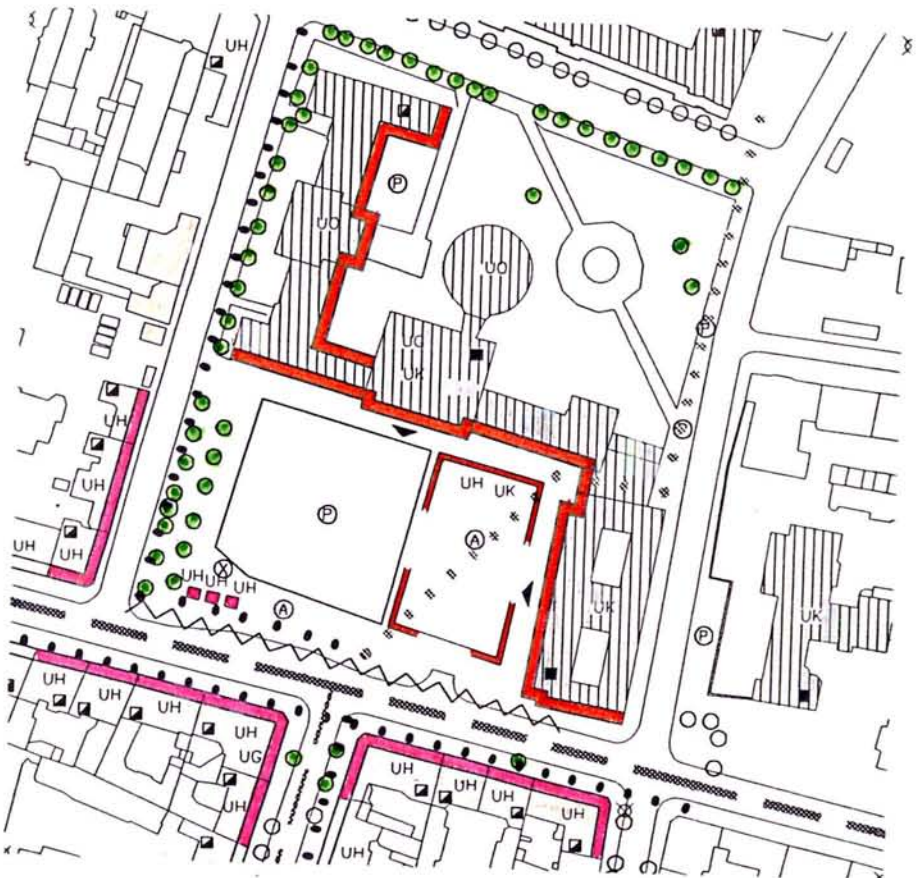
Rozmieszczone wokół placu budynki posiadają w parterach funkcje usługowe, natomiast na wyższych kondygnacjach funkcje mieszkalne. Miejscem szczególnym jest w całości wykorzystywany na funkcje usługowe zespół budynków mieszczący w sobie siedziby: Miejskiej Biblioteki Publicznej, Muzeum Gómośląskiego oraz Zespołu Szkół Mechanicznych. Funkcje te charakteryzują się znaczeniem regionalnym. Sama płaszczyzna placu pełni również kilka niezwykle istotnych funkcji. Zlokalizowany przy ulicy Józefa Piłsudskiego przystanek autobusowy jest ważnym węzłem komunikacyjnym dla osób przyjeżdżających do centrum Bytomia z kierunków: północno - wschodniego (Piekary Śląskie), wschodniego (Siemianowice Śląskie, Będzin), południowo - wschodniego (Katowice, Chorzów). Część płyty wykorzystywana jest jako największy w Bytomiu przystanek międzynarodowych linii turystycznych i autobusowych. Ponadto na płycie w latach 90-tych został wydzielony największy w

centrum strzeżony parking samochodowy, który jest często wykorzystywany przez osoby odwiedzające centrum. Uzupełnienie funkcji komunikacyjnych stanowi dodatkowo zlokalizowany na placu całodobowy postój taksówek. Z komunikacją ściśle wiąże się także przebiegająca przez plac trasa tranzytowa (ulica Piłsudskiego) w kierunku Wrocławia i Poznania. Intensywny ruch panujący na tej ulicy jest dużą uciążliwością dla mieszkańców omawianej części miasta. Okazjonalnie fragment płyty placowej jest przekształcany w miejsce imprez i koncertów (między innymi w czasie Dni Bytomia). Cyklicznie jest wykorzystywany również jako znana na Śląsku giełda staroci. Na co dzień najbardziej gwałtowne życie toczy się wzdłuż południowej pierzei, gdzie sklepy ze swoimi witrynami przylegają do placu. Życie powinno w większym stopniu wychodzić na plac z Muzeum Górnos Śląskiego i Biblioteki Miejskiej. W większości dni w ciągu roku przestrzeń ta żyje wyłącznie w oparciu o funkcje komunikacyjne.

Ryc. 4.14 Analiza fizjonomiczna.

Ryc. 4.15 Analiza funkcjonalna.

ROZLEGŁA PŁASZCZYZNA PLACU
CZĘŚCIOWO WYKORZYSTYWANA JEST
JAKO PARKING STRZEŻONY, A
CZĘŚCIOWO JAKO PRZYSTANEK
AUTOBUSÓW MIĘDZYNARODOWYCH

POWOJENNA ELEWACJA OSŁONOWA
BIBLIOTEKI MIEJSKIEJ ZNAJDUJĄCA SIĘ NA
ZAMKNIĘCIU NAJWAŻNIEJSZEJ OSI
KOMPOZYCYJNEJ PLACU (ULICA
PODGÓNA), ŁĄCZĄCEJ GO Z KOMPOZYCJĄ
I UKŁADEM ŚREDNIOWIECZNEGO RYNKU

DUŻA ILOŚĆ REKLAM USYTUOWANYCH
WZDŁUŻ TRANZYTOWEJ ULICY
MARSZAŁKA J. PIŁSUDSKIEGO

MONUMENTALNA SKALA PÓŁNOCNEJ I
WSCHODNIEJ PIERZEI TWORZONEJ PRZEZ
KOMPLEKS BUDYNKÓW DWÓCH
BIBLIOTEK, MUZEUM GÓRNOŚLĄSKIEGO I
ZESPOŁU SZKÓŁ MECHANICZNYCH

Ryc. 4.16 Inwentaryzacja fotograficzna fragmentu placu Jana III Sobieskiego (widok w kierunku północno - zachodnim).

Plac Jana III Sobieskiego posiada regularną prostokątną formę. Budynki zlokalizowane wokół placu charakteryzują się monumentalną skalą i formą. Najważniejszą osią kompozycyjną placu jest ulica Podgórna, która łączy założenie placu z Rynkiem i układem staromiejskim. Plac w całości jest utwardzony, a przeważają na nim nawierzchnie asfaltowe.

6. Plac Władysława Sikorskiego.

Na południu w odległości 300 metrów od Rynku położony jest plac Generała Władysława Sikorskiego (ryc. 4.17, 4.18, 4.19). Kompozycyjnie posiada on formę prostokąta o wymiarach 75 x 180 metrów. Plac otoczony jest częściowo przez historyczne kamienice tworzące zwarte pierzeje oraz przez wolno stojące gmachy użyteczności publicznej. Mająca swój początek na Rynku ulica Piastów Bytomskich jest główną osią symetrii i kompozycji placu.

Pod względem skali i proporcji wszystkie stałe obiekty zachowują podobny wymiar. Pozytywną dominantą jest wieża zegarowa liceum ogólnokształcącego. Najciekawsze narożniki znajdują się przy wylocie ulicy Piastów Bytomskich oraz w miejscach „wpadania” na plac ulicy Stanisława Moniuszki. Na przedłużeniu ulicy Stanisława Moniuszki w południowej pierzei placu znajduje się ciekawe zamknięcie widokowe, pozostające również końcową granicą przebiegu tej ulicy. Pod względem detalu architektonicznego niewątpliwie najciekawszymi są zlokalizowane we wschodniej pierzei budynki użyteczności publicznej. Niekorzystnie na formę placu wpływają niezabudowane miejsca we wschodniej i zachodniej pierzei.

Płaszczyzna placu podzielona jest przebiegającą przez jej środek jezdnią, będącą kontynuacją ulicy Piastów Bytomskich. Dwie powstałe w ten sposób części są wydzielonymi skwerami. Forma zielonych pól podkreśla rangę znajdujących się w pierzejach budynków, zaznacza ona tym samym bardziej reprezentacyjne obiekty znajdujące się przy placu.

Zieleń na placu jest zaniedbana, wyjątkiem pozostaje skwer przed budynkiem liceum. Drzewa, szczególnie ich szpaler wzdłuż centralnej części placu korzystnie podkreślają jego główną oś kompozycyjną. W centrum placu znajdują się również substandardowe, mało atrakcyjne wizualnie, kioski handlowe i gastronomiczne oraz wiatki przystankowe nie odpowiadające reprezentacyjnemu charakterowi placu.

Północna część placu jest miejscem krzyżowania się dwóch ciągów pieszych. Pierwszy ciąg wiedzie z Rynku w kierunku omawianego placu i dalej do dworca PKP; drugi prowadzi obwodowo z placu Tadeusza Kościuszki w kierunku dzielnicy Rozbark.

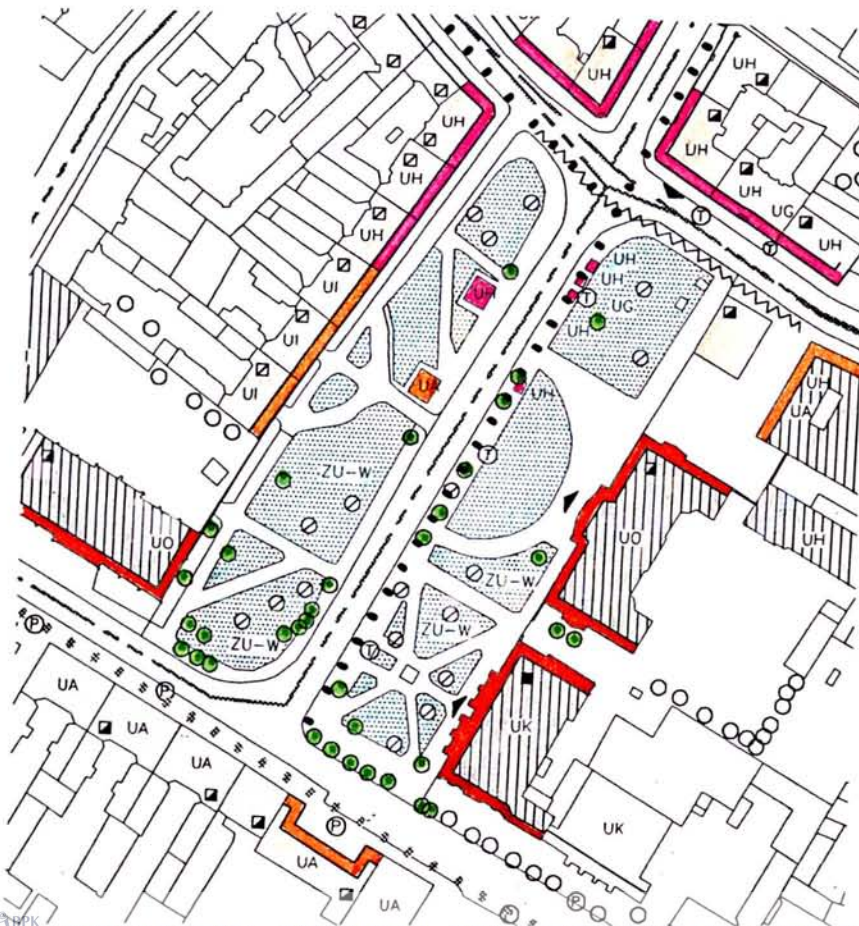
Wiele budynków zlokalizowanych wokół placu posiada funkcje usługowe w parterach. Szczególnymi obiektami są gmachy liceum ogólnokształcącego, szkoły muzycznej i Opery Śląskiej. Są to obiekty o znaczeniu miejskim, a nawet regionalnym. Część centralna płyty placowej wykorzystywana jest jako jedyna w centrum „pętla” tramwajowa. Ta niezwykle ważna funkcja komunikacyjna sprowadza znaczenie placu do rangi najważniejszego węzła tramwajowego w centrum. Wzdłuż południowej granicy placu istnieje wiele zorganizowanych (parkomaty) miejsc parkingowych związanych z funkcjonującymi tutaj biurami oraz operą.

Przez większość czasu plac funkcjonuje jako ważny punkt komunikacyjny, gdzie ludzie oczekują na tramwaj czytając gazety i jedząc jakieś „szybkie jedzenie”. To przestrzeń, gdzie się przesiada i odjeżdża. Wiezorami plac ten funkcjonuje jako „foyer” opery. Jediną enklawą spokojnego życia na tym placu pozostaje pomnik Fryderyka Szopena, wokół którego siedzą i odpoczywają zazwyczaj starsze osoby.

Ryc. 4.17 Analiza fizjonomiczna.

Ryc. 4.18 Analiza funkcjonalna.

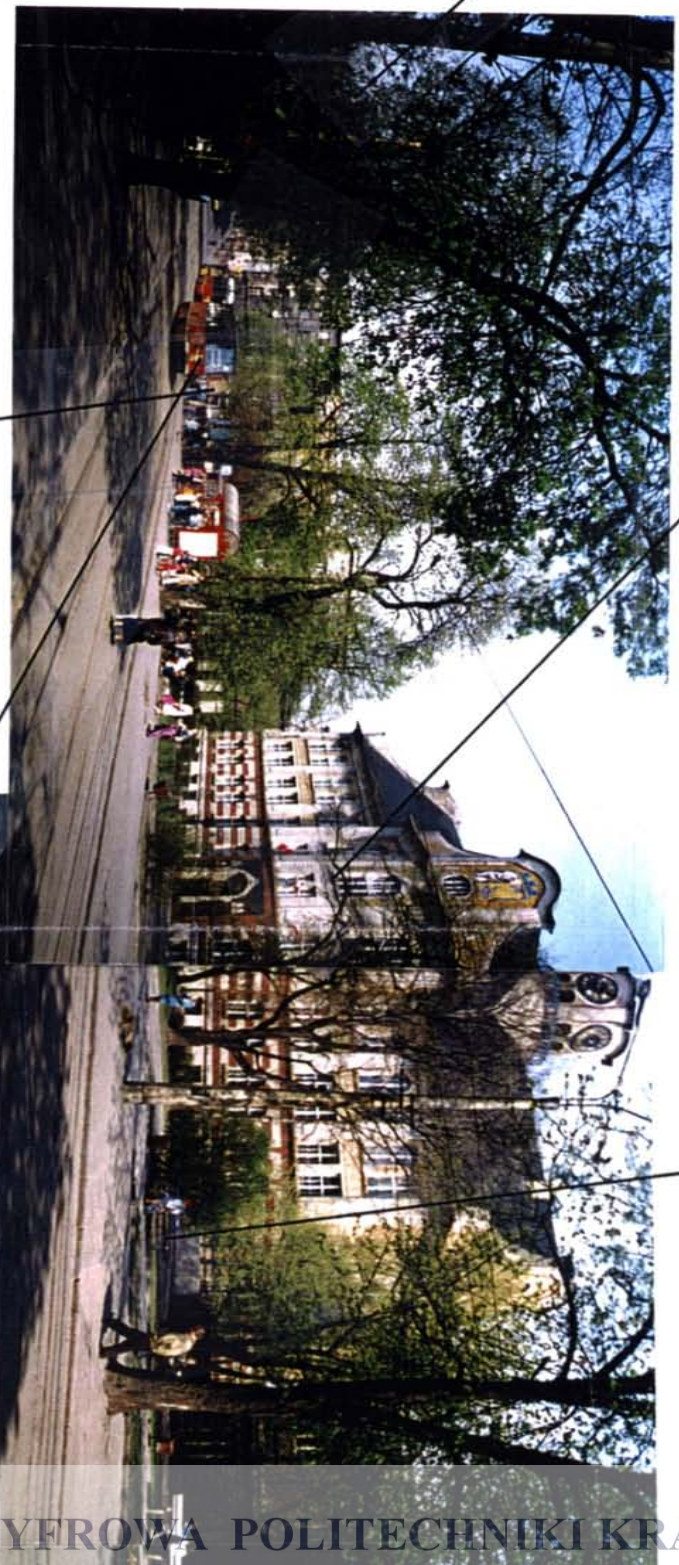

**BUDYNEK IV LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO PRZY PLACU GENERAŁA
WŁADYSŁAWA SIKORSKIEGO**

Obiekt trój kondygnacyjny zbudowany w 1901 roku w stylu secesyjnym, na rzucie podkowy, dwutraktowy z klatką na osi według projektu Bruggera. Elewacja budynku wykonana jest z białej cegły glazurowanej z wkłęsło - wypukłymi ryzalitami w centralnej części budynku. Charakterystyczna dla obiektu jest wieżyczka zegarowa nakryta kopułasto.

**BARDZO INTENSYWNA ZIELEN
PRZESŁANIAJĄCA ZABYTKOWE -
ATRAKCYJNE POD WZGLĘDEM FORMY
BUDYNKI ZNAJDUJĄCE SIĘ WOKÓŁ PLACU**

MAŁO ATRAKCYJNA MAŁA ARCHITEKTURA

**MAŁO ATRAKCYJNE TYMCZASOWE
OBIEKTY HANDLOWE I GASTRONOMICZNE**

**ZUPEŁNY BRAK STOJĄCYCH LUB
PRZEJEZDZAJĄCYCH PRZEZ PLAC
TRAMWAJI JEST RZADKOŚCIĄ**

BUDYNEK SZKOŁY MUZYCZNEJ

Jednym z najstarszych budynków znajdujących się przy placu jest wzniesiony w latach 1867-1870 obecny budynek Szkoły Muzycznej, wzniesiono go według projektu architekta miejskiego Bytomia Pawła Jackischa jako siedziba powstałego w 1866 roku, katolickiego Gimnazjum Klasycznego. W 1888 roku szkołę upaństwowiono i nadano jej nazwę Królewskiego Gimnazjum Katolickiego. Po drugiej wojnie światowej budynek przejęła szkoła muzyczna. Gmach wzniesiono w stylu neogotyckim. We wnętrzu do dzisiaj zachowana jest pięknie wyposażona neogotycka aula.

BUDYNEK OPERY ŚLĄSKIEJ

Budynek wzniesiono w latach 1899 - 1903 staraniem powstałego w 1899 roku Towarzystwa Budowy Domu Koncertowego według projektu architekta Aleksandra Boehma z Berlina, w stylu klasycystycznym. Pierwotnie budynek mieścił salę teatralną i koncertową. W 1927 roku przebudowano jego wnętrze w duchu ekspresjonizmu i historyzmu (sala teatralna) według projektu Hansa Poelziga. Po II wojnie światowej budynek stał się siedzibą Opery Śląskiej.

JEDYNY POMNIK ZNAJDUJĄCY SIĘ NA 12
PLACACH ŚRÓDMIEŚCIA (DLA
PORÓWNANIA NA PLACACH
PRZEDWOJENNYCH BYŁY 4 POMNIKI)

BARDZO ZNISZCZONA NAWIERZCHNIA
PLACU ZNAJDUJĄCA SIĘ WZDŁUŻ TORÓW
TRAMWAJOWYCH

Ryc. 4.19 Inwentaryzacja fotograficzna fragmentu placu Generała Władysława Sikorskiego (widok w kierunku południowo - wschodnim).

Plac Władysława Sikorskiego charakteryzuje się prostokątnym, symetrycznym rzutem. Główną osią kompozycyjną i funkcjonalną placu jest przechodzące przez plac przedłużenie ulicy Piastów Bytomskich. Ulica ta łączy plac z Rynkiem. Budynki znajdujące się wokół placu posiadają jednakową skalę i bardzo monumentalny oraz atrakcyjny detal architektoniczny, ponadto posiadają dość różnorodne i atrakcyjne funkcje. Zieleni wysoka rosnąca na placu jest zaniedbana i przypadkowa.

7. Plac Michała Wolskiego.

Plac Michała Wolskiego usytuowany jest 750 metrów od Rynku w kierunku południowo - zachodnim. Posiada nieregularną formę, kształtem przypominającą półokrąg o promieniu 60 metrów (maksymalne wymiary 70 x 100 metrów), (ryc. 4.20, 4.21, 4.22).

Na placu brak jest ciekawych otwarć widokowych. Plac też nie posiada żadnej osi kompozycyjnej. Jedynymi osiami, które istnieją na placu, są osie ulic Karola Miarki i Powstańców Warszawskich. Granice placu są bardzo nieczytelne i nieregularne. Od zachodu granicę placu stanowi przede wszystkim kładka piesza „zawieszona” nad ulicą Karola Miarki. Od północy plac ograniczony jest ulicą Kolejową przechodzącą w ulicę Karola Miarki. Od wschodu brzeg placu określają mury i granice terenów przemysłowo - składowych. Natomiast od południa formę placu precyzuje ogrodzenie wydzielające teren publiczny placu od terenów kolejowych.

Pod względem gabarytu i skali obiekty zlokalizowane wokół placu posiadają zróżnicowaną formę. Dominantą pozytywną jest widoczna z placu wieża zegarowa dworca PKP. Dominanta ta łączy układ placu z kolejnymi placami śródmieścia. Zabytkowe obiekty tworzące zachodnią granicę placu posiadają ciekawe architektonicznie narożniki, a ich detal architektoniczny jest równie wartościowy. Z kolei znajdujące się na północy powojenne bloki (w tym dwa wieżowce) pozbawione są detalu architektonicznego i negatywnie oddziałują na plac jako dominanty wysokościowe. Zdecydowanie najbardziej niekorzystnie na formę placu wpływają niczym nie ograniczone tereny przemysłowo - składowe, znajdujące się na wschodzie. Wysokie drzewa zlokalizowane wzdłuż znajdujących się na zachodzie terenów kolejowych optycznie podkreślają formę placu, wyraźnie zaznaczając granicę zmiany użytkowania terenów.

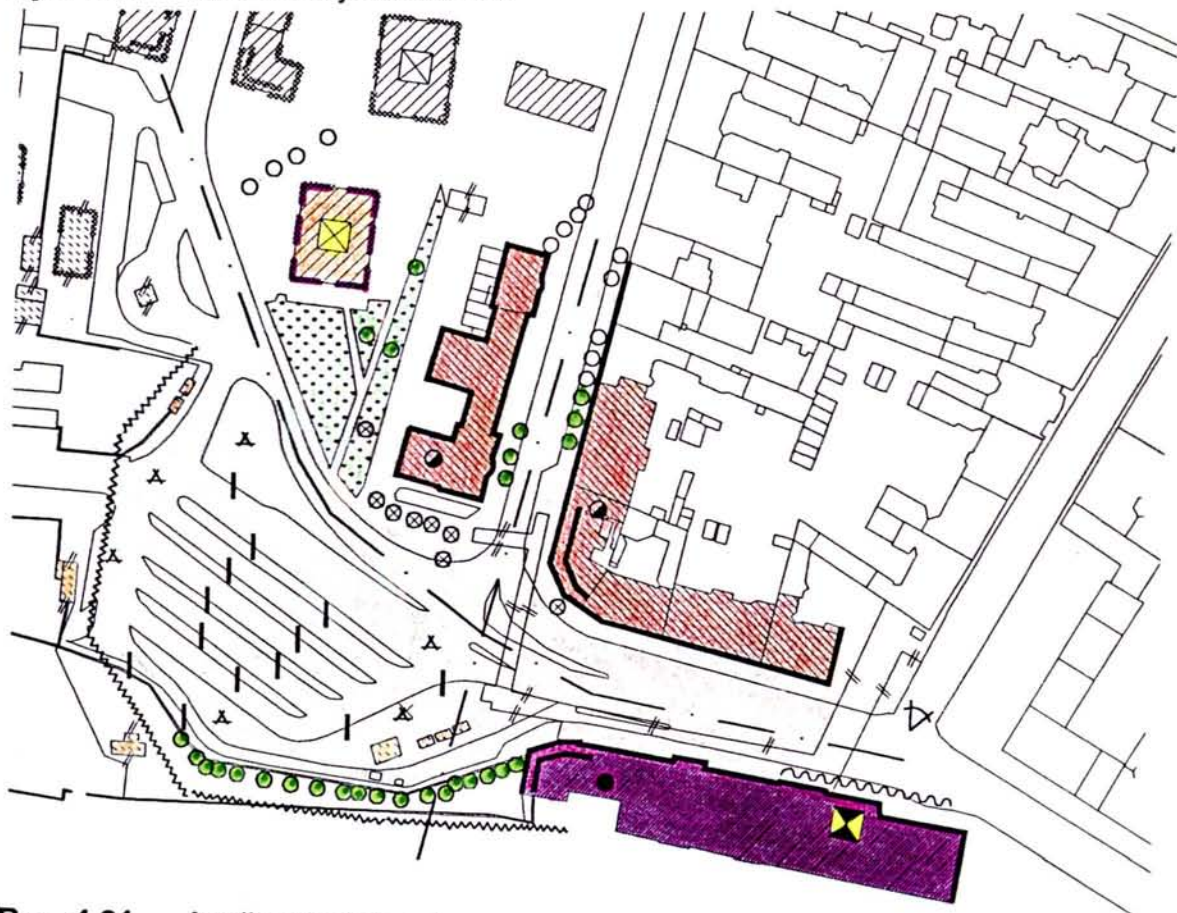
Płaszczyzna placu pełni funkcje miejskiego dworca autobusowego. Na jej powierzchni swoje przystanki posiadają wszystkie autobusy miejskie i międzymiastowe przebiegające przez centrum Bytomia. Znajdujący się dodatkowo przy samym placu dworzec kolejowy potęguje znaczenie placu jako najbardziej znaczącego węzła przesiadkowego w mieście. Wspomniane funkcje komunikacyjne uzupełniane są znajdującymi się na placu: przystankiem autobusów PKS-u oraz postojem taksówek. Z funkcjami komunikacyjnymi wiąże się przebiegająca przez plac trasa tranzytowa z Wrocławia w kierunku Katowic i Krakowa. Na samej płaszczyźnie usytuowane są parterowe przenośne kioski o funkcjach gastronomicznych i handlowych. Z kolei w parterach budynków bezpośrednio przylegających do placu dominują funkcje handlowe. Obiektem w całości usługowym, podporządkowanym funkcjom komunikacyjnym jest dworzec kolejowy.

Z racji ilości osób przyjeżdżających na plac oraz jego stycznego położenia do centrum Bytomia jego powierzchnia jest początkiem najważniejszego ciągu pieszego w mieście.

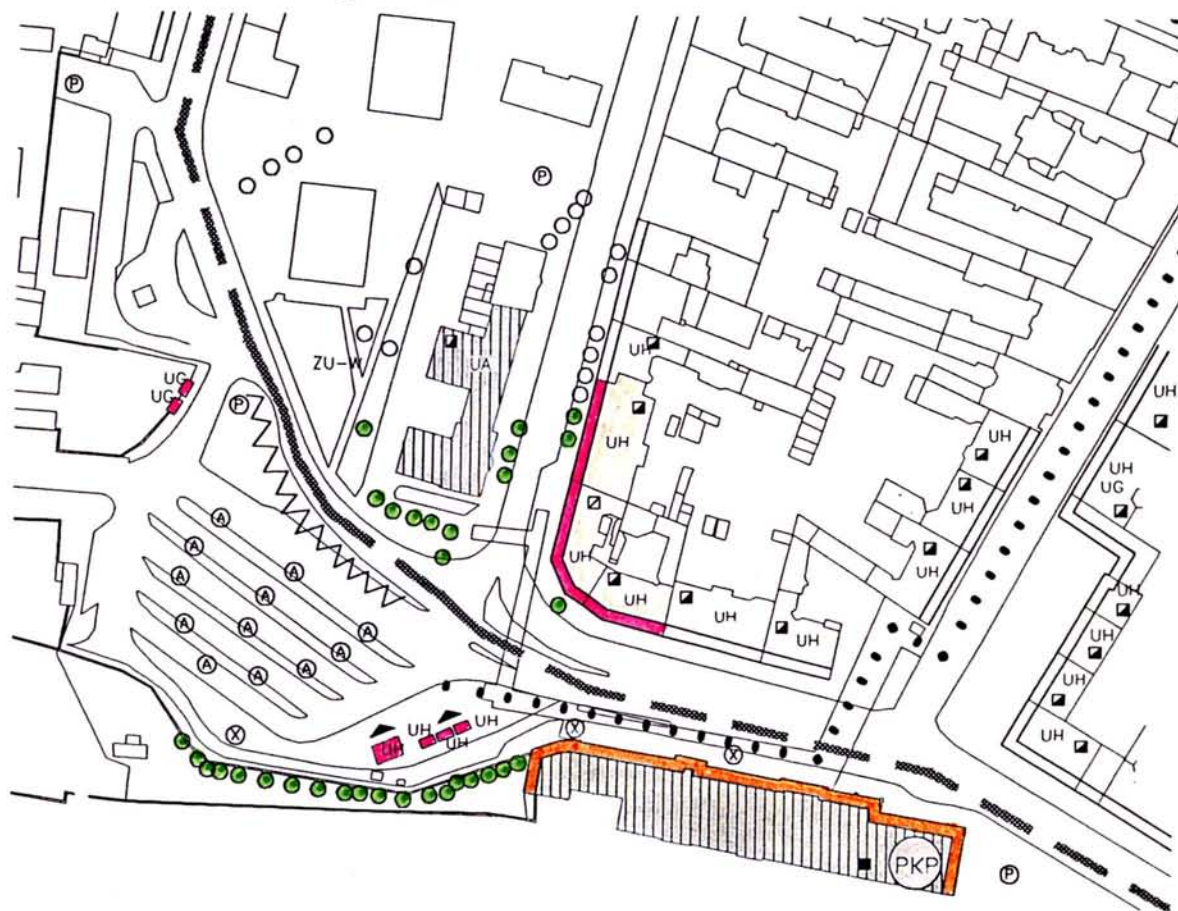
Prawie całodobowo toczy się na powierzchni placu życie związane z funkcjonującym węzłem transportowym i nasila się ono w określonych porach dnia. Przestrzeń ta, żyje specyficznym życiem dworca autobusowego. Znaczenie placu wynika głównie z faktu współdziałania dworca autobusowego z dworcem PKP i PKS oraz miejscem postoju taksówek.

Ryc. 4.20 Analiza fizjonomiczna.

Ryc. 4.21 Analiza funkcjonalna.

WYRAŹNY BRAK ZAMKNIĘCIA
WIZUALNEGO PLACU OD STRONY
POŁUDNIOWEJ I ZACHODNIEJ

DUŻA ILOŚĆ SUBSTANDARDOWEJ
ZABUDOWY USŁUGOWEJ ZNAJDUJĄCEJ
SIĘ WOKÓŁ PLACU

**BARDZO INTENSYWNA ARTERIA RUCHU
TRANZYTOWEGO PROWADZONEGO Z
GLIWIC W KIERUNKU KATOWIC,
ZAWĘŻONA W OBRĘBIE CENTRUM DO
DROGI DWUPASMOWEJ**

**DUŻA ILOŚĆ OSÓB, KTÓRE WRAZ Z
RYTMEM PRZYJEZDZAJĄCYCH
AUTOBUSÓW I ZALEŻNIE OD PORY DNIA
PRZEBYWAJĄ NA PLACU**

BARDZO ZRÓŻNICOWANA POD WZGLĘDEM
SKALI, DETALU, JAKOŚCI ARCHITEKTURA
ZNAJDUJĄCA SIĘ WOKÓŁ PLACU

Ryc. 4.22 Inwentaryzacja fotograficzna fragmentu placu Michała Wołskiego (widok w kierunku zachodnim).

Plac o dość rozległym rzucie i niewyraźnej granicy od strony zachodniej i południowej. Asfaltowa nawierzchnia placu jest wykorzystana jako węzeł autobusowy. Forma budynków zlokalizowanych wokół placu jest bardzo zróżnicowana pod względem stylów, skali i detali architektonicznych.

8. Plac Słowiański.

Plac Słowiański zlokalizowany jest 850 metrów od Rynku w kierunku północnym. Plac ten jest prostokątem o wymiarach 60 x 170 metrów (ryc. 4.23, 4.24, 4.25). Ze względu na kompozycję placu jego wschodnią i zachodnią granicę stanowią historyczne (przedwojenne) kamienice tworzące zwarte pierzeje zabudowy. Natomiast północną i południową granicą są przeważnie ogrodzenia i parkany różnorodnych przedwojennych willi. Historyczne zabytkowe budynki posiadają ciekawe detale architektoniczne, tworzą także najbardziej atrakcyjne narożniki placu. Płaszczyzna placu wydzielona jest z czterech stron jezdnią, jej rozplanowanie związane jest z główną osią kompozycyjną biegnącą z północy na południe wzdłuż ulic Stefana Czarnieckiego i Bolesława Chrobrego. Płyta urządzona jest jako zielony skwer, pośrodku którego stoi nieokreślonych kształtów monument. Plac Słowiański jest przestrzenią, która nosi znamiona reprezentacyjne, ale pod względem funkcjonalnym jest przede wszystkim miejscem rekreacji dla okolicznych mieszkańców. W północnej części placu znajduje się dość duży, wyposażony w różne urządzenia plac zabaw dla dzieci. Miejsce to swoją formą „wioski indiańskiej” odbiega od historycznego założenia reprezentacyjnego placu. Drugim elementem, który znacząco razi pod względem estetycznym jest znajdująca się na głównej osi w najbardziej na północ wysuniętym fragmencie placu stacja trafo. Forma układu zieleńców na płaszczyźnie placu podporządkowana została głównej osi kompozycyjnej.

Wysoka zieleń umieszczona dookoła placu podkreśla odrębność jego funkcji płaszczyzny jako zielonej enklawy usytuowanej pomiędzy dwoma szczelnie zabudowanymi pierzejami. Chodnikami wzdłuż granic placu przebiegają ciągi piesze o znaczeniu lokalnym.

Budynki zlokalizowane wokół placu posiadają funkcje mieszkaniowe. W nielicznych parterach znajdują się funkcje usługowe o znaczeniu lokalnym, wyjątek stanowi znajdująca się w południowo - wschodnim narożniku restauracja, która posiada znaczenie ogólnomiejskie. Wzdłuż wschodniej i zachodniej krawędzi płyty parkują samochody. Na płytę placu ludzie przychodzą, aby: posiedzieć na dworze - wśród zieleni, (której jest stosunkowo mało w mieście), wyprowadzić psy na spacer, małe dzieci z rodzicami przychodzą aby się pobawić w piasku i na huśtawkach, inni aby się tutaj spotkać ze swoimi rówieśnikami (młodzież i starsi). Nieco inne życie toczy się na obrzeżach (tzn. w pierzejach) gdzie zlokalizowane są pojedyncze punkty usługowe (sklepy itp.).

Ryc. 4.23 Analiza fizjonomiczna.

Ryc. 4.24 Analiza funkcjonalna.

JEDNOLITA POD WZGLĘDEM SKALI
ZABUDOWA,
PRZYJAZNA DLA CZŁOWIEKA SKALA
BUDYNKÓW

PLAC ZABAW DLA DZIECI OZYWIJAJĄCY
PRZESTRZEN PLACU ZE WZGLĘDU NA
FORME DYSHARMONIZUJĄCYCH
ZAGOSPODAROWANIEM PRZESTRZENNYM

ZIELEN POPRZERASTANA WYMAGAJĄCA
PRZERZEDZENIA I PIELĘGNACJI

NIETRAKCYJNA WIZUALNIE
NAPOMIETAZNA SIEC ENERGETYCZNA

ZYWOPIOT KORZYŚCINIE PODKREŚLAJĄCY
DŁUŻSZE PIERZĘJE PLACU

MAŁA ILOŚĆ ELEMENTÓW MAŁEJ
ARCHITEKTURY (LAWEK, KOSZY NA
ŚMIECI), BRAK OŚWIETLENIA TYPU
PARKOWEGO

WAŻNA OŚ KOMPOZYCYJNA ŁĄCZĄCA
PLAC Z HISTORYCZNYM ŚRODMIEŚCIEM

MAŁO ATRAKCYJNA ŚCIANA TWORZĄCA
POŁUDNIOWO - ZACHODNI NAROŻNIK
PLACU

ZANIEDBANE NAWIERZCHNIE PLACU

ATRAKCYJNY NAROŻNIK, INTERESUJĄCY
POD WZGLĘDEM DETALU
ARCHITEKTONICZNEGO, Z KORZYSTNĄ
DŁĄŻYCIĄ PLACU FUNKCJĄ W PARTERZE

Ryc. 4.25 Inwentaryzacja fotograficzna fragmentu placu Słowiańskiego (widok w kierunku północno - wschodnim).

Jest to plac o regulamnej formie i ostrowej kompozycji. W pierzejach placu przeważają funkcje mieszkalne z kilkoma lokalami usługowymi w parterach. Zwarte pierzeje zabudowy (wschodnia i zachodnia) tworzą III i IV kondygnacyjne kamienice o dość jednolitej historyzującej architekturze. Pierzeje te charakteryzują się przyjazną dla człowieka skalą. Zieleni zniżyająca się na placu jest poprzerasiana i wymaga przereźwienia. Najważniejszą osią kompozycyjną placu jest ulica Bolesława Chrobrego łącząca plac z historycznym śródmieściem.

9. Plac Akademicki.

Plac Akademicki położony jest 600 metrów od Rynku w kierunku północnym. Posiada regularny kształt - formą przypominający ściętą na końcach elipsę o wymiarach 110 x 70 m (ryc. 4.26, 4.27, 4.28).

Granicami placu ze wschodniej i zachodniej strony są zwarte pierzeje zabudowy z początku XX wieku. Natomiast na północy zamknięcie stanowi reprezentacyjny gmach Akademii Medycznej. Z kolei na południu plac „zamykany” jest przez zespół budynków odbiegających od reszty zabudowy niewielką skalą i charakterem. Najbardziej ciekawe narożniki znajdują się na południowo - wschodnim i północno - wschodnim narożniku placu, a najciekawszym zamknięciem widokowym jest znajdujący się na zakończeniu placu od strony północnej wspomniany już budynek Akademii Medycznej. Bardzo ciekawe pod względem detalu architektonicznego są budynki i arkady znajdujące się nad północnym zakończeniem ulic oplatających plac. Najbardziej niekorzystnie na formę placu oddziałują budynki tworzące jego południową granicę, przez swoje zaniedbanie i bardzo różny charakter formy stanowią jakby tymczasowe zamknięcie placu. Przez plac z południa, ku północy wzdłuż zachodniej pierzei przebiega ważny ciąg pieszy.

Płaszczyzna placu jest zielonym skwerem otoczonym z trzech stron ulicami. W jego centrum znajduje się bardzo wartościowa pod względem architektonicznym fontanna oraz symetrycznie do niej rozmieszczone dwa kwietniki. Elementy te znajdują się na głównej osi kompozycyjnej placu przebiegającej przez jego środek w kierunku północ - południe. Znajdująca się w centrum skweru fontanna jest ważnym miejscem, wokół którego latem gromadzi się wiele osób, a dzieci wykorzystują ją jako „mini - basen”.

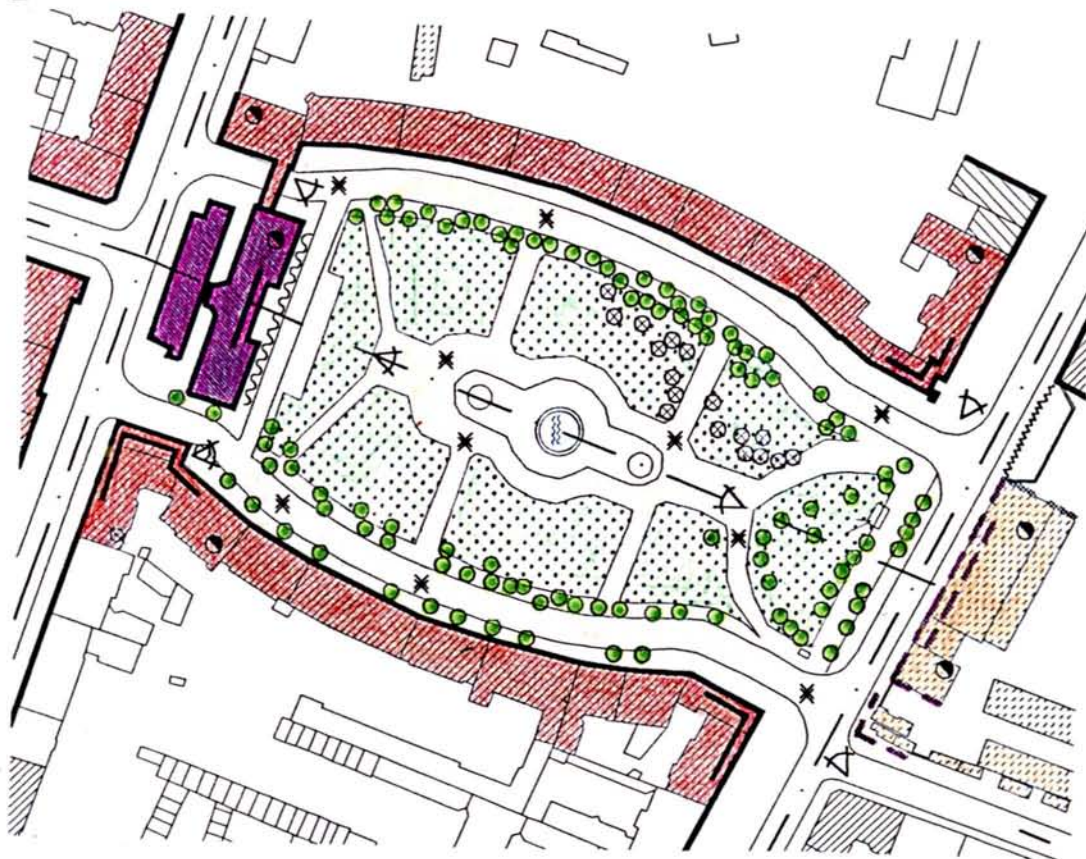
Drzewa zlokalizowane wzdłuż ulic wydzielających płaszczyznę korzystnie podkreślają jej formę i jednoznacznie określają jej kształt. Niestety większość znajdującej się na placu zieleni jest mocno zaniedbana.

Generalnie płyta placu jest miejscem wypoczynku i rekreacji dla osób zamieszkałych w okolicznych budynkach. Domy zlokalizowane wokół placu posiadają w przeważającej części funkcje mieszkaniowe. W parterach budynków znajdujących się w zachodniej pierzei usytuowane są funkcje usługowe. W większości są to sklepy o znaczeniu lokalnym. Budynkiem, który w całości jest usługowy i posiada znaczenie regionalne jest obiekt Akademii Medycznej. Wzdłuż wschodniej i zachodniej pierzei istnieje możliwość parkowania samochodów. Przy Akademii Medycznej znajduje się wydzielony parking. Przez większość dni w roku plac ten funkcjonuje jako miejsce wypoczynku starszych osób i spacerów matek z dziećmi. Nie ma na nim dzieci, które by się same bawiły, a starsi mieszkańcy w większości się znają. Ogólnie na jego powierzchni ludzie spotykają się i odpoczywają (m.in. grają w szachy i karty). Życie szczególnie ogniskuje się w pobliżu centralnie umieszczonej fontanny. Pierzeje mieszkaniowe w niewielkim

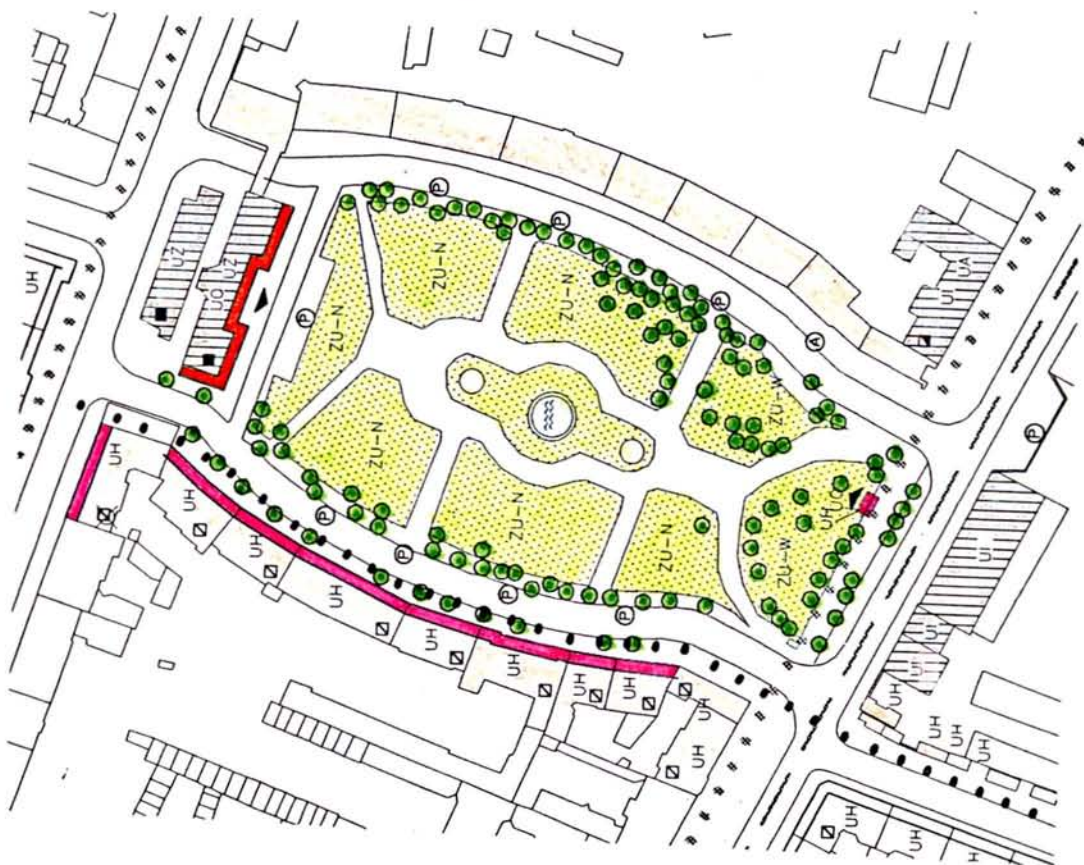
stopniu uzupełniane są sklepami o funkcjach podstawowych. W nocy plac jest przestrzenią opuszczoną przez ludzi, z nielicznym oświetleniem i autami parkującymi dookoła płyty.

Ryc. 4.26 Analiza fizjonomiczna.

Ryc. 4.27 Analiza funkcjonalna.

BUDYNEK AKADEMII MEDYCZNEJ (FILIA)
Jest jednym z najmłodszych obiektów znajdujących się przy placu. Powstał w latach 1922-1939 jako siedziba policji.

BUDYNEK AKADEMII MEDYCZNEJ (DAWNIEJ BUDYNEK POLICJI) JEST NAJWAŻNIEJSZĄ DOMINANTĄ KOMPOZYCYJNĄ PLACU

PODOBNA SKALA I FORMA BUDYNKÓW ZLOKALIZOWANYCH WOKÓŁ PLACU

ZANIEDBANA WYSOKA ZIELEŃ

DEFORMACJA NAWIERZCHNI PLACU PRZEZ LOKALIZACJĘ POD JEGO POWIERZCHNIĄ SCHRONU DLA POBLISKIEGO DAWNIEJSZEGO BUDYNKU PARTII - PZPR

PIERZEJE WYPEŁNIONE W PARTERACH USŁUGAMI PODSTAWOWYMI

DOMINANTA WYSOKOŚCIOWA - BUDYNEK
ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH DAWNIEJ
BUDYNEK PARTII

NISKA ZABUDOWA ODBIEGAJĄCA SKAŁĄ I
CHARAKTEREM KOMPOZYCJI PLACU I
ZLOKALIZOWANYCH WOKÓŁ NIEGO
OBIEKTÓW

Ryc. 4.28 Inwentaryzacja fotograficzna fragmentu placu Akademickiego
(widok w kierunku północnym).

Plac ten cechuje się regularną półkolistą formą o osiowej kompozycji. Pierzeje zaprojektowano w postaci bardzo podobnych pod względem detalu i formy kamienic o reprezentacyjnym charakterze. Zieleni znajdujących się w większości na płycie placu jest zaniedbana i poprzeraszana. Na płycie placu dominują nawierzchnie gruntowe i żwirowe.

10. Plac Wojska Polskiego.

Okolo 950 metrów od Rynku w kierunku północnym usytuowany jest plac Wojska Polskiego. Jest on placem o nieregularnych wymiarach (110 x 140 m) zbliżonych formą do prostokąta (4.29, 4.30, 4.31). Plac ten z trzech stron ograniczony jest ulicami, od południa ulicą Orłąt Lwowskich, od wschodu ulicą Janusza Kossaka, od północy ulicą Gallusa. Zachodnią pierzeję stanowi sześcioklatkowy blok mieszkalny. Na placu brakuje ciekawych narożników, zamknięć i detali architektonicznych. Negatywnymi dominantami zlokalizowanymi na placu są powojenne jedenastokondygnacyjne wieżowce. Najbardziej niekorzystnie na formę placu wpływa brak przestrzennie widocznych granic placu od południa, wschodu i północy.

Płaszczyzna placu urządzona jest jako miejsce rekreacji dla mieszkańców, przede wszystkim dla dzieci zamieszkujących okoliczne domy. Płaszczyzna tworzona jest przez trawniki, chodniki i place zabaw.

Drzewa rosnące na placu pełnią funkcje dekoracyjne, nie pełniąc przy tym żadnych funkcji kompozycyjnych. Na płaszczyźnie placu znajdują się piaskownice, karuzele oraz inne urządzenia zabaw, łącznie z boiskiem do siatkówki. Poza osiami ulic plac ten nie posiada żadnych osi kompozycyjnych.

Budynki zlokalizowane wokół placu mają funkcje mieszkalne. Wyjątek stanowi usytuowany w północno - wschodnim narożniku budynek usługowy o funkcjach kulturalnych i handlowych. Mimo, że przy północnej krawędzi placu znajduje się przystanek autobusowy skupiający wokół siebie ludzi, to w okolicy placu nie wytworzyły się wyraźnie widoczne ciągi piesze o określonych kierunkach, a ruch pieszy jest mocno rozproszony.

Zasadniczo nie jest to obszar, który posiada formę i żyje jak plac. Życie toczące się na jego powierzchni jest tak samo niezorganizowane jak i sam obszar placu. W szczególności jest ono dekoncentrowane przez elementy znajdujące się w jego przestrzeni. To obszar dla dzieci i młodzieży, nie ma na nim nawet ławek dla ludzi starszych. To raczej zagospodarowana przestrzeń międzyblokowa aniżeli plac.

Ryc. 4.29 Analiza fizjonomiczna.

Ryc. 4.30 Analiza funkcjonalna.

JEDYNY OBIEKT USŁUGOWY ZNAJDUJĄCY SIĘ NA PLACU

JEDYNA WYRAŹNIE ZARYSOWANA W PRZESTRZENI GRANICA PLACU

BARDZO ZRÓŻNICOWANA SKALA BUDYNKÓW

ZANIEDBANE ELEMENTY MAŁEJ ARCHITEKTURY

DROGA I CHODNIK STANOWIĄCE GRANICĘ PLACU OD STRONY POŁUDNIOWEJ

DOŚĆ PRZYPADKOWA POD WZGLĘDEM FORMY I KOMPOZYCJI ZIELEŃ ZNAJDUJĄCA SIĘ NA PLACU

Ryc. 4.31 Inwentaryzacja fotograficzna fragmentu placu Wojska Polskiego (widok w kierunku północno - zachodnim).

Plac Wojska Polskiego charakteryzuje się nieregularną, trudną do odczytania formą rzutu. Zlokalizowane wokół i na samym placu budynki posiadają różne skale. Obiekty te zrealizowane zostały w latach 70 i 80 XX wieku. Prawie wszystkie domy pełnią funkcje mieszkaniowe, a zielen i zagospodarowanie płyty placowej pełną funkcje rekreacyjne dla zamieszkałych w okolicy osób.

11. Plac Świętej Barbary.

Plac Świętej Barbary zlokalizowany jest 700 metrów na wschód od Rynku. Formą plac ten jest zbliżony do prostokąta o wymiarach 75 x 60 metrów (ryc. 4.32, 4.33, 4.34). Granice placu stanowią czterokondygnacyjne bloki mieszkalne z początku XX wieku. Budynek te tworzą ciekawe pod względem architektonicznym narożniki, ponadto pod względem formy, detalu i skali są bardzo podobne do siebie. Najbardziej niekorzystnie na formę placu oddziałują brak fragmentu pierzei w południowo - zachodnim narożniku. Płaszczyzna placu jest skwerem otoczonym z czterech stron ulicami. Drzewa zlokalizowane wokół i na samym skwerze korzystnie podkreślają jego formę, mimo iż cała zieleń łącznie ze wspomnianymi drzewami jest bardzo zaniedbana. W centrum skweru znajduje się piaskownica dla dzieci. Oprócz osi ulic plac nie posiada wyraźnych osi kompozycyjnych. Budynek znajdujące się wokół placu posiadają funkcje mieszkalne. Jedynym obiektem usługowym jest kiosk handlowy znajdujący się w południowej pierzei.

Ogólnie plac ten służy jako miejsce spotkań i rekreacji okolicznych mieszkańców, głównie dzieci, (których jest dużo). Plac wyraźnie ożywa w ciągu pogodnych dni. Życie „ogólnomiejskie” nie dociera na plac. Plac Świętej Barbary to typowy plac osiedlowy, gdzie wszyscy się znają.

Ryc. 4.32 Analiza fizjonomiczna.

Ryc. 4.33 Analiza funkcjonalna.

MAŁO ATRAKCYJNY DETAL
URBANISTYCZNY

ZANIEDBANA NAWIERZCHNIA GRUNTOWA

CHARAKTERYSTYCZNA ZABUDOWA
MIĘDZYWOJENNA BYTOMIA

INTERESUJĄCY DETAL
ARCHITEKTONICZNY NAROŻNIKA PLACU

Ryc. 4.34 Inwentaryzacja fotograficzna fragmentu placu św. Barbary (widok w kierunku południowo - wschodnim).

Plac św. Barbary cechuje prostokątna forma planu. Otoczony jest on z trzech stron zabudową mieszkaniową z okresu międzywojennego. Zlokalizowane wokół placu budynki, pod względem formy, skali i detali architektonicznych są bardzo podobne do siebie. Zielenią znajdującą się na placu jest zaniedbana. Płyta placu posiada nawierzchnię gruntową.

12. Plac Rodła.

Plac Rodła położony jest 1300 metrów od Rynku w kierunku północno - zachodnim. Formą plac przypomina prostokąt o wymiarach 55 x 90 metrów (ryc. 4.35, 4.36, 4.37). Z dwóch stron (północnej i zachodniej) otoczony jest blokami mieszkalnymi tworzącymi pierzeje. Z dwóch pozostałych stron granice placu wyznaczają ogrodzenia, od wschodu tereny Szpitala Górniczego, a od południa ogrodu klasztornego i kościoła. Niekorzystnie na formę placu oddziałują za blisko położona rozbudowana w latach 80-tych bryła Szpitala Górniczego. Płaszczyzna placu jest otoczona z czterech stron ulicami, posiada nawierzchnię gruntową. Funkcjonuje obecnie jako „dziki” parking służący pobliskiemu szpitalowi. Można też powiedzieć, że plac ten jest rodzajem „klepiska parkingowego”. Drzewa zlokalizowane wokół placu kompozycyjnie są związane z jego formą. Cała płyta, łącznie z zielenią, jest w złym stanie technicznym. W południowej części placu znajduje się dużych rozmiarów, ogrodzona płotem, stacja trafo. Główna oś kompozycyjna placu prowadzi z północy na południe i jest kontynuacją osi kompozycyjnej ogrodu klasztornego.

Budynki zlokalizowane wokół placu w przeważającej części posiadają funkcje mieszkaniowe. Wyjątek stanowi tworzący wschodnią granicę budynek Szpitala Górniczego. Z racji pełnionej specjalizacji obiekt ten posiada ważne znaczenie regionalne na terenie GOP-u.

Na samym placu brakuje zagospodarowania umożliwiającego przebywanie i odpoczywanie na nim ludzi, a funkcje parkingowe nie posiadają także właściwego sobie zagospodarowania. Nocą jest to przestrzeń opuszczona i można powiedzieć, że panuje na niej nastrój zdegradowanego i opuszczonego placu miejskiego.

Ryc. 4.35 Analiza fizjonomiczna.

Ryc. 4.36 Analiza funkcjonalna.

NIEWIDOCZNA, PRZESŁONIĘTA ZIELENIĄ
OŚ KOMPOZYCYJNA ŁĄCZĄCA
KOMPZYCJĘ PLACU Z ZAŁOŻENIEM
OGRODU PRZYKLASZTORNEGO ZAKONU
FRANCISZKANÓW

STACJA TRAFI

BRAK ELEMENTÓW MAŁEJ ARCHITEKTURY

PARKUJĄCE NA PLACU AUTA
PRZYCZYNIAJĄ SIĘ DO ZWIĘKSZENIA
UCZUCIA DESTRUKCJI JAKA DOKONAŁA
SIĘ NA PŁYTCIE PLACU

BARDOZO ZANIĘDZANA
PLACU NAWIERZCHNIA

BUDYNKI Z OKRESU MIĘDZYWOJENNEGO

WYRAŹNIE CZYTELNE PIERZEJE
PÓŁNOCNA I ZACHODNIA

Ryc. 4.37 Inwentaryzacja fotograficzna fragmentu placu Rodła (widok w kierunku północno - zachodnim).

Plac Rodła formą przypomina prostokąt obudowany z dwóch stron budynkami mieszkaniowymi z okresu międzywojennego. Pozostałe dwie pierzeje placu tworzą ogrodzone tereny: przykościelny i przy szpitalny. Plac Rodła posiada przyjazną, kameralną skalę odpowiadającą wymaganiom psychiki człowieka. Płytę placu stanowi bardzo zaniedbana nawierzchnia gruntowa.

3. PODSUMOWANIE ANALIZY

WPŁYW WARTOŚCI FIZJONOMICZNYCH NA ZNACZENIE PLACÓW

Omawiane w charakterystyce elementy takie jak forma płyty, forma pierzei, osie kompozycyjne, dominanty, punkty widokowe, zamknięcia widokowe, detal architektoniczny, nawierzchnie i zieleń, nie tylko że tworzą formę i obraz poszczególnego placu, ale wpływają też w znaczący sposób na jego znaczenie i rolę w mieście. Ponadto każdy z wymienionych elementów współtworzących plac oddziałuje na pozostałe elementy, a przede wszystkim oddziałuje w określony sposób na użytkowników.

Widoczne w układzie placu osie kompozycyjne nadają jego kompozycji czytelność i harmonię (plac Słowiański i plac Generała Władysława Sikorskiego). Z kolei dominanty pozytywne są elementami, które stanowią kulminację kompozycyjną. Pozwalają łatwiej zorientować się w przestrzeni miasta (wieże kościołów przy placach: Tadeusza Kościuszki, Klasztornym i Rynku). Przez użytkowników są one utożsamiane z placami, przy których się znajdują, same place nabierają przez to większego znaczenia. Kilka położonych obok siebie wieżowców może być nie tylko dominantami negatywnymi rozmieszczonymi wśród niskiej zabudowy, ale i kubaturami zmieniającymi skalę i charakter założenia placu (przykładem jest plac Wojska Polskiego i Michała Wolskiego).

Atrakcyjne pod względem architektonicznym narożniki są „zachętą” dla przechodniów, którzy wchodzić w ulice znajdujące się przy nich. W niektórych miejscach miasta (Rynek, plac Tadeusza Kościuszki) atrakcyjne narożniki są jednymi ze znaków wyznaczających (flankujących) najbardziej uczęszczane ciągi piesze. Podobną rolę w mieście odgrywają ciekawe zamknięcia widokowe, które wiążą kompozycję placu z innymi placami i przestrzeniami publicznymi miasta (Biblioteka Miejska przy placu Jana III Sobieskiego, budynek Akademii Medycznej przy placu Akademickim).

Zwarte pierzeje tworzą jednoznaczne granice placu, nadają mu wyraźny kształt i czytelną formę dla użytkowników (np.: plac Klasztorny, Rynek). Natomiast place pozbawione pierzei są trudne do sprecyzowania pod względem formy, ich granica często jest nieczytelna w przestrzeni (plac Michała Wolskiego i Wojska Polskiego).

W przypadku zagrożeń dotyczących pierzei placu można wymienić dwie niezwykle niekorzystne tendencje: pierwsza wynika z obecnie występujących presji inwestycyjnych, dotyczących zabudowy nowymi kubaturami większości wolnych działek, znajdujących się przy lub bezpośrednio na placu, (brak studiów fizjonomicznych odnośnie efektów przestrzennych może prowadzić do zasadniczej zmiany proporcji placu), a druga to zjawiska towarzyszące zaniedbaniom formy

placów. Pogarszanie się stanu technicznego budynków, utrata ozdobnych detali (wykuszy, hełmów, pomników), a nawet wyburzenia budynków (Rynek, plac Kościuszki), prowadzi do rozbicia formy ich pierzei.

Atrakcyjna forma budynków kształtuje reprezentacyjny charakter placu, ciekawe kompozycyjnie obiekty nadają placom bardziej ludzki („nie-totalny”) kształt i skalę (Rynek, plac Tadeusza Kościuszki, plac Słowiański). Szczególnym przypadkiem są obiekty monumentalne o dużej kubaturze i okazałej formie, które nadają placowi prestiż (budynek Opery przy placu Generała Władysława Sikorskiego, Muzeum Gómośląskie przy placu Jana III Sobieskiego). W odpowiednim otoczeniu dodają miejscu, w którym się znajdują powagi i znaczenia, podnoszą też rangę całego miasta. Można stwierdzić, że oddziaływanie tego typu obiektów jest silniejsze, gdy są one związane z wyraźnie widoczną osią kompozycyjną, a ich wyjście główne znajduje się na placu. Jednakże w przypadku obiektów o wysokiej wartości kompozycyjnej, ale w złym otoczeniu stwierdzić można, że obiekty te tracą swoją wartość estetyczną (budynek Dworca Kolejowego od strony placu Michała Wolskiego).

Pod względem kompozycyjnym szczególne zagrożenie dla formy płyty placu stanowią różnego rodzaju tymczasowe stragany i kioski. Elementami o podobnym negatywnym wyrazie są także reklamy, charakteryzujące się przypadkowym kształtem, gabarytem i jakością (plac Sobieskiego, Wolskiego). Także lokalizacja na powierzchniach placowych kubaturowych elementów infrastruktury technicznej takich jak: stacje trafo (plac Rodła), stacje przekaźnikowe, podstacje telefoniczne (plac Słowiański) oraz schrony wojskowe (plac Akademicki) w postaci kopców obsypanych ziemią z charakterystycznymi wieżyczkami komunikacyjno - wentylacyjnymi, pogłębiają uczucie chaosu i nieładu w kompozycji placu.

Bardzo źle wpływają na nastrój i charakter placu „wyrwy” po wyburzonych kamienicach, towarzyszy im poczucie tymczasowości i braku szacunku dla materialnej kultury (Rynek, plac Grunwaldzki, plac Tadeusza Kościuszki). Szczególnie źle oddziaływują niezabudowane powstałe na skutek wyburzeń ściany szczytowe i nie uprzątnięte sterty gruzu. Obiekty o niskim standardzie (zaniedbane) obniżają znaczenie placu, negatywnie oddziaływują jego życie, gdyż odstraszały swoim wyglądem ludzi. Szczególnie negatywnie na formę placów oddziaływują stacje trafo, które obniżają znaczenie placu jako przestrzeni szczególnej - specjalnie komponowanej w tkance miejskiej.

Zbyt duża ilość powierzchni zielonych, w stosunku do utwardzonych powoduje, że plac zatracą swoją funkcję i formę, staje się przez to nieczytelny (Rynek). Jednym z przejawów takiego stanu jest realizacja na placu zbyt wąskich ścieżek, na których nie da się ustawić nawet ławek.

Istniejąca na placu zieleń wysoka w postaci drzew jest bardzo ważnym elementem kompozycyjnym, bo może albo podbudowywać kompozycję placu, albo ją rozbijać. W niektórych przypadkach drzewa w szpalerze mogą nawet tworzyć wyraźną krawędź placu (plac Michała Wolskiego).

Większe powierzchnie, oprócz lepszej penetracji słońca, przy nawierzchni utwardzonej dają możliwość zmienności funkcji płyty placowej (plac Jana III Sobieskiego i Grunwaldzki). Ich płyta może być różnorodnie wykorzystywana w zależności od potrzeb miasta i ludzi w nim zamieszkujących, w ten sposób zmienia się rola i ranga placu. Dobrze urządzone nawierzchnie starych placów w tym utrzymane nawierzchnie brukowe, nadają placowi znaczenia autentyzmu, podkreślają historyczność i wiarygodność danego miejsca (plac Grunwaldzki i Klasztorny).

Płaszczyzny zielone o regularnych podziałach (plac Akademicki, Słowiański i św. Barbary) podkreślają kompozycję placu jako całego założenia (ścian i podstawy). Natomiast nieregularny podział placu (w przypadku placów Bytomia) często wynika z komponowania płyty przez przedłużenie osi ulicznych wpadających na plac (Tadeusza Kościuszki).

Nie wydzielenie płyty lub jej nie zagospodarowanie (plac Grunwaldzki, Rodła i Jana III Sobieskiego) prowadzi do stopniowego zajęcia płaszczyzny placu na parking lub inne funkcje komunikacyjne typu przystanek autobusowy, postój taksy itp. Wysoki standard zagospodarowania płyty placowej (plac Tadeusza Kościuszki i Akademicki) jest bardzo ważny, ponieważ ludzie nie lubią przebywać w miejscach o niskim standardzie (plac Rodła, Św. Barbary, Klasztorny). Generalnie ludzie unikają miejsc, które „upadają” i niszczej. Przestrzenie takie postrzegane są jako niebezpieczne. Podobnie oddziałują place zbyt małe i wąskie, w tym place mocno zacienione (plac Klasztorny). Najczęściej takie place są miejscami, które nie żyją intensywnie w mieście, a brak słońca wydaje się istotną przeszkodą, dla której ludzie nie przebywają na placu lub niechętnie przychodzą na jego powierzchnię (plac Klasztorny i św. Barbary).

WPŁYW FUNKCJI NA CHARAKTER PLACÓW

Różnorodne funkcje pierzei i różnorodne funkcje płyty placu oraz ilość, rodzaj, rozmieszczenie i ranga poszczególnych funkcji pierzei, podobnie jak i elementy budujące formę placu znacząco wpływają na jego charakter. Przeprowadzona charakterystyka placów pozwoliła na rozpoznanie niektórych związków pomiędzy wymienionymi elementami, a znaczeniem placu w mieście. W szczególności przyczyniła się do określenia wpływu funkcji na charakter placu.

Wszystkie pierzeje mieszkaniowe zlokalizowane wokół placu nadają mu charakter lokalny i powodują, że płyta placu często użytkowana jest jako miejsce

zabaw dla dzieci. Nie zmienia tego nawet fakt istnienia w pierzejach jednej, czy dwóch funkcji usługowych w parterach (plac Słowiański, Rodła i Św. Barbary). Można stwierdzić, iż wraz ze zwiększającą się ilością funkcji usługowych zlokalizowanych w parterach otaczających plac budynków (plac Grunwaldzki, Rynek, Plac Tadeusza Kościuszki, Jana III Sobieskiego) wzrasta znaczenie placu w mieście i jego strukturze funkcjonalnej. Zdecydowanie wyższą rangę placu wprowadzają funkcje gastronomiczne typu kawiarnia, czy restauracja (plac Słowiański, Tadeusza Kościuszki, Rynek). Usługi gastronomii w postaci kiosków ze stolikami na płycie placu są miejscem chwilowego wytchnienia na jego płaszczyźnie (Rynek, plac Tadeusza Kościuszki, plac Słowiański), nadają one płaszczyźnie wyższą rangę. Natomiast usługi gastronomii bez stolików są jedynie miejscem pośpiesznego jedzenia, gdzie człowiek nie zatrzymuje się na dłużej. Można też powiedzieć, iż nie wpływają one na podniesienie znaczenia placu. Mało atrakcyjne funkcje handlu nie mają większego wpływu na życie placu, odwiedzane są wyłącznie przez okolicznych mieszkańców, nadają placowi istotne znaczenie na szczeblu lokalnym (plac Akademicki i Władysława Sikorskiego oraz Św. Barbary).

Wymiar i charakter lokalny nadają placowi wszelkiego rodzaju place zabaw dla dzieci zlokalizowane na płaszczyźnie placu (przykładem może być plac Słowiański i Św. Barbary).

Na uwagę zasługują funkcje kultury, które podnoszą prestiż placu nadając mu wyższą jakość (plac Jana III Sobieskiego, Władysława Sikorskiego, Rynek). Z obserwacji autora wynika, iż powinny one częściej wychodzić swoim życiem (np.: przedstawieniami) na płaszczyznę placu. Ogólnie wszystkie funkcje o znaczeniu regionalnym nadają placowi wyższą rangę (Rynek, plac Tadeusza Kościuszki, Jana III Sobieskiego, Władysława Sikorskiego, Akademicki, Klasztorny).

Dość osobliwie na charakter placów oddziałują zlokalizowane przy nich usługi oświaty, które budują ciekawą formę pierzei, aczkolwiek sprawiają, że sam plac jest wyciszony, mimo iż funkcje te mogłyby coś znaczyć dla płaszczyzny placu (plac Klasztorny, Słowiański). Podobny charakter nadają placowi usługi zdrowia, które również nie ożywiają płyty placowej (plac Akademicki, Słowiański, Rodła), a wymagają jednocześnie dużej ilości parkingów, które stanowią uciążliwość dla jego życia.

Ruch komunikacyjny o znaczeniu regionalnym i międzymiastowym (place Michała Wolskiego i Jana III Sobieskiego) jest uciążliwy, ale wykorzystywany w postaci węzła przesiadkowego może być istotnym miejscem w ożywianiu śródmieścia. Jednocześnie ruch samochodowy (plac Grunwaldzki, Rynek i Jana III Sobieskiego) blokuje możliwość wyjścia funkcji na płaszczyznę placu, odcinając płaszczyznę od funkcji jego pierzei. Bardzo intensywny ruch samochodowy (plac Michała Wolskiego) może nawet zupełnie odciąć płytę od budynków i zlokalizowanych w ich parterach

funkcji. Ruch tramwajowy, podobnie jak intensywny ruch samochodowy uniemożliwia wyjście niektórych funkcji na płytę placu. Wprowadza konieczność zachowania przez przechodniów ciągłej ostrożności związanej z przejeżdżającymi tramwajami (plac Generała Władysława Sikorskiego, Tadeusza Kościuszki).

Lokalizacja pojedynczych funkcji usługowych w przeciwnych pierzejach (plac Słowiański) jest czynnikiem wpływającym na „prowokowanie” ruchu ludzi w poprzek płyty placowej. Niezależnie od tego faktu istniejące w danej pierzei funkcje usługowe (plac Akademicki, Słowiański) animują ruch pieszcy wzdłuż zajmowanej granicy. Z drugiej strony istnieje wzajemna zależność lokalizacji funkcji handlowych w pobliżu intensywnych ciągów ruchu pieszego (plac Akademicki). Z obserwacji placu Grunwaldzkiego i placu Tadeusza Kościuszki wynika, iż ciągi piesze o znaczeniu ogólnomiejskim wpływają na wzrost znaczenia placu przez fakt, iż stymulują powstawanie usług o znaczeniu ogólnomiejskim.

Na tle przeprowadzonych rozważań dotyczących placów Bytomia we współczesnym życiu tego miasta rysuje się także kilka niekorzystnych tendencji, wpływających na znaczenie funkcjonalne placów. Większość przekształceń powierzchni placowych prowadzących w efekcie do „monofunkcji” placu stwarza dla jego życia zagrożenie. Szczególnie wprowadzenie nadmiernej ilości samochodów (m.in. wskutek ruchu tranzytowego) w przestrzeń placu lub zmiana jego powierzchni w węzeł komunikacyjny, w tym podporządkowanie przestrzeni placowych wymogom i parametrom komunikacji, prowadzą do zmniejszenia znaczenia placu jako przestrzeni publicznej. W końcowym efekcie prowadzi to likwidacji powierzchni placowych na rzecz powierzchni komunikacyjnych (plac Jana III Sobieskiego).

Diametralna zmiana sposobu użytkowania placu, między innymi przez wykorzystanie go wyłącznie jako miejsca handlu, jest równie niekorzystna. Intensywne wypełnienie płyty placu stalowymi straganami funkcjonującymi jako targowisko prowadzi do zdominowania istniejącego układu przestrzennego obiektami i funkcjami tymczasowymi. Innymi przykładami obniżania znaczenia funkcjonalnego placów są:

- zmiana reprezentacyjnego skweru w plac zabaw (plac Słowiański),
- wykorzystywanie placu przykościelnego wyłącznie jako parking i miejsca postoju taksówek (plac: Grunwaldzki, Klasztorny, Kościuszki - Taxi),
- transformacja miejsca festynów, targów, manifestacji w parking i dworzec autobusowy (plac Jana III Sobieskiego),
- przemiana placu w węzeł tramwajowy (plac Generała Władysława Sikorskiego),
- likwidacja funkcji kulturalnych (wyburzenie kina Świt, likwidacja kina Jutrzenka),
- likwidacja budynków administracji państwowej i przeniesienie ich poza centrum.

To działania, które charakteryzują politykę przestrzenną zagrażającą przestrzeniom publicznym. Pozostając jednocześnie historycznym dowodem antyurbanizacji śródmieścia Bytomia, które w latach 80-tych „zaowocowało” wyludnieniem śródmieścia oraz zapaścią jego przestrzenno - funkcjonalnej struktury.

1. ZAKRES I KRYTERIA OCENY 12 WYBRANYCH PLACÓW

Dla czytelnego pokazania wyników analiz wykonanych dla poszczególnych placów opracowano tabelę zbiorczą (tab. 5.1), w której przyjęto sześć grup czynników określających znaczenie poszczególnych placów w mieście. Do tych czynników zaliczono: lokalizację i dostępność placu, charakter funkcjonalny, znaczenie historyczne i charakter współczesnych przemian, układ przestrzenno - kompozycyjny i wartości estetyczne, dynamikę życia publicznego oraz nastrojów miejsca.

I. Pierwszą grupę stwarza lokalizacja i dostępność placu w „organizmie” miejskim. W tej grupie zagadnień znaczenie odgrywają: położenie względem centrum miasta mierzone odległością od Rynku, dostępność placu ze środków komunikacji masowej, dostępność indywidualnym samochodem z nieznaczną odległością placu od miejsca parkowania. Ważnym jest, aby plac pozbawiony był jednocześnie uciążliwości (hałasu, spalin, korków) wynikających z intensywnego ruchu samochodowego i aby pieszy mógł bezpiecznie dostać się na płaszczyznę placu (na co wpływ ma między innymi segregacja ruchu kołowego i pieszego). Duże znaczenie dla użytkownika ma szersze otoczenie placu (w jakim miejscu się znajduje) i rodzaj tkanki urbanistycznej go otaczającej - nazwana oceną atrakcyjności otoczenia i sąsiedztwa placu.

II. Druga grupa czynników wpływających na znaczenie placu w mieście dotyczy jego charakteru funkcjonalnego. Generalnie różnorodność funkcjonalna, koncentracja funkcji o charakterze ogólnomiejskim (w tym jakość usług), różnorodność funkcji płyty placu, jej standard zagospodarowania, a także okresowa zmienność funkcji płaszczyzny placu powodują, wzrost znaczenia danego placu w mieście.

III. Trzecia grupa zagadnień obejmuje znaczenie placu wynikające z jego historii i charakteru współczesnych przemian. Dla roli jaką odgrywa plac w mieście istotnym pozostaje, czy jest on historycznym założeniem miejskim i w jakim okresie ukształtowano jego formę. Dla mieszkańców i turystów ważny jest również fakt występowania na placu cennych obiektów zabytkowych miasta, a także występowanie na jego powierzchni miejsc „pamięci i tożsamości” miasta. Istotna jest historia najnowsza miasta, w tym zmiany jakie zachodzą w przestrzeni placu: czy jego wartość przestrzeni się obniża, czy plac w tym okresie utracił jakieś istotne wartości np. wyburzone i zniszczone trwałe budynki i jak cenne były to obiekty.

IV. Istotny wpływ na znaczenie placu w mieście ma jego układ przestrzenno - kompozycyjny oraz wartości estetyczne. Wkomponowanie w strukturę przestrzeni publicznych śródmieścia, przyjazna człowiekowi skala i proporcje, urozmaicona forma

pierzei (w tym atrakcyjne bryły i architektura budynków), ciekawy detal architektoniczny pojedynczych obiektów (hełmy, wykusze, ryzality, podcienie, lukarny, obramienia okienne), uzupełniane ciekawą formą płyty wraz z jej detalami małej architektury i zakomponowanej zieleni, tworzą grupę zagadnień silnie wpływających na znaczenie placu w mieście.

V. Na znaczenie placu w życiu publicznym miasta ma wpływ dynamika życia toczącego się na obszarze miasta, ilość godzin aktywnego życia nazywana „tętnem życia placu”, duża ilość osób korzystających z placu, obsługa różnych wiekowo grup.

VI. Duży wpływ na znaczenie placu w mieście mają zagadnienia psychologiczne, szczególnie oddziaływanie placu na psychikę jego użytkowników: nastrój, atmosfera i klimat placu w połączeniu z symboliką jego miejsca lub obiektów. Także standard mieszkań i zabudowy wokół placu budują pożądaną oprawę placu jako miejsca, która powinna być uzupełniana poczuciem bezpieczeństwa.

Dla porównania ocen w tabeli zastosowano metodę prof. Barbary Bartkowicz polegającą na przyjęciu 5 -stopniowej uproszczonej punktacji. Według tej metody wyróżniono: cechy szczególnie korzystne (++), cechy korzystne (+), cechy przeciętne (+-), cechy niekorzystne (-), cechy szczególnie niekorzystne (--), odnotowano także fakt, iż dana cecha nie występuje.¹ Użyta w tabeli uproszczona skala ocen nie odzwierciedla wszystkich problemów zagadnienia, pozwala jednak na dokonanie uogólnionych porównań i podsumowań. Przeprowadzone na końcu zsumowanie ocen szczególnie korzystnych (++), z korzystnymi (+) oraz cech przeciętnych (+-) z niekorzystnymi (-) i szczególnie niekorzystnymi (--) zamieszczono z prawej strony i u dołu tabeli. Sumy te dają uogólnioną (uproszczoną) ocenę klasyfikacji badanych placów. Zsumowanie oceny w poziomie umożliwia charakterystykę poszczególnych cech i ich wartości w śródmieściu. Natomiast zsumowanie oceny w pionie pozwala uogólnić ocenę znaczenia placu i porównać ją z innymi placami śródmieścia. Dodatkowym efektem przedmiotowej analizy są propozycje działań, które mogą wpłynąć pozytywnie na wzrost wybranego znaczenia przestrzeni publicznych w mieście.

Szarym szrafem w poszczególnych kategoriach oceny wyróżniono te place, które ze względu na swe położenie, funkcję i formę powinny uzyskać wyższą ocenę w danej kategorii. W ten sposób powstały dwie grupy placów o wyższej i niższej spodziewanej ocenie w każdej kategorii.

¹ Bartkowicz B.: „Wpływ funkcji wypoczynku na kształtowanie struktury przestrzennej miast”. Monografia 33, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 1985, s. 82-83.

IV ZNACZENIE PRZESTRZENNO – KOMPOZYCYJNE I WARTOŚCI ESTETYCZNE	Rynek	Pl. Kościuszki	Pl. Klasztorny	Pl. Grunwaldzki	Pl. Sikorskiego	Pl. Sobiekiego	Pl. Wojskiego	Pl. Akademicki	Pl. Słowiański	Pl. Rodła	Pl. Św. Barbary	Pl. Woj. Pol.	Ilość poszczególnych ocen					Suma ocen	Rodzaje możliwych działań [ilość]						
													●	⊕	⊗	⊖	○								
NAZWA PLACU – OCENA													++	+	+/-	-	○								
KRYTERIA OCENY																									
1) Wkomponowanie w s strukturę przestrz. publicznych śródmieścia	●	●	●	●	●	●	⊖	⊕	⊕	⊖	⊖	○	+++	+2		-3	-1	+8, -4	Uczytelnienie powiązań kompozycyjnych – osi, otwarć widokowych, dominant. [6]						
2) Skala i proporcje placu	⊕	⊕	●	●	●	●	⊖	●	●	●	●	○	+++	+2		-1	-1	+10, -2	Zmiana proporcji placu w przypadkach możliwych do realizacji. [2]						
3) Forma pierzei (bryły, architektura budynków)	⊕	●	●	⊕	●	⊕	○	⊕	●	⊕	⊕	○	+++	+6			-2	+10, -2	Realizacja nowych, wzgl. Podkreślenie obiektów o znaczącej formie. [4]						
4) Forma płaszczyzny placu (zieleni, pomniki, fontanny, mała arch.)	⊗	●	⊕	⊖	⊗	⊗	⊖	●	⊕	○	⊗	⊗	+++	+2	+4	-3	-1	+4, -8	Staranny dobór elementów małej architektury. [8]						
5) Detal architektoniczny budynków	●	●	⊕	⊕	⊕	⊕	⊖	⊕	●	⊕	⊕	○	+++	+7		-1	-1	+10, -2	Odbudowa rozebranych wykuszów, helmów, zwrócenie szczególnej uwagi na detal architektoniczny. [2]						
Ilość poszczególnych ocen: ●	++2	++4	++3	++2	++3	++2		++2	++2	++1	++1														
+⊕	+2	+1	+2	+2	+1	+2		+3	+3	+2	+2														
+⊗	+1				+1																				
⊖				-1		-1				-1	-1														
○							-1			-1															
Znaczenie uogólnione	+4	+5	+5	+4	+4	+4		+5	+5	+3	+3							+33							
– zsumowanie oceny klasyfikacji	-1			-1	-1	-1		-5	-5	-2	-2								-18	[22]					
Ilość kategorii pożądanych działań	2			2	1	1	5	1	1	2	2	5													

V ZNACZENIE W ŻYCIU PUBLICZNYM MIASTA	Rynek	Pl. Kościuski	Pl. Klasztorny	Pl. Grunwaldzki	Pl. Sikorskiego	Pl. Sobiekiego	Pl. Wojskiego	Pl. Akademicki	Pl. Słowiański	Pl. Rodła	Pl. Św. Barbary	Pl. Woj. Pol.	Ilość poszczególnych ocen					Suma ocen	Rodzaje możliwych działań [ilość]					
													●	⊕	⊗	⊖	○							
NAZWA PLACU – OCENA													++	+	+/-	-	○							
KRYTERIA OCENY																								
1) Tętno życia placu	●	●	⊗	⊗	●	●	●	⊕	⊗	⊖	○	⊖	+++	+1	+3	-2	-1	+6, -6	Wprowadzenie funkcji ożywiającej płytę placu. [7]					
2) Ilość osób korzystających z placu	●	●	⊕	●	●	●	●	⊕	⊗	○	⊗	○	+++	+2	+2		-2	+8, -4	J.W. [6]					
3) Obsługa różnych grup wiekowych	⊗	⊕	-	-	⊕	⊕	-	⊗	⊕	-	-	●	+++	+4	+2			+5, -2	Kształtowanie różnych fragm. placu z myślą o różnych użytkownikach. [1]					
Ilość poszczególnych ocen: ●	++2	++2		++1	++2	++2	++2		++2			++1												
+⊕		+1		+1	+1	+1		+2	+1															
+⊗	+1		+1	+1				+1	+2		+1													
⊖										-1	-1													
○										-1	-1													
Znaczenie uogólnione	+2	+3	+1	+1	+3	+3	+2	+2	+1			+1							+19					
– zsumowanie oceny klasyfikacji	-1		-1	-1				-1	-2	-2	-2	-2							-12	[14]				
Ilość kategorii pożądanych działań	3		2	1					2	2	2	2												

VI ZNACZENIE W TWORZENIU NASTROJU MIEJSCA	Rynek	Pl. Kościuski	Pl. Klasztorny	Pl. Grunwaldzki	Pl. Sikorskiego	Pl. Sobiekiego	Pl. Wojskiego	Pl. Akademicki	Pl. Słowiański	Pl. Rodła	Pl. Św. Barbary	Pl. Woj. Pol.	Ilość poszczególnych ocen					Suma ocen	Rodzaje możliwych działań [ilość]				
													●	⊕	⊗	⊖	○						
NAZWA PLACU – OCENA													++	+	+/-	-	○						
KRYTERIA OCENY																							
1) Nastrój placu	⊗	●	●	⊗	⊗	⊗	⊗	●	●	⊖	⊗	⊖	+++		+5	-3		+4, -8	Rozdzielenie kolizyjnych funkcji, wydobycie atrakcyjności formy placu (kolorystyka itp.). [8]				
2) Symbolika placu	●	⊕	●	●	⊕	⊕	●	⊕	⊕	⊗	⊗	-	+++	+5	+2			+9, -2	Realizacja małej architektury tak, aby identyfikowała dany plac. [6]				
3) Poczucie bezpieczeństwa	⊗	⊕	⊕	⊖	⊕	●	●	⊕	⊗	⊖	○	⊖	+++	+3	+2	-3	-2	+5, -7	Oświetlenie placu, realizowanie funkcji permanentnie czynnych. [7]				
4) Standard zabudowy wokół placu	⊖	⊕	⊕	⊕	⊗	⊗	⊕	●	●	⊕	⊖	●	+++	+2	+1	-4	-2	+5, -7	Podniesienie standardów i jakości mieszkań. [7]				
Ilość poszczególnych ocen: ●	+++1	+++1	+++2	+++1		+++1	+++2	+++2	+++2			+++1											
+⊕		+2			+2	+1	+1	+2	+1	+1													
+⊗	+2			+1	+2	+1			+1	+1	+2												
⊖	-1	-1		-1		-1	-1			-2	-1												
○			-2	-1							-1												
Znaczenie uogólnione	+1	+3	+2	+1	+2	+2	+3	+4	+3	+1	+1	+1							+23				
– zsumowanie oceny klasyfikacji	-3	-1	-2	-3	-2	-2	-1	-1	-1	-3	-4	-2							-24	[22]			
Ilość kategorii pożądanych działań	3	1	2	4	3	3	1		1	3	4	3											
OCENA KOŃCOWA																							
Znaczenie uogólnione	+21	+25	+14	+11	+20	+19	+8	+21	+17	+6	+6	+6											
– zsumowanie oceny klasyfikacji	-7	-3	-12	-15	-7	-9	-16	-5	-9	-18	-16	-15											
Ilość kategorii pożądanych działań	15	6	10	15	6	10	14	2	6	11	12	12											

OZNACZENIA:

●++ Cecha szczególnie korzystna

⊕+ Cecha korzystna

⊕+- Cecha przeciętna

⊖- Cecha niekorzystna

○- Cecha szczególnie niekorzystna

- Cecha nie występuje

□ Place wymagające działań

■ Grupa placów o spodziewanej wyższej ocenie

2. ZNACZENIE WYNIKAJĄCE Z LOKALIZACJI I DOSTĘPNOŚCI

Istotną cechą, która wpływa na znaczenie danego miejsca w mieście jest jego położenie (tabela 5.1). Połączenie z całym organizmem miejskim w dużym stopniu wpływa na możliwości funkcjonalne danego obszaru. Ocena dostępności placów obejmowała swoim zakresem dostępność dla mieszkańców śródmieścia poruszających się po nim pieszo (mierzoną odległością od Rynku), dostępność dla mieszkańców całego miasta oraz mieszkańców GOP-u przyjeżdżających do Bytomia środkami komunikacji masowej i indywidualnymi samochodami. W ocenie tabelarycznej znaczenia wynikającego z położenia placu zastosowano 6 kategorii oceny: dostępność ze środków komunikacji masowej, dogodność parkowania w pobliżu lub na placu, dogodność położenia względem węzłów komunikacji zbiorowej (dworca kolejowego i autobusowego), segregację ruchu kołowego od pieszego, odległość do Rynku, uciążliwość komunikacji samochodowej. Ocena dogodności położenia obejmowała także: rozpoznanie jakości sąsiedztwa zabudowy mieszkaniowej, usługowej i przemysłowej znajdującej się w niedalekiej odległości od placu.

Według przyjętej punktacji zdecydowanie najlepszą dostępność ze środków komunikacji masowej wykazują place położone na obrzeżach ścisłego centrum (plac Michała Wolskiego, Generała Władysława Sikorskiego i Jana III Sobieskiego). Place te pełnią funkcje węzłów przesiadkowych, dodatkowo pomiędzy sobą wyznaczają najlepiej skomunikowaną wewnętrzną strefę śródmieścia zawierającą się między placem Grunwaldzkim, placem Klasztornym, placem Tadeusza Kościuszki i Rynkiem. Przeważająca większość placów (9 z 12) jest stosunkowo dobrze dostępna ze środków komunikacji masowej. Świadczy to o fakcie, iż place śródmieścia są dobrze dostępne dla ludzi przyjeżdżających z zewnątrz do centrum. Z obserwacji autora wynika, że ze względu na wagę tego czynnika w generowaniu przepływających potoków ruchu pieszego, na terenie centrum należy dodatkowo przemieścić niektóre przystanki autobusowe w bezpośrednie sąsiedztwo placów. Dodać należy, iż tego typu działania w przypadku placu Akademickiego są zgodne z wnioskami zawartymi w opracowanym na potrzeby miasta Studium Sanacji Ruchu dla Śródmieścia Bytomia.²

W przypadku dostępności pieszej najbardziej dostępne są place położone na terenie średniowiecznego i historycznego - tradycyjnego miasta XIX wiecznego (Rynek, plac Grunwaldzki, plac Klasztorny, plac Tadeusza Kościuszki, plac Władysława Sikorskiego, plac Jana III Sobieskiego). Wśród nich najbardziej dogodne położenie posiadają place najstarsze, najbardziej centralnie położone (Rynek, plac Grunwaldzki, plac Klasztorny). Elementem, który odzwierciedla te relacje jest odległość

² Z tabeli wynika, iż na tle innych kryteriów fakt dostępności ze środków komunikacji masowej nie jest decydującym czynnikiem w końcowej ocenie dostępności danego miejsca w mieście.

Ryc. 5.1 Wraz z oddalaniem się od centrum zmienia się znaczenie placów – stają się przestrzeniami bardziej prywatnymi „zawłaszczonymi” przez różne grupy użytkowników (fot. autor).

od Rynku. Najgorszą dostępność wykazują place w północnej i wschodniej części śródmieścia (plac Słowiański, Rodła, Św. Barbary, Wojska Polskiego).

Oceniając dogodność położenia miejsc parkingowych w pobliżu danego placu uwidacznia się fakt, iż place znajdujące się dalej od ścisłego centrum posiadają lepsze warunki do parkowania samochodów (plac Akademicki, Słowiański, Św. Barbary, Wojska Polskiego). Fakt, iż Bytom na obecnym etapie rozwoju nie jest jeszcze miastem dotkniętym „katastrofą” motoryzacji, potwierdza względnie dobra dogodność parkowania w pobliżu placów znajdujących się w centrum (Rynek, plac Tadeusza Kościuszki, plac Generała Władysława Sikorskiego). Wyraźnie zauważalna jest tendencja do szybkiego pogarszania się warunków parkingowych w centrum, o czym świadczy między innymi wprowadzenie parkomatów na terenie ścisłego centrum miasta.

Ograniczenie ruchu kołowego na placach śródmieścia Bytomia dotyczy wyłączenie pewnych obszarów Rynku i placu Tadeusza Kościuszki. Najbardziej narażone na oddziaływanie ruchu samochodowego są place: Tadeusza Kościuszki, Jana III Sobieskiego, Michała Wolskiego. Wyjątek w tym względzie stanowią: położony w centrum objęty częściowym zakazem ruchu samochodowego, Rynek oraz place położone na zewnątrz pierwszego pierścienia ruchu tranzytowego (plac Akademicki, Słowiański, Rodła, Św. Barbary, Wojska Polskiego). Pozostałe place (Klasztorny, Grunwaldzki, Generała Władysława Sikorskiego) narażone są na dopuszczalną uciążliwość ruchu kołowego w ich pobliżu.

Duża uciążliwość komunikacji samochodowej występuje szczególnie na placach o rozbudowanym programie usługowym w sąsiedztwie dróg o znaczeniu regionalnym. Szczególnie niekorzystna sytuacja występuje pod tym względem na placu Jana III Sobieskiego, który obok Rynku i placu Tadeusza Kościuszki jest jednym z najważniejszych placów usługowych w mieście. Kolizyjność funkcji usługowych z komunikacyjnymi ujawnia się także na fragmencie placu Tadeusza Kościuszki.

Placem narażonym na uciążliwość stałych potoków wzmożonego ruchu jest plac Michała Wolskiego, pozostający najbardziej znaczącym węzłem autobusowym i kolejowym w śródmieściu. Plac ten posiada segregację pionową ruchu, w której piesi chodzą po systemie uniesionych nad drogami kładek rozpiętych wokół dworca kolejowego i autobusowego. Można powiedzieć, iż plac ten pod względem segregacji ruchu kołowego od pieszego jest rozwiązany w sposób najmniej uciążliwy dla użytkowników. Pozostałe place cechuje w większości kolizyjny sposób prowadzenia ciągów pieszych i samochodowych. Wyjaśnić należy, iż w ocenie rozwiązania świetlne sygnalizowanych przejść pieszych zostały uznane w większości za negatywne.

Dla większego uczynienia oceny oddziaływania (znaczenia) placu wynikającego z jego lokalizacji i dostępności w śródmieściu autor pogrupował i

uszeregowal końcowe oceny (tzn. zsumowanie oceny klasyfikacji) w 3 grupach: placów o największym znaczeniu ze względu na położenie, placów które ze względu na położenie nie odgrywają istotnej roli w mieście oraz placów wymagających w tej kwestii największej ilości działań (tabela 5.2).

Tabela 5.2

Podsumowanie oceny znaczenia poszczególnych placów w śródmieściu wynikającej z ich lokalizacji i dostępności.

	OCENA ZNACZENIA PLACÓW WYNIKAJĄCA Z LOKALIZACJI I DOSTĘPNOŚCI	PLAC	OCENA
1	Place, które posiadają największe znaczenie ze względu na położenie w mieście.	Rynek	+6
		pl. Tadeusza Kościuszki	+4, -2
		pl. Generała Władysława Sikorskiego	+4, -2
		pl. Słowiański	+4, -2
2	Place, które ze względu na położenie nie odgrywają istotnej roli w mieście.	pl. Rodła	+1, -5
		pl. Grunwaldzki	+2, -4
		pl. Michała Wolskiego	+2, -4
		pl. św. Barbary	+2, -4
3	Zestawienie placów, które wymagają największej ilości działań w celu poprawy znaczenia wynikającego z ich położenia i dostępności.	pl. Jana III Sobieskiego	3
		pl. Generała Władysława Sikorskiego	3
		pl. Grunwaldzki	2
		pl. Tadeusza Kościuszki	2

3. ZNACZENIE FUNKCJONALNE

Dużą rolę w ocenie znaczenia placu odgrywa jego charakter funkcjonalny (tabela 5.1). Dla zwykłego użytkownika funkcja stanowi wyznacznik (kwintesencję) roli pełnionej przez przestrzeń w mieście. Znaczenie funkcjonalne ocenione zostało przez pryzmat wzajemnie powiązanych i uzupełniających się funkcji występujących w ramach jednego placu. Wśród nich wyróżniono: różnorodność funkcji pierzei (w tym występowanie oprócz funkcji mieszkaniowych w pierzei innych funkcji takich jak handel, gastronomia i kultura), różnorodność funkcji płyty placu (funkcje rekreacyjne, komunikacyjne płyty oraz występowanie miejsc atrakcyjnych dla różnych wiekowo grup), koncentrację funkcji o charakterze ogólnomiejskim (gdzie wzięto pod uwagę występowanie w pierzejach placu ważnych funkcji o znaczeniu dla całego miasta), okresową zmienność płyty placu, (w której jako pozytyw uznano występowanie na placu jarmarków, koncertów, targów, festynów, odnoszącą się do wykorzystania płyt jako przestrzeni „w pełni” publicznych), jakość usług (wartościującą place ze względu na jakość zlokalizowanych wokół nich lokali i ich oferty). Wymienione elementy posłużyły jako podstawowe kryteria oceny znaczenia funkcjonalnego wybranych placów w mieście.

Z przeprowadzonej oceny wynika, iż dla znaczenia ogólnomiejskiego istotnym jest aby plac posiadał dość zróżnicowane pod względem funkcjonalnym pierzeje (Rynek, plac Tadeusza Kościuszki), o wysokim standardzie usług (oprócz Rynku i placu Tadeusza Kościuszki, plac Generała Władysława Sikorskiego i Jana III Sobieskiego). Zawarta w tabeli 5.1 ocena potwierdziła, iż place położone na terenie zajmowanym wcześniej przez historyczne miasto lokacyjne, posiadają bardziej zróżnicowane pod względem funkcjonalnym pierzeje, szczególnie place przeznaczone i projektowane jako wielofunkcyjne łatwiej i elastyczniej dostosowują się do zmiennych potrzeb mieszkańców miasta (Rynek, plac Tadeusza Kościuszki, plac Jana III Sobieskiego). Na ich powierzchniach występuje większa ilość funkcji o charakterze ogólnomiejskim (Rynek, plac Tadeusza Kościuszki, plac Generała Władysława Sikorskiego, Jana III Sobieskiego). Wynika to z umiejscowienia wokół tych placów współczesnego centrum miasta. Generalnie można zaobserwować większą różnorodność funkcjonalną pierzei placu w obszarze wzmożonego handlu i usług (plac Akademicki).

Zdecydowanie największą ilość budynków o funkcjach publicznych (tzw. użyteczności publicznej) posiadają dwa przedwojenne place Generała Władysława Sikorskiego i Jana III Sobieskiego. Pojedyncze obiekty użyteczności publicznej zlokalizowane są również przy Rynku, placu Tadeusza Kościuszki, placu Klasztornym, placu Akademickim i placu Rodła. Podkreślić warto, iż znajdujące się w pierzejach

wymienionych placów obiekty użyteczności publicznej z racji pełnionych funkcji podnoszą rangę wybranych placów do znaczenia ogólnomiejskiego.³

O znaczeniu funkcjonalnym badanego miejsca świadczy również jakość występujących na placu funkcji. Szczególnie w obszarach ścisłego centrum koncentracja usług pokrywająca się z ich ponadprzeciętną jakością wyznacza najbardziej elegancką część śródmieścia. Placami, które współtworzą ścisłe centrum miasta są Rynek, plac Tadeusza Kościuszki, plac Generała Władysława Sikorskiego i plac Jana III Sobieskiego. Rynek i plac Tadeusza Kościuszki stanowią w tym układzie dwa najważniejsze place usługowe miasta. Dwa pozostałe: plac Sikorskiego i Sobieskiego będąc zarazem węzłami komunikacyjnymi pozostają także znaczącymi miejscami koncentracji usług o wysokiej jakości. Placem, który powinien podnieść standard oferowanych usług jest najważniejszy plac komunikacyjny - Michała Wolskiego.

Rozpatrując oddzielnie funkcję płaszczyzn (podstaw) placów należy zauważyć, iż największą różnorodność funkcji podstawy posiadają place o stosunkowo dużej powierzchni (Rynek, plac Jana III Sobieskiego, plac Tadeusza Kościuszki), które w tradycji utrwaliły się jako miejsca spotkań i wypoczynku. W Bytomiu miejsc takich jest stosunkowo wiele, mimo tego nie są one właściwie zagospodarowane i wykorzystywane. Duża różnorodność funkcjonalna płaszczyzn placowych występuje na głównych placach usługowych miasta (plac Tadeusza Kościuszki, Rynek i plac Jana III Sobieskiego). Pomimo tego place te wydają się nie w pełni wykorzystane jako obszary obsługujące mieszkańców w zakresie usług i rekreacji.

Tylko niektóre place dostosowując się do potrzeb mieszkańców zmieniają okresowo funkcję powierzchni placu.⁴ Są to głównie centralnie położone place miejskie o nawierzchni utwardzonej. Największą zmienność okresową płyty placowej zaobserwowano na placu Jana III Sobieskiego. Jego płyta posiadająca nawierzchnię asfaltową przez większość roku wykorzystywana jest jako parking oraz przystanek autobusów międzynarodowych. Mimo, tego w określonych dniach miesiąca zmieniana jest w jarmark (gieldę) staroci, a czasami w „arenę” dla występów muzycznych i artystycznych. Cały czas pozostaje też ważnym miejscem przesiadkowym w autobusowej komunikacji miejskiej. Zdecydowanie najmniejszą elastyczność w zmianie funkcji podstawy wykazują place o nawierzchni zielonej (plac Akademicki, Słowiański, Św. Barbary, Wojska Polskiego), przez zagospodarowanie ich powierzchni dużymi trawnikami, obsadzenie drzewami i krzewami. Place te w obszarze tak urządzonej płyty mogą wyłącznie pełnić funkcje rekreacyjne. Przykładem tego sposobu

³ Istotnym wnioskiem z badania jest fakt, iż wspomniana koncentracja funkcji o charakterze ogólnomiejskim w znacznej mierze określa znaczenie, rolę i rangę danego miejsca w mieście.

⁴ Autor ocenił okresowe urządzenie na placach jarmarków festynów, koncertów i innych imprez masowych.

PLAC RODŁA

RYNEK

Ryc. 5.2 W znacznej mierze o roli i znaczeniu danego placu w mieście decyduje zagospodarowanie jego powierzchni. Nieuporządkowane zwąły ziemne na placu zdecydowanie eliminują życie z danego obszaru (fot. autor).

zagospodarowania powierzchni płyty jest m.in.: plac Generała Władysława Sikorskiego. Ogólnie powierzchnie placów śródmieścia w większości charakteryzują się niskim standardem urządzenia płaszczyzny. Do najbardziej zaniedbanych płaszczyzn placowych zaliczono powierzchnię placu Rodła, placu św. Barbary i fragmenty powierzchni Rynku (ryc. 5.2).⁵

W podsumowaniu oceny znaczenia placu wynikającego z funkcji (tabela 5.3) autor uszeregował końcowe oceny (tzn. zsumowanie oceny klasyfikacji) dla poszczególnych placów w 3 kategoriach: placów o najwyższej ocenie znaczenia wynikającego z funkcji, placów o najniższej ocenie znaczenia wynikającego z funkcji oraz placów wymagających w tej kwestii największej ilości działań.

Tabela 5.3

Podsumowanie oceny znaczenia funkcjonalnego poszczególnych placów w śródmieściu.

OCENA ZNACZENIA FUNKCJONALNEGO PLACÓW	PLAC	OCENA
1 Place, które posiadają największe znaczenie ze względu na swoją funkcję.	pl. Tadeusza Kościuszki	+6
	pl. Akademicki	+5
	pl. Jana III Sobieskiego	+5, -1
	Rynek	+4, -2
	pl. Generała Władysława Sikorskiego	+3, -2
2 Place, które pod względem funkcji usługowych nie odgrywają istotnej roli w mieście.	pl. Michała Wolskiego	-5
	pl. Grunwaldzki	+1, -5
	pl. Klasztorny	+1, -5
	pl. Rodła	+1, -4
	pl. św. Barbary	+1, -3
pl. Wojska Polskiego	+1, -3	
3 Zestawienie placów, które wymagają największej ilości działań w celu poprawy znaczenia wynikającego z ich funkcji.	pl. Klasztorny	5
	pl. Grunwaldzki	5
	pl. Michała Wolskiego	5
	Rynek	4

⁵ Mimo wielowiekowego dziedzictwa kulturowego Bytom jest jednym z najbardziej zaniedbanych miast Śląska.

4. ZNACZENIE HISTORYCZNE I CHARAKTER WSPÓŁCZESNYCH PRZEMIAN

Kolejnym elementem, który podlegał ocenie były wartości wynikające z walorów historycznych danego placu i charakteru jego współczesnych przemian (tabela 5.1). W analizie tego zagadnienia wzięto pod uwagę między innymi: czy dany plac jest historycznym założeniem (gdzie oceniono długowieczność, rozmiar i charakter założenia miejskiego współtworzonego przez plac), występowanie na placu miejsc pamięci i tożsamości miasta (tablic informacyjnych i pamiątkowych, pomników), występowanie ważnych obiektów zabytkowych miasta, (odgrywające istotną rolę w historii miasta np.: kościoły, urzędy). Dodatkowo oceniono wartości dóbr materialnych m.in. budynków utraconych przez dany plac (ocena ta podkreśla „potencjał” i atrakcyjność zawarte w nieistniejącej już tkance miejskiej).

W śródmieściu Bytomia jest wiele placów zaprojektowanych jako kompleksowe, wartościowe założenia urbanistyczne (Rynek, plac Klasztorny, Grunwaldzki przed wyburzeniem Synagogi, Tadeusza Kościuszki przed przebudową, plac Jana III Sobieskiego, Generała Władysława Sikorskiego, Akademicki, Słowiański). Większość też (za wyjątkiem pl. Rodła, pl. Św. Barbary, pl. Wojska Polskiego i pl. Michała Wolskiego) łączy się w sposób kompozycyjny z Rynkiem przez wytworzoną w XIX wieku ortogonalną siatkę zabudowy.

W rysunku śródmieścia place tworzą omówioną w rozdziale III charakterystyczną sekwencję przestrzeni publicznych. Mimo, iż tkanka urbanistyczna w czasie ostatnich 50 lat podlegała znacznym przeobrażeniom układ ten nadal jest czytelny na tle współczesnej zabudowy. Całościowo struktura 10 połączonych przestrzennie ze sobą placów ściśle wiąże się z Rynkiem, ponieważ powstała na zasadzie kontynuacji, w nawiązaniu do najstarszej - lokacyjnej zabudowy miasta, zachowując wyznaczone jeszcze w średniowieczu kierunki osi kompozycyjnych Rynku. W znacznej mierze układ przestrzenny placów wykazuje dużą czytelność kolejnych etapów rozwoju miasta. Poprzez określony rytm i cechy kompozycyjne placów jest on bardzo wyraźnie wyczuwalny przez zwykłego użytkownika.

Wartości historyczne placów w dużej mierze zależą od ich położenia. Place usytuowane na terenie historycznego - lokacyjnego miasta (Rynek, plac Grunwaldzki, plac Klasztorny) w sposób naturalny posiadają najwięcej walorów historycznych. Im bliżej centrum tym więcej też ważnych i atrakcyjnych historycznie obiektów zabytkowych (Rynek, plac Tadeusza Kościuszki, plac Klasztorny, plac Generała Władysława Sikorskiego, plac Jana III Sobieskiego). Natomiast w miarę oddalania się do Rynku walory dziedzictwa kulturowego zdecydowanie zanikają (plac Rodła i św. Barbary). Z przeprowadzonych obserwacji wynika, iż najbardziej wartościowymi historycznie są budynki skupione wokół placu Klasztornego i Rynku. Pozostałe zabytkowe obiekty wiążą się z historią XIX -wieczną miasta i skupione są wokół

najbardziej reprezentacyjnych obszarów (plac Generała Władysława Sikorskiego, plac Jana III Sobieskiego i plac Tadeusza Kościuszki).

Większość placów Bytomia utraciła na skutek działań wojennych obiekty świadczące o historii i tożsamości miasta. Zlikwidowane w okresie powojennym pomniki i tablice pamiątkowe nie zostały zastąpione jakimikolwiek nowymi elementami. Podobnie rzecz się ma jeśli chodzi o wartości utracone w postaci zabudowy, która tylko częściowo została odbudowana w okresie powojennym (patrz. Rozdział II). Wskutek tego wiele placów nie odzyskało, aż do dnia dzisiejszego dawnej świetności. Jako przykład może posłużyć plac Grunwaldzki ze swą zburzoną Synagogą oraz Rynek ze zniszczoną wraz z Ratuszem całą pierzeją zachodnią. II wojna światowa i jej następstwa przyczyniły się również do wspomnianego wyżej całkowitego zniszczenia akcentów świadczących o tożsamości miasta (np.: pomników, tablic pamiątkowych).

Dla większego uczynienia oceny znaczenia historycznego i charakteru współczesnych przemian poszczególnych placów autor uszeregował końcowe oceny (tzn. zsumowanie oceny klasyfikacji) dla poszczególnych placów w 3 kategoriach: placów o największym znaczeniu historycznym, placów które ze względu na rodowód historyczny nie odgrywają znaczącej roli w mieście oraz placów wymagających największej ilości działań zmierzających do wyeksponowania ich historycznej rangi (tabela 5.4).

Tabela 5.4

Podsumowanie oceny znaczenia historycznego i charakteru współczesnych przemian poszczególnych placów w śródmieściu.

OCENA ZNACZENIA HISTORYCZNEGO PLACÓW	PLAC	OCENA
1 Place, które posiadają największe znaczenie historyczne w mieście.	Rynek	+4
	pl. Tadeusza Kościuszki	+4
	pl. Generała Władysława Sikorskiego	+4
	pl. Klasztorny	+2, -1
	pl. Grunwaldzki	+2, -1
2 Place, które ze względu na rodowód historyczny nie odgrywają znaczącej roli w mieście.	pl. Rodła	-2
	pl. św. Barbary	-1
3 Zestawienie placów, które wymagają największej ilości działań w celu wyeksponowania historycznej rangi.	Rynek	3
	pl. Tadeusza Kościuszki	3
	pl. Jana III Sobieskiego	2

5. ZNACZENIE PRZESTRZENNO - KOMPOZYCYJNE I WARTOŚCI ESTETYCZNE

W niniejszej ocenie (tabela 5.1) wzięto pod uwagę wkomponowanie w strukturę przestrzeni publicznych śródmieścia (m.in. jakość powiązania kompozycyjnego z pozostałymi przestrzeniami publicznymi miasta), skalę i proporcje placu (w tym utrzymanie jednakowej skali budynków i zachowanie proporcji całego założenia), formę pierzei (gdzie oceniano atrakcyjność brył i architektury budynków), formę płyty placu (tj.: zieleni, pomniki, fontanny, małą architekturę) i detal architektoniczny budynków (występowanie ozdobnych wykuszy, hełmów, maszkaronów itp.). Ocena wartości kompozycyjnych w oparciu o wyżej wymienione kryteria uwidacznia, iż place położone w bezpośredniej bliskości Rynku (plac Tadeusza Kościuszki, Klasztorny, Grunwaldzki, Jana III Sobieskiego, Generała Władysława Sikorskiego) są lepiej wkomponowane w strukturę przestrzeni publicznych śródmieścia od pozostałych (plac Wojska Polskiego, św. Barbary, Rodła i Michała Wolskiego). Wynika to ze ścisłego podporządkowania powstającej XIX - wiecznej tkanki zabudowy kompozycji wyznaczonej przez średniowieczny Rynek. Najwyżej oceniono wkomponowanie w strukturę przestrzeni publicznych: Rynku, placu Tadeusza Kościuszki, placu Klasztornego, placu Grunwaldzkiego, placu Jana III Sobieskiego, placu Generała Władysława Sikorskiego. Najczęściej są to place leżące na terenie miasta lokacyjnego oraz place powstałe na przedmieściu tegoż miasta.

Znaczna wartość estetyczna placów wynika z faktu, iż są to otwarte przestrzenie zakomponowane pod wieloma aspektami. Wymienić tu można: kompozycję formy placu, jego pierzei, nawierzchni, zieleni i całej architektury. Ocena skali i proporcji placów uwidacznia dużą harmonię kompozycji założeń urbanistycznych (Rynek, plac Tadeusza Kościuszki, Klasztorny, Grunwaldzki, Jana III Sobieskiego, Generała Władysława Sikorskiego, Akademicki, Słowiański, Św. Barbary, Rodła). Większość placów (10 z 12) posiada proporcje i skalę zabudowy dostosowaną do skali i możliwości psychomotorycznych człowieka. Wyjątek stanowią tu dwa nie do końca sprecyzowane pod względem geometrii place Michała Wolskiego i Wojska Polskiego. Negatywnie ocenione zostały skutki II wojny światowej, która przez wyburzenie zachodniej pierzei Rynku zachwiała jego proporcjami. Równie niekorzystne okazały się decyzje wyburzenia (na skutek szkód górniczych) kwartałów zabudowy na placu Tadeusza Kościuszki (- patrz rozdział II).

Ocena formy pierzei nie jest tak pozytywna jak ocena układu, skali i proporcji placu. Forma pierzei została najwyżej oceniona na tych placach, które posiadają stosunkowo najwięcej historycznie zachowanej tkanki zabudowy (plac Klasztorny, Generała Władysława Sikorskiego, Słowiański oraz plac Tadeusza Kościuszki, Rynek, plac Grunwaldzki, plac Jana III Sobieskiego, plac Akademicki, plac Rodła i plac św. Barbary). Szczególnie pozytywnie oceniono formę pierzei placów powstających przez

Ryc. 5.3 Znaczenie i rola placów w mieście wyraźnie uzależnione jest od standardu danego placu. Głównie detal i mała architektura wpływają na podniesienie wartości placu. (Wszystkie zdjęcia przedstawiają plac Tadeusza Kościuszki – fot. autor).

dłuższy okres czasu, a ostatecznie tworzących synergiczną całość kompozycji (plac Klasztorny, plac Generała Władysława Sikorskiego i plac Słowiański). Zdecydowanie najgorszą formę pierzei posiadają place najmłodsze, w których aż do dnia dzisiejszego nie sprecyzowano ostatecznego kształtu placu (Michała Wolskiego, Wojska Polskiego). W placach tych omawiana forma pierzei jest często przypadkowym zbiorem oderwanych od siebie elementów przestrzennych.

Ogólnie place w Bytomiu są polami skupiającymi najbardziej okazałe i prestiżowe budynki w mieście. Na szczególną uwagę zasługują: plac Generała Władysława Sikorskiego z operą, gimnazjum oraz szkołą muzyczną, plac Jana III Sobieskiego z budynkami Muzeum Górnosląskiego i Biblioteką Miejską. Rynek z kościołem Mariackim, piwnicami Gorywodów i budynkiem kabaretu oraz plac Tadeusza Kościuszki z kościołem św. Trójcy, budynkiem sądu oraz budynkiem poczty. Część z wymienionych wspaniałych obiektów stanowi najbardziej rozpoznawalne dominanty wysokościowe śródmieścia: kościół św. Trójcy przy placu Tadeusza Kościuszki, kościół NMP przy Rynku, kościół św. Michała przy placu Klasztornym, kościół Św. Franciszka przy placu Rodła.

Wiele placów posiada atrakcyjny i urozmaicony detal architektoniczny (ryc. 5.3) np. plac Generała Władysława Sikorskiego z wieżą zegarową na budynku liceum ogólnokształcącego, czy plac Tadeusza Kościuszki, z narożnym wykuszem wejściowym do budynku BPK (Bytomskie Przedsiębiorstwo Komunalne). Zdecydowanie więcej ciekawego detalu architektonicznego posiadają place o zróżnicowanej, niejednorodnej formie pierzei, a na szczególną uwagę zasługują przede wszystkim: Rynek i plac Tadeusza Kościuszki.

Nieco gorzej problem zagospodarowania i formy placów przedstawia się gdy analizujemy zagospodarowanie płaszczyzn placów, które na przestrzeni ostatnich 50 lat zostały mocno zaniedbane. Posadzona jeszcze w okresie przedwojennym zieleń została po wojnie poważnie zdewastowana i zaniedbana (Rynek, plac Akademicki, Słowiański). W większości ocena detalu urbanistycznego wypada negatywnie (8 z 12). Jedynym placem, który zachował część zabytkowych elementów małej architektury jest plac Akademicki. Innym, pozytywnie ocenianym placem, jest Tadeusza Kościuszki, który jest pierwszym współczesnym bytomskim przykładem rewaloryzacji przestrzeni placowej wraz z tworzącymi go elementami małej architektury.

Istotny wpływ na znaczenie kompozycyjno - estetyczne placu ma forma i rodzaj nawierzchni. Występujące na placach Akademickim i Słowiańskim nawierzchnie gruntowe są dla przechodnia oddalającego się od centrum miasta symbolem, iż wchodzi on w obszar o znaczeniu lokalnym. Odwrotne wrażenie występuje w przypadku zbliżania się do centrum, gdzie częściej napotkać można posadzki z zabytkowej kostki brukowej. Można sparafrazować, iż w pewnym sensie rodzaj i jakość

nawierzchni odzwierciedlają status danej przestrzeni. Zauważalna przy tym jest prawidłowość, iż w miarę oddalania się od centrum następuje coraz większa degradacja jakości przestrzeni.

Dla większego uczynienia oceny znaczenia placu wynikającego z jego walorów przestrzenno - kompozycyjnych i wartości estetycznych autor uszeregował końcowe oceny (tzn. zsumowanie oceny klasyfikacji) dla poszczególnych placów w 3 kategoriach: placów o najwyższej ocenie znaczenia wynikającego z kompozycji, placów które ze względu na kompozycję nie odgrywają znaczącej roli w mieście oraz placów wymagających największej ilości działań w celu poprawy ich znaczenia kompozycyjnego (tabela 5.5).

Tabela 5.5

Podsumowanie oceny znaczenia przestrzenno - kompozycyjnego i wartości estetycznych poszczególnych placów w śródmieściu.

	OCENA ZNACZENIA PRZESTRZENNO-KOMPOZYCYJNEGO I WARTOŚCI ESTETYCZNYCH	PLAC	OCENA
1	Place, które posiadają największe znaczenie kompozycyjne w mieście.	pl. Tadeusza Kościuszki	+5
		pl. Klasztorny	+5
		pl. Akademicki	+5
		pl. Słowiański	+5
		Rynek	+4, -1
		pl. Generała Władysława Sikorskiego	+4, -1
		pl. Jana III Sobieskiego	+4, -1
		pl. Grunwaldzki	+4, -1
2	Place, które ze względu na kompozycję nie odgrywają znaczącej roli w mieście.	pl. Rodła	+3, -2
3	Zestawienie placów, które wymagają największej ilości działań w celu poprawy ich znaczenia kompozycyjnego.	pl. Wojska Polskiego	-5
		pl. Michała Wolskiego	-5
3	Zestawienie placów, które wymagają największej ilości działań w celu poprawy ich znaczenia kompozycyjnego.	pl. Michała Wolskiego	5
		pl. Wojska Polskiego	5

PLAC TADEUSZA KOŚCIUSZKI

RYNEK

Ryc. 5.4 Place bez ludzi mają charakter anonimowy, są przestrzenią pustą – wymarłą. Często dopiero użytkownicy nadają koloryt danej przestrzeni. Z drugiej strony place są obszarami, na których dokonuje się życie publiczne miasta, pełniąc funkcję miejsc różnorodnych kontaktów społecznych (fot. autor).

6. ZNACZENIE W ŻYCIU PUBLICZNYM MIASTA

W ocenie znaczenia placu pod kątem roli jaką on odgrywa w życiu publicznym miasta (tabela 5.1) skupiono się na ocenie życia w skali śródmieścia i wzięto pod uwagę m.in.: tętno życia placu (czyli ilość godzin aktywnego życia placu, zwrócono przy tym szczególną uwagę na funkcjonowanie placu w godzinach wieczornych). Oceniono także jak dużej ilości osób plac faktycznie służy (ilość osób korzystających z placu), wzięto również pod uwagę obsługę różnych grup wiekowych (w tym rodzaj i wielkość grup osób przez niego „obsługiwanych”) oraz wielkość powierzchni na jakiej toczy się życie placu. Wymienione wyżej czynniki stały się podstawą do przeprowadzenia oceny znaczenia placów w życiu społecznym miasta.⁶

Jak wynika z ogólnych obserwacji place Bytomia są obszarami, na których koncentruje się większość życia miejskiego. Precyzując - życie miejskie koncentruje się na placach i łączących je ulicach. Mimo, iż place pod względem funkcjonalnym pełnią diametralnie różne role to pod względem specyfiki życia miejskiego pozostają bardzo podobnymi przestrzeniami. Najczęściej dla codziennego przechodnia są miejscami odpoczynku i relaksu, placami zabaw dla dzieci - nawet jeśli nie posiadają urządzeń przeznaczonych do tego celu. Są one ponadto ważnymi miejscami kontaktów społecznych oraz ważnym miejscem obcowania człowieka z przyrodą w mieście.

Przebywanie ludzi na placu jest bardzo ważne dla funkcjonowania i atrakcyjności wizualnej placu (ryc. 5.4). Już Witruwiusz pisał o forum, iż nie powinno być ani za małe, ani za duże w stosunku do ilości użytkowników, jak pustynia, która utraciła swą populację.⁷ W antyku aktywność na placu była animowana przez obiekty użyteczności publicznej położone dookoła. Dzisiaj, również bez szczegółowych analiz można wykazać, że wszelkiego rodzaju budynki użyteczności publicznej wpływają korzystnie na życie placu. Dodatkowo różnorodne elementy małej architektury służąc ludziom przyciągają ich do siebie.

W Bytomiu tętno życia placu (rozumiane jako ilość godzin aktywnego życia placu) jest największe na obszarach najbardziej intensywnych usług (place Tadeusza Kościuszki i Rynek). Drugim „miejszem” intensywnego życia toczącego się na placach są węzły komunikacyjne funkcjonujące prawie całą dobę (plac Generała Władysława Sikorskiego, plac Jana III Sobieskiego i plac Michała Wolskiego). Wyraźny problem w tej kwestii stanowią place znajdujące się w ścisłym centrum śródmieścia o mało atrakcyjnych funkcjach (plac Grunwaldzki i plac Klasztorny). Place te przez większą część dnia pozostają obszarami mało wykorzystanymi. Sprawiają przez to wrażenie przestrzeni mało uczęszczanych, a wręcz opuszczonych. Ogólnie tętno i intensywność

⁶ W świetle tych rozważań należy zadać również pytanie czy plac sam w sobie jest miejscem docelowym i czy przebywają na nim ludzie. Fakt ten niezbitnie świadczy o atrakcyjności płyty placu.

⁷ Moughtin Cliff. „Urban Design: Street and Square”, Reed International Books, Oxford 1992.s. 87.

życia placów zmniejsza się w miarę oddalania się od centrum, a najmniejsze tętno życia placów występuje na obszarach najdalej położonych od centrum (plac Rodła, św. Barbary, Wojska Polskiego).

Ilość godzin aktywnego życia placów (tętno życia) w większości przypadków jest zależne od ilości osób korzystających z przestrzeni placu. Najwięcej osób korzysta z placów najbardziej centralnie położonych (Rynek i plac Tadeusza Kościuszki) oraz z węzłów przesiadkowych (plac Jana III Sobieskiego, Generała Władysława Sikorskiego oraz Michała Wolskiego). W porównaniu z tętnem życia plac Klasztorny i plac Grunwaldzki, w przypadku oceny ilości osób korzystających z placu są oceniane bardziej pozytywnie. Wynika to z ich wyraźnie okresowego sposobu funkcjonowania w ciągu doby. Szczególnym przypadkiem jest plac Klasztorny, który związany z funkcjonującymi dookoła szkołami pozostaje efektywnie wykorzystywany wyłącznie w porach rannych.

Niewiele płaszczyzn placowych Bytomia jest użytkowana przez różne grupy wiekowe. Częściowo wynika to z faktu, iż tylko nieliczne place posiadają płaszczyznę placu urządzoną z myślą o ich użytkownikach w różnym wieku (plac Słowiański, plac Wojska Polskiego, plac Akademicki).

Dla większego zróżnicowania oceny znaczenia placu wynikającego z jego dynamiki życia publicznego autor uszeregował końcowe oceny (tzn. zsumowanie oceny klasyfikacji) dla poszczególnych placów w 3 kategoriach: placów o najwyższym znaczeniu w życiu miasta, placów nie odgrywających znaczącej roli w życiu miasta oraz placów wymagających największej ilości działań w celu poprawy ich znaczenia w życiu miasta (tabela 5.6).

Tabela 5.6

Podsumowanie oceny znaczenia poszczególnych placów śródmieścia w życiu publicznym miasta.

OCENA ZNACZENIA PLACÓW W ŻYCIU PUBLICZNYM MIASTA	PLAC	OCENA
1 Place, które posiadają największe znaczenie w życiu miasta.	pl. Tadeusza Kościuszki	+3
	pl. Generała Władysława Sikorskiego	+3
	pl. Jana III Sobieskiego	+3
	pl. Michała Wolskiego	+2
	Rynek	+2, -1
2 Place, które nie odgrywają znaczącej roli w życiu miasta.	pl. Rodła	-2
	pl. św. Barbary	-2
	pl. Wojska Polskiego	+1, -2
3 Zestawienie placów, które wymagają największej ilości działań w celu poprawy ich znaczenia w życiu miasta.	Rynek	8
	pl. Klasztorny	2
	pl. Słowiański	2
	pl. Rodła	2
	pl. św. Barbary	2
	pl. Wojska Polskiego	2
pl. Michała Wolskiego	2	

PLAC JANA III SOBIESKIEGO

PLAC WŁADYSŁAWA SIKORSKIEGO

PLAC MICHAŁA WOLSKIEGO

PLAC TADEUSZA KOŚCIUSZKI

Ryc. 5.5 Nastrój jaki panuje na placach w sposób szczególny świadczy o znaczeniu danej przestrzeni w mieście. Światło oświetlonych nocą miast jest wyróżnikiem i efektem toczącego się życia miejskiego (fot. autor).

7. ZNACZENIE W TWORZENIU NASTROJU MIEJSCA

W ocenie znaczenia placów w tworzeniu nastroju i „klimatu” miejsca (tabela 5.1), wzięto pod uwagę m.in.: wrażenie, nastrój, atmosferę, „klimat miejsca”. Cechy te, mimo iż nie są wartościami mierzalnymi i policzalnymi, to mogą w zasadniczy sposób wpływać na ocenę znaczenia, roli i atrakcyjności placów w mieście (ryc. 5.5). Ostatecznie kryteria oceny ograniczono do kilku najważniejszych zagadnień takich jak: nastrój odbierany przez ludzi podczas przebywania na placu (w tym atrakcyjny i miły oku detal architektoniczny, przyjazna człowiekowi skala zabudowy, jakość nawierzchni i architektury znajdującej się wokół placu), symbolika placu (jakość i ilość symboli), poczucie bezpieczeństwa (gdzie wzięto pod uwagę zagrożenia i uciążliwości wynikające z położenia placu, struktury społecznej dzielnicy, intensywności przepływających potoków ruchu), standard zabudowy wokół placu (m.in. jakość mieszkań i lokali znajdujących się w pierzejach placu). Ogólny końcowy wynik oceny jest odbiciem odbioru (odczucia) przestrzeni placu przez jego użytkowników.

Z analizy wynika, iż najbardziej atrakcyjny nastrój posiadają place, w których wartości funkcjonalne towarzyszą atrakcyjnej, a przede wszystkim odpowiednio zagospodarowanej płycie placowej. W punktacji najwyższą oceną pod tym względem wykazały place, w których funkcja rekreacji (wypoczynku) na płycie placowej posiada właściwe zagospodarowanie. Do takich placów należą: plac Tadeusza Kościuszki, plac Akademicki i plac Słowiański. Pozytywny wyjątek stanowi plac Klasztorny o bardzo interesującym nastroju stworzonym przez niewielką skalę i bardzo urozmaicone pod względem formy obiekty znajdujące się w jego pierzejach.

Szczególnie istotną cechą jest poczucie bezpieczeństwa. Place Bytomia jak i jego całe śródmieście, nie jest postrzegane przez użytkowników jako obszar bezpieczny. Szczególnie wieczorami odstrasza to potencjalnych użytkowników. Jedynymi względnie bezpiecznymi (nocą) są place o funkcjach komunikacyjnych - plac Michała Wolskiego i plac Jana III Sobieskiego. Trzeci z węzłów komunikacyjnych - plac Generała Władysława Sikorskiego, ze względu na dość licznie występującą na jego obszarze wysoką zieleń nie jest odbierany jako miejsce bezpieczne.

Zaniedbanie tkanki miejskiej śródmieścia Bytomia sprawia, że standard lokali położonych na wyższych kondygnacjach (w tym szczególnie mieszkań) zlokalizowanych wokół najbardziej centralnie położonych placów jest niski. Przykładem mogą być Rynek, plac Tadeusza Kościuszki, plac Klasztorny, plac Grunwaldzki, plac Generała Władysława Sikorskiego, plac Jana III Sobieskiego. Fakt ten wpływa na wyludnianie się śródmieścia nocą. Trudne warunki mieszkaniowe w ścisłym centrum spowodowane są m.in. koniecznością drogiej i kosztownej adaptacji historycznej architektury do standardów współczesnych. Place o bardziej peryferyjnym położeniu posiadają pod względem standardu poszczególnych lokali bardziej wyrównaną jakość.

Dość wysoki standard wszystkich lokali położonych wokół placu posiadają: plac Akademicki, Słowiański, Rodła i Wojska Polskiego.

Place Bytomia posiadają także liczne mankamenty stresujące swoich użytkowników m.in.: hałas, skażenia, zagęszczenie ruchu w mieście są przyczyną obniżenia oceny ich atrakcyjności formy i funkcji. W tej sytuacji w niektórych miejscach coraz częściej atmosfera związana z placem jako miejscem wypoczynku zastępowana jest przez hałas i spaliny przejeżdżających samochodów (plac Tadeusza Kościuszki). Niejednokrotnie plac służący człowiekowi pieszemu staje się obszarem podporządkowanym człowiekowi zmotoryzowanemu i wymogom motoryzacji (plac Jana III Sobieskiego, plac Grunwaldzki, plac Michała Wolskiego). Zatraca się wreszcie na tych placach atmosfera spotkania, rozmowy, a także pewnego rodzaju „spektaklu” odbywającego się na ich powierzchniach.⁸

Dla większego uczynienia oceny znaczenia placu w kreowaniu pozytywnego nastroju miasta autor uszeregował końcowe oceny (tzn. zsumowanie oceny klasyfikacji) dla poszczególnych placów w 3 kategoriach: placów które posiadają najwyższe znaczenie w kreowaniu pozytywnego nastroju miasta, placów które nie tworzą korzystnego nastroju w mieście oraz placów wymagających w tej kwestii największej ilości działań (tabela 5.7).

⁸ Każde dzieło architektoniczne niesie ze sobą określone treści architektoniczne, funkcjonalne, symboliczne i estetyczne. Relacje między człowiekiem, a przestrzenią są przedmiotem odrębnych badań, które dotyczą m.in. problematyki psychologicznej, a także percepcji i symboliki przestrzeni. W obecnej dobie urbanistyka i architektura często przez swoje dzieła dąży do zaspokojenia całokształtu potrzeb ludzkich (m.in.: fizjologicznych, kulturowych, społecznych oraz psychologicznych).

Tabela 5.7

Podsumowanie oceny wpływu poszczególnych placów na nastrój miejsca.

	OCENA ZNACZENIA WPŁYWU PLACÓW NA NASTRÓJ MIEJSCA	PLAC	OCENA
1	Place, które posiadają największe znaczenie w kreowaniu pozytywnego nastroju miasta.	pl. Akademicki	+4
		pl. Tadeusza Kościuszki	+3, -1
		pl. Michała Wolskiego	+3, -1
		pl. Słowiański	+3, -1
2	Place, które nie tworzą korzystnego nastroju w mieście.	pl. św. Barbary	-4
		Rynek	+1, -3
		pl. Grunwaldzki	+1, -3
		pl. Rodła	+1, -3
3	Zestawienie placów, które wymagają największej ilości działań w celu poprawy ich oddziaływania na psychikę użytkowników.	pl. św. Barbary	4
		pl. Grunwaldzki	4
		Rynek	3
		pl. Generała Władysława Sikorskiego	3
		pl. Jana III Sobieskiego	3
		pl. Rodła	3
	pl. Wojska Polskiego	3	

8. PODSUMOWANIE

Ocena zawarta w tabeli 5.1 stanowi pewne porównanie znaczenia placów z punktu widzenia użytkowników śródmieścia oraz roli, jaką odgrywają poszczególne place w skali miasta. Z końcowej (sumarycznej) oceny klasyfikacji zawartej w tabeli wynika, iż z 12 analizowanych placów 7 posiada przewagę cech pozytywnych nad negatywnymi.

Wiele cech pozytywnych posiadają dwa najbardziej centralnie położone place: Rynek (o sumarycznej ocenie +21, -7) i plac Tadeusza Kościuszki (+25, -3). Są to place dobrze dostępne, charakteryzujące się zróżnicowaną pod względem usługowym pierzeją. Z porównania ocen wszystkich 12 analizowanych placów wynika, iż plac Tadeusza Kościuszki odgrywa najbardziej znaczącą rolę w mieście. Atrakcyjność tego placu polega przede wszystkim na jego usytuowaniu w najbardziej komercyjnej strefie miasta oraz uzupełnianiu się cech funkcjonalnych z kompozycyjnymi.

W sumarycznym zestawieniu nieco mniejszą rolę odgrywa Rynek, którego ocena jest wypadkową obniżonego znaczenia kompozycyjno - estetycznego spowodowanego nieodwracalnymi wyburzeniami wojennymi oraz nadaniem (w latach 80-tych) formy rynku omawianemu wcześniej placowi Tadeusza Kościuszki. Sam Rynek stał się przez to nieco wyrugowanym, a zapewne bardziej na uboczu usytuowanym elementem najbardziej uczęszczanego ciągu komunikacji pieszej wiodącego od dworca PKP przez ulicę Dworcową, plac Kościuszki do Rynku.

Drugą grupę o przewadze cech dodatnich stanowią XIX- wieczne reprezentacyjne place znajdujące się na obrzeżach miasta lokacyjnego, które pełnią obecnie rolę ważnych węzłów komunikacyjnych - plac Generała Władysława Sikorskiego (+20, -7) i Jana III Sobieskiego (+19, -9). Place te posiadają zróżnicowane pod względem funkcjonalnym i kompozycyjnym pierzeje i są bardzo dobrze dostępne dla mieszkańców śródmieścia.

Plac Generała Władysława Sikorskiego pozostaje bardzo znaczącym placem w ścisłym centrum, ze względu na swoją okazałą formę połączoną z dogodną lokalizacją i funkcją komunikacyjną jest obszarem o dużym znaczeniu w mieście. Podobne znaczenie w Bytomiu odgrywa plac Jana III Sobieskiego. Łączy on w sobie monumentalną formę zabudowy tworzącej jego pierzeje z funkcją komunikacyjną ważnego węzła przesiadkowego oraz miejsca okazjonalnych jarmarków.

Trzecią grupę o przewadze cech dodatnich tworzą dwa śródmiejskie place ze skwerami w środku: Akademicki (+21, -5) i Słowiański (+17, -9). Po względem funkcjonalnym place te pozostają ważnymi i atrakcyjnymi miejscami wypoczynku mieszkańców śródmieścia. Kompozycyjnie to miejsca o ciekawej formie zabudowy,

poprawym zagospodarowaniu płaszczyzn placów. Posiadają przy tym bardzo atrakcyjny nastrój i detal architektoniczny.

Ogólnie bardzo wysoko zostały ocenione walory kompozycyjno - estetyczne i historyczne placów Bytomia będące najważniejszymi walorami placów. Wniosek ten potwierdzają zawarte w tabeli 5.1 oceny szczegółowe. Wynika z nich, iż prawie wszystkie place posiadają atrakcyjną formę (+10, -2) i detal pierzei (+10, -2) oraz właściwą skalę i proporcje geometryczne placu (+10, -2). Ponadto prawie wszystkie place są historycznymi założeniami miejskimi (+9, -2) o znaczącej symbolice (+10, -2). Kolejną pozytywną cechą występującą na wielu placach jest koncentracja na nich wielu funkcji o charakterze ogólnomiejskim (+7, -2), co w połączeniu z dobrą dostępnością placów ze środków komunikacji masowej (+9, -3) powoduje, iż z jednej trzeciej placów korzysta wiele osób (+8, -4).

Cechy te w znaczący sposób wpływają na pozytywne znaczenie przestrzeni placowych w mieście i są istotnymi wartościami pozytywnego wizerunku placów Bytomia. Uwidaczniają także, iż wartość znaczenia przestrzeni miejskiej budowana jest przez formę założenia i detalu architektonicznego oraz właściwą symbolikę osadzoną w wartościach historycznych, połączonych z funkcją o charakterze ogólnomiejskim i życiem wnoszonym przez dużą liczbę użytkowników.

Z problematyki ujętej w tabeli 5.1 najbardziej wyróżnia się brak segregacji ruchu kołowego od pieszego (+2, -10), który w połączeniu z uciążliwością komunikacji samochodowej (+6, -6) stanowi problem prawie wszystkich placów śródmieścia. Najbardziej negatywnie został oceniony standard zagospodarowania płaszczyzn placów (+2, -10), który w połączeniu z mało atrakcyjną formą zagospodarowania płyt placów (+2, -8) stanowi inny ważny problem śródmieścia Bytomia. Ponadto znacząco obniżającym wartość i atrakcyjność płaszczyzn placów jest brak poczucia bezpieczeństwa (+5, -7) i niski standard zabudowy wokół placów (+5, -7). Tylko na 4 placach nastrój placów oceniono pozytywnie. Na pozostałych 8 placach mamy do czynienia z nastrojem negatywnym.

Wyniki dotyczące cech ujemnie wpływających na znaczenie placów w mieście potwierdza zawarte w tabeli 5.1 zestawienie ilości koniecznych działań mających na celu poprawę stanu istniejącego. Ocena ta wydobywając najważniejsze mankamenty placów śródmieścia pokazuje, iż w przyszłych działaniach należy zmierzać do: podniesienia komfortu płyt placów (8), korekty i uatrakcyjnienia formy płyt (8), poprawy nastroju placów (8), podniesienia poczucia bezpieczeństwa na placach (8), podniesienia średniego standardu lokali wokół placów (7), uaktywnienia życia placów (7).

Z przeprowadzonej w tabeli 5.1 oceny zbiorczej wynika, iż położone na terenie średniowiecznego układu lokacyjnego: plac Grunwaldzki (+11, -15) i plac Klasztorny (+14, -12) - (funkcjonujące obecnie głównie jako parkingi) wymagają wprowadzenia nowych funkcji na ich powierzchni i w pierzejach. Działania te mogą w znaczący sposób przyczynić się do podniesienia rangi i znaczenia wymienionych placów w mieście.

Podobne działania powinny mieć miejsce na placu Michała Wolskiego (+8, -16), który jako główny węzeł komunikacyjny miasta jest bardzo znaczącą przestrzenią w śródmieściu. Niestety zarówno pod względem formy, jak i funkcji znajdujących się w jego pierzejach, nie odpowiada on „wizerunkowi” i randze najważniejszego placu komunikacyjnego w mieście.

Większej ilości działań w celu poprawy znaczenia placów w skali śródmieścia wymagają także place znajdujące się na jego obrzeżach: plac Rodła (+6, -18), plac św. Barbary (+6, -16) i plac Wojska Polskiego (+6, -15). Z przeprowadzonych analiz wynika, iż są to place, które posiadają istotne znaczenie lokalne, jako miejsca rekreacji, ale w skali śródmieścia nie odgrywają istotnej roli. Na ich obszarach powinno się dążyć do większego zróżnicowania i uatrakcyjnienia zarówno funkcji jak i formy.

Tabela 5.8

Zestawienie ocen maksymalnych dla poszczególnych placów według kategorii wymienionych w tabeli 5.1.

RODZAJ ZNACZENIA	PLAC	OCENA
1 Lokalizacja i dostępność	Rynek	+6
2 Znaczenie funkcjonalne	pl. Tadeusza Kościuszki	+6
3 Znaczenie historyczne	Rynek	+4
	pl. Tadeusza Kościuszki	+4
	pl. Władysława Sikorskiego	+4
4 Znaczenie kompozycyjne	pl. Tadeusza Kościuszki	+5
	pl. Klasztorny	+5
	pl. Akademicki	+5
	pl. Słowiański	+5
5 Znaczenie w życiu publicznym	pl. Tadeusza Kościuszki	+3
	pl. Władysława Sikorskiego	+3
	pl. Jana III Sobieskiego	+3
6 Nastrój miejsca	pl. Akademicki	+4

Tabela 5.9

Zestawienie ocen minimalnych dla poszczególnych placów według kategorii wymienionych w tabeli 5.1.

RODZAJ ZNACZENIA	PLAC	OCENA
1 Lokalizacja	pl. Rodła	+1, -5
2 Znaczenie funkcjonalne	pl. Michała Wolskiego	-5
3 Znaczenie historyczne	pl. Rodła	-2
4 Znaczenie kompozycyjne	pl. Wojska Polskiego	-5
	pl. św. Barbary	-5
5 Znaczenie w życiu publicznym	pl. Rodła	-2
	pl. św. Barbary	-2
6 Nastroj miejsca	pl. Rodła	-4

Tabela 5.10

Zestawienie ilości pożądanych działań dla poszczególnych placów według kategorii wymienionych w tabeli 5.1

RODZAJ ZNACZENIA	PLAC	OCENA
1 Znaczenie funkcjonalne	pl. Grunwaldzki	5
	pl. Klasztorny	5
2 Znaczenie kompozycyjne	pl. Michała Wolskiego	5
	pl. Wojska Polskiego	5
3 Odbiór psychiczny	pl. Grunwaldzki	4
	pl. św. Barbary	4

ROZDZIAŁ VI - MOŻLIWOŚCI WYKORZYSTANIA PLACÓW W PRZEBUDOWIE I Kształtowaniu nowego wizerunku śródmieścia Bytomia.

Porównania możliwości wykorzystania placów w przebudowie i kształtowaniu nowego wizerunku śródmieścia Bytomia dokonano na podstawie zestawienia historycznych przykładów wykorzystania placów w przebudowie miast (ryc. 6.3, 6.4, 6.5) ze współczesnymi przykładami i metodami wykorzystania placów rewaloryzacji przestrzeni publicznych (ryc. 6.6, 6.7, 6.8, 6.9, 6.10., 6.11). Oceniono także obecnie realizowaną w Bytomiu politykę przestrzenną dotyczącą placów znajdujących się w śródmieściu (ryc. 6.1, 6.2). Na tej podstawie wysunięto wnioski dotyczące konkretnych możliwości wykorzystania poszczególnych placów w rewaloryzacji śródmieścia.

1. OCENA OBECNIE ROZWIJANEJ STRUKTURY PRZESTRZENI PUBLICZNYCH BYTOMIA

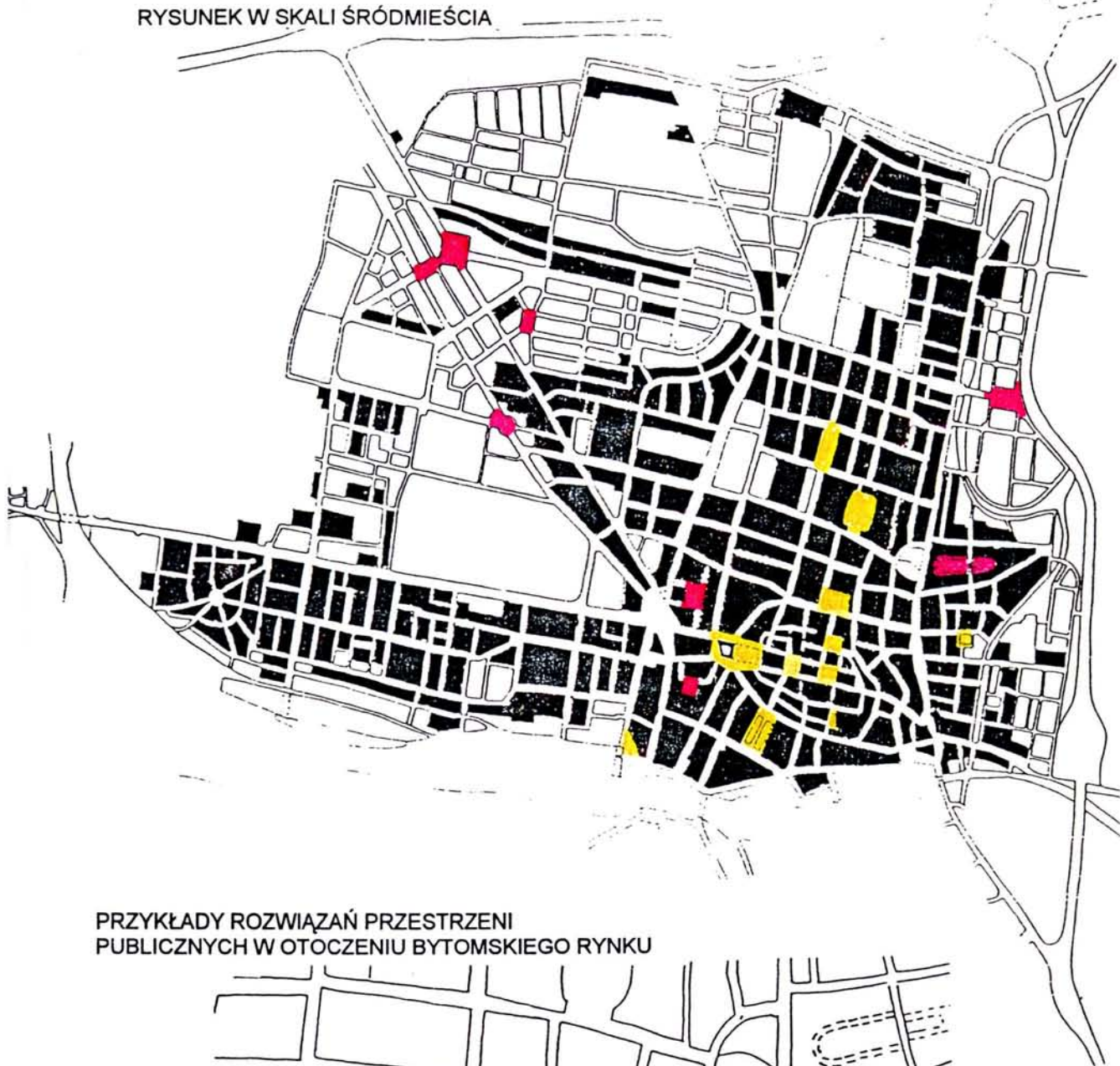
Trudność oceny polityki przestrzennej dotyczącej placów w Bytomiu polega na tym, że zapisy odnoszące się do przestrzeni publicznych są rozproszone na kartach planów ogólnych i szczegółowych, a także w koncepcjach urbanistycznych i planach realizacyjnych. Różna skala oraz okres powstawania tych opracowań powoduje, iż są one trudne do porównania i zestawienia. Ponadto w archiwach miejskich nie przechowywane są stare opracowania planistyczne, a materiały do jakich dotarł autor pochodzą w większości ze zbiorów prywatnych i nie obejmują opracowań szczegółowych i koncepcji.

Powojenne cztery ogólne plany zagospodarowania przestrzennego miasta oraz ich aktualizacje nie wpłynęły zasadniczo na kształt i formę placów. W tekście planu często były one pomijane, albo określano je mianem przestrzeni zielonych lub komunikacyjnych. Różnice w poszczególnych planach polegają na zapisie przestrzeni placu jako: zieleni towarzyszącej, zieleni rekreacyjnej, czy zieleni parkowej. Przestrzeni placów dotyczyły w większym stopniu zapisy i postulaty związane z prowadzoną polityką przestrzenną w śródmieściu, która najczęściej obejmowała: odciążenie śródmieścia z ruchu kołowego, zachowanie i rewaloryzację zabytkowego układu miejskiego oraz poprawę jakości życia miejskiego.¹

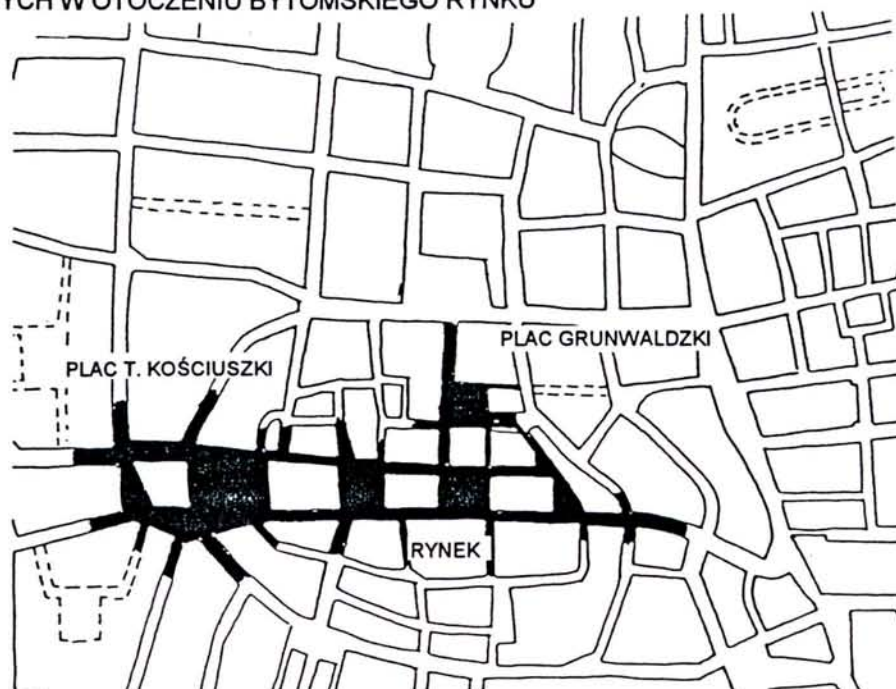
W ostatnim 50-leciu w Bytomiu jedynym planem, który w sposób całościowy zajmował się problemem przestrzeni publicznych był wykonany przez pracownię Dom i Miasto'84 „Plan Regulacyjny Śródmieścia” z 1991 roku. Plan ten proponował kilka zasadniczych zmian w strukturze przestrzennej śródmieścia (ryc. 6.1), które przedstawiały się następująco:

- podział Rynku i placu Kościuszki na sekwencję 3 placów,

¹ Bytom - miejscowy plan ogólny zagospodarowania przestrzennego. Tekst planu – Bytom marzec 1989.

PRZYKŁADY ROZWIĄZAŃ PRZESTRZENI PUBLICZNYCH W OTOCZENIU BYTOMSKIEGO RYNKU

Ryc. 6.1 System nowych i istniejących przestrzeni publicznych zaproponowany w rozwiązaniu planu regulacyjnego Bytomia.
(Autorzy opracowania: Bielecki Cz., Heymer J., Owadowicz M., DIM'84: Bytom – studium aktualizacji planu miasta z 1991r. Opublikowany [w:] Baumaister - suplement polski, no 9, 1992.)

Ryc. 6.2 Ukończona 8.04.2000 r. rewaloryzacja Rynku w Bytomiu (fot. autor).

- realizację 3 nowych placów tzw. Bulwaru Północnego na skrzyżowaniu ul. Powstańców Śląskich ze Strzelców Bytomskich, placu na skrzyżowaniu ul. Sandomierskiej z Witczaka i placu - Bramy na wylocie do Piekar Śląskich,
- stworzenie pierzei wokół placu Michała Wolskiego poprzez obudowę dworca autobusowego wielofunkcyjnymi obiektami o charakterze usługowym,
- poszerzenie przestrzeni publicznych wewnątrz kwartałów z próbą stworzenia sieci kameralnych uliczek i placików.²

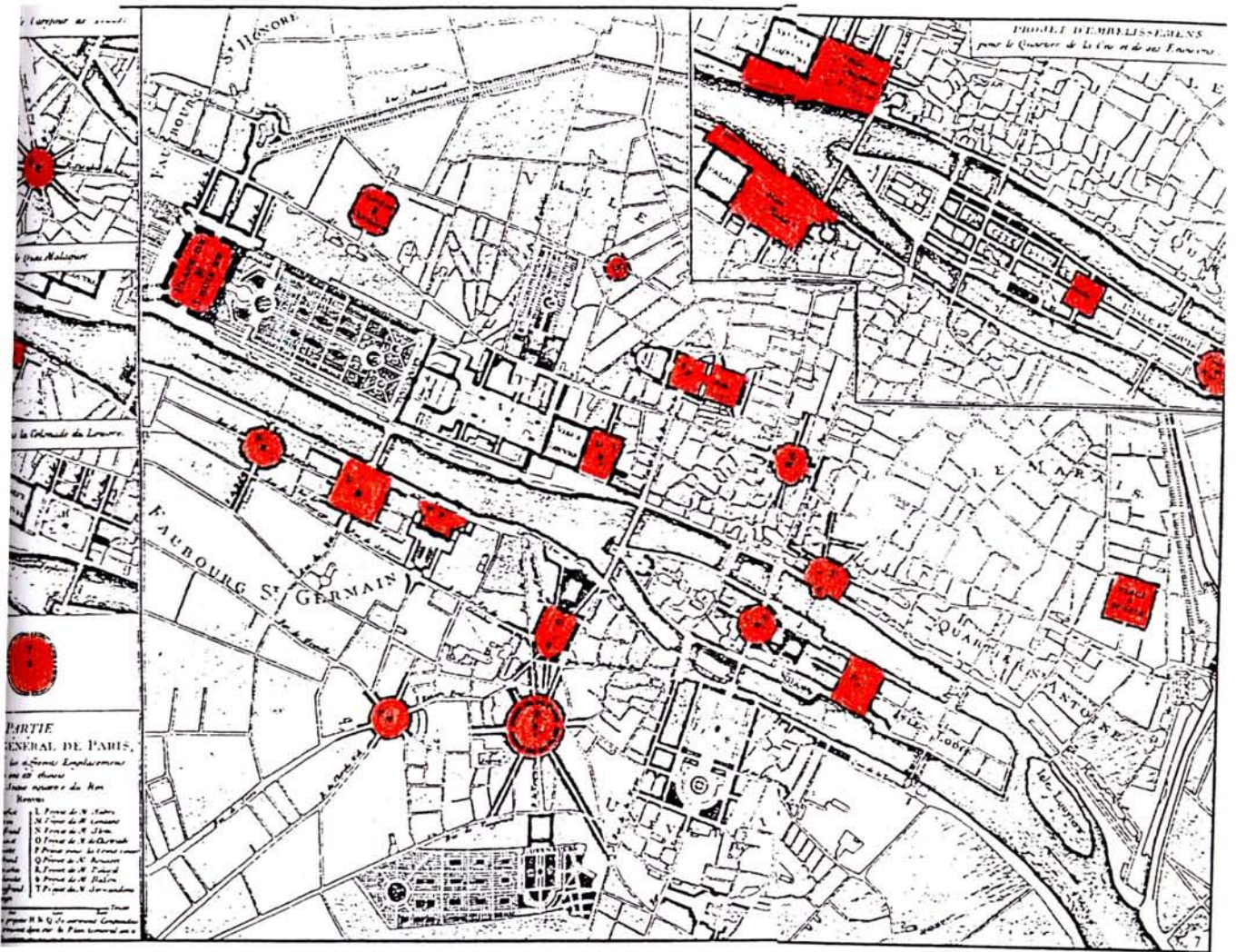
Słabością powyższego opracowania był fakt, iż powstało ono w okresie przemian ustrojowych w Polsce. Z rozmów przeprowadzonych przez autora z pracownikami Urzędu Miasta wynika, iż nie znany był wówczas sposób realizacji zaproponowanych w planie postulatów. Nie wiadomo także było jaką moc prawną ma to opracowanie, którego nie przewidywała w tym czasie funkcjonująca ustawa o zagospodarowaniu przestrzennym. Dodać należy, iż aktualnie obowiązujące przepisy dotyczące planów miejskich nadal nic nie mówią o sposobach realizacji przyjętych przez gminę planów.

Podjęte w latach 90-tych decyzje i uchwały samorządu miasta Bytomia mające na celu polepszenie jakości przestrzeni publicznych dotyczyły w pierwszej kolejności przebudowy komercyjnej ulicy Dworcowej łączącej dworzec kolejowy z placem Tadeusza Kościuszki. Po wymianie nawierzchni, oświetlenia ulicznego i elementów małej architektury ulica ta stała się najbardziej atrakcyjną „promenadą” życia miejskiego w Bytomiu. Sam plac Tadeusza Kościuszki nabrał przez to większego znaczenia i rangi. W ślad za tą przebudową nastąpiła przebudowa jeszcze kilku wybranych fragmentów ulic (między innymi Józefa Jainty).³ W konkluzji można powiedzieć, że w mieście odczuwalny jest brak długoterminowej - perspektywicznej polityki dotyczącej zagadnień przestrzeni publicznych, a działania władz miejskich są spontaniczne i nieskoordynowane.

Ze współczesnych szczegółowych planów zagospodarowania dotyczących przebudowy placów w Bytomiu na szczególną uwagę zasługuje rozpoczęty na przełomie lat 1998/1999 projekt przebudowy Rynku. Projekt ten, ukierunkowany na nowe – kompleksowe rozwiązanie placu w swoich zasadniczych przesłankach jest niezwykle słuszny. Zmiana obecnego chaotycznego zieleńca w utwardzony plac, wydzielenie przestrzeni wyciszonej oraz „głośniejszej” (w formie amfiteatru ze sceną) są decyzjami słusznymi, poprawnymi i właściwymi (ryc. 6.2). Dyskusyjne pozostają rozwiązania techniczne zaprojektowanego placu. Zaplanowanie 32 miniaturowych

² Plan Regulacyjny Śródmieścia, DiM'84, Cz. Bielecki, J. Heymer, M. Owadowicz. Warszawa 1991.

³ Autor zaobserwował, iż decyzje o renowacji lub wymianie nawierzchni ulicznej rady miast podejmują najczęściej w „przeddzień” wyborów samorządowych. Z tego powodu działania te cechuje duża przypadkowość i pośpiech.

Ryc. 6.3 Placze jako jeden z najważniejszych elementów przebudowy Paryża w projekcie P.Patte'a z 1748 roku.

[Za:] Czesławem Bieleckim w: Gra w miasto. Fundacja Dom Dostępny, Warszawa 1996, s.100./

fontann (tryskaczy wodnych), czy przenośnych drzew (projekt placu w I wersji) wydaje się w obecnych warunkach mało realne. Niekorzystne jest umiejscowienie sceny w północno - wschodnim narożniku, tak iż przysłania ona najbardziej atrakcyjną zabudowę Rynku. Usytuowanie to utrudnia znacznie realizację imprez kulturalnych na większą skalę. Jako mankament należy uznać dość monotony i oderwany od układu kompozycji oraz funkcji placu schemat kompozycyjny nowo projektowanej posadzki. Zaprojektowana na jednym poziomie duża płyta posiada także złą niwelację, skutkującą dość przypadkowymi i nie spotykanymi w historii Rynku schodami wzdłuż południowej granicy płyty placowej.

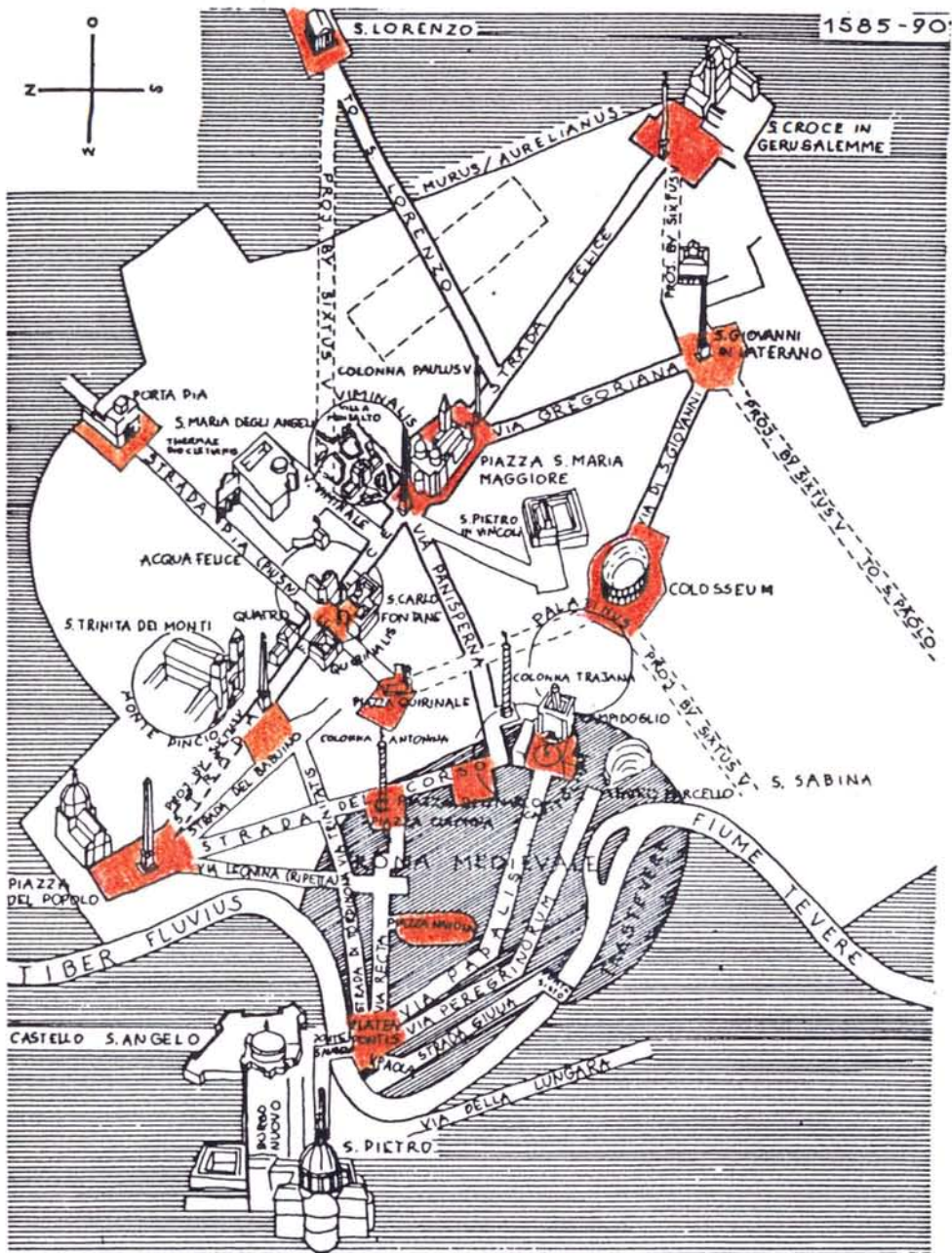
2. HISTORYCZNE PRZYKŁADY WYKORZYSTANIA PLACÓW W PRZEBUDOWACH MIAST

Inspiracją i przypomnieniem możliwości wykorzystania placów w procesie przebudowy całej struktury przestrzeni publicznych miasta mogą być zachowane założenia przestrzenne będące pozostałością przebudowy całych zabytkowych układów miejskich (ryc. 6.3). Jedną z najważniejszych takich przebudów prowadzono w latach 1585 - 1600 przez C. Fontanę w barokowym Rzymie (ryc. 6.4). Przebudowa ta została rozpoczęta przebudową placów wraz ze zlokalizowanymi przy nich budynkami użyteczności publicznej. Nowy wizerunek miasta osiągnięty za czasów ówczesnie panującego papieża Sykstusa V do dzisiaj kojarzony jest z najważniejszymi placami miasta. Przede wszystkim z rozpoczynającym całe założenie Piazza Dell Popolo, trzema wychodzącymi z niego ulicami: Strada Felice, Strada Dell Corso i Strada Dell Babuino, a następnie z nanizanymi na ten układ placami Di Spagna (przy Schodach Hiszpańskich), San Silwestro, Colonna, Navona i Di Panteon.

Nie zrealizowanym przykładem tego typu działania jest projekt przebudowy Londyńskiego City po pożarze w 1666 roku. Projekt autorstwa Christophera Wrena zakładał gruntowną przebudowę miasta w oparciu o nowo wytyczoną sieć ulic i placów. Do dzisiaj w oczach wielu urbanistów pozostaje on zaprzepaszczoną szansą miasta, które „mogło by być tak piękne jak Paryż.”⁴

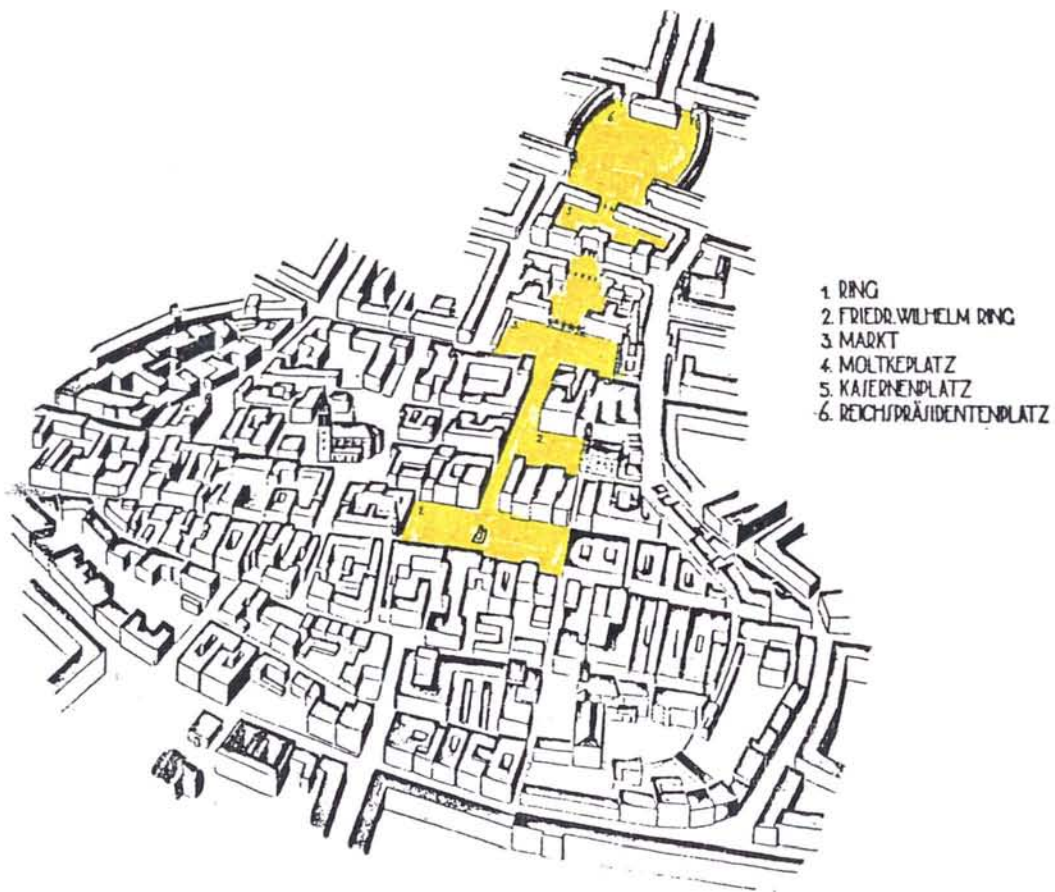
Niemniej znanymi przykładami są także nowsze XVIII wieczne realizacje założeń placowych: w Warszawie - Oś Stanisławowska realizowana w latach 1766 - 1779, czy w Petersburgu - zespół placów Admiralicji - plan z lat 30 XVIII wieku, realizacja w latach 1725-1850.

⁴ Ostrowski W.: „Wprowadzanie do historii budowy miast”. Ludzie i środowisko. OWPW, Warszawa 1996, s.122-123.

Ryc. 6.4 Schemat przebudowy Rzymu w oparciu o wytyczoną w latach 1585-1590 siatkę ulic i placów.

/S.Giedion: Czas, przestrzeń i architektura. Narodziny nowej tradycji. PWN, Warszawa 1968, s.106/.

Ryc. 6.5 Przedwojenna koncepcja połączenia funkcjonalnego i kompozycyjnego północnych placów śródmieścia Bytomia w jednolity system przestrzeni publicznych. Projekt ten nie został zrealizowany w całości, a powstałe elementy pozostają w oderwaniu od siebie. /Beuten o./s., Deutschlands Städtebau, Dari-Verlag, Berlin-Halensee 1929, s.34/.

Bodaj najbardziej istotną rolę w procesie przebudowy miasta, a przede wszystkim w rozwoju myśli urbanistycznej, odegrały place XIX -wiecznego Paryża. Dokonana w latach 1853 - 1869 przez Haussmanna przebudowa miasta opierała się o zaprojektowaną nową siatkę (osi) ulic z miejscami zwornikowymi jakimi były place. Georges - Eugene Haussmann wyposażony przez Napoleona III we wszystkie pełnomocnictwa, od 1852 roku prefekt Departamentu Sekwany przeprowadził cięcia kilkusetletniej substancji miasta. Operacja przeprowadzona przez niego nie tylko, że nie zeszpeciła miasta, chociaż wyburzono 25 tysięcy domów, ale w ciągu kilku dziesięcioleci zblizniła się zupełnie. Okazała się ponadto tak dalekowzroczna, że do dnia dzisiejszego odczuwane są jej pozytywne skutki. W strukturze funkcjonalno - przestrzennej nowo projektowane ulice i place w tym mieście odegrały wiele istotnych ról od socjologicznych, rekreacyjnych, komunikacyjnych po militarne.⁵

Innym historycznym przykładem znaczącej roli placów w przebudowie i rewaloryzacji miasta może być sam Bytom, który oprócz zrealizowanych w XIX wieku placów posiadał także na początku XX wieku plan przebudowy znacznej części struktury przestrzeni publicznych (ryc. 6.5). Plan ten przewidywał, w oparciu o rewaloryzację istniejących i budowę nowych placów, stworzenie systemu przestrzeni publicznych rozpoczynających się Rynkiem, a kończących się placem Akademickim. Nowy - monumentalny układ placów miał m.in. odpowiadać reprezentacyjnym funkcjom jakie przed wojną pełniło to miasto. Był zgodny z rysującą się ówczesnie imperialistyczną wizją Niemiec.

3. WSPÓŁCZESNE PRZYKŁADY I METODY WYKORZYSTANIA SYSTEMU PLACÓW W REWALORYZACJI PRZESTRZENI PUBLICZNYCH

Współczesnymi przykładami rewaloryzacji przestrzeni publicznych mogą być realizowane w latach 90-tych plany przebudowy wybranych dzielnic Rzymu, centrum Leed's oraz Lyonu. Ze względu na różną skalę i formę wymienionych miast, jak i treść oraz zakres prowadzonych prac, opracowania te są trudne do porównania ze sobą.

Projekty dotyczące Rzymu (ryc. 6.6) w szerokim zakresie pokazują całościowy system przestrzeni publicznych w nawiązaniu do historycznego centrum miasta. Największą wartością tego opracowania jest „kompletność” myślenia o mieście jako o systemie przestrzeni powiązanych ze sobą różnorodnymi formami placów. Z niezwykłą konsekwencją, w sposób wielostronny projekt ten pokazuje schemat rewaloryzacji istniejących i realizacji nowych przestrzeni publicznych miasta połączonych w jeden

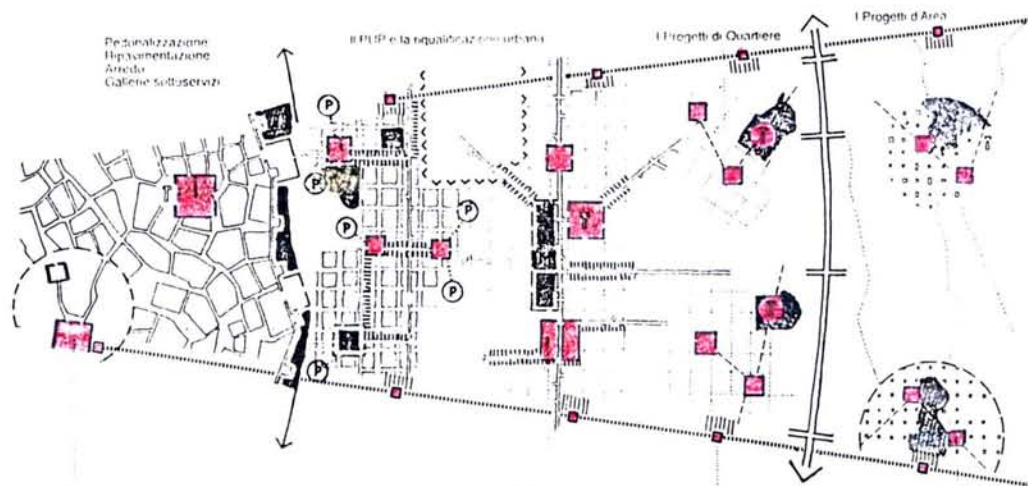
⁵ Neumann - Adrian M.: „Paryż. Metropolie świata”. Dom Wydawniczy Bellonda, Warszawa 1999, s.18-19.

CENTRO STORICO

CITTA' CONSOLIDATA

PERIFERIA

Piazze comprese all'interno di programmi di riqualificazione urbana con finanziamenti ex art 2 legge 179/92
Sponsorizzazioni
Interventi finanziati con gli oneri di urbanizzazione

Sistemi di spazi pubblici riqualificati

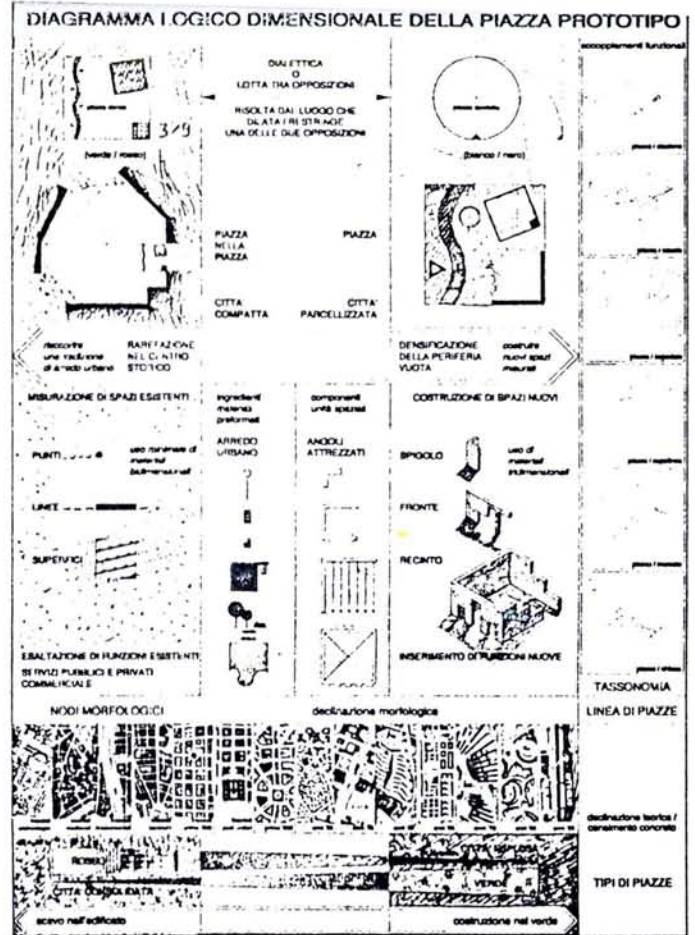
PUP - Quartieri - Mercati
Piani di riqualificazione commerciale
Strutture Spazio - Spazio

Spazi pubblici riqualificati assieme alle nuove stazioni FS o alla ristrutturazione di quelle esistenti

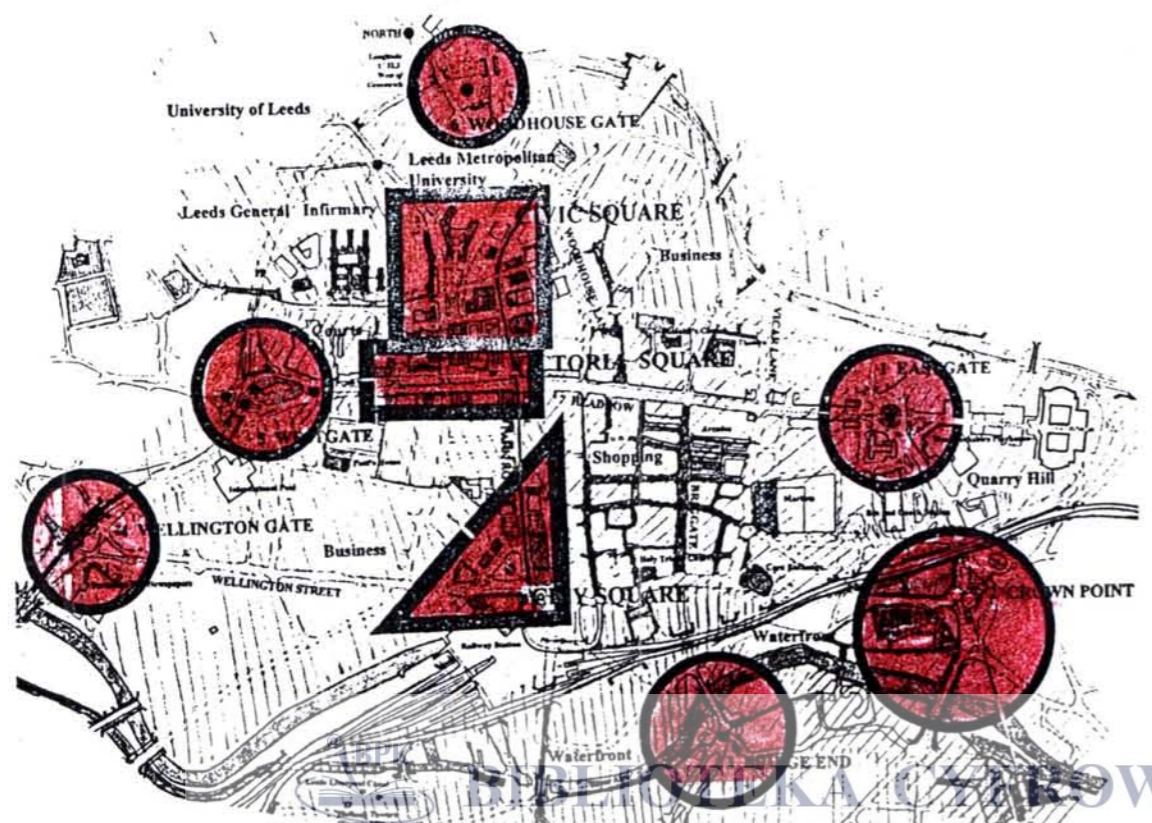
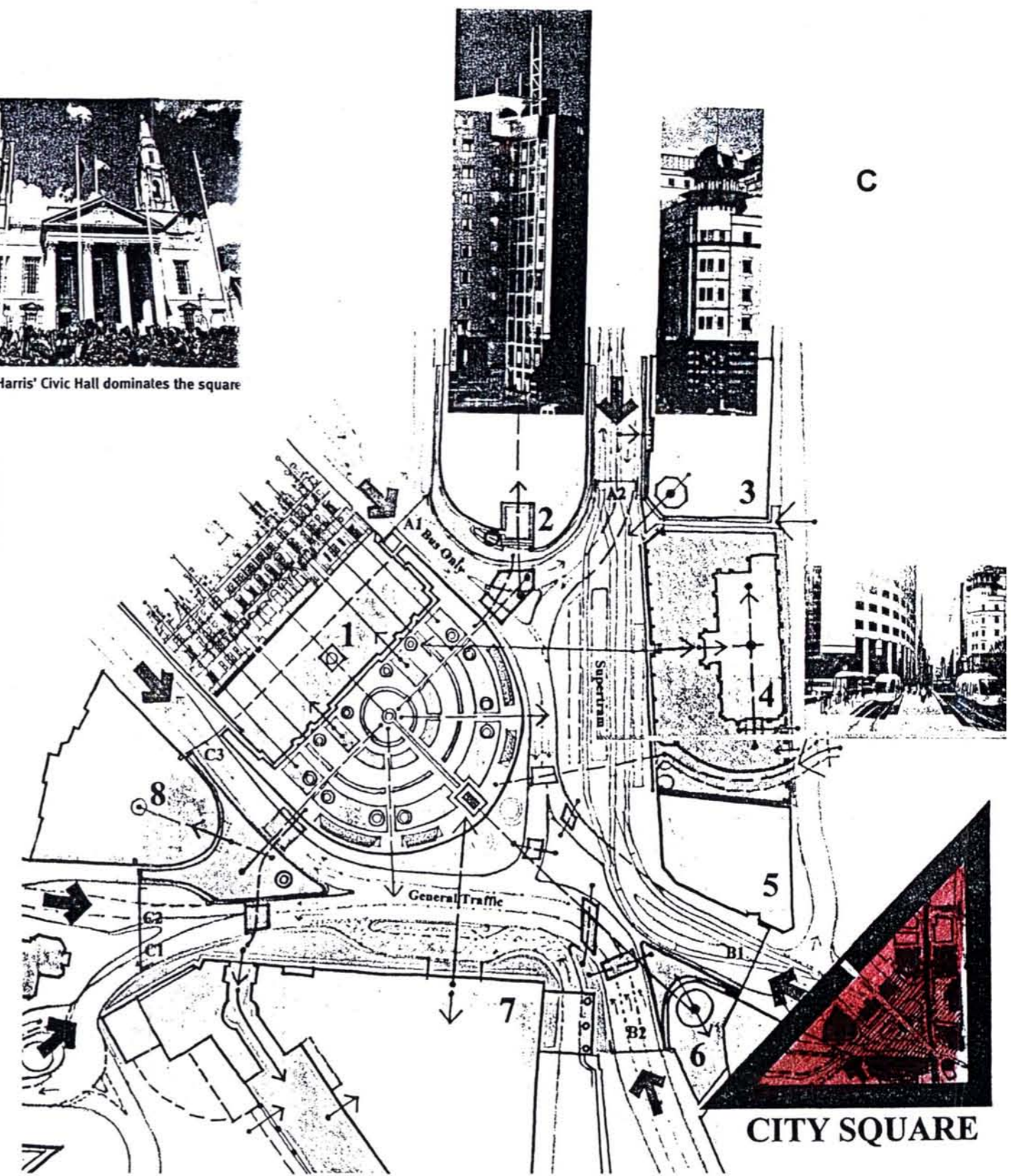
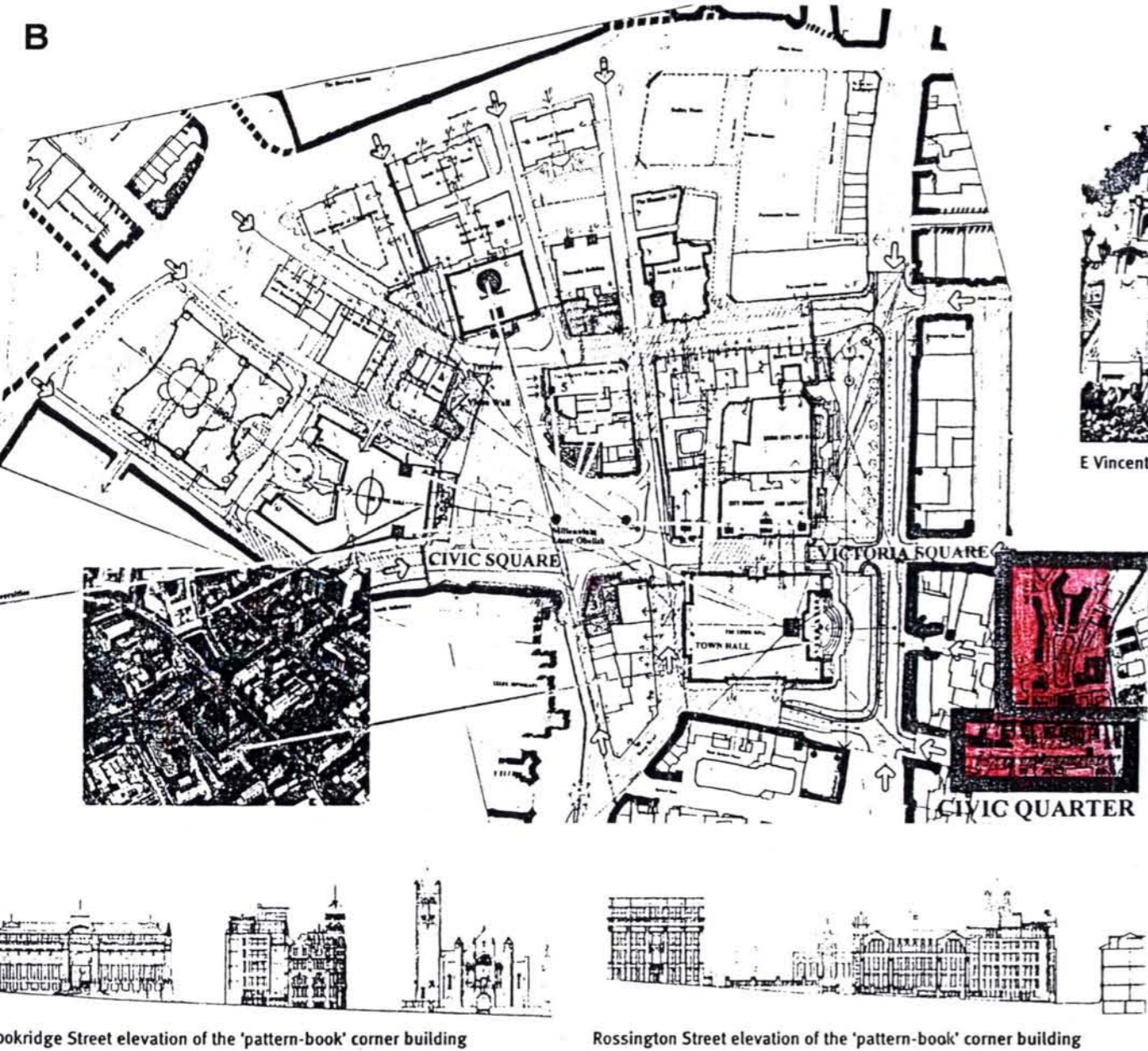
Piazze comprese all'interno di programmi di recupero urbano finanziati ex art 11 legge 493/93

BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

Ryc. 6.6 Projekt przebudowy przestrzeni publicznych Rzymu. /Cecchini D.: Roma. Le politiche urbane della nuova amministrazione. Casabella, no. 623, 1995, str.45-47/.

Ryc. 6.7 Projekt przebudowy Leeds. Odbudowa miejscowości w oparciu o place i tzw. 6 bram do miasta. A - schemat ogólny, B - przykład rozwiązania Civic Square, C - przykład rozwiązania City Square.
 /Powell K.: Recreating the civic. The Architect's Journal, 22 maj 1997, str.25-27/.

ciągły układ. Rozpoczyna się od centralnej - najstarszej części miasta, a kończy na dalekich peryferiach tej metropolii. Podstawą układu są ciągi uliczek i dróg pieszych uzupełniane promieniście rozchodzącym się systemem komunikacji zbiorczej. Plan ten jest bardzo ciekawy i warto by prześledzić jego rezultaty, jednak ze względu na rozmiar takiego opracowania jest niezwykle trudny do realizacji.

Nieco inne podejście prezentuje praca dotycząca Leed's (ryc.6.7). Założenie jakim było „odtworzenie miejskości” realizowane jest głównie przez precyzyjnie określony system „punktów” strategicznych. Miejskami tymi są przede wszystkim place i tak zwane „bramy”. Realizacja planu polega w pierwszej kolejności na budowie i przebudowie najbardziej prestiżowych obiektów wokół wybranych placów. W ten sposób działania władz miejskich skupione są na skali budynku i kwartału urbanistycznego. Należy podkreślić, iż praca ta, mimo że dotyczy przestrzeni publicznych, nie rewaloryzuje na początku tych przestrzeni, a jedynie ich otoczenie, które z kolei pociąga za sobą rewaloryzację nawierzchni i formy płaszczyzny placów.

Najbardziej zbliżonym do realiów Bytomia jest rozwiązanie zaproponowane w Lyonie (ryc. 6.8). W mieście tym od 1992 roku zrealizowano aż 6 różnych planów, które częściowo przyczyniły się do metamorfozy miasta z ośrodka przemysłowego w znaną nowoczesną metropolię europejską. Oprócz rewaloryzacji i rewitalizacji śródmieścia wzięto pod uwagę odbudowę „nokturnowego i teatralnego” nastroju wybranych w centrum placów. Opracowano także system finansowania poszczególnych przedsięwzięć, a następnie większość z nich zrealizowano. W strategii działania w pierwszej kolejności skupiono się na przemianach nawierzchni placowych. Efektem tego była nie tylko poprawa jakości przestrzeni publicznych i ożywienie życia na wybranych placach, ale także przyciągnięcie i pobudzenie inwestorów do przebudowy pierzei wokół odrestaurowanych wcześniej placów.⁶

Wymienione wyżej przykłady są działaniami, które w swoim zamierzeniu dotyczyły wielu placów jednocześnie. Warto też zwrócić uwagę na współczesne rewaloryzacje pojedynczych placów.

Pod względem kompozycyjnym jednym z przykładów podejścia do rewaloryzacji pojedynczego placu mogą być plany rewitalizacji Paternoster Square w Londynie. W wymienionym opracowaniu, podobnie jak w wielu tego typu przykładach

⁶ Pod względem morfologicznym rodzaje rewitalizacji przestrzeni wielostronnie rozwarstwił Zbigniew Zuziak, w swojej książce pt.: „Strategie rewitalizacji przestrzeni śródmiejskiej”. Ze względu na priorytety zastosowane w procesie planowania wyróżnił on m.in.: rewitalizację mającą na celu integrowanie przestrzeni kulturowej (zastosowaną w Bristolu) oraz rewitalizację przestrzeni komercyjnej wraz z jej rekompozycją (zastosowaną w rozwiązaniu Paternoster Square w Londynie). Te odmienne podejścia zwracają uwagę na 2 niezwykle ważne cechy przestrzeni: wartość użytkową i wartość kulturową. Na podstawie przykładów realizacji konkretnych planów Z. Zuziak wyróżnił kilka różnych metod rewitalizacji wybranych obszarów m.in.: program rozwoju lokalnego (civic trust), scenariusz „strużki wody”, program odnowy „ostrożnej (delikatnej)”.

Ryc. 6.9 Forum przy halach paryskich (fot. z internetu).

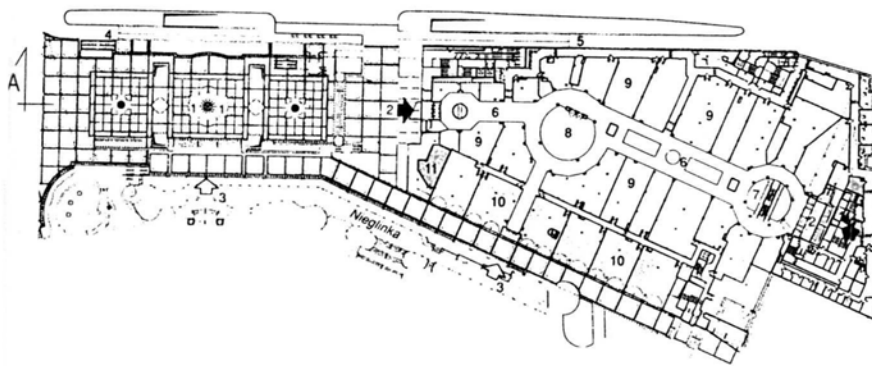
Ryc. 6.10 Forum przy Rockefeller Center w Nowym Yorku (fot. z internetu).

dotyczących konkretnego placu w mieście, działania planistyczne przewidywały w równej mierze rewaloryzację formy pierzei i formy samej nawierzchni placu. Mimo, iż plany opracowywane na potrzeby tej inwestycji zajmują w literaturze wiele miejsca jednak ze względu na trwający proces ich realizacji są trudne do oceny.

Jednym z przykładów zrealizowanej rewaloryzacji pojedynczego placu wraz z całym przyległym do niego zespołem budynków jest powstałe współcześnie forum w Paryżu na miejscu historycznych hal targowych (ryc.6.9). Po wielu konkursach w 1997 roku (10 lat po wyburzeniu historycznych hal) został wybudowany zagłębiony w ziemi plac - forum. Plac ten został zaprojektowany na zasadzie schodzących do ziemi tarasów otoczonych różnego rodzaju pawilonami. Pod względem funkcjonalnym nowa zabudowa zachowała historyczny - komercyjny charakter kwartału. Wokół forum znajdują się między innymi: teatr, kina, restauracje, kawiarnie, Centrum Oceaniczne im. Coustou, Muzeum Grevin, Muzeum Holografii, a także wiele różnych sklepów. Obszar ten uzupełniają także położone w niedalekiej odległości Centrum Pompidou, kościół St. Eustache oraz Muzeum of Modern Art. Ciekawostką może być fakt, iż plac ten z towarzyszącą mu zabudową przez niektóre przewodniki turystyczne bywa nazywany „żołądkiem Paryża” (co wiąże się z jego historyczną funkcją), będąc jednocześnie przykładem pewnego rodzaju centrum w stylu amerykańskiego shopping mall.⁷

Podobnym przestrzennie założeniem jest nowojorski Rockefeller Square (ryc. 6.10). Jest on placem, który powstał w latach 20 i 30 XX wieku, a konkretnie został ukończony w 1934 roku. Położony w Nowym Yorku w centrum południowego Manhattanu jest on częścią jednego z największych na świecie centrów biurowo - administracyjnych. W jego sąsiedztwie zlokalizowane są siedziby i przedstawicielstwa wielkich korporacji oraz koncernów handlowych, multimedialnych, prasowych m.in.: Time Warner, Associated Press, telewizja NBC. Przy placu mieści się również Radio City Music Hall z 6 tysiącami miejsc na widowni. Mimo niewątpliwych atrakcji Rockefeller Center, byłby niczym, zdaniem mieszkańców bez licznych sklepów, w których można kupić „prawie wszystko”. Znanym miejscem jest Fasion Cafe, w którym okazjonalnie odbywają się pokazy mody, a na co dzień można podziwiać i kupować prezentowane tam stroje. Tradycją Rockefeller Center jest zapalanie kilkunastu tysięcy lampek na gigantycznej choince, znajdującej się na placu. Moment ten jest transmitowany przez wiele telewizji świata, a dla Amerykanów chwila ta jest symbolem nadejścia okresu świąt Bożego Narodzenia. Sam plac zagłębiony jest w stosunku do otaczających go ulic i budynków. Najczęściej służy jako „letnia kawiarenka” otoczona nowoczesnymi podcieniami, w których znajdują się lokale kawiarni, restauracji i

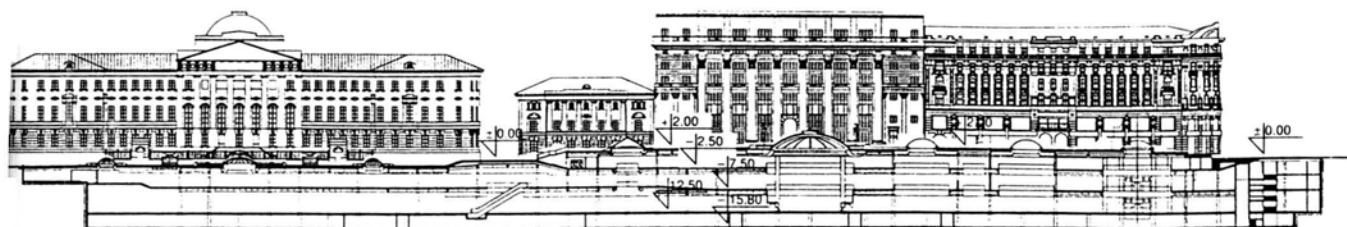
⁷ Informacje z Internetu.

Rzut poziomu I

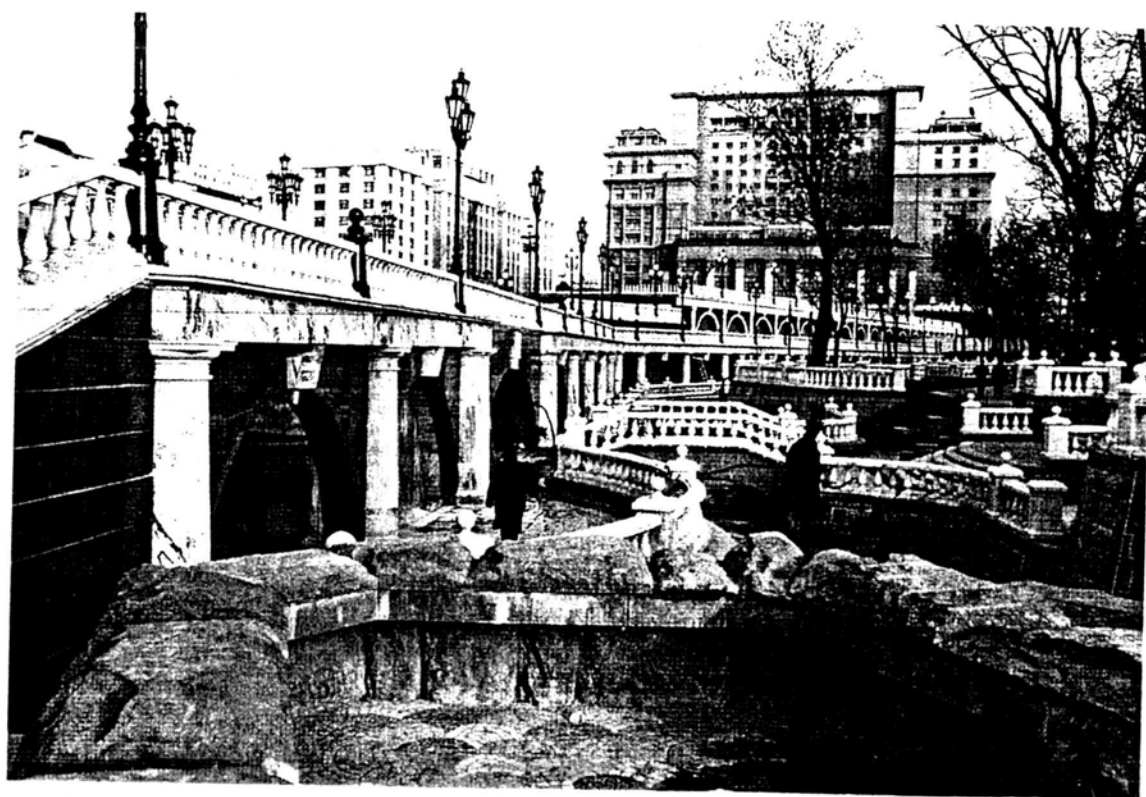
1 nawierzchnia placu nad poziomem II	5 wyjazd z poziomu II
2 główne wejście do kompleksu handlowego	6 mall
3 wejście od strony Aleksandrowskiego Sadu	7 atrium 1
4 wjazd do zatoki przeladunkowej na poziomie II	8 atrium 2
	9 powierzchnia handlowa
	10 restauracje
	11 pomieszczenia techniczne

Plac Maneżowy widziany z hotelu Moskwa; pokrywają go trawniki, różnokolorowa i wielofakturowa posadzka, fontanny i kopuły doświetlające mall

zkrój A-A

0 15 30 60 r

Ryc. 6.11 Ukończona w 1999 roku rewaloryzacja placu Maneżowego w Moskwie. /Galas I., Borys I., Jurczyński B.: Moskiewski Underground. Centrum Rekreacyjno - Handlowe Ochrony Riad w Moskwie. [w:] „Magazyn Budowlany. Bertelsmann Wydawnictwa Fachowe. Lipiec/ sierpień 5/1999, s.26-31/.

sklepów. Czasami plac jest przekształcany w arenę widowiskową, a zimą na jego powierzchni urządzone jest lodowisko. Nad Rockefeller Square góruje statua Prometeusza, a cały plac w poziomie ulic otoczony jest równym szpalerem flag państwowych z świata. Architektura budynków stanowi przykład najnowszej historii w tej dziedzinie. Plac jest miejscem występowania różnorodnych detali i stylów architektonicznych np.: Art Deco, czy Art Nouveau. Generalnie cała przestrzeń placu jest miejscem ogólnie dostępnym, służącym dużej ilości osób, zamieszkujących i odwiedzających tą jedną z największych metropolii świata.⁸

Interesującym współczesnym przykładem kompleksowej rewaloryzacji placu jest plac Maneżowy w Moskwie (ryc. 6.11). Obszar ten znajduje się niedaleko placu Czerwonego i w 50 letnim powojennym okresie socjalizmu służył głównie jako miejsce formowania się gigantycznych pochodów, tworzonych przy okazji hucznie obchodzonych świąt państwowych. W czasach przemian ustrojowych wykorzystywany był jako miejsce wieców i wystąpień ulicznych. Wraz z nastaniem nowej gospodarki w 1994 roku rozpisano konkurs na zagospodarowanie powierzchni placu. Zwyciężyła idea budowy, pod olbrzymią 5 hektarową powierzchnią, podziemnego 4 - kondygnacyjnego obiektu, którego dach stanowi plac Maneżowy. Budynek ukończono w 1997 roku i nosi on nazwę Centrum Rekreacyjno - Handlowe Ochrony Riad. Obiekt zaprojektowano dla 20 tysięcy użytkowników. Szkieletem przestrzennym podziemnego złożenia budynku jest wewnętrzna ulica z położonymi po obydwu stronach sklepami. Ulica ta zorganizowana została na wzór amerykańskiego shopping mall. Kompozycyjnie i funkcjonalnie uzupełniana jest wielopoziomowymi atriami, wokół których zlokalizowane są urządzenia komunikacji pionowej, takie jak ruchome schody i windy. Zwornikiem przestrzennym całego centrum jest food court - duży dziedziniec restauracyjny otoczony samoobsługowymi baremami. Wraz ze wspomnianą ulicą (mall) pozostaje on najważniejszą przestrzenią publiczną całego założenia. Powierzchnia placu została urządzona na zasadzie tarasów opadających w kierunku Aleksandrowskiego Sadu. Najwyżej uniesiona część tworzy nadziemną pierzeję, w której umieszczono restauracje i kawiarnie. Natomiast na samej powierzchni placu urządzone są letnie ogrody z ułożoną różnokolorową posadzką urozmaicającą trawniki i fontanny. Ciekawym elementem jest wprowadzenie na plac cieku wodnego w postaci odtworzonej historycznie płynącej przez ten obszar rzeczki Nieglinki. Całość nawierzchni urozmaicana jest 7 przeszklonymi kopułami doświetlającymi wewnętrzne - podziemne atria i uliczkę.⁹

⁸ Informacje z Internetu.

⁹ Galas I., Borys I., Jurczyński B.: Moskiewski Underground. Centrum Rekreacyjno - Handlowe Ochrony Riad w Moskwie. [w:] „Magazyn Budowlany. Bertelsmann Wydawnictwa Fachowe. Lipiec/ sierpień 5/1999, s.26-31.

4. MOŻLIWOŚCI WYKORZYSTANIA POJEDYNCZEGO PLACU W REWALORYZACJI ŚRÓDMIEŚCIA BYTOMIA - WNIOSKI PRAKTYCZNE

Możliwości przekształceń poszczególnych placów w procesie rewaloryzacji śródmieścia Bytomia są bardzo zróżnicowane. Zależą od indywidualnych cech i wartości, jakie posiada dana przestrzeń. Określone szczegółowo w rozdziale IV walory placów, dzięki swej wielopłaszczyznowości, mogą być podstawą w kształtowaniu i przebudowie wizerunku śródmieścia. Propozycje działań rewaloryzacyjnych dla analizowanych placów przedstawiają się następująco.

1. RYNEK

Rewaloryzacja Rynku powinna eksponować wielofunkcyjność placu jako „centrum miasta”, zwracając uwagę na jego znaczenie kulturalne i rekreacyjne. Plac ten należy uzupełnić atrakcyjną małą architekturą (ławki, lampy, fontanna, rzeźba) oraz muzeum „in situ” prezentującym najstarsze - historyczne relikty zabudowy miasta. W jego pierzejach zorganizować należy centrum informacji turystycznej. Na jego powierzchni częścię można organizować różnego rodzaju imprezy o znaczeniu kulturalnym. Korzystne byłoby wprowadzenie w ograniczonym zakresie handlu kwiatami, pamiątkami, obrazami. Można także zorganizować na jego płycie kilka kawiarenek letnich.

2. PLAC GRUNWALDZKI

Z przeprowadzonych analiz i ocen wynika, iż w procesie rewaloryzacji plac Grunwaldzki powinien nabrać większego znaczenia jako plac handlowy. Istnieje potrzeba i możliwość organizacji na nim cotygodniowych targowisk oraz jarmarków świątecznych, które okazjonalnie na tym placu już funkcjonują. Plac ten może być doskonałym uzupełnieniem dla funkcjonujących w pobliżu mało atrakcyjnych placów handlowych. W przyszłości plac ten może pełnić rolę centrum informacji turystycznej o znaczeniu regionalnym, dodatkowo może być uzupełniany o ofertę biur podróży, giełdę nieruchomości, itp.

3. PLAC KLASZTORNY

Pod względem formy jest to jedyny z placów Bytomia nadający się do przykrycia z możliwością uzyskania formy wewnętrznego dziedzińca. Dla jego funkcji korzystne byłoby przekształcenie zlokalizowanego w jego pierzejach szkolnictwa zawodowego i podstawowego na szkolnictwo wyższe lub półwyższe, można w jego pobliże przenieść

funkcjonującą w Bytomiu szkołę tańca współczesnego. Przy jego kameralnej formie możliwa jest realizacja na jego powierzchni wystaw artystycznych, malarstwa rzeźby itp.

4. PLAC TADEUSZA KOŚCIUSZKI

Ze względu na wielkość placu i jego usytuowanie, można go w większym stopniu wykorzystać jako miejsce postoju samochodów z możliwością wykonania parkingu pod płytą placową. Słusznym wydaje się postulowana od kilkunastu lat przez niektórych urbanistów koncepcja budowy na jego części powierzchni wielofunkcyjnego obiektu handlowo - usługowego. Z pewnością konieczna jest odbudowa istniejących w jego pierzejach „luk” z dopuszczeniem obiektów administracji państwowej. Konieczne jest także przeniesienie istniejącego na placu postoju taksówek oraz wyłączenie południowej, wschodniej i zachodniej strony placu z ruchu kołowego.

5. PLAC JANA III SOBIESKIEGO

Plac ten powinien nabrać większego znaczenia kulturalnego w życiu miasta. Jego forma umożliwi realizację otwartego kina letniego czy estrady koncertowej, a nawet występów cyrku. W większym stopniu plac może być wykorzystywany jako miejsce targów i imprez promocyjnych, prowadzonych przez różne branże i firmy. Na jego powierzchni istnieje możliwość zorganizowania stałej ekspozycji firm, można ustawić też telebimy, ekrany i reklamy świetlne.

6. PLAC GENERAŁA WŁADYSŁAWA SIKORSKIEGO

Rewaloryzacja tego placu, zdaniem autora, powinna polegać na przeniesieniu istniejących na placu przystanków tramwajowych lub częściowym ich zagłębieniu. Uwolniony od ruchu tramwajowego plac powinien zostać zagospodarowany jako reprezentacyjny skwer miejski. Ponadto należy uczynić istniejący układ płaszczyzny związany z pomnikiem Fryderyka Chopina. Można też uatrakcyjnić rozwiązanie formy płaszczyzny podbudowując nią formę ważnych obiektów znajdujących się w jego pierzei (opera i liceum).

7. PLAC MICHAŁA WOLSKIEGO

W związku z istniejącą funkcją komunikacyjną (dworzec autobusowy i kolejowy) plac ten w większym stopniu powinien zostać uzupełniony funkcjami gastronomicznymi i handlowymi. Należy również dążyć do przyspieszenia procesu przesiadkowego przez połączenie placu ruchomymi schodami i taśmami. Można w ten sposób zwiększyć dostępność placu z centrum miasta. Istniejące wokół placu kładki piesze powinno się przykryć i razem z przystankami autobusowymi włączyć w jedną kubaturę

nowoczesnego terminala komunikacyjnego. Należy przy tym dążyć do zmniejszenia ruchu pojazdów indywidualnych i tranzytowych wokół węzła. Znajdujący się wzdłuż torów kolejowych teren składów można wykorzystać na realizację centrum wielofunkcyjnego w stylu londyńskiego Victoria Station.

8. PLAC SŁOWIAŃSKI

W planach rewaloryzacyjnych należy utrzymać dotychczasową funkcję placu i jedynie podnieść jakość jego przestrzeni. Z płyty placu należy przenieść funkcjonujący na jego powierzchni plac zabaw. W parterach istniejących kamienic można dopuścić realizację nowych funkcji usługowych.

9. PLAC AKADEMICKI

W przyszłości powinna dokonać się stopniowa przemiana placu w otwartą namiastkę ogrodu botanicznego, z prezentacją ciekawych roślin, kwiatów i drzew. Plac ten może pełnić funkcje edukacyjne i reprezentacyjne, należałoby również podnieść jakość usług zlokalizowanych w jego pierzejach.

10. PLAC WOJSKA POLSKIEGO

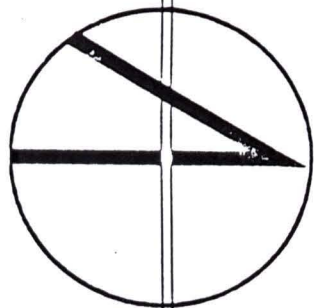
Powinien w większym stopniu być wykorzystywany dla potrzeb rekreacyjnych (np.: boisko sportowe, plac zabaw dla dzieci, urządzenie zieleni), jego forma winna uwzględniać możliwość wykorzystania jego powierzchni przez dzieci chodzące do pobliskiej szkoły. W końcowym efekcie plac ten może stać się miejscem gier, zabaw, rozrywki i rekreacji dla młodego pokolenia. Pewnym uzupełnieniem dla tego placu mogą być funkcje gastronomii i handlu zlokalizowane w pobliżu istniejącego przystanku autobusowego.

11. PLAC ŚWIĘTEJ BARBARY

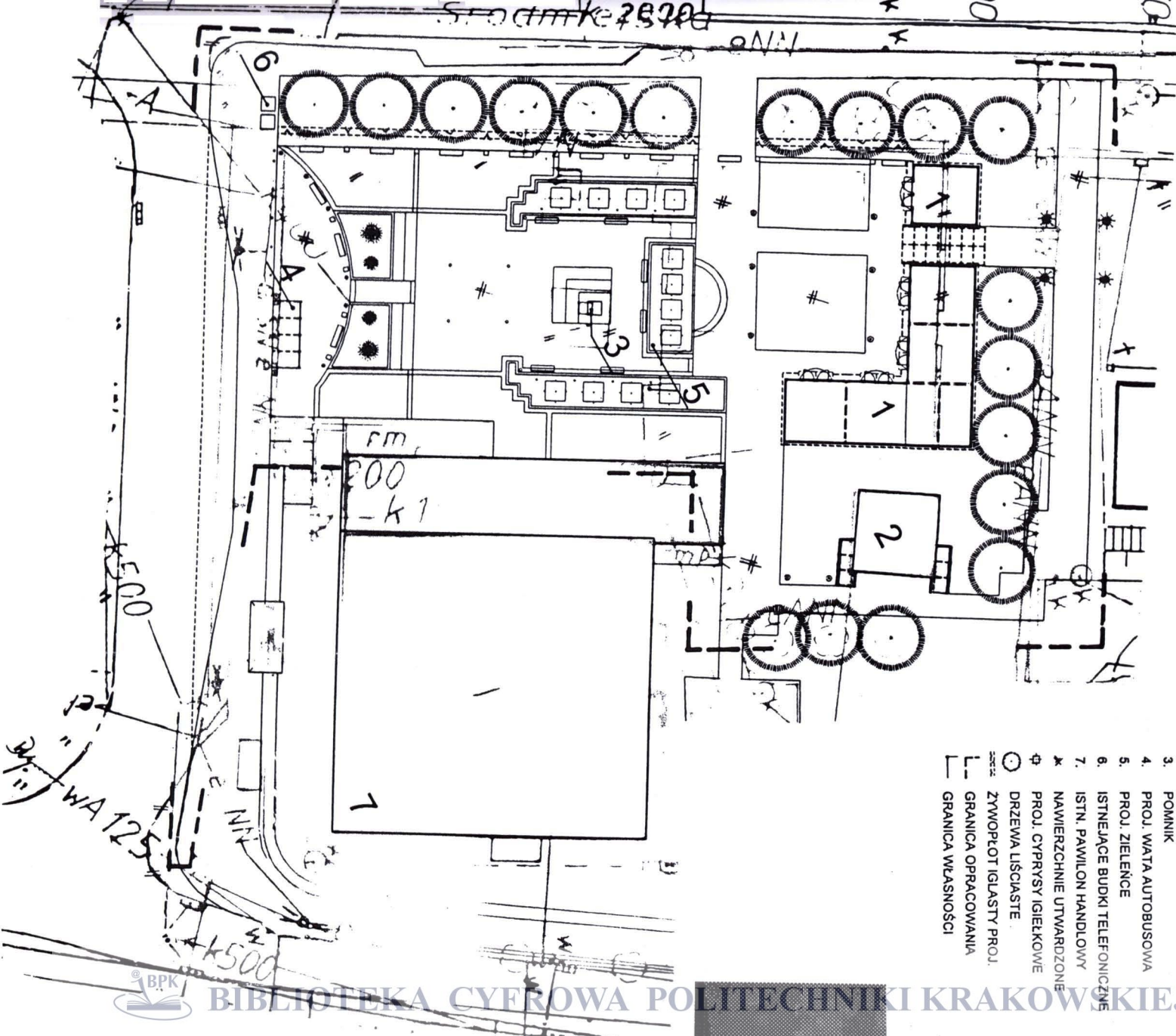
W procesie rewaloryzacji placu jego południowa pierzeja powinna zostać uzupełniona zabudową mieszkaniową. Istniejący w centrum skwer należy na nowo urządzić i podnieść jego estetykę. Cały plac trzeba też odpowiednio oświetlić i starannie dobrać elementy małej architektury. W budynkach należy odnowić elewacje zmieniając ich kolorystykę na bardziej żywą.

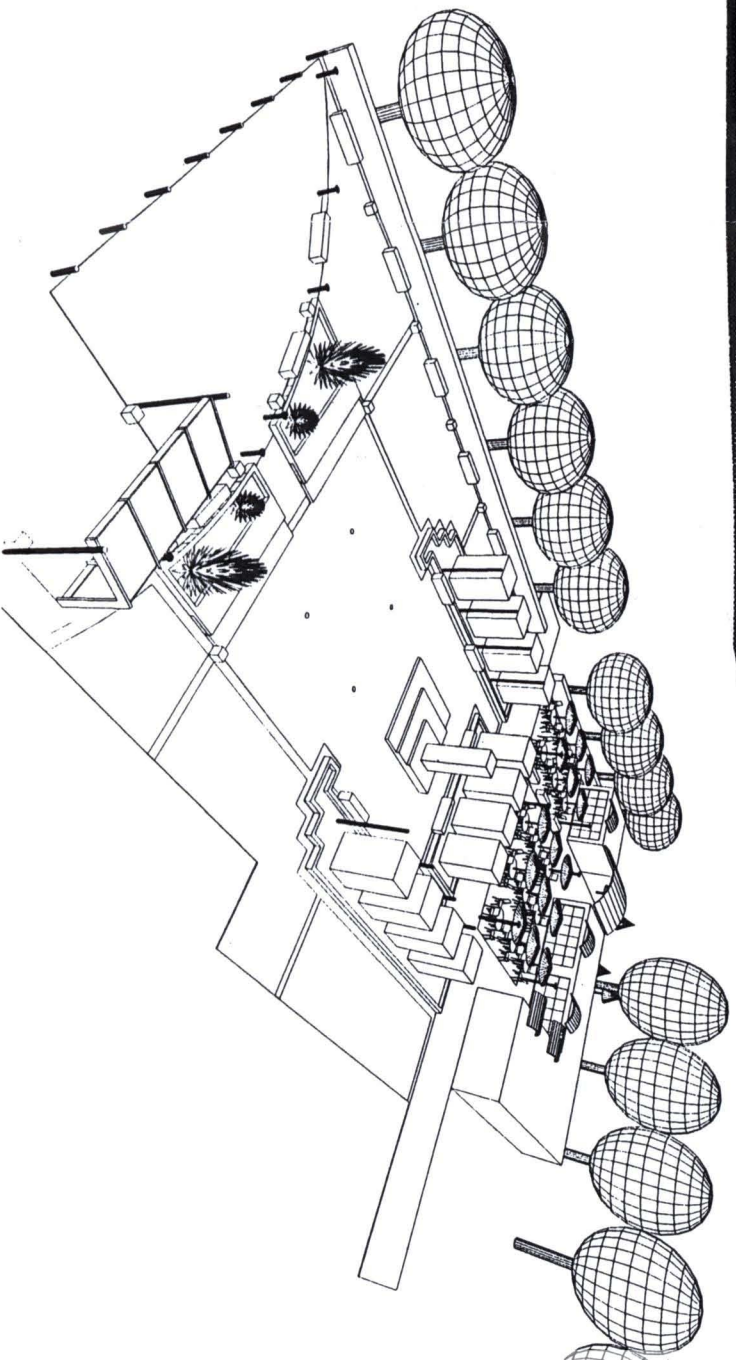
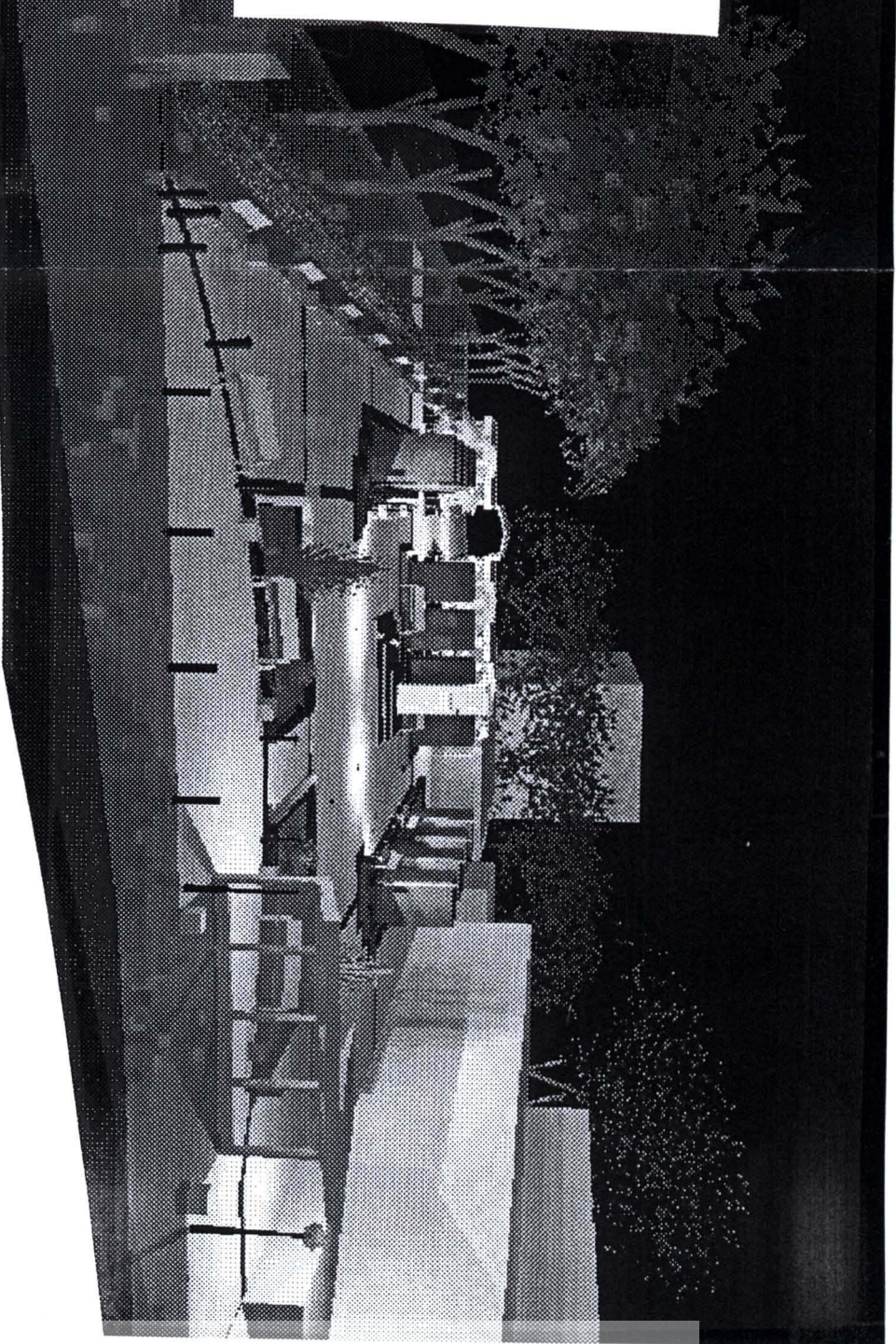
12. PLAC RODŁA

Najwłaściwsza wydaje się dla placu możliwość zagospodarowania go jako zielonego skweru łączącego w sobie przestrzeń na przedłużeniu ogrodu kościelnego z przedpołem szpitala i domów mieszkalnych. Należałoby w pobliżu placu wyznaczyć

- OZNACZENIA:**
1. PROJEKTOWANY PASAZ
HANDLOWO-GASTRONOMICZNY
 2. REMONTOWANY SZALET MIEJSKI
POMNIK
 3. PROJ. WATA AUTOBUSOWA
 4. PROJ. ZIELENCE
 5. ISTNIEJĄCE BUDKI TELEFONICZNE
 6. ISTN. PAWILON HANDLOWY
 7. NAWIERZCHNIE UTWARZONE
PROJ. CYPRYSY I GIEŁKOWE
DRZEWA LIŚCIASTE
 - ZYWOPLOT IGLASTY PROJ.
 - ┌┐ GRANICA OPRACOWANIA
 - ┌┐ GRANICA WŁASNOŚCI

Ryc. 6.12 Przykład zaprojektowanej przez autora rewaloryzacji placu Letochów w Bytomiu
- Radzionkowie (projekt z 1998 roku).

miejsca postojowe dla potrzeb szpitala, a na płaszczyźnie placu ustawić ławki i elementy małej architektury: lampy, kosze na śmieci.

Z przedstawionych wytycznych zmian poszczególnych placów wynika, że w procesie rewaloryzacji powinny stać się one miejscami różnorodnej aktywności uzupełniającymi się wzajemnie. Działania podejmowane na placach powinny także podtrzymywać i uaktywniać istniejące „formy życia placu” np.: zwyczaj gry w szachy na placu Akademickim, cykliczne spotkania przy okazji giełdy staroci na placu Jana III Sobieskiego. Temu celowi może służyć z jednej strony wykorzystywanie ich powierzchni jako obszarów promocji, wystaw i okazjonalnych targów (za wzór mogą posłużyć wielkie wystawy światowe w miastach, a w samym Bytomiu prezentacje firm i wyrobów, jakie miały miejsce jeszcze przed II wojną światową na placu Jana III Sobieskiego), z drugiej zaś konieczne jest przywrócenie placom roli centrów kulturalnych (przykład przedwojennego placu Tadeusza Kościuszki i Generała Władysława Sikorskiego) wraz z towarzyszącymi im imprezami takimi jak: występy, koncerty i festyny.¹⁰ Place powinny też w większym stopniu pełnić funkcję miejsc pamięci, defilad i wieców, przestrzeni zmiennych okresowo dostosowanych do różnych, a zarazem indywidualnych potrzeb mieszkańców (plac Słowiański, Rodła i św. Barbary). Niezależnie od tego należy na placach utrzymywać ich kluczowe funkcje takie jak: usługi (plac Tadeusza Kościuszki, Rynek), kultura (plac Generała Władysława Sikorskiego, Jana III Sobieskiego), komunikacja (plac Michała Wolskiego).

W procesie rewaloryzacji formy i estetyki placu należy skupić się na rewaloryzacji jego pierzei oraz zabudowy najbliższego otoczenia, począwszy od obiektów użyteczności publicznej i usług, a skończywszy na zabudowie mieszkaniowej. Odnośnie rewaloryzacji płyty placowej ważne jest, aby rewaloryzowana forma placów uwzględniała i wydobywała ich istniejącą atrakcyjność fizjonomiczną. Nowo projektowany detal i zagospodarowanie powierzchni placu muszą być interesujące i przyjazne dla człowieka. Zadbane, podświetlone i odpowiednio urządzone place powinny cechować się określoną wyższą jakością przestrzeni. W ten sposób place mogą funkcjonować jako obszary koncentracji życia miasta - miejsca eksponowane i rozpoznawalne w jego strukturze (ryc. 6.12).

W oparciu o ich tradycję i symbolikę oraz nastrój (plac Klasztorny, Grunwaldzki, Akademicki i pozostałe) może odbywać się odbudowa klimatu i nastroju miasta. Przy

¹⁰ W przedwojennym Bytomiu odbywały się Targi na placu Sobieskiego. Podczas nich budowano nawet tymczasowe brezentowe namioty /wspomnieć należy, iż idea wystaw i targów była bardzo modna na przełomie XIX i XX stulecia/. Obecnie na terenie jednego z gliwickich placów organizowane są Targi Budownictwa. Na zachodzie Europy cyklicznie odbywają się jesienne degustacje win i piwa. Na przełomie XIX i XX wieku bardzo popularne były wszelkiego rodzaju imprezy masowe takie jak ćwiczenia sprawnościowe, pokazy jazdy cyklistów. W Krakowie do dnia dzisiejszego na rynku organizowany jest festiwal maszerujących orkiestr dętych. W Szkocji autor spotkał się z organizacją wycieczek nocnych po miejscach charakteryzujących się podobną historią i nastrojem.

odpowiednim wykorzystaniu wyżej wymienionych wartości place bardzo łatwo mogą stać się identyfikatorami i znakami rozpoznawczymi zabytkowego średniowiecza.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI KOŃCOWE

Plac jest obszarem szczególnym w mieście. Od zarania dziejów jest to miejsce wspólne mieszkańców czyli przestrzeń publiczna. Faktycznie to obszar, na którym „toczy się” życie miasta - od zwyczajnego spotkania dwóch osób po organizację wielotysięcznych imprez na skalę światową. Istotną cechą placów jest jednocześnie występowanie w ich obszarze różnorodnych wartości nakładających się na siebie. Na zasadach synergii występujące wartości funkcjonalne, kompozycyjne w połączeniu z nastrojem i rytmem życia, potęgują wzajemne oddziaływanie i znaczenie, dając w konsekwencji przestrzeń o szczególnej wartości i jakości.

Przytoczone definicje placów, precyzując pojęcie wydołyły elementy najważniejsze, takie jak: funkcja, forma i lokalizacja, które w zasadniczy sposób w historii miast wpływały na znaczenie placów. Definicje te uzewnętrzniły także bogactwo form przestrzeni i znaczeń, jakie kryją się pod pojęciem placu. Przeanalizowanie rodzajów placów i historii ich powstawania pozwoliło na odczytanie mechanizmów towarzyszących narodzinom i przemianom placów, jako konsekwencji przemian ekonomiczno-społecznych, politycznych i obyczajowych.

W historii plac przybierał różne formy i pełnił różne funkcje, dlatego nie da się go jednoznacznie sklasyfikować pod względem funkcjonalnym i kompozycyjnym, nie da się również jednoznacznie zdefiniować placu. Związki, jakie zachodziły pomiędzy miastem a placem są bardzo różnorodne i obopólne. Z jednej strony rozwijające się miasto wpływało na formę i funkcję powstających placów, a z drugiej same place wpływały znacząco na charakter miasta.

W Bytomiu zasadniczy wpływ na powstanie miasta miało funkcjonujące w średniowieczu targowisko, później przekształcone w Rynek. Ze względu na dokonywaną na placu wymianę towarową oraz odbywające się na nim ceremonie

odgrywał on istotną rolę gospodarczą, kulturalną i polityczną w regionie. Powstające w późniejszym okresie place miały za zadanie odciążenie Rynku przez przejęcie jego niektórych funkcji. W ten sposób powstał rynek pomocniczy - Kaczy Targ, plac Rycerski przed zamkiem oraz plac Klasztorny przed budynkiem zakonu Franciszkanów. W późniejszym czasie place te wraz z nowo powstałymi placami stały się kluczowymi przestrzeniami publicznymi miasta. Z historii Bytomia wynika, iż istotny wpływ na powstanie nowych placów miał rozwój gospodarczy miasta w XIX i na początku XX wieku.

Należy stwierdzić, iż place w Bytomiu odegrały istotną rolę w formowaniu się i rozwoju miasta. Ponadto „dzięki” placom Bytom uzyskał wizerunek daleko odmienny od powstających w XIX wieku miast i osiedli przemysłowych na terenie Górnego Śląska. W zestawieniu z realizowanymi w tym okresie osiedlami robotniczymi w postaci kolonii „familoków”, forma śródmieścia Bytomia wraz z położonymi na jego obszarze placami, stała się wizytówką architektoniczną przedwojennego Śląska.

Dwanaście placów zlokalizowanych na terenie śródmieścia Bytomia tworzy niezwykle cenny układ w strukturze funkcjonalno - przestrzennej śródmieścia. Układ ten jest bardzo ważny, ze względu na zwartą i czytelną kompozycję przestrzenną oraz walory funkcjonalne. W przestrzeni śródmieścia poszczególne place pełnią istotne funkcje usługowe, rekreacyjne i komunikacyjne. W zależności od zlokalizowanych wokół placów konkretnych obiektów place mają znaczenie lokalne, ogólnomiejskie lub regionalne.

Jak wynika z analiz, zespół placów w śródmieściu w znaczny sposób wpływa na jego dostępność z zewnątrz. W tym względzie na szczególną uwagę zasługuje zagęszczenie placów w średniowiecznym układzie miasta, znacznie ułatwiające penetrację pieszą. Można powiedzieć, że place pozostają kluczowymi przestrzeniami kształtującymi dostępność śródmieścia Bytomia, a same są najłatwiej dostępnymi przestrzeniami śródmiejskimi.

Pod względem funkcjonalnym, zarówno place o funkcjach komunikacyjnych jak i place o funkcjach usługowych, należą do najważniejszych tego typu przestrzeni w mieście. Na tle całego śródmieścia są obszarami niezwykle aktywnymi w jego życiu i funkcjonowaniu, stanowiąc na odcinku od placu Wolskiego do placu Akademickiego centrum życia publicznego miasta. Obserwacje natężenia ruchu pieszego potwierdzają, iż place położone najbliżej Rynku stanowią najbardziej bezpieczny obszar - aktywny nawet w godzinach nocnych.

Pod względem estetycznym zespół 12 placów wyraźnie wpływa na kompozycję miasta, przez otwarcia widokowe łączące poszczególne place w znaczny sposób kształtują sekwencyjność kompozycji przestrzeni publicznych - tworzą „kręgosłup” kompozycyjny śródmieścia. Pojedyncze place często odgrywają rolę kulminacji kompozycyjnych w tkance miejskiej. Możliwe jest podporządkowanie wszelkich wprowadzonych zmian przestrzennych zasadzie zachowania kompozycji placów i ich formy, dominant, wybranych osi i kierunków.

Dla użytkowników układ 12 placów jest ważny, głównie jako system przestrzeni komercyjnych, połączonych określonymi ciągami pieszymi oraz liniami komunikacji masowej. Charakteryzuje się różnorodnością oferowanych usług w pierzejach w połączeniu z rekreacyjnym charakterem wielu powierzchni placowych.

Konkludując, w strukturze funkcjonalno - przestrzennej Bytomia, place odgrywają kluczową rolę jako miejsca - „zworki” funkcji, formy i życia miasta, a cały system przestrzeni publicznych tworzonych przez place jest niezwykle zwarty, ciągły i sekwencyjny.

Z przeprowadzonych analiz szczegółowych funkcji i formy 12 placów śródmieścia wynika, iż różne elementy mogą wpływać na znaczenie i rolę poszczególnego placu w mieście. Dopiero nałożenie wszystkich elementów pozwala na właściwy ogląd rzeczywistości i ocenę wielopłaszczyznowego znaczenia każdego placu. O znaczeniu ostatecznie decydują zarówno elementy atrakcyjne jak i nieatrakcyjne. Określone w rozdziale IV wartości i walory placów mogą być podstawą

do rewaloryzacji przestrzeni publicznych Bytomia. Na szczególną uwagę zasługują place o znaczeniu ogólnomiejskim i regionalnym, zwłaszcza na tle pozostałych miast Górnego Śląska.

Z podsumowującej oceny dotyczącej poszczególnych placów, przy zastosowanych kryteriach: lokalizacji, dostępności, funkcji, historii, układu przestrzennie - kompozycyjnego, życia i nastroju miejsca wynikają najważniejsze wartości i mankamenty charakteryzowanych placów. Według tej ^{oceny} najważniejszą wartością poszczególnych placów są ich walory kompozycyjno - estetyczne. Z kolei najważniejszym mankamentem znacznej liczby placów jest ich negatywne oddziaływanie psychologiczne na użytkowników, w tym brak poczucia bezpieczeństwa, niekorzystny nastrój oraz różnego rodzaju uciążliwości komunikacyjne. Ponadto pierwszym elementem działań rewaloryzacyjnych placów powinno być podniesienie jakości ich funkcji. Z sumarycznej oceny wynika, że najbardziej znaczącym placem we współczesnym Bytomiu jest plac Tadeusza Kościuszki, co dodatkowo potwierdza fakt, iż plac ten często jest mylony z Rynkiem. Z kolei najwięcej cech negatywnie ocenianych posiada plac Michała Wolskiego.

Jak wynika z badań, ważną rolę w procesie rewaloryzacji miasta odgrywa układ rewaloryzowanych placów. Przykłady historyczne potwierdzają, że układ placów może w zasadniczy sposób kształtować dostępność danego śródmieścia (barokowy Rzym, XIX wieczny Paryż). Układ rewaloryzowanych placów oraz łączących je ulic może być także wykorzystywany jako najważniejszy ciąg doprowadzający ruch pieszego z peryferiów do śródmieścia, co przy odpowiednim uzupełnieniu całego obszaru przystankami autobusowymi pozwala na efektywne połączenie w śródmieściu komunikacji masowej z ruchem pieszym. W Bytomiu szczególnie znaczenie dla poprawy dostępności mają trzy place: Michała Wolskiego, Jana III Sobieskiego oraz Generała Władysława Sikorskiego.

Szansy wykorzystania placu w procesie rewaloryzacji śródmieścia szczególnie należy upatrywać w jego możliwościach oddziaływania na otaczającą zabudowę, gdzie wraz z rewaloryzacją pojedynczego placu następuje rewaloryzacja jego otoczenia. Proces przebudowy placów w Lyonie pokazał, że rewaloryzacja płyt placowych samoczynnie uruchomiła zjawisko rewaloryzacji ich pierzei i najbliższej zabudowy. Proces ten również wyraził się dostosowaniem detalu urbanistycznego przyległych ulic do standardu i jakości przestrzeni placu. Dzięki osiom kompozycyjnym, dominantom, otwarciom widokowym, kontrastom oraz interakcjom zachodzącym pomiędzy otwartym placem a otaczającą zabudową, oddziaływanie placu daleko wykracza poza jego przestrzeń podnosząc atrakcyjność i rangę całego śródmieścia. Z tego względu piękne i odnowione place mogą stać się kluczowymi obszarami życia miejskiego, a odzyskawszy dawną świetność mają szansę ponownie stać się najważniejszymi „salonami” miast polskich.

Wykonane badania i całość rozważań nad tematem pozwalają na wyciągnięcie wielu wniosków dotyczących Bytomia. Przeprowadzone badania pozwalają także na wyciągnięcie szeregu wniosków ogólnych, które mogą mieć także odniesienie do innych miast polskich. Jako najważniejsze można wymienić:

1. Zachodzący obecnie w Polsce proces transformacji życia miejskiego i samych miast umożliwia rewaloryzację placów i włączenie ich w atrakcyjny system przestrzeni publicznych danego miasta.
2. O skali wartości każdego placu decyduje:
 - położenie oraz rola jaką pełni on na tle przestrzeni publicznych miasta,
 - charakter funkcjonalny wynikający z rodzaju i atrakcyjności usług zlokalizowanych w jego pierzejach oraz
 - charakter przestrzenno - kompozycyjny wynikający z kształtu i zagospodarowania powierzchni placu oraz form i skali architektury tworzącej jego obudowę.
3. Jak wykazano w pracy, sekwencyjny układ placów Bytomia stanowi istotną część przestrzeni publicznych miasta. Tworzące go place posiadają indywidualny charakter i są głównymi elementami urbanistycznymi kompozycji śródmieścia. Z tego względu rewaloryzacja placów może być początkiem i główną siłą napędową współczesnej przebudowy i podniesienia rangi śródmieścia.
4. Rewaloryzacja placów jest procesem złożonym i trwającym w czasie, a skuteczność działań i poziom oczekiwanych efektów zależy od:
 - starannego i wszechstronnego przygotowania programów i projektów rewaloryzacji każdego placu,
 - skoordynowania ich z całością działań projektowych i planistycznych dotyczących rozwoju miasta, a zwłaszcza przebudowy śródmieścia,
 - włączenia tych programów w całość polityki przestrzennej prowadzonej przez władze miejskie.

Istotną część programu rewaloryzacji placów stanowi etap opracowania projektów koncepcyjno - realizacyjnych, opartych o wyniki studiów, dotyczących poszczególnych placów i ich relacji zewnętrznych w zakresie funkcji oraz formy.

W zakresie rozwiązań funkcjonalnych należy dążyć do:

- dostosowania charakteru placu do rangi miejsca i zadań jakie powinien on pełnić dla śródmieścia,
- wykorzystania i utrzymania charakteru placu wynikającego z rangi istniejących w jego otoczeniu obiektów o znaczeniu ogólnomiejskim i regionalnym (urzędy, banki, obiekty kultury i kultury),
- uzupełnienia go funkcjami wspomagającymi jego atrakcyjność użytkową,
- zapewnienia dostępności komunikacyjnej do placu w skali miasta (i regionu) z podnoszeniem bezpieczeństwa i komfortu ruchu pieszego,
- powiązania charakteru użytkowania powierzchni placu z charakterem funkcji w jego pierzejach,
- podnoszenia poziomu usług i komfortu użytkowania placu przez zwiększenie jego asortymentu usług oraz dostosowanie urządzenia powierzchni placu do pełnionych zadań funkcjonalnych w układzie przestrzeni publicznych śródmieścia.

W zakresie rozwiązań przestrzenno - kompozycyjnych należy dążyć do:

- włączenia placów w układ osi widokowych i kompozycyjnych śródmieścia,
- wyeksponowania i podkreślenia indywidualnych cech i walorów poszczególnych placów w tym: budynków stylowych i znaczących budowli w pierzejach, istniejących akcentów i dominant architektonicznych oraz rzeźbiarskich,
- dostosowania koncepcji urządzenia powierzchni placów do ich roli i rangi w śródmieściu oraz indywidualnych walorów przestrzenno - kompozycyjnych.

Walory przestrzenno - kompozycyjne powinny uwzględniać:

- wyważenie proporcji nawierzchni zielonej do nawierzchni trwałej,

- skomponowanie trwałej nawierzchni placu przez dobór materiałów, układ posadzki jej kolorystykę i fakturę,
- dopełnienie kompozycji placu elementami zieleni wysokiej i niskiej, akcentami plastycznymi oraz detalem urbanistycznym i oświetleniem.

W procesie przebudowy i rewaloryzacji placów pierwszym zadaniem jest usunięcie z ich przestrzeni tymczasowych, nieestetycznych kiosków handlowych i gastronomicznych oraz prowizorycznych elementów infrastruktury technicznej miasta (stacje trafo, elementy rozdzielni gazu itp.), a także podjęcie renowacji obiektów publicznych jak urzędy i instytucje, w tym siedziby władz samorządowych itp.

Z punktu widzenia warunków prawno - własnościowych podjęcie rewaloryzacji placów jest stosunkowo proste, ponieważ władze miasta są na ogół jedynymi właścicielami tych terenów. Również ze względów ekonomiczno - społecznych podjęcie tego procesu jest korzystne, gdyż uruchamia rewaloryzację sąsiednich obszarów podnosząc wartość rynkową parcel i budynków oraz standardów użytkowych obszaru śródmieścia i warunków życia jego mieszkańców.

Przebudowa śródmieścia Bytomia, ujęta jako system rewaloryzacji istniejącego układu placów może zwiększyć spójność i sekwencyjność funkcjonalną oraz przestrzenno - kompozycyjną śródmieścia, przyczyniając się do podniesienia wartości i atrakcyjności przestrzeni publicznych oraz piękna i wygody miasta. Jest to odpowiedź na postawioną na początku pracy tezę, iż: *„Istniejące na terenie śródmieścia Bytomia place ,z uwagi na swoje usytuowanie oraz wartości funkcjonalne i kompozycyjne, mogą odegrać istotną rolę w rewaloryzacji i podniesieniu wartości przestrzeni publicznych miasta.”*

BIBLIOGRAFIA

- [1] Ackerman K.: „Place, scale and transparency”. Nr 4=16. *Ja The Japan Architect*, 1994, s.122-123.
- [2] Adamczewska – Wejchert H.: „Ulica, uliczka - jako jedna z tendencji kształtowania zespołów mieszkaniowych”. *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki*, Warszawa 1982.
- [3] Adamczewska-Wejchert H., Wejchert K.: „Małe miasta”. Arkady, Warszawa 1986.
- [4] „Aktualizacja miejscowego planu ogólnego Bytomia-synteza”. 1993.
- [5] Alberti L., B.: „Książ dziesięć o sztuce budowania”. Warszawa 1960 r. lub „The Ten Book's on Architecture”, Dover Publications, New York, 1986.
- [6] Alberti L.B.: „On the art of building in ten books”. MIT Press, 1991.
- [7] Alexander Ch., Ishikawa S., Silverstein M.: „Pattern Language”. Oxford University Press, New York 1977.
- [8] Allen I.: „Civic pride.” *The Architects' Journal*, 22 may 1997, str.28-29.
- [9] Alvarez E.B., Dalda Esudero J.L.: „Kulturstadt kultivieren. Postindustrialie Schauplatze in Europa”. *Verk, Bauen + Vohnen*, no 9, 1992, str. 26-30.
- [10] Andrews R.B.: „Urban land use policy: the central city”. The Free Press A Division Of The Macmillan Company, New York 1972.
- [11] Antkowiak Z.: „Ulice i Place Wrocławia”. Wrocław 1970.
- [12] Archives d'Architecture Moderne: „The battle for corner properties in Brussels”. *Profile Urbanism, Architectural Design*, vol 54, no 1/2, 1984, str. 69-74.
- [13] Bédarida M.: „Lione: la politica degli spazi pubblici”. *Casabella*, an. 59, no. 629, 1995, str.8-23.
- [14] Böhm A., Dąbrowska – Budziło K., Pawłowska K.: „Plac Wiosny Ludów i plac Dominikański w Krakowie - studium krajobrazowe”. *Teka Komisji Urbanistyki i Architektury XXII*, Ossolineum, Kraków 1988.
- [15] Böhm A.: „Krajobraz śródmieścia Krakowa, a jego użytkowa treść”. *Teka Komisji Urbanistyki i Architektury, o/PAN w Krakowie t. XVII* 1983.
- [16] Böhm A.: „O budowie i synergii wewnątrz urbanistycznych”. *Politechnika Krakowska im. T. Kościuszki*, Kraków 1981.
- [17] Bacon E.N.: „Design of cities”. Viking Press, New York 1968.
- [18] Badcock B.A. and Cloher U.D.: „Neighbourhood change in inner Adelaide”, 1966-76. *Urban Studies*, vol 18, no 1, 1981, str. 41-57.
- [19] Bartkowicz B.: „Analiza funkcjonalno-przestrzenna istniejącej sieci usług w środkowej strefie układu miejskiego Nowej Huty”. *Czasopismo Techniczne, P.K.Z. I-B/113*, Kraków 1968.
- [20] Bartkowicz B.: „Ekonomiczne i polityczne przesłanki przeobrażeń przestrzennych miast Polski południowej i ich wpływ na formy architektury”. Referat wprowadzający na Międzynarodową Konferencję Naukową pt.: „Problemy architektoniczno – urbanistyczne pogranicza Polska, Słowacja, Ukraina”. Listopad 1994; publikacja [w:] „Sprawozdania z posiedzeń naukowych”. PAN, Kraków 1994.
- [21] Bartkowicz B.: „Kryteria oceny współczesnej transformacji miast oraz rola architekta - urbanisty w procesie przeobrażeń struktury miejskiej”. Referat wprowadzający na Międzynarodowej Konferencji Naukowej PAN, o/ Kraków, grudzień 1997.
- [22] Bartkowicz B.: „Modernizacja zabytkowych śródmieść i jej aspekt współczesny”. [W:] *Teka Komisji Urbanistyki i Architektury*, tom XVIII, Wydawnictwa PAN, Kraków 1997.
- [23] Bartkowicz B.: „Odrębna rola drogi i ulicy w tkance miejskiej wobec współczesnych rozwiązań komunikacyjnych”. Referat na Międzynarodowej

- Konferencji Naukowej PAN, o/ Kraków, grudzień 1997.
- [24] Bartkowicz B.: „Problemy małych miast Polski południowej i ich aktualność”. [W:] „Jubileusz 50-lecia Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej”. Monografia, luty 1995.
- [25] Bartkowicz B.: „Problemy przeobrażeń przestrzennych miast Polski południowej w nowych uwarunkowaniach społeczno-gospodarczych”. [W:] „Prace polskich architektów na tle kierunków w architekturze i urbanistyce w latach 1945-1995”. Materiały Międzynarodowej Konferencji z okazji jubileuszu 50-lecia PK im.T. Kościuszki, 20-21 XI 95 WAPK, Kraków 1995.
- [26] Bartkowicz B.: „Problemy restrukturyzacji gospodarczej i przestrzennej miast oraz obszarów południowej Polski w kontekście procesów integracji europejskiej”. Referat wprowadzający na Międzynarodowej Konferencji Naukowej PAN, o/Kraków, czerwiec 1995, publikacja [w:] „Sprawozdania z posiedzeń naukowych”. PAN, Kraków 1995.
- [27] Bartkowicz B.: „Problemy rewaloryzacji przestrzennej miast małych i średnich na przykładzie miast Polski Południowej”. [W:] (praca zbiorowa). Rewaloryzacja, Materiały opracowane w ramach problemu badawczego MR I.6, PAN, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Politechnika Krakowska, z.6, Kraków 1989.
- [28] Bartkowicz B.: „Problemy rewaloryzacji przestrzennej miast małych i średnich o charakterze zabytkowym”. Materiały opracowane w ramach problemu badawczego MR I.6, PAN, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Politechnika Krakowska, Kraków 1989, str.60-74.
- [29] Bartkowicz B.: „Przyczyny braku kompozycji i piękna w przeobrażeniach i rozwoju miast”. Referat na Konferencji Naukowej i Posiedzeniu Plenarnym Komitetu Urbanistyki i Architektury PAN pt.: „Rola kompozycji w kształtowaniu współczesnego miasta”. Mogilany k/ Krakowa, październik 1997.
- [30] Bartkowicz B.: „Rozwój miast południowej Polski na tle specyfiki regionu i ich współczesne problemy”. [W:] Zeszyty Naukowo Dydaktyczne Instytutu Projektowania Miast i Regionów Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej, Zeszyt 1, Kraków 1995.
- [31] Bartkowicz B.: „Struktura przestrzenna Krakowa, a użytkowanie terenów miejskich”. [W:] Teka Komisji Urbanistyki i Architektury, PAN o/Kraków, tom XXVI, Wydawnictwa PAN, Kraków 1994.
- [32] Bartkowicz B.: „Wpływ funkcji wypoczynku na kształtowanie struktury przestrzennej miast”. Monografia 33, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 1985.
- [33] Bartkowicz B.: „Wypoczynek codzienny mieszkańców nowych osiedli na przykładzie Krakowa”, Warszawa 1974.
- [34] Barysz A., Falkus K.: „Zasady konstrukcji przestrzeni w małych miastach”. [W:] „Środowisko Człowieka w małym mieście”. Materiały z III OKPAW, Kraków 1982.
- [35] Bayer A.: „Rynek Krakowski”. Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa. Zeszyt 4, Kraków 1952.
- [36] Benevolo I.: „Miasto w dziejach Europy”. Wydawnictwo Krag, Warszawa 1995.
- [37] „Berlin i Poczdam”. Praca zbiorowa pod redakcją H. Vestner'a, GeoCenter International, Warszawa 1994.
- [38] Bertolucci C.: „Public spectacle”. The Architectural Review, no.1, 1998, str.47-48.
- [39] „Beuthen o./s. deutschlands städtebau”. Praca zbiorowa, Dari – Verlag, Berlin – Halensee 1929.
- [40] Bieda K.: „Ochrona funkcji mieszkaniowej obszarów śródmiejskich jako element polityki zrównoważonego rozwoju na przykładzie Krakowa”. Urbanistyka, Międzyuczelniane Zeszyty Naukowe, R. 4, Kraków 1999.
- [41] Bieda K.: „Użytkowanie przestrzeni ulicznej śródmieścia Krakowa jako problem

- rewaloryzacji". Teka Komisji Urbanistyki i Architektury o/PAN w Krakowie, t. XVII 1983.
- [42] Bieda K.: „Wpływ czynnika komunikacji na kształtowanie struktur osiedleńczych”. Zeszyty Naukowe Politechniki Krakowskiej, Kraków 1980.
- [43] Bielecki Cz., Heymer J., Owadowicz M., DIM'84: „Bytom – studium aktualizacji planu miasta”. Baumaister - suplement polski, no 9, 1992.
- [44] Bielecki Cz.: „Ciągłość w Architekturze”. Architektura 3-4/78, str. 26-76.
- [45] Bielecki Cz.: „Gra w miasto”. Fundacja Dom Dostępny, Warszawa 1996.
- [46] Bieniażówna J.: „Krakowskie targi w dawnych wiekach”. [W:] „Kraków-przestrzenie kulturowe”. Katedra Etnologii UJ, Wydawnictwo Platan, Kraków 1993.
- [47] Blazy R.: „Współczesne problemy komunikacji śródmieścia Bytomia na tle specyfiki regionu”. Międzynarodowa Konferencja Naukowa, PAN O/Kraków, 6-7 grudzień 1996.
- [48] Blazy R.: „Atrakcyjność funkcjonalno – przestrzenna śródmieścia Bytomia na tle miast sąsiednich”. Czasopismo Techniczne, Architektura, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, z.1, Kraków 1997, s. 277-294.
- [49] Blazy R.: „Dom handlowy czy centrum sztuki?” Tygodnik Skarbek Nr 7(22), Tarnowskie Góry luty 1994.
- [50] Blazy R.: „Plan ogólny to sprawa ważna.” Tygodnik Skarbek Nr 12 (78), Tarnowskie Góry 24 marca 1995.
- [51] Blazy R.: „Wzrost znaczenia i roli targowisk Bytomia jako konsekwencja przemian politycznych i gospodarczych w Polsce”. Międzynarodowa Konferencja Naukowa, PAN O/Kraków, 27-29 listopad 1996.
- [52] Blazy R.: List opublikowany na temat przetargu na zabudowę ostatniej wolnej działki na rynku w Tarnowskich Górach. Architektura & Biznes Nr 4(21), kwiecień 1994.
- [53] Bogdanowski J.: „Szkic z dziejów kompozycji urbanistycznej Krakowa doby międzywojennej”. [W:] „Kraków międzywojenny”. Materiały Secesji Naukowej z okazji Dni Krakowa w roku 1985. Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, Kraków 1988.
- [54] Bogucka M, Sosnowicz H.: „Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej”. Ossolineum, Wrocław 1986.
- [55] Braudel F. i inni: „Morze Śródziemne. Przestrzeń i historia. Ludzie i dziedzictwo”. Oficyna Wydawnicza Volumen, Warszawa 1994.
- [56] Braudel F.: „Kultura materialna, gospodarka i kapitalizm XV-XVIII w”. Tom I-III. Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1992.
- [57] Brayer A.: „Rynek Krakowski”. Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa. Zeszyt 4, Kraków 1952.
- [58] Broadbent G.: „Emerging concepts in urban space design”. E & Fn Spon, London 1996.
- [59] Brown D.S. & Venturi R.: „Berlin when the wall comes down”. Berlin Tomorrow, Architectural Design, vol 92, no 7/8, 1992, str. 78-83.
- [60] Bukowski J.: „Zarys filozofii spotkania”. SIW Znak, Kraków 1987.
- [61] „Bytom – Śródmieście (informacje, problemy, założenia, ideowe koncepcje przebudowy)”. Praca zbiorowa pod kierunkiem mgr inż. arch. Tadeusza Cholewy, Bytom 1982.
- [62] „Bytom 2000. Projekt założeń do miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego”. BPK, Bytom 1987.
- [63] „Bytom. Aktualizacja założenia do miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego”. BPK, Bytom 1991.
- [64] „Bytom. Studium konserwatorsko – urbanistyczne”. PP.PKZ o/Kraków. Pracownia dokumentacji naukowo-technicznej opracowanie mgr inż. arch. Z. Beiersdorf,

- Kraków 1976-1978.
- [65] „Bytom. Zarys rozwoju miasta”. Praca zbiorowa pod redakcją W. Długoborskiego, PWN, Kraków 1979.
- [66] Cecchini D.: „Roma. Le politiche urbane della nuova amministrazione”. Casabella, no. 623, 1995, str.45-47.
- [67] Cichy – Pazder E.: „Humanistyczne podstawy kompozycji miast. Wybrane aspekty percepcyjne i behawioralne”. Monografia. Architektura. Wydawnictwo Ośrodka Kształcenia Urbanistów Politechniki Krakowskiej im. T. Kościuszki. Kraków 1998.
- [68] Cichy – Pazder E.: „Współczesne transformacje przestrzeni śródmiejskiej - przykład Krakowa”. Zeszyty Naukowo - Dydaktyczne. Zeszyt 1. Instytut projektowania Miast i Regionów. Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej im. T. Kościuszki. Kraków 1995, s.55-58.
- [69] Ciołek G.: „Zarys ochrony, kształtowania krajobrazu”. Warszawa 1964.
- [70] Cleef C.: „Square dance”. The Architectural Review, nr 1, 1998, str.44-45.
- [71] Colquhoun A.: „Vernacular Classicism. In Building and Rational Architecture”. Architectural Design, vol 54, no 5/6, 1984, str. 26-29.
- [72] „Consultation pour le Grand Axe Nanterre – La Défense: Conquête de l'ouest”. Urban strategies, Techniques & Architecture, no 395, 1991, str 74-77.
- [73] Cullen G.: „The concise townscape”. Architectural Press, London 1971.
- [74] Chemetoff A., Roig J., Battle E.: „L'autoroute, la ville et son fleuve”. Concours d'idées pour la réaffectation de l'A6 à Valence. Urban strategies, Techniques & Architecture, no 395, 1991, str. 64.
- [75] Chermayeff S. & Tronis A.: „Shape of community, Realisation of Human Potential”. Penguin Books, 1971.
- [76] Chmielewski J.M.: „Funkcjonalno – przestrzenne problemy ośrodków centralnych miast małych i średnich w Polsce”. Wydawnictwo Politechniki Warszawskiej, Warszawa 1973.
- [77] Cholewa L., Smiganowska I.: „Inwentaryzacja urbanistyczna (mieszkalnictwo i usługi, uzbrojenie terenu i jednostkowe inwentaryzacje w terenie”. Bytom 1998.
- [78] Christopher A.: „A new of urban design.” Oxford university press. Oxford 1987.
- [79] Czajkowski M.: „Bytom”. Tekst, Bytom 1995.
- [80] Czarniecki W.: „Planowanie miast i osiedli”. Tom II. PWN, Warszawa 1960.
- [81] Danek Z.: „Lwówek Śląski i inne miasta średniowieczne w jego sąsiedztwie mające wydłużone Rynki prostokątne”. Kraków 1970.
- [82] Dąbrowska-Budziło K.: „Wokół panoram Krakowa. O przemianach widoków i o tym jak je ocalić”. Wydawnictwo Literackie, Kraków 1990.
- [83] De Solá-Morales M.: „The abstract city”. Berlin Tomorrow, Architectural Design, vol 92, no 7/8, 1992, str. 84-87.
- [84] Drabina J., Czerwiński Cz., Nadolski P.: „Bytom na starych planach i pocztówkach”. Bytom 1995.
- [85] Drabina J., Fleischer M.: „Stare fotografie Bytomia z lat 1865 - 1922”. Bytom 1995.
- [86] Drabina J., Horwat J., Jedynek Z.: „Bytom średniowieczny, przekazy źródłowe 1123-1492”. Instytut śląski w Opolu, Towarzystwo Miłośników Bytomia, Opole 1985.
- [87] Drabina J.: „Historia Bytomia”. Towarzystwo Miłośników Bytomia, Bytom 1994.
- [88] Drabina J.: „Miasta śląskie w średniowieczu”. Śląsk. Katowice 1987.
- [89] Dubos R.: „Pochwała różnorodności”. PAN, Warszawa 1986.
- [90] Dürrenberger G., Truffer B.: „Evolution économique et développement urbain”. Postindustrielle Schauplätze in Europa, Verk, Bauen + Vohnen, no 9, 1992, str. 8-11.
- [91] Ebert R., Mueller S.: „Marktplatz, Demonstrationsplatz, Parkplatz. Der Hansaplatz

- in Dortmund". *Bauwelt*, v.78, no.36, 1988, s.1354-1358.
- [92] Eisenman P. & Krier L.: „My ideology is better than yours”. In *Reconstruction: Deconstruction, Architectural Design* London 1989, str. 7-18.
- [93] *Encyklopedia Popularna*. PWN, Warszawa 1996.
- [94] „Florencja i Toskania”. Praca zbiorowa pod redakcją Ch. Catlinga. *Wiedza i Życie*, Warszawa 1996.
- [95] Foster N.: „Berlin masterplanning strategy”. *Berlin Tomorrow, Architectural Design*, vol 92, no 7/8, 1992, str. 30-35.
- [96] Gachowski M.: „Społeczne wartości zróżnicowania przestrzeni publicznych w mieście”. Praca doktorska pod kierunkiem dr hab.inż.arch. Z.Gądka, Gliwice 1990.
- [97] Gano – Kotula A.: „Architektura śródmieścia Bytomia”. Akant. Gliwice 1995.
- [98] Gądek Z.: „Studium śródmieścia”. *Architektura & Biznes*, nr 3 (68), 1998, str.46-47.
- [99] George P.: „Miasto”. PWN, Warszawa 1956.
- [100] Gerliński H.: „Bytom – krótki zbiór informacji o historii i osiągnięciach miasta”. PTTK, Bytom 1981/82.
- [101] Gibberd F.: „Town design”. *Architectural Press*, London 1955.
- [102] Giedon S.: „Przestrzeń, czas i architektura, narodziny nowej tradycji”. PWN, Warszawa 1968.
- [103] Gniewiński Cz.: „Ulice i place”. Instytut Badawczy Budownictwa. Warszawa 1946.
- [104] Golachowski S.: „Studia nad miastami i wsiami śląskimi”. PWN, Opole 1969.
- [105] Gołąb -Korzeniowska M.: „ Rola i znaczenie placów handlowych w strukturze przestrzennej miasta na przykładzie Krakowa”. Praca doktorska pod kierunkiem prof. dr hab. inż. arch. Tadeusza Bartkowicza, Politechnika Krakowska, Kraków 1997.
- [106] Gołąb -Korzeniowska M.: „Place handlowe w strukturze miejskiej Krakowa”. *Zeszyty Naukowo - Dydaktyczne, Zeszyt 1, Instytut projektowania Miast i Regionów, Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej im. T. Kościuszki, Kraków 1995, s.71-76.*
- [107] Gosling D.: „Definitions of urban design”. *Profile Urbanism, Architectural Design*, vol 54, no 1/2, 1984, str. 16-25.
- [108] Grassi G.: „On the question of desolation”. In *Building and Rational Architecture, Architectural Design*, vol 54, no 5/6, 1984, str.10-13 i 32-33.
- [109] Gregotti V.: „Greater Berlin”. *Berlin Tomorrow, Architectural Design*, vol 92, no 7/8, 1992, str. 40-43.
- [110] Gruszkowski W.: „Problemy rewaloryzacji przestrzennej układów zabytkowych na obszarach Pomorza Środkowego i Gdańskiego”. Materiały opracowane w ramach problemu badawczego MR I.6, PAN, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Politechnika Krakowska, Kraków 1989, str.79-96.
- [111] Hadid Z.: „The dead zone”. *Berlin Tomorrow, Architectural Design*, vol 92, no 7/8, 1992, str. 44-47.
- [112] Hall E.T.: „Ukryty wymiar”. PIW, Warszawa 1978.
- [113] Halliday C.: „Town and gown”. *The Architects' Journal*, 22 may 1997, str.31.
- [114] Hauser P.M., Schnore L.F.: „The study of urbanisation”. John Wiley & Sons, Inc., New York, London, Sydney, 1965.
- [115] Healey P., McNamara P., Elson M. and Doak A.: „Land Use Planing and the Mediation of Urban Change”. *Cambridge University Press*, 1988.
- [116] Heidegger M.: „Budować, mieszkać, myśleć”. *Czytelnik*, Warszawa 1977.
- [117] Herington J.: „Planing processes: An introduction for geographers”. *Cambridge University Press*, 1989.
- [118] Himmelblau C.: „Crossing points”. *Berlin Tomorrow, Architectural Design*, vol 92, no 7/8, 1992, str. 24-29.

- [119] Horwat J.: „Dawne fortyfikacje miejskie”. [W:] „Zabytki Bytomia”, Magazyn Bytomski, t.VII, Bytom 1988.
- [120] Hryniak Z.: „Struktura przestrzenno-funkcjonalna ośrodków usługowych”. PWN, Warszawa 1979.
- [121] Hryniak Z.: „Zasady funkcjonalno-przestrzennego kształtowania ośrodków usługowych”. PWN, Warszawa 1979.
- [122] Huet B., Massa M.: „L'autoroute, la ville et son fleuve”. Concours d'idées pour la réaffectation de l'A6 à Valence. Urban Strategies, Techniques & Architecture, no 395, 1991, str. 67.
- [123] Ilijima J.: „Beck to the beginning Place”. Nr 4=16, Ja The Japan Architect, 1995, s.108 -113.
- [124] Jałowiecki B.: „Gra o miasto w sytuacji transformacji ustroju.” [W:] „Gra o miasto”. Biuletyn PAN, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Zeszyt 157, Warszawa 1992.
- [125] Jałowiecki B.: „Społeczne wytwarzanie przestrzeni.” Książka i Wiedza, Warszawa 1988.
- [126] Jałowiecki B.: „Miasto i społeczne procesy urbanizacji. Problemy, teorie, metody”. Warszawa 1972.
- [127] Jaśkiewicz J.: „Zasada kompensacji przestrzeni w zamkniętych wnętrzach urbanistycznych.” PWN, Warszawa 1981.
- [128] Jedynak Z.: „Rozwój przestrzenny miasta do końca XVIII wieku”. [W:] „Zabytki Bytomia”. Magazyn Bytomski, t.VII, Bytom 1988.
- [129] Jencks M., Valentine M.: „The Architecture of democracy. The Hidden Tradition”. Architectural Design, Academy Editions, London 1987.
- [130] Jones E.: „Towns and cities”. Oxford university press, London 1966.
- [131] Kamiński Z.J.: „Gospodarka przestrzenna i modernizacja polskiej wsi /cele modernizacji/”. PAN, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1991.
- [132] Karaś B.: „Jasło porządkuje rynek”. Architektura & Biznes, nr 9 (62), 1997, str.32-33.
- [133] Kleihues J.P.: „Innovative urban models need masterplans”. Berlin Tomorrow, Architectural Design, vol 92, no 7/8, 1992, str. 56-59.
- [134] Koch W.: „Style w architekturze”. Geocenter, Warszawa 1996.
- [135] Kollhoff H.: „City limits”. Berlin Tomorrow, Architectural Design, vol 92, no 7/8, 1992, str. 60-63.
- [136] Kolpiński S.: „Systemy przestrzenne jako środowisko człowieka”. PPZK PAN, t. LXXIII, PWN, Warszawa 1980.
- [137] Korbel A.: „Przestrzeń społeczna – przestrzeń umysłowa”. [W:] „Zagadnienia przestrzeni społecznej”. Materiały /OKPAN, Kraków 1982.
- [138] Kozłowski J.: „Analiza progowa za granicą”. PWN, Warszawa 1973.
- [139] „Krajobraz małych miast i wsi”. Praca zbiorowa, Stowarzyszenie PAX, Ośrodek konsultacyjny dla Radnych, PAX, Warszawa 1987.
- [140] „Kraków. Studia nad rozwojem miasta”. Praca zbiorowa pod redakcją J. Dąbrowskiego. Biblioteka Krakowska nr 111, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1957.
- [141] Krasnowolski B.: „Ulice i place krakowskiego Kazimierza”. Universitas, Kraków 1992.
- [142] Krier L. and Jencks C.: „Paternoster Square”. Architectural Design, vol 58, no 1/2, 1988, str. 7-13.
- [143] Krier L.: „The cites within the city. In Luxembourg”. Architectural Design, vol 49, no 1, 1979 str. 18-32.
- [144] Krier R.: „Breitenfurterstrasse, Vienna”. Profile Urbanism, Architectural Design, vol 54, no 1/2, 1984, str. 80-81.

- [145] Krier R.: „Typological and morphological elements of the concept of urban space”. *Architectural Design*, vol 49, no 1, str. 2-17.
- [146] Krier R.: „Urban space”. Academy Editions, London 1984.
- [147] Książek M.: „Materiały pomocnicze do studiów w zakresie historii urbanistyki”. Politechnika Krakowska im. T. Kościuszki, Kraków 1994.
- [148] Książek M.: „Zarys budowy miast średniowiecznych w Polsce do końca XV w”. Politechnika Krakowska im. T. Kościuszki, Kraków 1992.
- [149] Kwiatek J, Lijewski T.: „Polska-podręczny leksykon geograficzny”. Wydawnictwo Troja, Toruń 1993
- [150] Latała J., Matusik W.: „Plan zagospodarowania przestrzennego Warszawy”. *Rzeczpospolita* Nr 205(3549), Warszawa 2 IX 1993.
- [151] Latour S.: „Rynek i plac miejski w starych miastach Pomorza Zachodniego-przeszłość i terażniejszość”. [W:] *Urbanistyka-Międzyuczelniane Zeszyty Naukowe-Rok I*, Wydawnictwo Akapit-DTP, Warszawa 1995.
- [152] Lässig K., Linke R., Rietdorf W., Wessel G.: „Strassen und Platze”. VEB Verlag fur Bauwesen, Berlin 1967.
- [153] Lässig K., Linke R., Wessel G.: „Strassen und Plätze”. Veb Verlag Für Bauwesen. Berlin 1967.
- [154] Le Corbusier: „The radiantcity”. Faber & Faber, London 1967.
- [155] Lenartowicz K.: „O psychologii architektury. Próba inwentaryzacji badań, zakres przedmiotowy i wpływ na architekturę”. Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Monografia 138, Kraków 1992.
- [156] Leśnikowski W.: „Oaza w centrum Chicago”. *Architektura & Biznes*, nr 2 (55), 1997, str.20-21.
- [157] Libura H.: „Przestrzeń miasta a przekształcenia własnościowe”. [W:] „Gra o miasto”. *Biuletyn PAN, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Zeszyt 157*, Warszawa 1992.
- [158] Linazasoro J.I.: „Ornament and Classical order. Building and Rational Architecture”. *Architectural Design*, vol 54, no 5/6, 1984, 21-25.
- [159] „Londyn”. Praca zbiorowa pod redakcją M. Leapman. *Wiedza i Życie*, Warszawa 1995.
- [160] Luscher Et.R.: „L'autoroute, la ville et son fleuve. Concours d'idées pour la réaffectation de l'A6 à Valence”. *Urban strategies, Techniques & Architecture*, no 395, 1991, str. 66.
- [161] Lynch K.: „Site planning”. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 1962.
- [162] Lynch K.: „The Image of the City”. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 1960.
- [163] Łabęccy H.Z.: „Kościoły i Kaplice Bytomia”. P.D.K. Antiqua, Bytom 1992.
- [164] Łukowski M.: „Stan uformowania śródmieść miast śląskich”. Praca doktorska pod kierunkiem doc. dr hab. inż. arch. S.Juchnowicza, Katowice 1971.
- [165] Maitland B.: „The uses of history”. *Profile Urbanism, Architectural Design*, vol 54, no 1/2, 1984, str. 4-7.
- [166] Malisz B.: „Elastyczność Planu Urbanistycznego jako kryterium jego realności”. PWN, Warszawa 1960.
- [167] Malisz B.: „Zarys teorii kształtowania układów osadniczych”. Arkady, Warszawa 1981.
- [168] Małachowicz E.: „Konserwacja i rewaloryzacja architektury w zespołach i krajobrazie”. Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 1994.
- [169] Małachowicz E.: „Ochrona środowiska kulturowego”. Tom 1. Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 1982.
- [170] „Mały słownik urbanistyczny”. Praca zbiorowa, Instytut Urbanistyki i Architektury, Warszawa 1970.
- [171] Mask M., Rudlis M., Rudis V., Tyrdikova D, Vydrova Z.: „Prague Competition”.

- The Architectural Review, no.1, 1998.
- [172] Matyjaszkiewicz J. i Putkowski D.: „Zarys planowania przestrzennego”. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne Warszawa 1997.
- [173] Meade M.: „Cite Jardin de Gerland”. The Architectural Review, nr 9, 1997, str.76.
- [174] Meade M.: „Lyons renewal”. The Architectural Review, nr 9, 1997, str.73-74.
- [175] Meade M.: „Quartier des Etats-Unis”. The Architectural Review, nr 9, 1997, str.75.
- [176] Meade M.: „Quartier des Gratte-Ciel”. The Architectural Review, nr 9, 1997, str.77.
- [177] Meiss P.: „Elements of architecture; from form to place”. E. & F.N. Spon, London 1992.
- [178] „Miasta Polskie w Tysiącleciu”. Praca zbiorowa, Zakład Narodowy Ossolińskich, t.I, Warszawa 1965.
- [179] Miazga M.: „Miasto i jego przestrzeń, a procesy i zjawiska społeczne”. Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Warszawa 1990.
- [180] „Mogilany'83-IV Ogólnopolskie Konserwatorium Polskiej Architektury Współczesnej Strefa osobista przestrzeni społecznej.” Architektura nr 1 (417), 1984.
- [181] Morris A.E.J.: „History of urban form”. George Godwi, London 1972.
- [182] Moughtin C.: „Urban design: Street and Square”. Reed International Books, Oxford 1992.
- [183] Moughtin C.: „Urban Design. Green Dimensions”. Butterworth Architecture, Oxford 1996.
- [184] Mydel R.: „Place targowe współczesnego Krakowa”. Zeszyty Naukowe UJ, Prace geograficzne nr 44, Kraków 1997.
- [185] Nadolski P.: „Bytom wczoraj”. Wokół Nas, Gliwice – Bytom 1996.
- [186] Niedzielski A.: „Historia badań archeologicznych bytomskiego rynku”. Budoprojekt, Gliwice 1994.
- [187] Niedzielski A.: „Inwentaryzacja fasad kamienic w pierzejach Rynku”. Budoprojekt, Gliwice 1994.
- [188] Niezabitowski A.: „Zagadnienia oceny ochrony środowiska”. Materiały opracowane w ramach problemu badawczego MR I.6, PAN, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Politechnika Krakowska, Kraków 1989.
- [189] Norberg-Schulz Ch.: „Existence, space and architecture”. Studio vista, London 1971.
- [190] Nouvel J.: „The meeting line”. Berlin Tomorrow, Architectural Design, vol 92, no 7/8, 1992, str. 70-75.
- [191] Nowa Encyklopedia Powszechna PWN pod redakcją J. Kofmana, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995.
- [192] Nowak M.M.: „Percepcja ładu i chaosu w przestrzeni miasta”. Praca doktorska pod kierunkiem dr hab. inż. arch. A. Niezabitowskiego, Gliwice 1995.
- [193] Nowakowski M., Bergman E., Matyjaszkiewicz J. Szwedziński M.: „Konkursy na centrum miasta”. Instytut kształtowania środowiska, PWN, Warszawa 1976.
- [194] Nowakowski M.: „Komunikacja, a kształtowanie centrum miasta”. Arkady, Warszawa 1976.
- [195] Nowakowski M.: „Kształtowanie centrum miasta w świetle teorii i praktyki”. Politechnika Krakowska. Zeszyt Naukowy 3, Kraków 1982.
- [196] Orchowska A.: „Wokół przestrzeni publicznej”. Architektura & Biznes, nr 2 (67), 1998, str.47.
- [197] Ostrowski W.: „Wprowadzenie do historii budowy miast”. Ludzie i środowisko. OWPW, Warszawa 1996.
- [198] Panik I.: „Wczesnośredniowieczne osadnictwo w kasztelani bytomskiej”. [W:] Z dziejów dzielnic Bytomia, Magazyn Bytomski nr VI, 1984.

- [199] „Paryż”. Praca zbiorowa pod redakcją S Papirblat'a. Wydawnictwo Europa, seria Twój przewodnik Michael's, Wrocław 1995.
- [200] Paszewski T.: „Kształtowanie naturalnego środowiska człowieka”. Warszawa 1978.
- [201] Patoczka P.: „Plac Wiosny Ludów i plac Dominikański w Krakowie-studium widoków wnętrza”. Teka Komisji Urbanistyki i Architektury XXII, Ossolineum 1988.
- [202] Pawłowska K.: „Idea swojskowości w urbanistyce i architekturze miejskiej”. Monografia 203, Wydawnictwo Naukowe Politechniki Krakowskiej, Kraków 1996.
- [203] Pencakowska W.: „Problemy rewaloryzacji zespołów zabytkowych w miastach dużych i ich aglomeracjach”. Materiały opracowane w ramach problemu badawczego MR I.6, PAN, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Politechnika Krakowska, Kraków 1989, str.24-36.
- [204] Petersen S.: „Urban Design Tactics”. Architectural Design, 3-4 /1979, Academy Editions, London 1979.
- [205] Pevsner N, J. Fleming, H. Honour: „Encyklopedia architektury”. Wydawnictwo Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1992.
- [206] Pieradzka K.: „Rozkwit średniowiecznego Krakowa”. [W:] Kraków. Studia nad rozwojem miasta. Praca zbiorowa pod red. J. Dąbrowskiego, Biblioteka Krakowska nr 111, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1957.
- [207] Pietraszewski W.: „Wartość przestrzeni w planowaniu”. PWN, Warszawa 1985.
- [208] Pinder A.,Pinder A.: „Beazley's design and detail of the space between buildings”. London 1990.
- [209] Płaszewski T.: „Kształtowanie materialnego środowiska człowieka”. Warszawa 1978.
- [210] Powell K.: „Building for business”. The Architects' Journal, 22 may 1997, str. 30.
- [211] Powell K.: „Down by the riverside”. The Architects Journal, 22 may 1997, str. 33.
- [212] Powell K.: „Recreating the civic”. The Architects` Journal, 22 may 1997, str.25-27.
- [213] „Problemy przestrzenne obszarów ekologicznego zagrożenia”, Politechnika Śląska, Zeszyty Naukowe nr 869, Architektura, z. 4, Gliwice 1987.
- [214] Pudełko J.: „Rynki w planach miast śląska”. Kwartalnik Urbanistyki i Architektury, z. 3-4, 1959, str.236-263.
- [215] Rapoport A.: „Human Aspects of Urban Form”. Pergamon Press, Oxford 1977.
- [216] Rasmussen S.E.: „Odczuwanie architektury”. Murator, Warszawa 1999, s. 142.
- [217] Redecke S.: „Place Antonin Poncet /SR”. Jg.86, H.25, Bauwelt 1995, str.1444-1445.
- [218] Redecke S.: „Place Charles Hernu,Villeurbanne /SR”. Jg.86, H.25, Bauwelt 1995, str.1446-1447.
- [219] Redecke S.: „Place de la Bourse /SR”. Jg.86, H.25, Bauwelt 1995, str.1442-1443.
- [220] Redecke S.: „Place dela Republique /SR”. Jg.86, H.25, Bauwelt 1995, str.1438-1441.
- [221] Redecke S.: „Place des Celestins /SR”. Jg.86, H.25, Bauwelt 1995, str.1436-1437.
- [222] Redecke S.: „Place des Terreaux /SR”. Jg.86, H.25, Bauwelt 1995, str.1432-1435.
- [223] Register R.: „Ecocity Berkeley.” [W:] Zielona antologia. Praca zbiorowa, Pracownia Architektury Żywej, Politechnika Śląska, Gliwice 1989.
- [224] Regulski J.: „Planowanie miast”. Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1986.
- [225] Riboulet P.: „Plaine Saint Denis”. Une stratégie prospective. Urban Strategies, Techniques & Architecture, no 395, 1991, str. 80-83.
- [226] Rogers R.: „Proposals for the banks of the River Arno, Florence”. Profile Urbanism, Architectural Design, vol 54, no 1/2, 1984, str. 62-68.

- [227] Rościszewski M.L.: „Podstawy urbanistyki i architektury dla specjalności komunikacyjnych”. PWN, Warszawa 1989.
- [228] Rothstein F.: „Schöne Plätze”. Edition Leipzig 1967.
- [229] Roullier J.E.: „L'après Renault Propositions pour Billancourt”. Urban Strategies, Techniques & Architecture, no 395, 1991, str. 46-51.
- [230] Rowe C., Koetter V.: „Collage City”. The MIT Press, Massachusetts 1988.
- [231] Rybicki P.: „Społeczeństwo miejskie”. PWN, Warszawa 1972.
- [232] Ryszka F.: „Dziewięć wieków Bytomia”. Śląsk, Katowice 1956.
- [233] „Rzym”. Wiedza i Życie, Warszawa 1993.
- [234] Sennett R.: „Ciało i kamień. Człowiek i miasto w cywilizacji zachodu”. Marbud, Gdańsk 1996.
- [235] Sieverts T.: „Planivication par impulsion”. Postindustrialle Schauplätze in Europa, Verk, Bauen + Vohnen, no 9, 1992, str. 12-19.
- [236] Skrzypczak E.: „Rzecz o rynkach”. Architektura & Biznes, nr 2 (55), 1997, str.24-25.
- [237] Słownik Języka Polskiego. PWN, Warszawa 1995.
- [238] Słownik Wyrazów Obcych. PWN, Warszawa 1991.
- [239] Stępiński Z.: „Siedem placów Warszawy”. Warszawa 1988.
- [240] Sudoł T.: „Analiza kompozycji wnętr urbanistycznych”. Poznań 1982/1984.
- [241] Sulimski J.: „Kraków w procesie przemian”. Wydawnictwo Literackie, Kraków 1976.
- [242] Sumień T.: „Kreacja i percepcja architektury miasta”. Warszawa 1986.
- [243] Sumień T.: „Odnowa miast”. Warszawa 1986.
- [244] Sumień T.: „Ruch pieszy jako czynnik kształtujący przestrzenną strukturę centrum miasta”. Warszawa 1970.
- [245] Swarczewska M.: „Plac Wiosny Ludów (dawniej Wszystkich Świętych) pl. Dominikański”. Studium Historyczne. Teka Komisji Urbanistyki i Architektury Tom XXIII, Ossolineum 1990.
- [246] Syrkusowa H.: „Społeczne cele urbanizacji”. PWN, Warszawa 1984.
- [247] Szkice z dziejów Bytomia”. Praca zbiorowa pod redakcją J. Drabiny. [W:] Magazyn Bytomski, t. 6/84. Towarzystwo Miłośników Bytomia, Bytom 1984.
- [248] Szolginia W.: „Architektura i budownictwo”. Ilustrowana encyklopedia dla wszystkich. Wydawnictwo Naukowo Techniczne, Warszawa 1991.
- [249] Szolginia W.: „Estetyka miasta”. Arkady, Warszawa 1981.
- [250] Szydłowski J.: „Bytom – pradzieje i początki miasta”. Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu, Archeologia, z.4, Bytom 1966.
- [251] Ślęzak W.: „Bytom za panowania Piastów”. Towarzystwo opieki nad zabytkami. Bytom 1996.
- [252] Ślęzak W.: „Zabudowania na wzgórzu”. [W:] Zabytki Bytomia. Magazyn Bytomski, t.VII, Bytom 1988.
- [253] „Tarnowskie Góry – zarys rozwoju powiatu”. Praca zbiorowa, Śląski Instytut Naukowy w Katowicach, Katowice 1969.
- [254] Tod A.: „A city in step”. The Architects' Journal, 22 may 1997, str. 32.
- [255] Tołwiński T.: „Urbanistyka. Tom 1”,II. Wydawnictwo Ministerstwa Odbudowy, Warszawa 1947.
- [256] Tomaszek S., Gryboś R.: „Procesy klimatotwórcze nad terenem uprzemysłowionym”. Wydawnictwa Politechniki Śląskiej. Gliwice 1997.
- [257] Tomaszek S., Klemens J., Opania W.: „Planowanie przestrzenne w zagrożonym ekologicznie środowisku województwa katowickiego”. Zeszyty naukowe Politechniki Śląskiej. Architektura Z.1. Gliwice 1986.
- [258] Tomaszek S.: „Projektowanie urbanistyczne: plan ogólny zagospodarowania przestrzennego”. Dział Wydawnictw Politechniki Śląskiej. Gliwice 1986.
- [259] Tomkowicz S.: „Ulice i place Krakowa w ciągu dziejów”. Biblioteka Krakowska 63-

- 64 Druk W.L. Anczca i Spółki ,Kraków 1926.
- [260] Torselli G.: „Le Piazza di Roma”. Roma 1974.
- [261] Tschumi B.: „Eastern blocks”. Berlin Tomorrow, Architectural Design, vol 92, no 7/8, 1992, str. 88-91.
- [262] Tuan Yi-Fu: „Przestrzeń i miejsce”. PIW, Warszawa 1997.
- [263] Tubielewicz J.: „Bytom”. Tekst, Bytom 1995.
- [264] Ungers O.: „Urban islands in metropolitan sea”. Berlin Tomorrow, Architectural Design, vol 92, no 7/8, 1992, str. 92-95.
- [265] Vasconti C., Tirard D.: „Front de Maine”. Urban strategies, Techniques & Architecture, no 395, 1991, str. 58-61.
- [266] Vones E.: „Towns and cities”. Oxford University Press, London 1964.
- [267] Wallis A.: „Informacja i gwar”. Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1979.
- [268] Wallis A.: „Socjologia przestrzeni”. Niezależna Oficyna Wydawnicza, Warszawa 1990.
- [269] Wallis A.: „Miasto i przestrzeń”. PWN, Warszawa 1977.
- [270] Webb M.: „The city square. A historical evolution”. Thames and Hudson. London 1990.
- [271] Wejchert K.: „Elementy kompozycji urbanistycznej”. Arkady, Warszawa 1984.
- [272] Wejchert K.: „Elementy kształtujące i ich rola w strukturze miast polskich”. [W:] Przyszłość, a jutro miasta. Warszawa 1977.
- [273] Wejchert K.: „Miasto na warsztacie”. Warszawa 1969.
- [274] Whitehand J.W.E.: „The making of the Urban Landscape”. Oxford 1992.
- [275] Wieczorkiewicz W.: „Centrum usługowe ośrodka gminnego”. Arkady Warszawa 1983.
- [276] Wiśniewska M.: „Planowanie osiedli wiejskich”. Arkady, Warszawa, 1984.
- [277] Witruwiusz M.: „O architekturze ksiąg dziesięć”. Prószyński i spółka, Warszawa 1999.
- [278] Wojtas L.: „Próba określenia warunków brzegowych procesu adaptacji zespołów zabudowy śródmiejskiej z przełomu XIX i XX wieku”. Zeszyty naukowe Politechniki Śląskiej, z.21, Gliwice 1992.
- [279] Wojtas L.: „Próba waloryzacji śródmieść miast tworzonych na przełomie XIX i XX wieku”. Zeszyty naukowe Politechniki Śląskiej, z.19, Gliwice 1992, s.63-104.
- [280] Worpole K.: „Towns for people”. Open University Press, Buckingham, Philadelphia 1992.
- [281] Wrodarczyk R.: „Legendsy starego Bytomia i okolic”. Andreotur, Bytom 1994.
- [282] Wroński M.: „Problematyka podziału Bytomia w 1369 roku oraz wynikające z tego zmiany w obwarowaniach miasta”. Zeszyty Tamogórskie nr 4, Tarnowskie Góry 1984, s. 43-67.
- [283] Wróbel T.: „Zarys historii budowy miast”. Ossolineum, Wrocław 1971.
- [284] Wyżykowski A.: „Podstawy działań przestrzennych i programowych w procesie rewaloryzacji ośrodków miast zabytkowych”. Politechnika Krakowska, Kraków 1985.
- [285] Wyżykowski A.: „Rola zespołów zabytkowych jako ośrodków usługowych w miejscach różnej wielkości”. Materiały opracowane w ramach problemu badawczego MR I.6, PAN, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Politechnika Krakowska, Kraków 1989, str.101-118.
- [286] „Z dziejów dzielnic Bytomia”. Praca zbiorowa pod redakcją J. Drabiny. [W:] Magazyn Bytomski, t. 8/91. Towarzystwo Miłośników Bytomia, Bytom 1991.
- [287] „Z dziejów dzielnic Bytomia”. Praca zbiorowa pod redakcją J. Drabiny. Magazyn bytomski Tom VIII. Towarzystwo Miłośników Bytomia, Bytom 1991.
- [288] „Z dziejów sztuki śląskiej”. Praca zbiorowa pod redakcją Z. Świechowskiego. Warszawa 1978.
- [289] „Zabytki Bytomia”. Praca zbiorowa pod redakcją J. Drabiny. Magazyn bytomski

Tom VII. Towarzystwo Miłośników Bytomia, Bytom 1988.

- [290] Zucker P.: „Town and Square”. Columbia University Press, New York 1959.
- [291] Zuziak Z.: „Problem odnowy śródmieść amerykańskich metropolii”. Teka Komisji Urbanistyki i Architektury o/PAN w Krakowie, cz.I, t. XVIII 1983 i cz.II, t. XIX 1985.
- [292] Zuziak Z.: „Strategie rewitalizacji przestrzeni śródkmiejskiej”. Politechnika Krakowska im. T. Kościuszki, Monografia 236, Kraków 1998.
- [293] Zuziak Z.: „Suburbanizacja a kryzys śródmieść amerykańskich metropolii”. Teka Komisji Urbanistyki i Architektury, o/PAN w Krakowie, t. XV, 1981.

DODATEK

Na potrzeby pracy przeprowadzono wywiad socjologiczny, którego celem było odnotowanie potocznego pojmowania roli i znaczenia placów w śródmieściu Bytomia przez mieszkańców.

Ankietowano ludzi o różnym wieku i wykształceniu, ogółem - 103 wywiady. W dalszej części przedstawiono po 1 wywiadzie dla każdego z 12 badanych placów.

Wnioski z wywiadu socjologicznego.

Pod względem funkcjonalnym przez mieszkańców, place kojarzone są m.in. z przedpołem - „przedsionkiem” dla kościołów, urzędów i budynków użyteczności publicznej (plac Jana III Sobieskiego, Generała Władysława Sikorskiego, Klasztorny), miejscem handlu i kultury (plac Grunwaldzki, Tadeusza Kościuszki i Jana III Sobieskiego), miejscem parkowania, (place Grunwaldzki, Jana III Sobieskiego, Klasztorny, Tadeusza Kościuszki). Zasadniczo wyraźnie częściej i łatwiej rozpoznawane są przez ankietowanych place, które funkcjonują jako miejsca wypoczynku i rekreacji.

Natomiast pod względem przestrzennym place wśród mieszkańców kojarzone są ściśle z elementami kubaturowymi zlokalizowanymi w obrębie wyznaczonej przez nie przestrzeni. Do takich elementów należą wspomniane budynki użyteczności publicznej oraz pomniki i fontanny. Stanowią one dla ankietowanych symbol, a zarazem największą atrakcję danego placu.

Forma placów jest „pozornie” nie zauważana i nie jest przedmiotem zainteresowania mieszkańców, mimo to większość placów uważana jest przez nich za potencjalne „wizytówki” (obszary promocji) istotne dla wizerunku miasta. Fakt ten, zdaniem ankietowanych, pociąga za sobą konieczną potrzebę urządzenia płyt placowych. Głównie przez rekompozycję istniejącej zieleni oraz zagospodarowanie ich obszaru małą architekturą umożliwiającą przebywanie na placu.

Częstym postulatem ankietowanych mieszkańców było podjęcie przez władze miejskie próby odciążenia centrum z ruchu kołowego. Fakt ten wynika głównie z dużej uciążliwości czynników towarzyszących ruchowi samochodowemu. Do takich czynników należą: hałas, spaliny, drgania oraz korki samochodowe, stanowiące część składową przechodzącego przez centrum Bytomia intensywnego ciągu komunikacji tranzytowej. Zdaniem ankietowanych przesunięcie tego ruchu w inne rejony miasta „otworzy” i uatrakcyjni centrum dla jego mieszkańców. Poprawi też komfort pieszego poruszania się po jego obszarze, a w konsekwencji da możliwość realnego, a przy tym zdrowego relaksu i odpoczynku na placach. Przeprowadzony wywiad potwierdza wnioski zawarte w niniejszej pracy.

PLAC:.....BYN. 12.....

WYWIAD SOCJOLOGICZNY

dotyczący: „Znaczenia placów śródmieścia Bytomia we współczesnym życiu miasta”.
pracowany na potrzeby pracy doktorskiej mgr inż. arch. Rafała Blazy.

Jaką rolę odgrywa Pana/ Pani zdaniem wyżej wymieniony plac w mieście?

Bynek to centrum - symbol Bytomia.
Bynek jest także miejscem centralnym miasta.

Czym jest dla Pana/ Pani to miejsce?

kiedyś było miejscem wypoczynku.

Z czym się Panu/ Pani kojarzy ten plac?

z przebudową, rozbudową.

Co jest Pana/ Pani zdaniem najważniejszą wartością (walorem) tej przestrzeni?

zieleni.

W jaki sposób Pana/ Pani zdaniem powinna być zagospodarowana i użytkowana w przyszłości powierzchnia tego placu?

Ławki powinny być odnowione

Dane personalne:

Imię, Nazwisko: Anna Zając

Wiek: 55 lat

Wykształcenie: zawodowe

Wzrost: średni

Miejsce zamieszkania:

AC: GRZYWAŁDZKI

WYWIAD SOCJOLOGICZNY

yczący: „Znaczenia placów śródmieścia Bytomia we współczesnym życiu miasta”.
racowany na potrzeby pracy doktorskiej mgr inż. arch. Rafała Blazy.

Jaką rolę odgrywa Pana/ Pani zdaniem wyżej wymieniony plac w mieście?

PARKING

Czym jest dla Pana/ Pani to miejsce?

PARKING

Z czym się Panu/ Pani kojarzy ten plac?

SYNAGOGA

Co jest Pana/ Pani zdaniem najważniejszą wartością (walorem) tej przestrzeni?

NAWERZANIE PRZEKONAN

W jaki sposób Pana/ Pani zdaniem powinna być zagospodarowana i użytkowana
w przyszłości powierzchnia tego placu?

PRZYSZŁOŚĆ POKAZE CZY ROZWIJAJĄCY SIĘ
HONDEL WPRZE PARKING
A NOŻE BAZAR WARZYWNO-KWIATOWY

ne personalne:

ię, Nazwisko:

ek:

ykształcenie:

wód:

ejsce zamieszkania:

PLAC:.....KLASZTORB. N.Y......

WYWIAD SOCJOLOGICZNY

dotyczący: „Znaczenia placów śródmieścia Bytomia we współczesnym życiu miasta”.
pracowany na potrzeby pracy doktorskiej mgr inż. arch. Rafała Blazy.

Jaką rolę odgrywa Pana/ Pani zdaniem wyżej wymieniony plac w mieście?

Niewiem

Czym jest dla Pana/ Pani to miejsce?

Miejscem przez które przechodzę idąc do Kościoła.

Z czym się Panu/ Pani kojarzy ten plac?

Z rozbrzytaną młotkisz.

Co jest Pana/ Pani zdaniem najważniejszą wartością (walorem) tej przestrzeni?

Kościół

W jaki sposób Pana/ Pani zdaniem powinna być zagospodarowana i użytkowana w przyszłości powierzchnia tego placu?

więcej zieleni.

Dane personalne:

Imię, Nazwisko: Brygida Schuls.

Wiek: 70.

Wykształcenie:

Wzrost:

Miejsce zamieszkania:

PLAC: KOSCIUSZKI

WYWIAD SOCJOLOGICZNY

dotyczący: „Znaczenia placów śródmieścia Bytomia we współczesnym życiu miasta”.
pracowany na potrzeby pracy doktorskiej mgr inż. arch. Rafała Blazy.

1. Jaka rolę odgrywa Pana/ Pani zdaniem wyżej wymieniony plac w mieście?

jest barwny, miłym, wiez plac ichony
powinno wiec być. ~~Ode wiec ten plac~~
~~Rynek są niejako częścią~~ ~~to~~ Miejsce spotkań lokalnych
Czym jest dla Pana/ Pani to miejsce?
Ode wiec ten plac i Rynek jest
niejako częścią

2. Z czym się Panu/ Pani kojarzy ten plac?

2 miejscem spotkań, wczasowym, w
one zakupów, z bankami w okolicy w
czasie świąt

3. Co jest Pana/ Pani zdaniem najważniejszą wartością (walorem) tej przestrzeni?

jest lepsze piłyte, trochę więcej drzewek,
ławki, i górnice (co powoduje że przypominie mi
rynek krakowski)

4. W jaki sposób Pana/ Pani zdaniem powinna być zagospodarowana i użytkowana w przyszłości powierzchnia tego placu?

Więcej zieleni, mniej ruchliwych, przeforsować
fontannę z rynku. Ode wiec mogłoby być
większe RYNEK jest o siebie atrakcyjniejszy,
b. przestronny. itp

5. Dane personalne:

Imię, Nazwisko:

Adres:

Wykształcenie:

Wzrost:

Miejsce zamieszkania:

LAC: SIKO.BS.KL.E.CO

WYWIAD SOCJOLOGICZNY

Dotyczący: „Znaczenia placów śródmieścia Bytomia we współczesnym życiu miasta”.
pracowany na potrzeby pracy doktorskiej mgr inż. arch. Rafała Blazy.

Jaką rolę odgrywa Pana/ Pani zdaniem wyżej wymieniony plac w mieście?

Mozna odpocząć na ławkach

Czym jest dla Pana/ Pani to miejsce?

Miejscem gdzie mogę sobie usiąść na chwilę
iść z miasta.

Z czym się Panu/ Pani kojarzy ten plac?

Z tramwajami niestety.

Co jest Pana/ Pani zdaniem najważniejszą wartością (walorem) tej przestrzeni?

Zieleń, - krzaki, drzewa.

W jaki sposób Pana/ Pani zdaniem powinna być zagospodarowana i użytkowana
w przyszłości powierzchnia tego placu?

Pracowni lubi siedzieć w kawiarni lub jakas odnowiona
budowla spacerowa i kasa sprzedazy biletow.
Lubie takze paniny lubi odnowione.

Dane personalne:

Imię, Nazwisko: Jurek Ewa.

Wiek: 73 lata.

Wykształcenie: amerytką

Zawód:

Miejsce zamieszkania:

LAC: JANA III SOBIESKIEGO

WYWIAD SOCJOLOGICZNY

tytuł: „Znaczenia placów śródmieścia Bytomia we współczesnym życiu miasta”.
pracowany na potrzeby pracy doktorskiej mgr inż. arch. Rafała Blazy.

Jaką rolę odgrywa Pana/ Pani zdaniem wyżej wymieniony plac w mieście?

Kulturalny.

Czym jest dla Pana/ Pani to miejsce?

Miejscem pierwszego nabożeństwa oświeceniowego

Z czym się Panu/ Pani kojarzy ten plac?

Z Muzeum i Biblioteką

Co jest Pana/ Pani zdaniem najważniejszą wartością (walorem) tej przestrzeni?

właśnie muzeum i biblioteka

W jaki sposób Pana/ Pani zdaniem powinna być zagospodarowana i użytkowana w przyszłości powierzchnia tego placu?

Powinno być czystsze, więcej ławek i drzew

Dane osobowe:

Imię, Nazwisko:

Wiek: 42 lata

Wykształcenie: średnie

Adres:

Miejsce zamieszkania:

AC: MICHAŁA WOLSZKIEGO

WYWIAD SOCJOLOGICZNY

uczający: „Znaczenia placów śródmieścia Bytomia we współczesnym życiu miasta”.
pracowany na potrzeby pracy doktorskiej mgr inż. arch. Rafała Blazy.

Jaką rolę odgrywa Pana/ Pani zdaniem wyżej wymieniony plac w mieście?

Jest pewnego rodzaju Centrum, gdzie w poszeckim spotykają się ludzie.

Czym jest dla Pana/ Pani to miejsce?

Miejsem spotkania ludzi spieszących się gdzieś.

Z czym się Panu/ Pani kojarzy ten plac?

Hotelem, dworcem PKP.

Co jest Pana/ Pani zdaniem najważniejszą wartością (walorem) tej przestrzeni?

Powinna być to wartość zieleni, bez niej ma jej zbyt wiele.

W jaki sposób Pana/ Pani zdaniem powinna być zagospodarowana i użytkowana w przyszłości powierzchnia tego placu?

więcej zieleni.

Dane personalne:

Imię, Nazwisko:

Wiek: 45 lat

Wykształcenie: zawodowe

Adres: tożsam

Miejsce zamieszkania:

PLAC: AKADEMICKI

WYWIAD SOCJOLOGICZNY

Dotyczy: „Znaczenia placów śródmieścia Bytomia we współczesnym życiu miasta”.
Pracowany na potrzeby pracy doktorskiej mgr inż. arch. Rafała Błazy.

Jaką rolę odgrywa Pana/ Pani zdaniem wyżej wymieniony plac w mieście?

Rekreacja

Czym jest dla Pana/ Pani to miejsce?

Miejscem spotkań z przyjaciółmi i
miejscem relaksu.

Z czym się Panu/ Pani kojarzy ten plac?

Z akademikiem.

Co jest Pana/ Pani zdaniem najważniejszą wartością (walorem) tej przestrzeni?

Zieleń, fontanna.

W jaki sposób Pana/ Pani zdaniem powinna być zagospodarowana i użytkowana
w przyszłości powierzchnia tego placu?

Ladnie wygląda tak jak jest teraz.

Dane personalne:

Imię, Nazwisko: Frasek Barbara

Wiek:

Wykształcenie: zawodowe

Profesja:

Miejsce zamieszkania:

LAC: ~~SIKORSKIEGO~~ SŁOWIAŃSKI.....

WYWIAD SOCJOLOGICZNY

tytuł: „Znaczenia placów śródmieścia Bytomia we współczesnym życiu miasta”.
pracowany na potrzeby pracy doktorskiej mgr inż. arch. Rafała Blazy.

Jaką rolę odgrywa Pana/ Pani zdaniem wyżej wymieniony plac w mieście?

Niewiem.

Czym jest dla Pana/ Pani to miejsce?

To miejsce jest dla mnie nieznanym

Z czym się Panu/ Pani kojarzy ten plac?

Mnie on się kojarzy przede wszystkim z wyrobiskiem,
z tutaj jest wyrobisko.

Co jest Pana/ Pani zdaniem najważniejszą wartością (walorem) tej przestrzeni?

Nie ma.

W jaki sposób Pana/ Pani zdaniem powinna być zagospodarowana i użytkowana
w przyszłości powierzchnia tego placu?

Rekreacja i przede wszystkim wyrobisko.

Dane personalne:

Imię, Nazwisko:

Wiek: 46 lat

Wykształcenie: zawodowe

Adres:

Miejsce zamieszkania:

AC: SN BARBARY

WYWIAD SOCJOLOGICZNY

yczący: „Znaczenia placów śródmieścia Bytomia we współczesnym życiu miasta”.
acowany na potrzeby pracy doktorskiej mgr inż. arch. Rafała Blazy.

Jaką rolę odgrywa Pana/ Pani zdaniem wyżej wymieniony plac w mieście?

Placu zabaw

Czym jest dla Pana/ Pani to miejsce?

Miejscem spotkań z przyjaciółmi

Z czym się Panu/ Pani kojarzy ten plac?

Z placem zabaw

Co jest Pana/ Pani zdaniem najważniejszą wartością (walorem) tej przestrzeni?

Doświadczenia

W jaki sposób Pana/ Pani zdaniem powinna być zagospodarowana i użytkowana w przyszłości powierzchnia tego placu?

Niewiem

Dane personalne:

ę, Nazwisko:

ek:

kształcenie:

wód:

jsce zamieszkania:

PLAC: RODŁA

WYWIAD SOCJOLOGICZNY

dotyczący: „Znaczenia placów śródmieścia Bytomia we współczesnym życiu miasta”.
pracowany na potrzeby pracy doktorskiej mgr inż. arch. Rafała Blazy.

Jaką rolę odgrywa Pana/ Pani zdaniem wyżej wymieniony plac w mieście?

Parkingowy

Czym jest dla Pana/ Pani to miejsce?

Miejscem, gdzie mogę zostawić samochód

Z czym się Panu/ Pani kojarzy ten plac?

Z kościołem i szpitalem.

Co jest Pana/ Pani zdaniem najważniejszą wartością (walorem) tej przestrzeni?

Może to tylko dno.

W jaki sposób Pana/ Pani zdaniem powinna być zagospodarowana i użytkowana w przyszłości powierzchnia tego placu?

Niewiem

Dane personalne:

Imię, Nazwisko:

Płeć:

Wykształcenie:

Zawód:

Miejsce zamieszkania:

LAC: WOJSKA POLSKIEGO

WYWIAD SOCJOLOGICZNY

tytuł: „Znaczenia placów śródmieścia Bytomia we współczesnym życiu miasta”.
pracowany na potrzeby pracy doktorskiej mgr inż. arch. Rafała Blazy.

Jaką rolę odgrywa Pana/ Pani zdaniem wyżej wymieniony plac w mieście?

nie jest to plac estetyczny mogłoby być
czyściej i przytulniej.

Czym jest dla Pana/ Pani to miejsce?

Nie wiem

Z czym się Panu/ Pani kojarzy ten plac?

Z placem zabaw.

Co jest Pana/ Pani zdaniem najważniejszą wartością (walorem) tej przestrzeni?

Droga

W jaki sposób Pana/ Pani zdaniem powinna być zagospodarowana i użytkowana
w przyszłości powierzchnia tego placu?

zwiększać potencjał rekreacji, zasiedleć teren,
wzrost sieci.

Dane personalne:

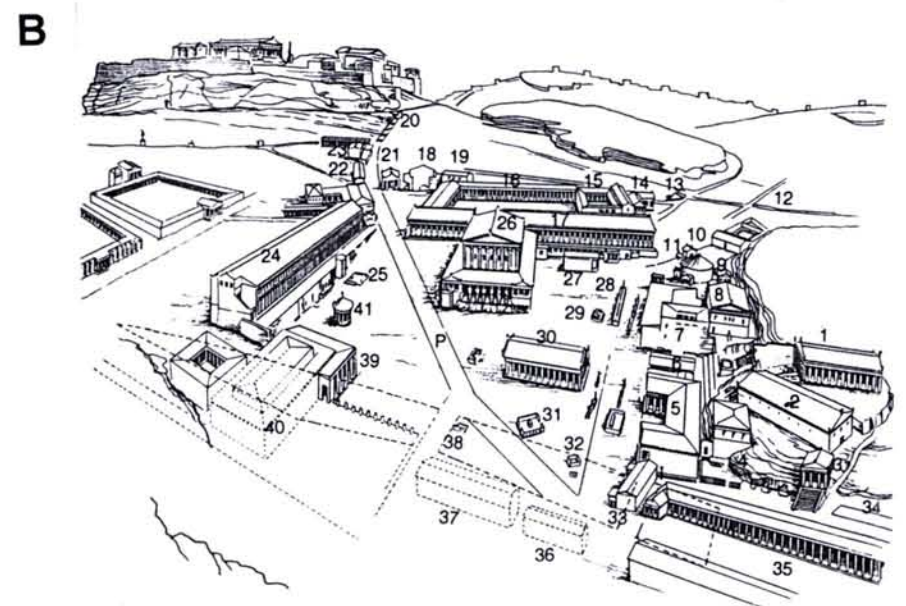
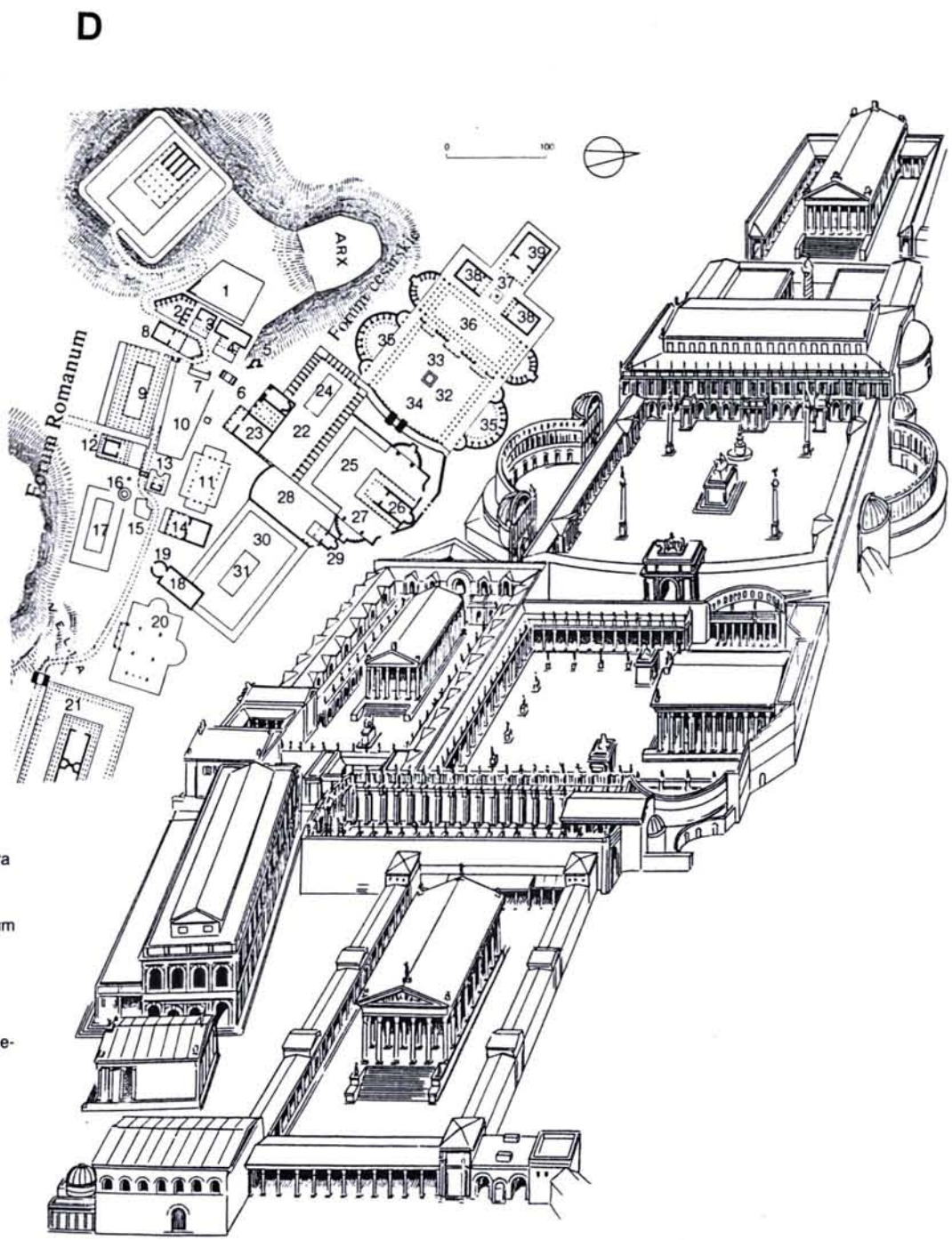
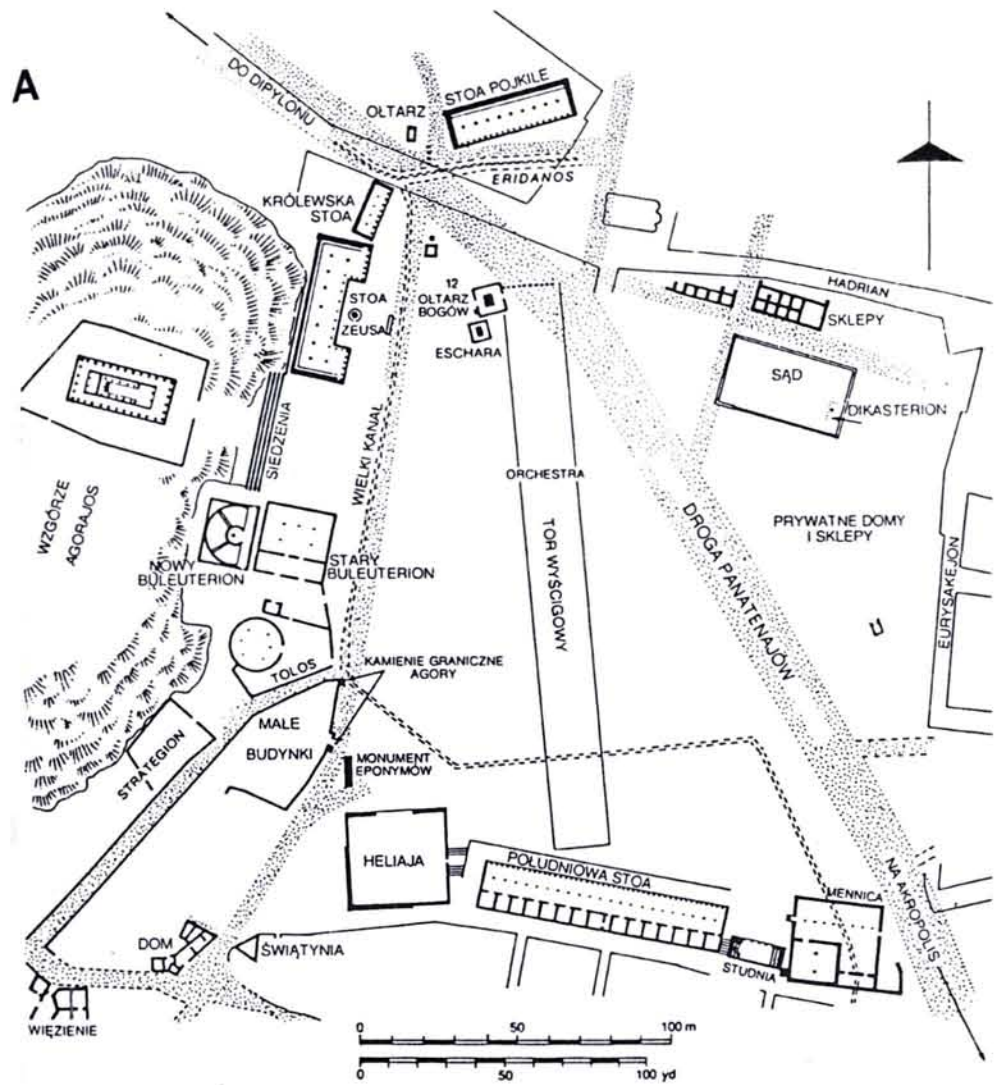
Imię, Nazwisko:

Tytuł:

Wykształcenie:

Adres:

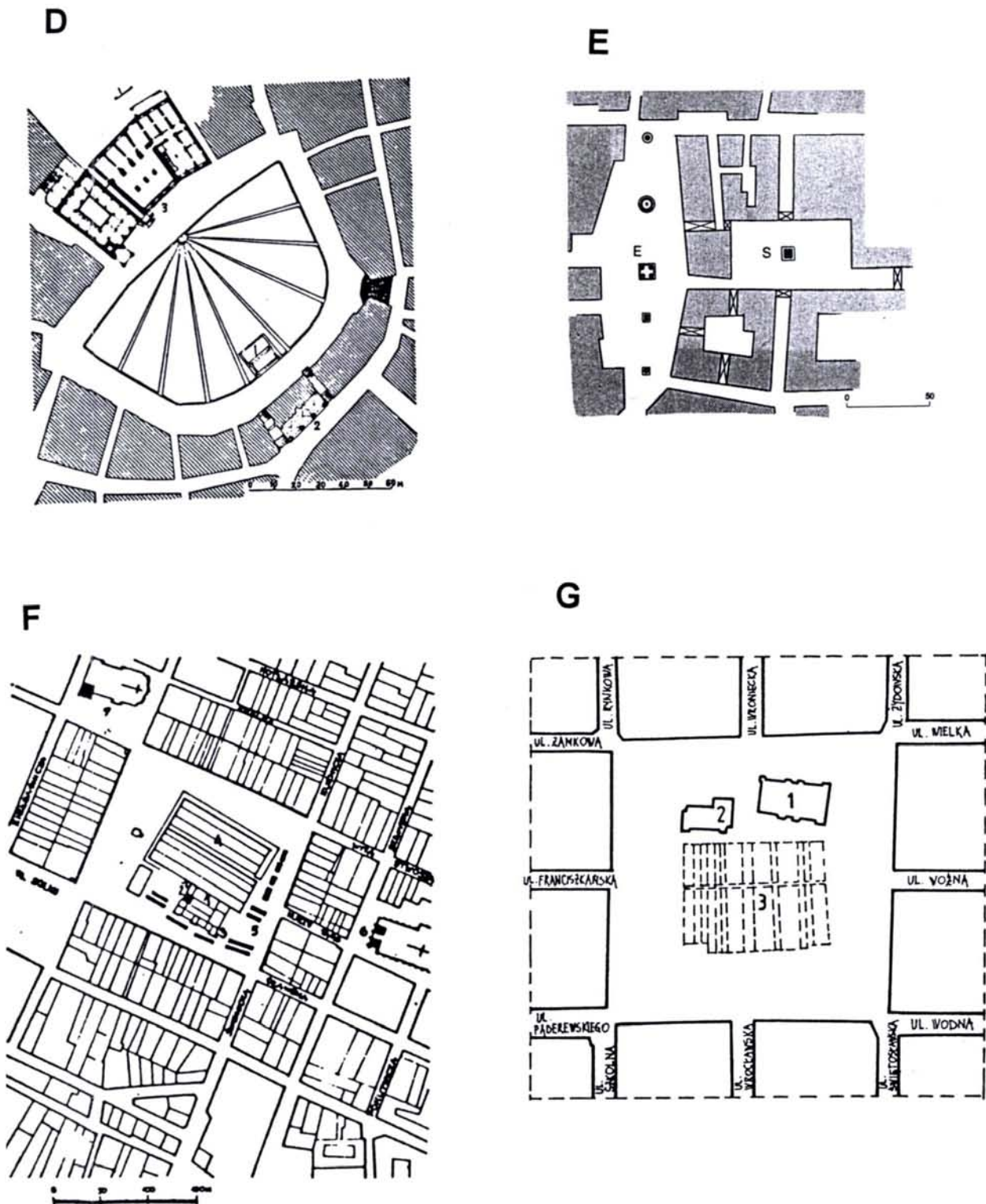
Miejsce zamieszkania:

- Rzym, Forum Romanum, VI-I w. p.n.e.
1 - tabularium	13 - Aedes D. Julii	25 - Forum Augusta
2 - Porticus Deorum Consentinum	14 - świątynia Antonina i Faustyny	26 - świątynia Marsa Ultora
3 - świątynia Wespazjana	15 - regia	27 - eksedra
4 - świątynia Zgody (Concordii)	16 - świątynia Westy	28 - Forum Nerwy
5 - karcer (więzienie)	17 - atrium Westy	29 - świątynia Minierwy
6 - Łuk Septymusza Sewera	18 - Świątynia Świętego Miasta	30 - Forum Pokoju (Forum Pacis)
7 - rostra (trybuna oratorska)	19 - świątynia Romulusa	31 - świątynia Pokoju
8 - świątynia Saturna	20 - bazylika Maksencjusza	32 - Forum Trajana
9 - Basilica Julia	21 - świątynia Wenus i Romy	33 - posąg jeźdźca
10 - forum	Fora cesarskie, I w. p.n.e. - II w. n.e.	34 - brama triumfalna
11 - Basilica Aemilia	22 - Forum Cezara	35 - eksedry
12 - świątynia Kastora	23 - Curia Regia	36 - Basilica Ulpia z eksedrami (apsydami)
	24 - świątynia Wenus Genetrix	37 - Kolumna Trajana
		38 - biblioteki
		39 - świątynia Trajana

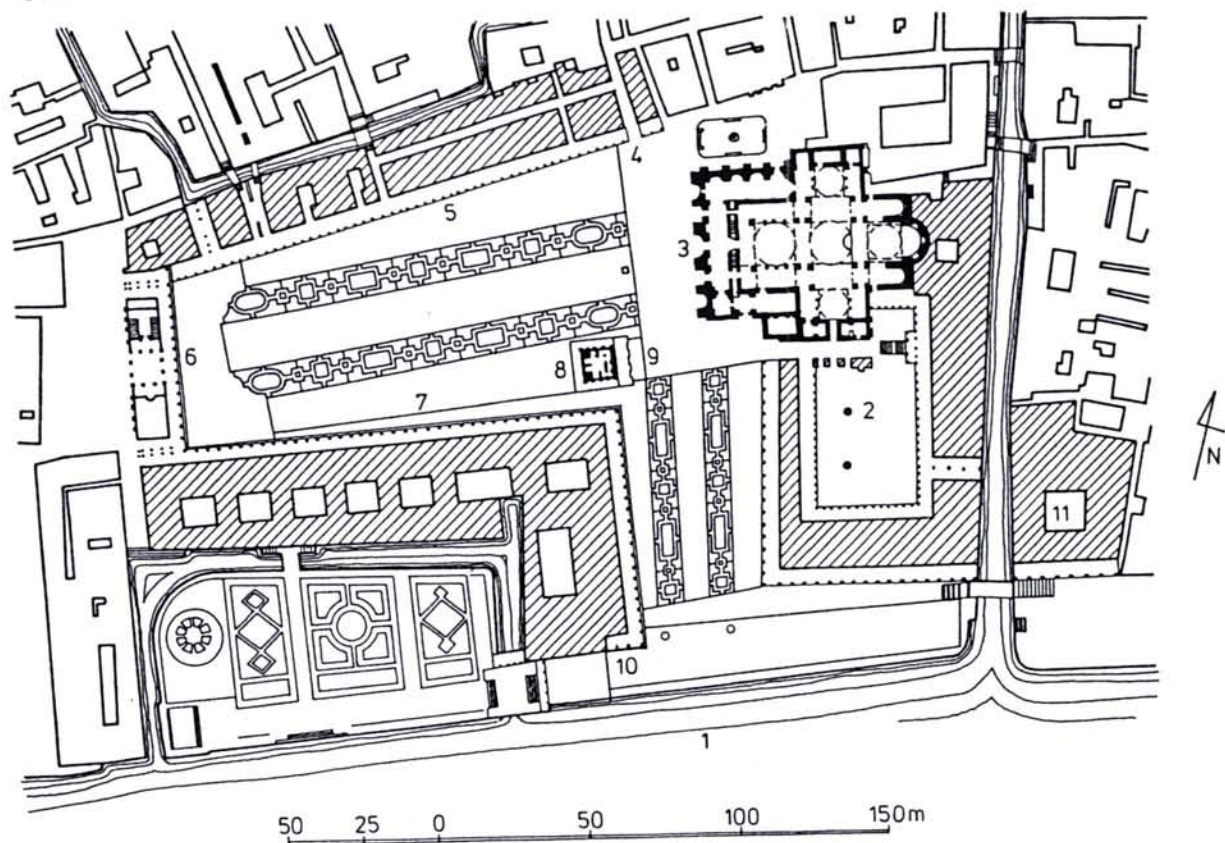
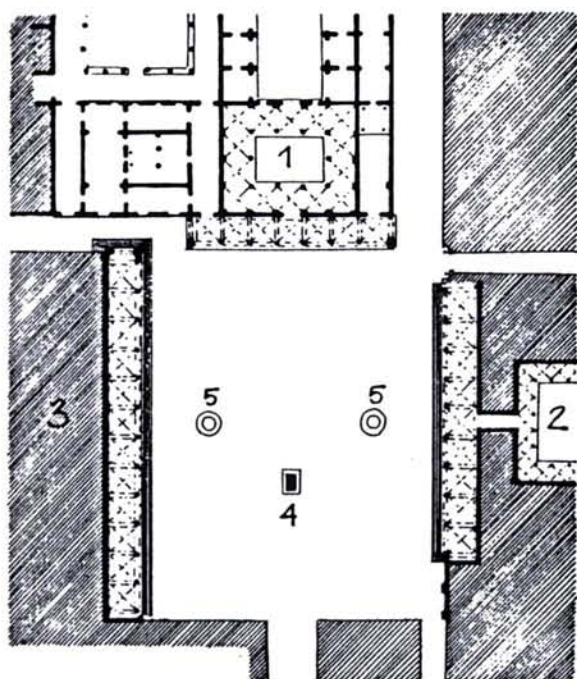
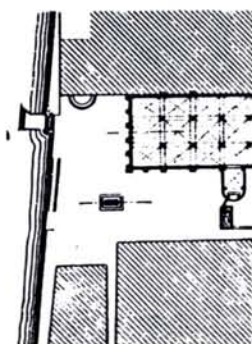
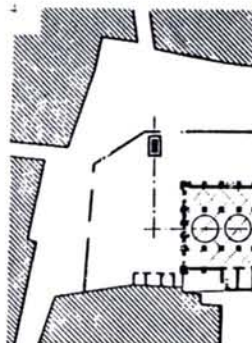
Ateny, agora w II w. p.n.e. (przebudowywana i rozbudowywana od VI w. p.n.e.). P - droga panatenańska prowadząca na Akropol. 1 - świątynia Hefajstosa (Tezejon), 2 - budynek hellenistyczny, 3 - świątynia Afrodyty, 4 - sanktuarium Demosa i Charyt, 5 - Stoa Zeusa Eleuteriosa, 6 - świątynia Apollina Patroosa, 7 - Metroon, 8 - nowy buleuterion, 9 - tolos, 10 - strategion (?), 11 - latryny, 12 - droga w kierunku bramy do portu w Pireusie, 13 - trójstronne sanktuarium, 14 - pld.-zach. budynek źródeł, 15 - heliaja, 16 - stoa pld., 17 - stoa środkowa, 18 - nimieum, 19 - Enneakrounos, 20 - stoa pld.-zach., 21 - świątynia pld.-wsch., 22 - biblioteka Panajiosa, 23 - stoa pld.-wsch., 24 - Stoa Attalosa, 25 - bema, 26 - Odeon Agrypy, 27 świątynia pld.-zach., 28 - posągi herosów eponimów, 29 - ołtarz Zeusa Agorajskiego, 30 - świątynia Aresa, 31 - ołtarz Dwunastu Bogów, 32 - źródło, 33 - Stoa Basilejos (królewska), 34 - droga ku Świętej Bramie, 35 - droga ku Bramie Dipylonowej, 36 - Stoa Hermesa, 37 - Stoa Poikile, 38 - Brama Hippoinachejska, 39 - stoa pld.-wsch., 40 - bazylika, 41 - pawilon studni

Ryc. 7.1 Place starożytne.
 A - Agora Ateńska / Benevolo I.: Miasto w dziejach Europy. Wydawnictwo Krag, Warszawa 1995, s.43/
 B- Agora Ateńska - widok / Koch W.: Style w architekturze. Geocenter, Warszawa 1996, str. 343/
 C - Forum Romanum - widok / Benevolo I.: Miasto w dziejach Europy. Wydawnictwo Krag, Warszawa 1995, s.30/
 D - Forum Romanum /Koch W.: Style w architekturze. Geocenter, Warszawa 1996, str. 349/

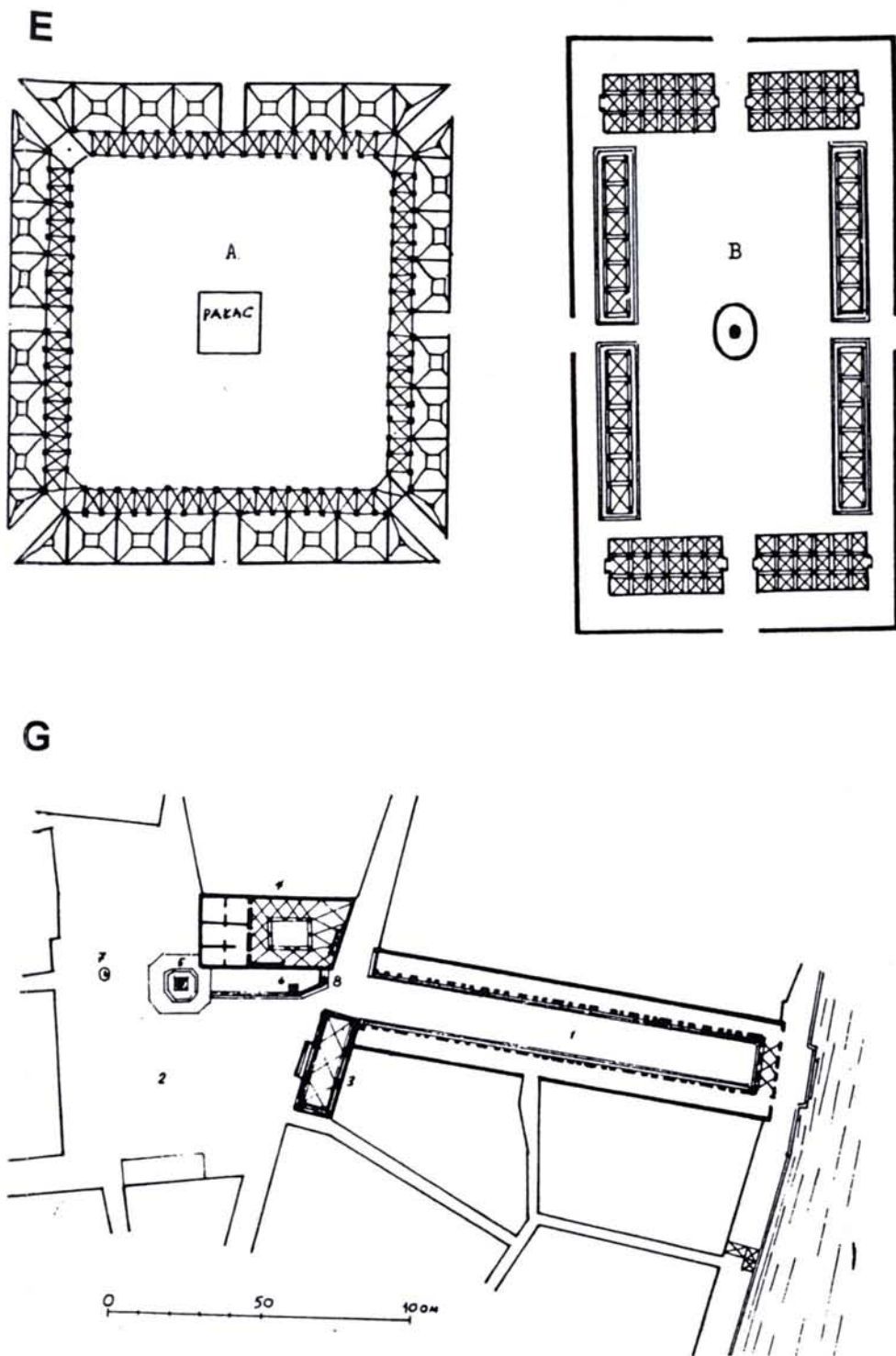

Ryc. 7.2 Placے średniowieczne.

A - plac św. Marka w Wenecji 1 poł XII w. /Książek M.: Materiały pomocnicze do studiów w zakresie historii urbanistyki. Politechnika Krakowska im. T. Kościuszki, Kraków 1994, s. 257/ B - plac św. Marka w Wenecji /Książek M.: Materiały pomocnicze do studiów w zakresie historii urbanistyki. Politechnika Krakowska im. T. Kościuszki, Kraków 1994, s. 257/ C - Rynek w Krakowie /Książek M.: Materiały pomocnicze do studiów w zakresie historii urbanistyki. Politechnika Krakowska im. T. Kościuszki, Kraków 1994, s.192/ D - plac Del Campo w Sienie /Książek M.: Materiały pomocnicze do studiów w zakresie historii urbanistyki. Politechnika Krakowska im. T. Kościuszki, Kraków 1994, s. 249/ E - plac Delle Erbe i Dei Signori w Weronie /Koch W.: Style w architekturze. Geocenter, Warszawa 1996, str. 403/ F - Rynek we Wrocławiu /Książek M.: Materiały pomocnicze do studiów w zakresie historii urbanistyki. Politechnika Krakowska im. T. Kościuszki, Kraków 1994, s.184/ G - Rynek w Poznaniu /Książek M.: Materiały pomocnicze do studiów w zakresie historii urbanistyki. Politechnika Krakowska im. T. Kościuszki, Kraków 1994, s.1801/

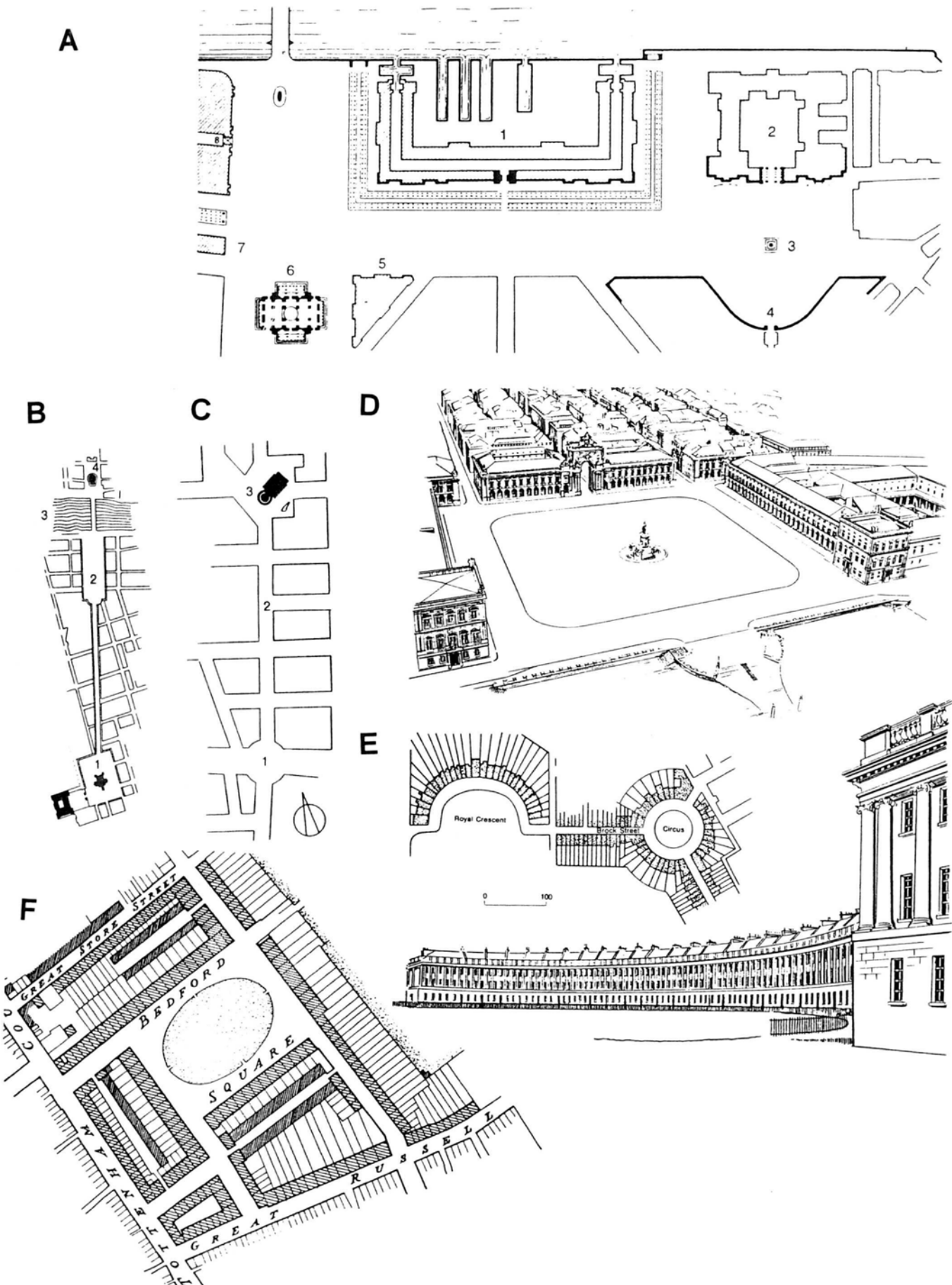
A**B****C****D**

0 50 100 120 m

Ryc. 7.3 Place renesansowe.

A - plac św Marka w Wenecji /Ostrowski W.: Wprowadzenie do historii budowy miast. Ludzie i środowisko. OWPW, Warszawa 1996, s. 299/. B - plac Santa Annunziata we Florencji /Książek M.: Materiały pomocnicze do studiów w zakresie historii urbanistyki. Politechnika Krakowska im. T. Kościuszki, Kraków 1994, s. 252/. C - plac przed kościołem Jana i Pawła w Wenecji /Książek M.: Materiały pomocnicze do studiów w zakresie historii urbanistyki. Politechnika Krakowska im. T. Kościuszki, Kraków 1994, s. 251/. D - plac Dell Santo w Padwie / Książek M.: Materiały pomocnicze do studiów w zakresie historii urbanistyki. Politechnika Krakowska im. T. Kościuszki, Kraków 1994, s.251/. E - teoretyczny projekt placu centralnego wg G. Vasariego /Książek M.: Materiały pomocnicze do studiów w zakresie historii urbanistyki. Politechnika Krakowska im. T. Kościuszki, Kraków 1994, s.299/. F - teoretyczny projekt placu targowego wg G. Vasariego /Książek M.: Materiały pomocnicze do studiów w zakresie historii urbanistyki. Politechnika Krakowska im. T. Kościuszki, Kraków 1994, s.299/. G - plac Della Signioria we Florencji /Książek M.: Materiały pomocnicze do studiów w zakresie historii urbanistyki. Politechnika Krakowska im. T. Kościuszki, Kraków 1994, s.251/.

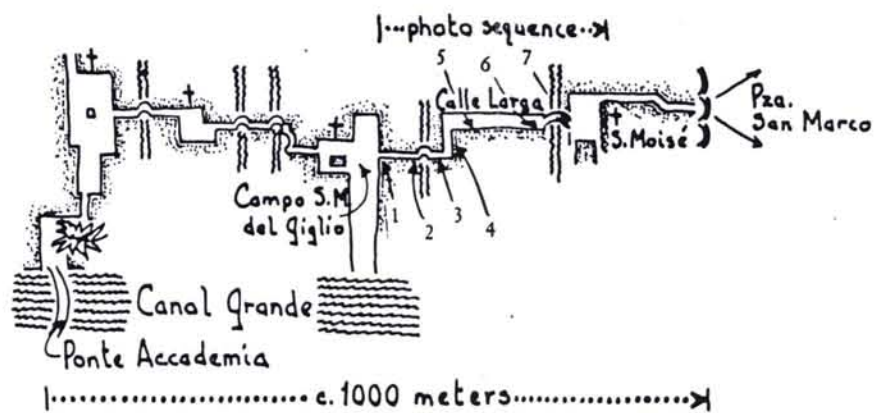

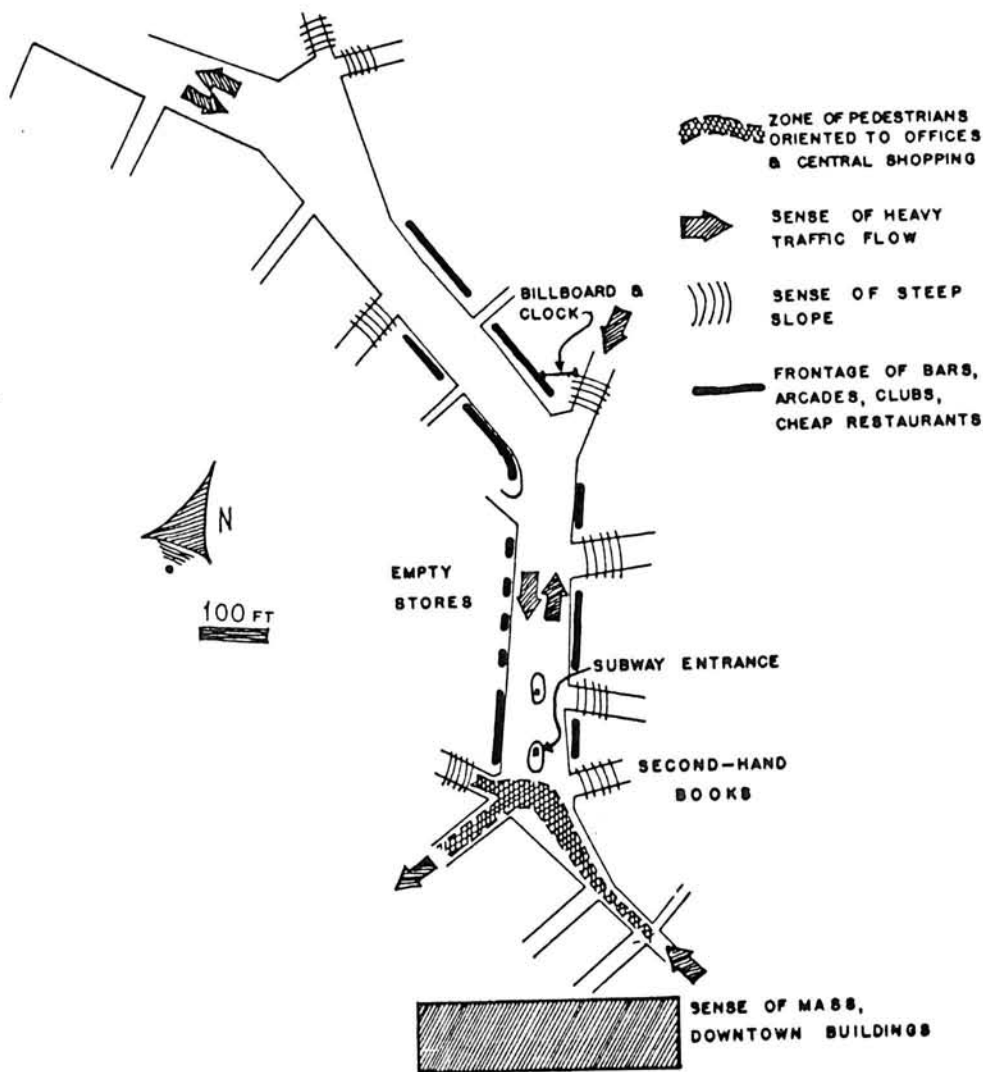
Ryc. 7.5 Plac klasycystyczne i XIX wieczne.

A - zespół placów: Senacki, Admiralicji i Pałacowy w Petersburgu /Ostrowski W.: Wprowadzenie do historii budowy miast. Ludzie i środowisko. OWPW, Warszawa 1996, s. 471/. B - Turyn, klasycystyczny układ osi od Piazza Castello przez Piazza Vittorio Emanuele po kościół Gran Madre di Dio /Koch W.: Style w architekturze. Geocenter, Warszawa 1996, str. 276/. C - klasycystyczny układ osi w Londynie od Oxford Circus przez Regent Street po kościół Wszystkich Świętych /Koch W.: Style w architekturze. Geocenter, Warszawa 1996, str. 276/. D - Lizbona, plac Do Comercio /Koch W.: Style w architekturze. Geocenter, Warszawa 1996, str. 416/. E - Bath, Circus i Royal Crescent /Koch W.: Style w architekturze. Geocenter, Warszawa 1996, str. 371/. F - Bedford Square w Londynie /Ostrowski W.: Wprowadzenie do historii budowy miast. Ludzie i środowisko. OWPW, Warszawa 1996, s. 434/.

Ryc. 7.6 Sekwencyjność przestrzeni publicznych wraz z całym bogactwem i różnorodnością formy oraz życia miasta na przykładzie Wenecji - studium K. Lyncha.
 [W:] Lynch K.: Site planning. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 1962, s.83./

Ryc. 7.7 Studium elementów wizualnych łączących przestrzeń placu z pozostałymi przestrzeniami miasta na przykładzie Scollay Square w Bostonie - praca K. Lyncha.
 [W:] Lynch K.: The Image of the City. The MIT Press, 1960, s.179./

Ryc. 7.8 Życie jakie się toczy na placu świadczy o znaczeniu tej przestrzeni w mieście. Tak też najprościej pojmowane jest znaczenie placów w mieście przez jego mieszkańców. W wyniku przeprowadzonych badań autor doszedł do wniosku, iż życie powinno być nadrzędnym celem dla którego architekci tworzą place. Place - projektowane dla ludzi zamieszkujących miasto (fot. autor).

